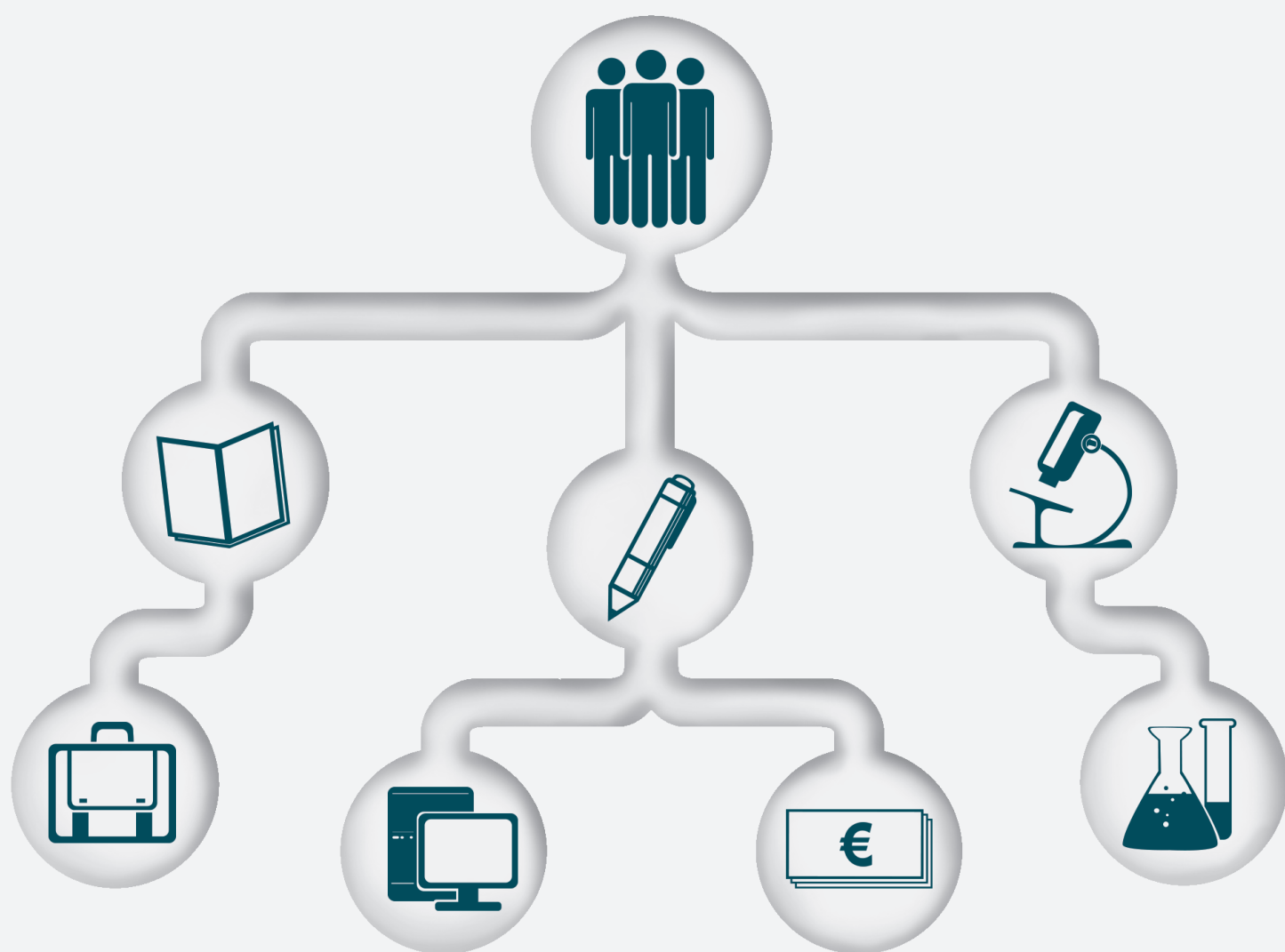

Losy absolwentów szkół województwa lubelskiego

Raport z badań ilościowych wśród absolwentów szkół wyższych i jakościowych wśród absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i wyższych

WOJEWÓDZKI URZĄD PRACY
W LUBLINIE

Losy absolwentów szkół województwa lubelskiego

Losy absolwentów szkół województwa lubelskiego

Raport z badań ilościowych
wśród absolwentów szkół wyższych
i jakościowych wśród absolwentów szkół
ponadgimnazjalnych i wyższych

Lublin 2014

Projekt „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja” jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego i budżet państwa. Poddziałanie 6.1.2 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Opracowanie i realizacja badań ilościowych i jakościowych:

Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie

ul. Obywatelska 4, 20-092 Lublin
Sekretariat tel. 81 463 53 00, fax 81 463 53 05
e-mail: sekretariat@wup.lublin.pl
www.wup.lublin.pl

Zespół autorski:

Grzegorz Gach
Gabriela Kasianiuk
Piotr Krześciński
Cezary Makowski

W publikacji wykorzystano zdjęcia i grafiki:

s. 10 – © ra2 studio/Fotolia; s. 30 – © Jakub Jirsák/Fotolia; s. 124 – © Robert Kneschke

Nakład 500 egzemplarzy
ISBN: 978-83-63826-15-4

Spis treści

Wprowadzenie	7
1. Koncepcja badań własnych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie wśród absolwentów szkół wyższych (ilościowego) oraz ponadgimnazjalnych i wyższych (jakościowego).....	11
1.1. Kontekst badawczy przedsięwzięcia	11
1.2. Metodyka badania.....	23
1.2.1. Metodyka badania ilościowego.....	23
1.2.2. Metodyka badania jakościowego.....	27
2. Charakterystyka respondentów badania ilościowego	31
2.1. Aspekty demograficzne	31
2.2. Ocena własnych studiów na poziomie wyższym.....	36
2.3. Źródła wsparcia.....	42
2.4. Autoocena szans na znalezienie pracy w i poza zawodem wyuczonym.....	44
3. Analiza wyników badania ilościowego.....	48
3.1. Absolwenci – niezatrudnieni.....	48
3.2. Absolwenci – zatrudnieni	57
3.3. Absolwenci – właściciele firm	74
4. Analiza wyników badania jakościowego.....	84
4.1. Absolwenci szkół zawodowych i policealnych.....	84
4.1.1. Sytuacja respondentów na rynku pracy oraz ocena zdobytych kwalifikacji i umiejętności.....	84
4.1.2. Wiedza na temat rynku pracy.....	86
4.1.3. Poszukiwanie lub utrzymanie zatrudnienia.....	86
4.1.4. Wymarzona praca.....	88
4.1.5. Przedsiębiorczość w opinii respondentów	88
4.1.6. Gotowość absolwentów szkół zawodowych i policealnych do założenia własnej firmy ..	90
4.2. Absolwenci techników i liceów	91
4.2.1. Sytuacja respondentów na rynku pracy oraz ocena zdobytych kwalifikacji i umiejętności.....	91
4.2.2. Poszukiwanie zatrudnienia	93
4.2.3. Przedsiębiorczość w opinii respondentów	95
4.2.4. Gotowość absolwentów liceów i techników do założenia własnej firmy	97
4.3. Absolwenci szkół wyższych	99
4.3.1. Sytuacja respondentów na rynku pracy oraz ocena zdobytych kwalifikacji i umiejętności.....	99
4.3.2. Poszukiwanie lub utrzymanie zatrudnienia.....	102
4.3.3. Wiedza na temat rynku pracy w momencie wyboru studiów	104
4.3.4. Wymarzona praca.....	106
4.3.5. Przedsiębiorczość w opinii respondentów	107
4.3.6. Gotowość absolwentów szkół wyższych do założenia własnej firmy	110
4.4. Podsumowanie	114

5. Podsumowanie badań.....	116
5.1. Odpowiedzi na pytania badawcze (badanie ilościowe)	118
5.2. Weryfikacja hipotez badawczych (badanie ilościowe)	121
5.3. Uwagi końcowe	122
6. Rekomendacje.....	125
Aneks.....	128
1. Kwestionariusz CAWI	128
3. Rozwój poszczególnych kompetencji na studiach z różnych grup kierunków.....	138

Wprowadzenie

Badania losów absolwentów szkół województwa lubelskiego, prowadzone przez Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie w skali regionalnej, miały swój początek już w 2012 roku. W ramach projektu „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy” 40 ankieterek i ankietarów zrealizowało badanie 1200 uczniów i studentów, którzy kończyli jeden z etapów edukacji: ponadgimnazjalnej lub wyższej. Przebadano uczniów ze wszystkich powiatów województwa lubelskiego oraz studentów większości szkół wyższych województwa. Raport z tej części badań¹ analizował doświadczenia zawodowe młodzieży, ich planowanie kariery edukacyjno-zawodowej i ocenę wsparcia szkoły w kontekście wyzwań rynku pracy oraz opinie na temat lokalnych rynków pracy.

48% tych absolwentów po upływie roku wypełniło ankietę internetową, diagnozującą ich status na rynku pracy i losy w rocznej perspektywie. Z 30 spośród nich, z trzech typów szkół (zawodowe, średnie, wyższe), przeprowadzono wywiady pogłębione. Badano również nową grupę absolwentów z podziałem na typ ukończonej szkoły. Raport z 2013 roku² podsumowuje całe przedsięwzięcie.

Wśród rekomendacji z badań lat 2012-2013 znalazły się:

- wprowadzenie zajęć z zarządzania czasem, komunikacji, doskonalenia kompetencji społecznych do oferty wszystkich szkół ponadgimnazjalnych i wyższych; szerszy dostęp do doradztwa zawodowego w szkołach, zwłaszcza zawodowych;

¹ Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy *Plany i losy zawodowe absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych* Lublin 2012; wszystkie raporty LORP dostępne są na stronie lorp.wup.lublin.pl w zakładce *Badania i analizy LORP*.

² Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy *Plany i losy zawodowe absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych* Lublin 2013.

- wprowadzenie do oferty rekrutacyjnej szkół przykładowych losów jej absolwentów lub pochodzących z systematycznych badań (szkoły wyższe);
- promowanie podejmowania przez absolwentów gimnazjum edukacji w szkołach zawodowych;
- współpraca szkół z pracodawcami, zwiększenie skali organizowania praktyk uczniowskich i studenckich, a także podniesienie ich jakości i przydatności, szersze udostępnienie dla uczniów szkół zawodowych praktycznej nauki zawodu u pracodawcy.

Raporty z badań I edycji projektu (absolwentów, jak i ofert pracy, pracodawców, pracujących, bezrobotnych) otrzymało 385 instytucji i 902 interesariuszy projektu w regionie, m.in.: Wojewódzka Rada Zatrudnienia, Wojewódzka Komisja Dialogu Społecznego, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego, szkoły wyższe (zespoły ds. jakości kształcenia), w tym KUL, UMCS, UP, WSPiA, uczestnicy Targów Pracy, projektodawcy EFS, dyrektorzy i kadra placówek oświatowych. 457 osób do końca projektu zadeklarowało zwiększenie wiedzy na podstawie otrzymanych raportów, odnotowano 8124 pobrań raportów w wersji elektronicznej, których dostępność utrzymano. Materiały z badań wykorzystano przy tworzeniu *Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia na 2014 rok, Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, Edukacyjno-zawodowego niezbędnika dla rodzica gimnazjalisty* – publikacji WUP, biuletynów WUP w Lublinie i Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, filmów edukacyjnych, komunikatów do mediów.

Zrealizowany projekt umożliwił podniesienie wiedzy o regionalnym rynku pracy nie tylko pracownikom WUP w Lublinie, ale wszystkim za-

interesowanym instytucjom i ich pracownikom, działającym w obszarze rynku pracy i kształcenia, a także osobom uczącym się, pracującym i niezatrudnionym.

Podjęto kontynuację działalności – II edycję projektu badawczego tj. „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja” (czas realizacji: wrzesień 2013 r. – czerwiec 2015 r.). Za cel przedsięwzięcia przyjęto dalszy wzrost wiedzy wśród interesariuszy projektu na temat zapotrzebowania na kwalifikacje i umiejętności na rynku pracy województwa lubelskiego oraz na temat dobrych praktyk radzenia sobie z wymaganiami rynku pracy. Rozpoczęto kontynuację monitoringu ofert pracy oraz badania dotyczące zrealizowanych i planowanych rekrutacji u pracodawców różnej wielkości z województwa lubelskiego. Badanie to uzupełnia analiza ścieżek karier osób prowadzących działalność gospodarczą. Wywiady indywidualne zaplanowano także z osobami w wieku powyżej 50 roku życia, osobami z niepełnosprawnością oraz osobami powracającymi na rynek pracy po urloпах macierzyńskich, wychowawczych i rodzicielskich. Pracujący i samozatrudnieni z tych grup dostarczą pozytywnych przykładów aktywności na rynku pracy – łącznie dostępnych będzie 90 opisów karier.

Badania wśród absolwentów w II edycji projektu (analiza ich wyników znajduje się w niniejszym raporcie) również dostarczają opisów karier. Te opisy to efekty spotkań z 30 absolwentami, którzy w 2012 roku ukończyli pewien etap edukacji. Stanowią dodatkowy rezultat badania jakościowego przeprowadzonego w terenie. O tym badaniu mówi rozdział 1.2.2) – metodyka badań jakościowych oraz rozdział 4. Ścieżki karier nie są dostępne w raportach z badań, a stanowią jedną z czterech głównych części komponentu wdrożeniowego Wirtualny Doradca dostępnego on-line: wirtualnydoradca.wup.lublin.pl.

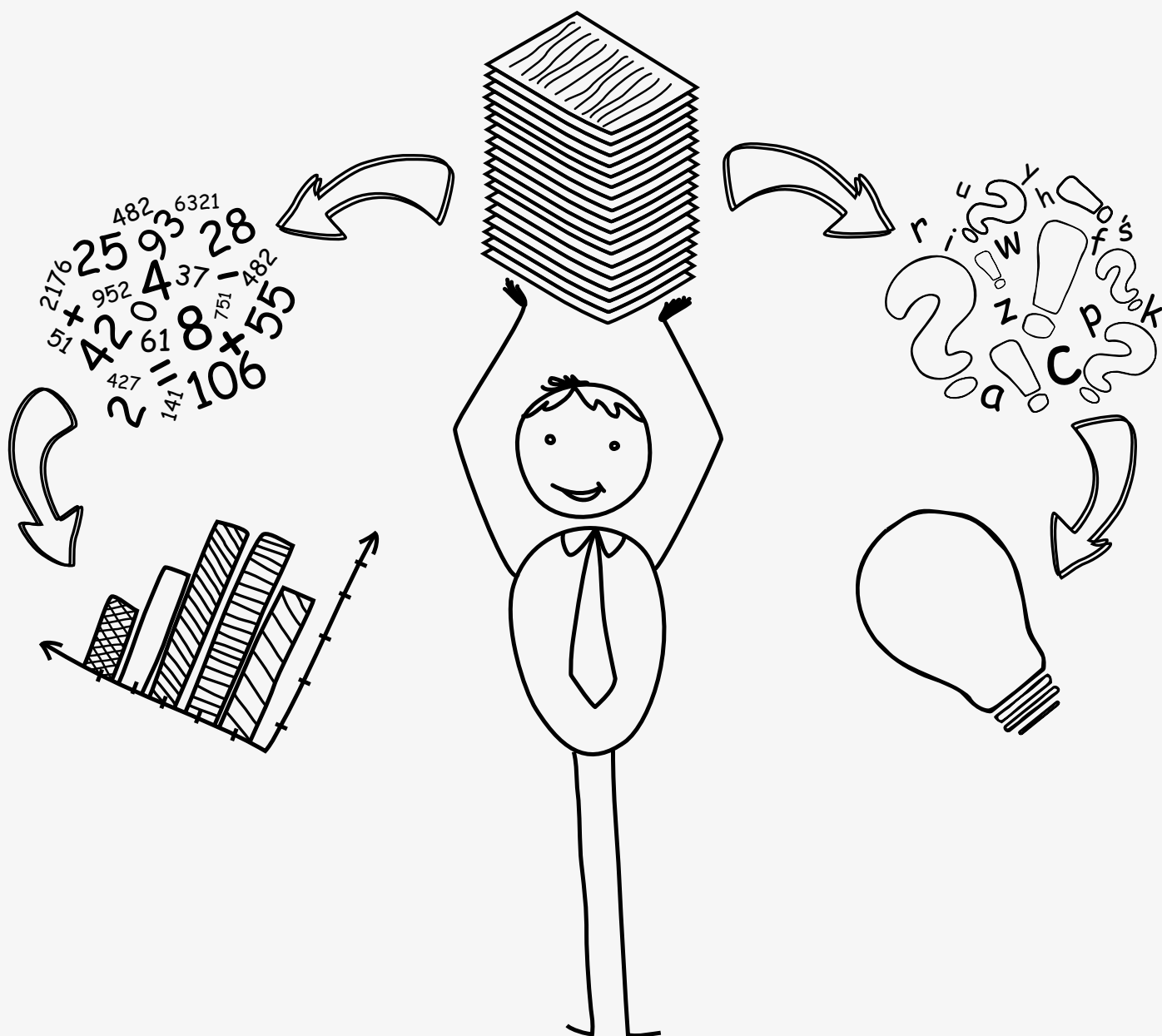
Zasadnicza część badania absolwentów II edycji projektu, oparta na metodzie ilościowej, przynosi analizę losów absolwentów różnych kierunków kształcenia – sytuację zawodową i edukacyjną absolwentów różnych kierunków i profili, biorących udział w tak skonstruowanym badaniu po raz pierwszy. Pierwsza fala badania zrealizowana została w I połowie 2014 roku wśród 1550 absolwentów szkół wyższych (w drugiej respondentami będzie minimum 1450 absolwentów szkół ponadgimnazjalnych). Podobnie jak w badaniach I edycji potencjalnymi uczestnikami badania mogli być tylko ci absolwenci, którzy ukończyli szkołę wyższą w województwie lubelskim. Szczegóły metodyczne pierwszej fali przedstawiono w rozdziale 1.2.1).

Realizacja i opracowanie badania w całości leżało po stronie zespołu badawczego Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy, jednostki organizacyjnej Wydziału Badań i Analiz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie. Dotyczyło to również narzędzi badawczych, które w całości udostępniono w aneksie do raportu. Są to kwestionariusz ankiety internetowej (1550 wypełnień) oraz scenariusz indywidualnego wywiadu pogłębionego (30 realizacji).

W niniejszym opracowaniu, po nakreśleniu koncepcji badań własnych zrealizowanych w okresie od grudnia 2013 do maja 2014 roku (rozdział 1), zaprezentowano charakterystykę respondentów badania ilościowego (rozdział 2) tj. aspekty demograficzne, dotychczasowe kształcenie, ocenę studiów, źródła wsparcia, ocenę szans na zatrudnienie w zawodzie. Rozdział 3 podzielono na analizę wyników badania absolwentów szkół wyższych niezatrudnionych (n=680), zatrudnionych (n=760) oraz właścicieli firm (n=110).

Rozdział 5 stanowi podsumowanie wyników. Na podstawie sformułowanych wniosków zaproponowano rekomendacje (rozdział 6).

Koncepcja badań własnych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie wśród absolwentów szkół wyższych (ilościowego) oraz ponadgimnazjalnych i wyższych (jakościowego)

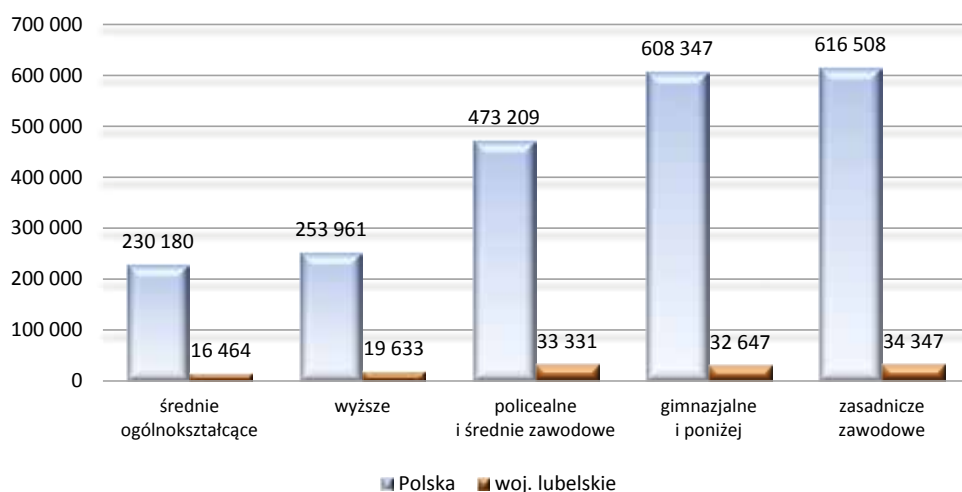

1. Koncepcja badań własnych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie wśród absolwentów szkół wyższych (ilościowego) oraz ponadgimnazjalnych i wyższych (jakościowego)

1.1. Kontekst badawczy przedsięwzięcia

Jak wynika z danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej na koniec I kwartału 2014 r. w Polsce zarejestrowanych było ogółem 2 182 205 osób bezrobotnych, z czego 253 961 posiadało wykształcenie wyższe. W analogicznym okresie na terenie województwa lubelskiego zarejestrowane były 136 422 osoby (19 633 z wykształceniem wyższym). Wśród zarejestrowanych bezrobotnych posiadających wyższe wykształcenie w województwie lubelskim (na koniec marca 2014 r.) najmniej było osób, które w rejestrze znalazły się w ciągu ostatniego miesiąca – 1648, najwięcej natomiast zarejestrowało się od 6 do 12 miesięcy wcześniej – 3853. Zaznaczyć także należy, że 7946 z nich nie posiadało żadnego doświadczenia zawodowego.

Wykres 1. Wykształcenie osób bezrobotnych w Polsce i w województwie lubelskim (na koniec I kwartału 2014 r.).

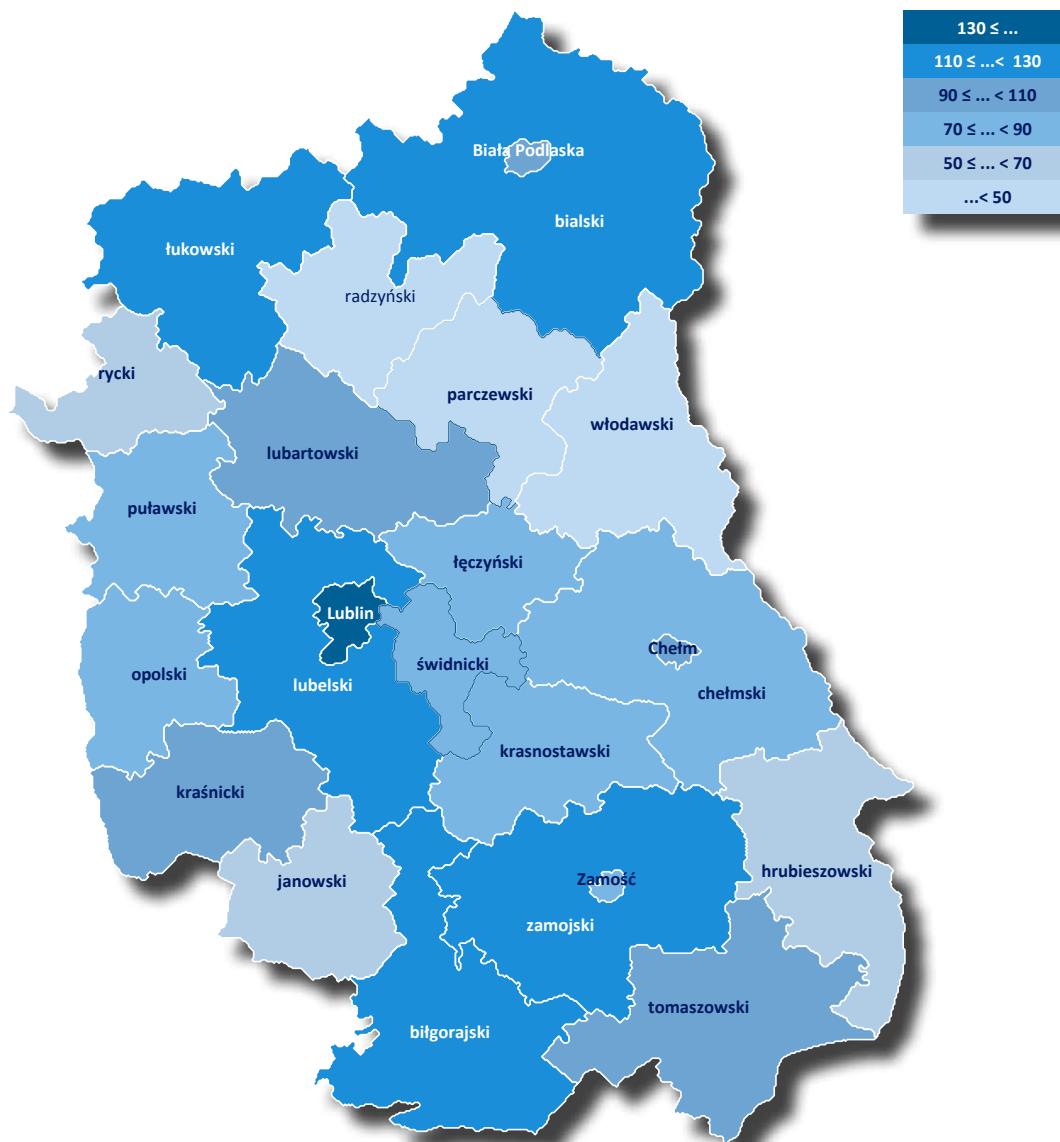
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MPiPS

okres pozostawania bez pracy w miesiącach	liczba zarejestrowanych osób z wykształceniem wyższym
do 1 miesiąca	1648
1-3	3380
3-6	3541
6-12	3853
12-24	3515
pow. 24	3696

Tabela 1. Liczba zarejestrowanych w woj. lubelskim bezrobotnych posiadających wyższe wykształcenie a okres pozostawania bez pracy (na koniec I kwartału 2014 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP w Lublinie

Na koniec marca 2014 r. w całym kraju zarejestrowane były 25 963 osoby do 27 roku życia w okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia szkoły wyższej. W województwie lubelskim takich osób było 2327, co uplasowało region na 5 miejscu (najwięcej w woj. małopolskim i mazowieckim, a najmniej w opolskim i lubuskim). W skali wojewódzkiej najwięcej absolwentów szkół wyższych (do 27 roku życia) zarejestrowanych było w stolicy województwa – Lublinie (374). W pozostałych powiatach województwa liczby te były zdecydowanie niższe, co ilustruje mapa 1.

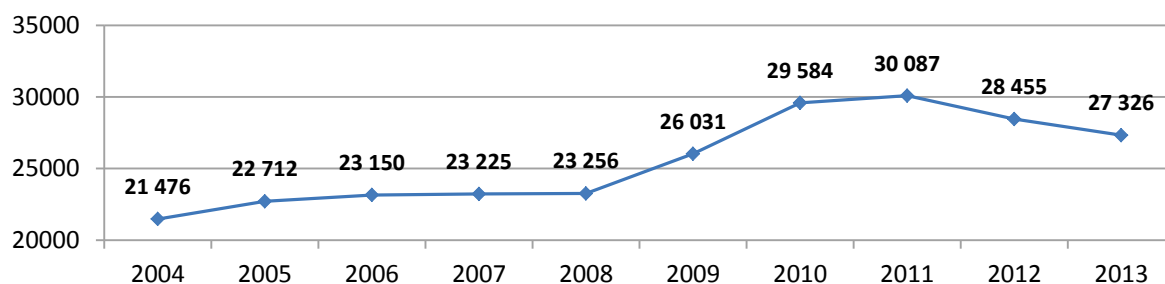

Mapa 1. Zarejestrowani absolwenci, którzy ukończyli szkołę wyższą, do 27 roku życia w województwie lubelskim.

Warto przeanalizować, jaki odsetek wszystkich absolwentów, którzy ukończyli edukację w ciągu ostatnich 12 miesięcy stanowią osoby z wykształceniem wyższym (do 27 roku życia). Okazuje się, że w rejestrach urzędów pracy stanowią oni 26,9% wszystkich zarejestrowanych absolwentów i jest to trzeci najwyższy wynik w kraju (najwyższe: podkarpackie – 27,9%, podlaskie 27,2%; najniższe: kujawsko-pomorskie – 17,7%, warmińsko mazurskie – 18,5%).

Z danych Głównego Urzędu Statystycznego, zebranych w Banku Danych Lokalnych, wynika, że od 2004 roku (przyjęty w badaniu jako najwcześniejszy możliwy moment ukończenia studiów przez badanych) uczelnie wyższe na terenie województwa lubelskiego ukończyło 255 302 absolwentów – najwięcej

w 2011 r. – 30 087. Jak widać na wykresie zamieszczonym poniżej liczba kończących studia systematycznie wzrastała, aż do 2011 roku. W kolejnych dwóch latach akademickich liczba absolwentów nieznacznie się zmniejszyła.

Wykres 2. Liczba absolwentów szkół wyższych województwa lubelskiego w poszczególnych latach.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pochodzących z BDL GUS.

W 2013 r. studia wyższe na terenie całego kraju ukończyło 454 986 osób (w tym 297 834 kobiety). Województwo lubelskie z liczbą 27 326 absolwentów znalazło się na 7. miejscu w rankingu województw z największą liczbą osób, które uzyskały dyplom szkoły wyższej. Zaznaczyć jednak należy, że gdy przeanalizuje się liczbę absolwentów szkół wyższych w stosunku do liczby mieszkańców województwa (co pośrednio jest informacją na temat konkurencji na rynku pracy) to okaże się, że województwo lubelskie plasuje się w tym rankingu na 4 miejscu.

Tabela 2. Absolwenci szkół wyższych w woj. lubelskim na 10 tys. ludności

Polska (średnia)	118
małopolskie	161
mazowieckie	149
dolnośląskie	137
lubelskie	127
pomorskie	122
wielkopolskie	121
podlaskie	117
opolskie	108
łódzkie	103
świętokrzyskie	103
kujawsko-pomorskie	103
śląskie	97
podkarpackie	96
zachodniopomorskie	91
warmińsko-mazurskie	86
lubuskie	59

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pochodzących z BDL

Spośród absolwentów, którzy w 2013 r. ukończyli studia w województwie lubelskim 17 282 ukończyło uczelnię publiczną, natomiast 10 044 było absolwentami uczelni niepublicznej. Edukację na studiach wyższych w tym roku ukończyło znacznie więcej kobiet niż mężczyzn – odpowiednio 18 410 oraz 8 916. Warto także nadmienić, że w roku akademickim 2012/2013 na wszystkich uczelniach wyższych województwa lubelskiego uczyło się łącznie 85 876 studentów.

Jak wynika z prowadzonych badań, taki stan rzeczy może być podyktowany wieloma czynnikami. Jednym z nich jest niedopasowana reforma szkolnictwa z 1999 r., która zakładała zmniejszenie liczby absolwentów szkół zawodowych w stosunku do liczby absolwentów liceów ogólnokształcących. Reforma zakładała, że tylko 20% uczniów miało zakończyć edukację na poziomie zawodowym³. W latach 2000-2010 zamknięto 3716 placówek, które uczyły konkretnego zawodu⁴ – jeszcze na początku lat 90. XX w. uczyło się w nich 65% absolwentów szkół podstawowych⁵. W kolejnych latach po wprowadzeniu reformy powstawały kolejne szkoły wyższe – w głównej mierze niepubliczne i o charakterze humanistycznym. Wpłynęło to na pojawienie się kolejnego istotnego problemu, jakim jest spadek znaczenia dyplomu uczelni wyższej w Polsce⁶.

W 2011 r. było 497 533 absolwentów krajowych uczelni wyższych, podczas gdy ich liczba 10 lat wcześniej, tj. w 2001 r., wynosiła 303 966⁷. Wskaźniki skolaryzacji netto na poziomie wyższym między 1991 a 2005 rokiem zwiększyły się 4-krotnie (z 9,8% w roku akademickim 1990/1991 do 38% w roku akademickim 2005/2006)⁸. Oznacza to, że obecnie istnieje zdecydowanie większa konkurencja wśród absolwentów posiadających wykształcenie wyższe niż było to jeszcze w latach 90. XX wieku.

Badania i statystyki pokazują, że szanse znalezienia pracy po ukończeniu uczelni wyższej różnią się w zależności od ukończonego przez absolwentów kierunku studiów. Z przygotowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej rankingu zawodów nadwyżkowych i deficytowych za rok 2012 wynika, iż w dziesięć zawodów o najwyższej liczbie bezrobotnych absolwentów wystąpiły trzy zawody, które wymagały posiadania wykształcenia wyższego: pedagog (2000 osób, tj. 16,2% bezrobotnych wykształconych w tym zawodzie w okresie do 12 miesięcy od ukończenia studiów), specjalista administracji publicznej (1400 osób, tj. 13,8%) oraz ekonomista (1300 osób, tj. 7,5%).

Wybór kierunku studiów w dużej mierze determinuje szanse odnalezienia się na rynku pracy. Potwierdzają to statystyki zaprezentowane przez Wydział Badań i Analiz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie w publikacji *Ranking szkół wyższych według poziomu bezrobocia absolwentów (rok akademicki 2011/2012)*. Wynikami z nich, iż 31 maja 2013 r. zarejestrowanych w urzędach pracy na terenie województwa lubelskiego było 2945 absolwentów szkół wyższych (rozumianych jako osoby w okresie do 12 miesięcy od ukończenia studiów). Jak pokazuje tabela 3, najwięcej z nich ukończyło studia na kierunku administracja (374) i pedagogika (366). Zwrócić jednak należy uwagę także na drugi wskaźnik, jakim jest udział procentowy bezrobotnych absolwentów w liczbie absolwentów danego kierunku. Jest to niezwykle istotne, gdyż kierunki nie są równoliczne i z tego powodu sama liczba bezrobotnych absolwentów nie oddaje w pełni sytuacji na rynku pracy osób, które kończą dany rodzaj studiów. Analizując dane w ten sposób, można zauważyć, że kierunki, po których zanotowano największy odsetek absolwentów zarejestrowanych w urzędzie pracy to: bezpieczeństwo narodowe (39%), architektura i urbanistyka (29,6%), malarstwo (23,8%) czy ochrona środowiska (20%).

³ A. Kwiatkiewicz *Komentarz do projektowanych zmian w systemie kształcenia zawodowego i ustawicznego „e-mentor”* 2010, nr 2 (34), s. 12-17.

⁴ M. Herbst, A. Levitas *Decentralizacja systemu oświaty w Polsce. Lata 2000-2010 – czas stabilizacji i nowe wyzwania* Warszawa 2012, s. 5.

⁵ J. Jung-Miklaszewska *System edukacji Rzeczypospolitej Polskiej. Szkoły i dyplomy* Warszawa 2003, s. 15.

⁶ D. Piróg *Absolwenci szkół wyższych na rynku pracy w warunkach kryzysu „Przedsiębiorczość – Edukacja”* 2013, nr 9, s. 302-316.

⁷ Główny Urząd Statystyczny *Szkoły wyższe i ich finanse w 2011 r.* Warszawa 2012, s. 28.

⁸ Główny Urząd Statystyczny *Szkoły wyższe i ich finanse w 2012 r.* Warszawa 2013, s. 30.

Tabela 3. Ranking kierunków nauki w szkołach wyższych województwa lubelskiego według liczby bezrobotnych absolwentów

Kierunek nauki	Liczba absolwentów ogółem		Liczba bezrobotnych absolwentów		Udział % w liczbie absolwentów danego kierunku	
	Rok akademicki 2010/2011	Rok akademicki 2011/2012	w dniu. 31.05.2012	w dniu 31.05.2013	W roku akademickim 2010/2011	W roku akademickim 2011/2012
Ogółem	29 394	27 770	2 504	2 945	8,5	10,6
administracja	3 410	3 258	319	374	9,4	11,4
analityka medyczna	63	39	0	3	0,0	7,7
archeologia	31	19	4	2	12,9	10,5
architektura i urbanistyka	151	71	6	21	4,0	29,6
architektura krajobrazu	86	156	7	20	8,1	12,8
biologia	231	337	26	33	11,3	9,8
biologia pedagogiczna	56	0	0	0	0,0	0,0
biotechnologia	207	302	14	17	6,8	5,6
bezpieczeństwo narodowe	0	41	0	16	0,0	39,0
budownictwo	337	342	29	51	8,6	14,9
chemia	296	307	25	33	8,4	10,7
dziennikarstwo i komunikacja społeczna	307	380	9	29	2,9	7,6
dietetyka	16	26	3	2	18,8	7,7
edukacja techniczno – informatyczna	142	157	21	10	14,8	6,4
edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych	69	74	2	8	2,9	10,8
edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej	37	39	1	5	2,7	12,8
ekonomia	1 152	1 254	101	130	8,8	10,4
elektrotechnika	299	243	14	19	4,7	7,8
europaistyka	117	120	3	4	2,6	3,3
farmacja	161	148	1	0	0,6	0,0
filologia *	1 679	1 559	115	110	6,8	7,1
filologia polska	675	563	63	54	9,3	9,6
filozofia	325	98	15	9	4,6	9,2
finanse i bankowość	3	0	0	0	0,0	0,0
finanse i rachunkowość	594	763	32	63	5,4	8,3
fizjoterapia	1 577	1 068	124	140	7,9	13,1
fizyka	30	42	5	5	16,7	10,2
fizyka techniczna	19	27	0	1	0,0	3,7
geografia	118	124	9	16	7,6	12,9
grafika	67	59	6	6	8,9	10,2
historia	476	356	47	46	9,9	12,9
historia sztuki	78	64	5	9	6,4	14,1
informacja naukowa i bibliotekoznawstwo	71	67	7	5	9,9	7,5
informatyka	606	570	39	44	6,4	7,7
informatyka i ekonometria	0	1	0	0	0,0	0,0
inżynieria materiałowa	29	43	1	3	3,4	7,0
inżynieria środowiska	198	327	9	28	4,5	8,6
jazz i muzyka estradowa	8	9	0	0	0,0	0,0
kierunek lekarski	304	311	1	0	0,3	0,0
kierunek lekarsko – dentystyczny	97	89	0	0	0,0	0,0
kosmetologia	155	177	12	18	7,7	10,2

Kierunek nauki	Liczba absolwentów ogółem		Liczba bezrobotnych absolwentów		Udział % w liczbie absolwentów danego kierunku	
	Rok akademicki 2010/2011	Rok akademicki 2011/2012	w dniu 31.05.2012	w dniu 31.05.2013	W roku akademickim 2010/2011	W roku akademickim 2011/2012
kulturoznawstwo	238	238	25	18	10,5	7,6
lingwistyka stosowana	102	85	0	1	0,0	1,2
logopedia z audiofonologią	51	96	1	3	2,0	3,1
makrokierunek (filozofia, historia)	37	4	2	0	5,4	0,0
malarstwo	35	21	0	5	0,0	23,8
matematyka	287	381	53	52	18,4	13,6
mechanika i budowa maszyn	331	293	29	44	29,1	15,0
międzywydziałowe indywidualne studia humanistyczne	18	42	0	0	0,0	0,0
międzywydziałowe (międzykierunkowe) studia matematyczno – przyrodnicze	3	1	0	0	0,0	0,0
muzykologia	30	34	0	0	0,0	0,0
nauki o rodzinie	200	110	20	13	10,0	11,8
ochrona środowiska	462	425	79	85	17,1	20,0
ogrodnictwo	342	298	32	45	9,4	15,1
pedagogika**	3 142	3 059	362	366	11,7	12,0
pielęgniarstwo	1 047	713	23	24	2,2	3,4
politologia i nauki społeczne	808	895	119	101	14,7	11,3
położnictwo	108	153	3	12	2,8	7,8
praca socjalna	185	200	16	15	8,6	7,5
prawo	1 085	1 070	74	157	6,8	14,7
prawo kanoniczne	64	47	3	2	4,7	4,3
psychologia	316	298	23	37	7,3	12,4
ratownictwo medyczne	92	141	15	21	16,3	14,9
rolnictwo	711	506	86	90	12,1	17,8
socjologia	970	714	75	53	7,7	7,4
stosunki międzynarodowe	336	293	28	29	8,3	9,9
technika rolnicza i leśna	322	217	35	21	10,9	9,7
techniki dentystyczne	15	83	2	3	13,3	3,6
technologia żywności i żywienia człowieka	322	299	15	37	46,6	12,3
teologia	138	138	10	5	7,2	3,6
towaroznawstwo	270	244	28	35	10,4	14,3
transport	195	392	12	29	6,2	7,4
turystyka i rekreacja	658	551	56	98	8,5	17,8
weterynaria	139	176	22	21	15,8	11,9
zarządzanie	1 155	1 248	98	117	8,5	9,4
zarządzanie i inżynieria produkcji	287	258	25	37	8,7	14,3
zarządzanie i marketing	102	1	20	0	19,6	0,0
zdrowie publiczne (dietetyka)	278	234	13	22	4,7	9,4
zootechnika	236	182	25	13	10,6	7,1

*dotyczy wszystkich filologii obcojęzycznych; **dotyczy pedagogiki ogółem w tym nauczanie początkowe, wychowanie przedszkolne, pedagogika opiekuńczo – wychowawcza, pedagogika specjalna.

Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie *Ranking szkół wyższych według poziomu bezrobocia absolwentów (rok akademicki 2011/2012)* Lublin 2013, s. 62-64.

Kolejnym czynnikiem, który różnicuje pracujących i bezrobotnych absolwentów jest płeć. Opierając się na raporcie *Młodość czy doświadczenie? Kapitał ludzki w Polsce*, opublikowanym w 2013 r. przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, w 2012 r. w grupie młodych absolventek uczelni wyższych (w wieku do 30 roku życia) pracowało 70,6% badanych, podczas gdy 15,1% pozostawało bez pracy, a 14,3% określonych zostało jako „nieaktywne”. W grupie mężczyzn wyniki badania były korzystniejsze – zatrudnienie deklarowało 81,3% ankietowanych, w urzędach pracy zarejestrowanych było 11,4%, a status „nieaktywnych” posiadało 7,3%⁹. Ponadto badanie wykazało, że zdecydowanie więcej osób pracujących znajduje się w grupie respondentów, którzy ukończyli studia II stopnia (odpowiednio: magister inżynier – 85,3% pracuje; magister – 80,7%; inżynier – 76,5%; licencjat – 63,8%). Wskazuje to na wzrost szans rynkowych po zwiększeniu posiadanego wykształcenia. Badanie to potwierdziło także fakt, iż absolwenci w pierwszych latach od zakończenia edukacji znajdują się w gorszej sytuacji – wraz ze wzrostem czasu od ukończenia studiów rośnie liczba pracujących absolwentów, a zmniejsza się liczba absolwentów bezrobotnych¹⁰.

Odnosząc się do raportu *Młodość czy doświadczenie? Kapitał ludzki w Polsce*, zwrócić należy także uwagę, że mężczyźni zdecydowanie częściej aniżeli kobiety decydują się po ukończeniu studiów na założenie własnej działalności gospodarczej.

Tabela 4. Sytuacja zawodowa kobiet i mężczyzn do 30 r. ż. posiadających wyższe wykształcenie

Sytuacja zawodowa	Mężczyźni	Kobiety
Własna firma	11,2%	5,1%
Etat	63,3%	60,6%
Praca nieetatowa	17,0%	16,0%
Praca nieodpłatna	3,0%	2,6%

Źródło: J. Górniak (red.) *Młodość czy doświadczenie? Kapitał ludzki w Polsce* Warszawa 2013, s. 125.

Plany i losy zawodowe absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych (*Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy, 2012, 2013*)

Pierwszym badaniem prowadzonym przez Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy, które w pełni skoncentrowane było na sytuacji absolwentów na rynku pracy, było badanie *Plany i losy zawodowe absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych*. Za cel główny kompleksowego badania absolwentów przyjęto zdobycie szczegółowych informacji na temat postaw i planów związanych z własnym rozwojem zawodowym, jakie uczniowie szkół ponadgimnazjalnych i studenci szkół wyższych województwa lubelskiego mają kilka miesięcy przed ukończeniem szkoły oraz diagnoza ich sytuacji zawodowej po upływie roku – zderzenia planów z ich rzeczywistymi losami zawodowymi.

Badanie miało pokazać, jak kształtuje się kariera osób, które kończą naukę w poszczególnych placówkach, sprawdzić w jakim stopniu plany udało się zrealizować, uchwycić zmiany ich statusu na rynku pracy i zmiany postaw. Badanie zrealizowane zostało dwuetapowo: w etapie pierwszym udział wzięło 1200 osób w następującym podziale, na rozłączne podgrupy: 400 uczniów ostatniego rocznika szkół zawodowych i policealnych, 400 uczniów ostatniego rocznika szkół średnich (techników i liceów), 400 studentów szkół wyższych będących na ostatnim roku studiów. W etapie drugim przebadano tych respondentów ponownie, a w przypadku braku zgody na ponowny udział w badaniu próbę uzupełniono o innych absolwentów rocznika 2012.

⁹ J. Górniak (red.) *Młodość czy doświadczenie? Kapitał ludzki w Polsce* Warszawa 2013, s. 123.

¹⁰ Tamże, s. 126.

Wybrane wnioski:

- absolwenci zasadniczych szkół zawodowych oraz techników lepiej postrzegają swój poziom umiejętności praktycznych niż absolwenci pozostałych typów szkół,
- ukończoną przez siebie szkołę częściej niż inni poleciliby absolwenci szkół zawodowych, techników oraz policealnych, zarówno w pierwszym jak i powtórnym badaniu,
- od ukończenia ostatniej szkoły kwalifikacje podnosiło 56% kobiet i 46% mężczyzn, aby: zdobyć wiedzę specjalistyczną, podnoszącą wartość na rynku pracy, dla samorealizacji, prestiżu, przyjemności, z chęci znalezienia pracy, zmiany miejsca pracy,
- o przyjęciu absolwentów do pracy decydowały: odpowiednie kwalifikacje i umiejętności, znajomości, cechy osobiste, doświadczenie na podobnym stanowisku,
- do wyjazdów zagranicznych, w celu podniesienia kwalifikacji i umiejętności, bardziej skłonni są mężczyźni,
- wśród absolwentów, którzy w chwili badania posiadali zatrudnienie, znalazło się najwięcej osób, które ukończyły zasadniczą szkołę zawodową. W najmniejszym stopniu osoby pracujące są reprezentowane przez absolwentów liceów oraz szkół policealnych,
- 2,5% absolwentów prowadzi działalność gospodarczą,
- zatrudnienie w poszczególnych branżach wg typu szkół:
 - absolwenci szkół zawodowych najczęściej są zatrudniani w usługach, motoryzacji i handlu;
 - szkół policealnych - w usługach, handlu i służbie zdrowia;
 - liceów - w handlu i usługach;
 - techników - w usługach, handlu i budownictwie;
 - studiów niestacjonarnych - w usługach, finansach i administracji publicznej;
 - studiów stacjonarnych - w edukacji, usługach i służbie zdrowia.
- praca zawodowa w największym stopniu spełnia oczekiwania absolwentów szkół zawodowych (92,1%), w najmniejszym stopniu absolwentów liceów (42,3%),
- najbardziej świadomi swoich atutów i słabości są absolwenci studiów stacjonarnych (83,1%) i niestacjonarnych (91,2%), najmniej zaś absolwenci szkół zawodowych (59,7%),
- absolwenci wszystkich typów szkół oczekują dużych możliwości w zakresie łączenia i godzenia pracy z życiem prywatnym.

Wykształcenie, praca, przedsiębiorczość Polaków (na podstawie badań zrealizowanych w 2012 roku w ramach III edycji projektu Bilans Kapitału Ludzkiego)

Zgodnie z wynikami badań zrealizowanych przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości w 2012 roku, w ramach III edycji projektu Bilans Kapitału Ludzkiego, w ciągu ostatnich 5 lat na polski rynek pracy weszło 2,5 mln osób w wieku poniżej 30 lat. Z tej grupy 38% stanowią absolwenci szkół wyższych, 40% posiada wykształcenie średnie, 14% zasadnicze zawodowe i 7% niższe. Na rynek pracy weszło 520 tys. absolwentów z tytułem magistra, następnie absolwenci szkół technicznych (473 tys.) zasadniczych szkół zawodowych (367 tys.) i liceów ogólnokształcących (356 tys.).

Jak wynika z tych badań, wśród absolwentów z lat 2008-2013, którzy nie przekroczyli 30 roku życia, wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia polepsza się ich sytuacja na rynku pracy. Warto podkreślić, że wskaźnik zatrudnienia był wyższy w grupie mężczyzn (63%) niż kobiet (56%). W przypadku respondentów posiadających wykształcenie wyższe odsetki te kształtowały się następująco: licencjat M-73%, K-57%; inżynier M-80%, K - 73%; magister M - 77%, K - 77%; magister-inżynier M-91%, K-70%. Najniższą stopę bezrobocia, jak i najwyższy wskaźnik zatrudnienia, wystąpił w przypadku absolwentów studiów medycznych i inżynierijno-technicznych (9 na 10 absolwentów tych kierunków pracowało). Z pozyskanych przez PARP danych wynika, że wskaźnik bezrobocia badanych nie różnił się w przypad-

ku absolwentów uczelni prywatnych i publicznych. Zmienną różnicującą był typ studiów: studia dzienne (17%), zaoczne (20%). Najniższy wskaźnik bezrobocia absolwentów zanotowano w województwach dolnośląskim i wielkopolskim, gdzie pracowało 70% absolwentów¹¹.

Pierwsze kroki na rynku pracy. Międzynarodowe badanie studentów i absolwentów

Badanie zostało przeprowadzone techniką CAWI za pomocą kwestionariusza zamieszczonego na stronie internetowej firmy doradczej Deloitte. Zrealizowane zostało od 10 października do 31 grudnia 2012 r. Łącznie w badaniu wzięło udział 1481 respondentów, jednak do analizy zakwalifikowano 1376 osób w wieku 19-26 lat, którzy mieli statut studenta lub pozostawali młodymi absolwentami uczelni wyższych. W trakcie badania ustalono, że połowa badanych (50,1%) negatywnie ocenia system edukacji w kontekście możliwości przygotowania do obowiązków zawodowych. Jeszcze bardziej negatywne deklaracje respondentów pojawiły się przy pytaniu o przygotowanie do poszukiwania pracy. W tym przypadku 60,5% biorących udział w badaniu wyraziło opinię negatywną. Nieco lepiej ocenione zostały same uczelnie respondentów – w tym przypadku tylko 26,3% ankietowanych przyznało, że źle przygotowują one do pełnienia obowiązków zawodowych, a 35,8% niekorzystnie oceniło sposób przygotowania do poszukiwania pracy¹².

Przyszłe kadry polskiej gospodarki (na podstawie badań zrealizowanych w 2013 roku w ramach IV edycji projektu Bilans Kapitału Ludzkiego)

W badaniu tym populację stanowili studenci ostatnich lat studiów stacjonarnych:

- na ostatnim roku studiów licencjackich lub inżynierskich (trwających parzystą liczbę semestrów),
- na dwóch ostatnich latach studiów licencjackich lub inżynierskich (trwających nieparzystą liczbę semestrów),
- na dwóch ostatnich latach studiów magisterskich lub na magisterskich uzupełniających, niezależnie od roku studiów.

Respondentów w trakcie badania poproszono, aby z perspektywy czasu ocenili swój stopień zadowolenia ze studiowanego kierunku i wyrazili opinie na temat tego, czy w przypadku możliwości ponownego wyboru podjęliby taką samą decyzję. Odpowiedzi były bardzo zróżnicowane w zależności od grupy kierunków studiów. Najczęściej na chęć zmiany swojej kariery edukacyjnej wskazywali przedstawiciele następujących grup kierunków: dziennikarstwa i informacji, usług dla ludności oraz społecznych. Najrzadziej taką decyzję podjęliby natomiast respondenci studiujący na kierunkach artystycznych, informacyjnych i prawnych¹³.

Tabela 5. Studenci, którzy zmieniliby kierunek studiów a grupa studiowanego kierunku

Grupa kierunków	Respondenci, którzy z perspektywy czasu zmieniliby kierunek studiów (2013 r.)
Dziennikarstwa i informacji	30%
Usługi dla ludności	25%
Społeczna	23%
Biologiczna	21%

¹¹ S. Czarnik, K. Turek *Wykształcenie, praca, przedsiębiorczość* Warszawa 2012, s. 17.

¹² Deloitte *Pierwsze kroki na rynku pracy Międzynarodowe badanie studentów i absolwentów* Warszawa 2013, 29-30.

¹³ M. Jelonek, P. Antosz, A. Balcerzak-Raczyńska *Przyszłe kadry polskiej gospodarki* Warszawa 2014, s. 29.

Grupa kierunków	Respondenci, którzy z perspektywy czasu zmieniliby kierunek studiów (2013 r.)
Matematyczna i statystyczna	19%
Ekonomiczna i administracyjna	18%
Rolnicza, leśna i rybactwa	18%
Pedagogiczna	16%
Fizyczna	16%
Medyczna	16%
Opieki społecznej	16%
Ochrony i bezpieczeństwa	16%
Humanistyczna	15%
Inżynieryjno-techniczna	14%
Produkcji i przetwórstwa	13%
Ochrony środowiska	12%
Usług transportowych	12%
Architektury i budownictwa	10%
Weterynaryjna	10%
Prawna	9%
Informatyczna	8%
Artystyczna	5%

Źródło: M. Jelonek, P. Antosz, A. Balcerzak-Raczyńska *Przyszłe kadry polskiej gospodarki* Warszawa 2014, s. 29.

Studenci, którzy byli niezadowoleni z kształtu swojej obecnej kariery edukacyjnej zostali dopytani o to, na kierunek z jakiej grupy zdecydowałoby się, gdyby mogli podjąć decyzję o wyborze studiów jeszcze raz. Najczęściej wskazywano na kierunki: ekonomiczne i administracyjne, medyczne oraz społeczne. Zwrócić należy więc także uwagę, że kierunki społeczne znajdują się w czołówce zarówno w przypadku kierunku, z którego studenci chętnie by zrezygnowali, jak i tego, który zostałby wybrany.

Tabela 6. Grupy kierunków studiów, na które zdecydowałoby się respondenci niezadowoleni ze swoich obecnych wyborów

Grupa kierunków	Odsetek niezadowolonych respondentów, którzy wybrali by kierunek z tej grupy (2013 r.)
Ekonomiczna i administracyjna	17,4%
Medyczna	14,7%
Społeczna	13,4%
Inżynieryjno-techniczna	11,7%
Humanistyczna	10,0%
Architektury i budownictwa	10,0%
Pedagogiczna	5,4%
Prawna	5,3%
Informatyczna	4,8%
Artystyczna	3,7%
Produkcji i przetwórstwa	3,7%
Usługi dla ludności	3,0%

Grupa kierunków	Odsetek niezadowolonych respondentów, którzy wybrali by kierunek z tej grupy (2013 r.)
Fizyczna	2,8%
Dziennikarstwa i informacji	2,5%
Matematyczna i statystyczna	1,6%
Weterynaryjna	1,6%
Ochrony środowiska	1,6%
Biologiczna	1,5%
Ochrony i bezpieczeństwa	1,3%
Rolnicza, leśna i rybactwa	1,1%
Usług transportowych	0,6%
Opieki społecznej	0,2%

Źródło: M. Jelonek, P. Antosz, A. Balcerzak-Raczyńska *Przyszłe kadry polskiej gospodarki* Warszawa 2014, s. 31.

Studentów proszono także o dość szczegółową ocenę swojego kierunku. Respondenci musieli ocenić czy studia nauczyły ich praktycznego wykorzystania zdobytej wiedzy, czy zdobyta w ramach studiów wiedza i umiejętności zwiększają szanse na znalezienie dobrej pracy oraz czy pozwolą one na znalezienie pracy zgodnej z wyuczonym zawodem. Najmniej osób dobrze oceniających możliwość praktycznego wykorzystania wiedzy znalazło się wśród studentów kierunków: matematycznych i statystycznych (50%) oraz społecznych (52%), a najwięcej to studenci kierunków: usług transportowych (98,0%) oraz usług dla ludności (91,0%). Na znalezienie dobrej pracy dzięki zdobytej na studiach wiedzy i umiejętnościom, wskazują przede wszystkim przedstawiciele kierunków informatycznych (79%) i prawnych (78%). Najgorzej ten aspekt oceniają przedstawiciele kierunków fizycznych (32%) oraz matematycznych i statystycznych (32%). Z największym optymizmem o swoich szansach na znalezienie pracy w zawodzie wyuczonym wypowiadają się absolwenci studiów informatycznych i weterynaryjnych – w obu przypadkach 80% deklaroowało, że umożliwią im to zdobyte na studiach umiejętności oraz wiedza.

Najmniej takich osób znalazło się natomiast wśród studentów kierunków społecznych (46%) oraz biologicznych (48%). Można z tego wyciągnąć wniosek, że kierunki informatyczne, zdaniem respondentów, dają największe szanse na rynku pracy¹⁴.

Tabela 7. Ocena respondentów poszczególnych grup kierunków studiów pod względem uzyskanej wiedzy praktycznej, szans na znalezienie dobrej pracy i szans na znalezienie pracy zgodnej z zawodem wyuczonym

Grupa kierunków (2013 r.)	studia nauczyły praktycznego wykorzystania zdobytej wiedzy	wiedza i umiejętności zdobyte w ramach studiów zwiększają szanse na znalezienie dobrej pracy	wiedza i umiejętności zdobyte w ramach studiów pozwolą na znalezienie pracy zgodnej z wyuczonym zawodem
Informatyczna	72,0%	79%	80%
Weterynaryjna	43,0%	60%	80%
Architektury i budownictwa	63,0%	74%	76%
Prawna	59,0%	78%	74%
Artystyczna	79,0%	71%	72%
Medyczna	71,0%	66%	71%

¹⁴ M. Jelonek, P. Antosz, A. Balcerzak-Raczyńska *Przyszłe kadry polskiej gospodarki* Warszawa 2014, s. 35-38.

Grupa kierunków (2013 r.)	studia nauczyły praktycznego wykorzystania zdobytej wiedzy	wiedza i umiejętności zdobyte w ramach studiów zwiększają szanse na znalezienie dobrej pracy	wiedza i umiejętności zdobyte w ramach studiów pozwolą na znalezienie pracy zgodnej z wyuczonym zawodem
Inżynieryjno-techniczna	61,0%	72%	67%
Produkcji i przetwórstwa	63,0%	71%	66%
Usług transportowych	98,0%	69%	66%
Matematyczna i statystyczna	50,0%	32%	62%
Ochrony środowiska	54,0%	65%	62%
Rolnicza, leśna i rybactwa	64,0%	64%	61%
Humanistyczna	70,0%	60%	59%
Fizyczna	70,0%	32%	57%
Pedagogiczna	67,0%	57%	56%
Opieki społecznej	66,0%	57%	55%
Ochrony i bezpieczeństwa	53,0%	56%	54%
Ekonomiczna i administracyjna	53,0%	58%	53%
Usługi dla ludności	91,0%	55%	52%
Dziennikarstwa i informacji	63,0%	45%	49%
Biologiczna	63,0%	54%	48%
Społeczna	52,0%	50%	46%

Źródło: M. Jelonek, P. Antosz, A. Balcerzak-Raczyńska *Przyszłe kadry polskiej gospodarki* Warszawa 2014, s. 35-38.

Badanie losów absolwentów przez uczelnie wyższe

Warto nadmienić, że w 2011 r. do ustawy z 27 lipca 2005 r. wprowadzono nowy artykuł 13a, który zobowiązywał uczelnie wyższe do monitorowania karier zawodowych swoich absolwentów. Zakładano dostosowanie zarówno kierunków studiów, jak i programów kształcenia do potrzeb rynku pracy.

Realizując zadania ustawowe uczelnie wykonują badania losów absolwentów. Dysponują rzetelną i szeroką informacją na temat jakości kształcenia, przygotowania absolwentów do podjęcia pracy, oczekiwań co do przyszłej pracy zawodowej, czy sytuacji na rynku pracy (analizowane także kierunkowo)¹⁵. Biuro Analiz Sejmowych, działające na zlecenie Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży, przeprowadziło w okresie od 17 grudnia 2013 r. do 10 stycznia 2014 r. badanie ilościowe, którego celem było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób uczelnie wyższe realizują obowiązek określony w ustawie. Okazuje się, że aż 2/3 uczelni wyższych w okresie badania nie prowadziło jeszcze takiego monitoringu.

Uczelnie wyższe z województwa lubelskiego, które badają losy swoich absolwentów:

- Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
- Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II,
- Uniwersytet Przyrodniczy,
- Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie,
- Politechnika Lubelska,
- Uniwersytet Medyczny w Lublinie,
- Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej,

¹⁵ Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz U. Nr 84, poz. 455).

- Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie,
- Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie,
- Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu,
- Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie.

1.2. Metodyka badania

1.2.1. Metodyka badania ilościowego

W badaniu ilościowym mogli wziąć udział respondenci, którzy ukończyli studia wyższe (licencjackie, inżynierskie, magisterskie, lekarskie) na uczelni z województwa lubelskiego. Najważniejsze ograniczenie dotyczyło roku ukończenia edukacji – badani nie mogli ukończyć edukacji wcześniej niż w 2004 r.¹⁶ Ponadto, do badania nie kwalifikowały się osoby, które ukończyły studia pierwszego stopnia na uczelni z województwa lubelskiego, a studia drugiego stopnia ukończyły w innym województwie (osoby, które zdecydowały się na kontynuację edukacji w innym województwie, ale jeszcze jej nie ukończyły mogły wziąć udział w badaniu, gdyż ostatni w pełni ukończony stopień studiów został zakończony w województwie lubelskim).

Ze względu na koncepcję porównywania losów absolwentów¹⁷ reprezentujących poszczególne kierunki studiów próbę podzielono na dwadzieścia dwie grupy kierunków (każda obejmowała kilka zbliżonych do siebie kierunków studiów)¹⁸.

Lista grup kierunków:

- administracyjne i zarządcze,
- pedagogiczne i opieki społecznej,
- społeczne (socjologia, politologia, stosunki międzynarodowe, europeistyka, nauki o rodzinie),
- ekonomiczne i finansowe,
- humanistyczne (np. filologie, historia, kulturoznawstwo, archeologia, filozofia) i artystyczne,
- psychologiczne,
- ochrony środowiska,
- medyczne i dentystyczne,
- rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa,
- związane ze sportem i urodą (wychowanie fizyczne, kosmetologia, dietetyka),
- geograficzne i turystyczne,
- dziennikarskie i informacyjne,
- matematyczne i fizyczne,
- biologiczne i chemiczne,
- pielęgniarstwo, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne,
- związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń,
- prawne,

¹⁶ Przyjęto rok przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, co wiąże się z pojawieniem możliwości funkcjonowania absolwentów szkół wyższych na unijnym rynku pracy oraz korzystania ze wsparcia rozwoju zawodowego ze środków UE (np. szkolenia, studia podyplomowe, staże, dofinansowanie do działalności itp.).

¹⁷ Na potrzeby badania przyjęto, że absolwent szkoły wyższej to osoba, która uzyskała dyplom stwierdzający ukończenie studiów wyższych i – po obronie pracy – uzyskała tytuł zawodowy magistra (po studiach magisterskich jednolitych lub drugiego stopnia/uzupełniających), inżyniera lub licencjata (po studiach pierwszego stopnia/ zawodowych). Brana jest pod uwagę ostatnia ukończona szkoła.

¹⁸ Każdy respondent w pierwszej części badania wybierał jedną grupę kierunków, która najlepiej charakteryzowała jego główny kierunek studiów.

- produkcyjne i przetwórcze,
- architektoniczne i budowlane,
- weterynaryjne i zootechniczne,
- informatyczne,
- transportowe i komunikacyjne.

Ze względu na występowanie szeregu ograniczeń związanych z brakiem dokładnych danych dotyczących liczby absolwentów poszczególnych kierunków, którzy w latach 2004-2014 ukończyli studia wyższe oraz brakiem operatu losowania, zastosowano nielosowy sposób doboru próby (dobór przypadkowy). W badaniu mógł wziąć więc udział każdy, kto spełniał kryteria udziału w nim. Wprowadzono także minimalną liczbę zrealizowanych wywiadów w ramach każdej z grup kierunków. Było to 40 respondentów dla grupy. Założenie to osiągnięto. Grupa, w której uzyskano najmniej pełnych wypełnień ankiety to kierunki transportowe i komunikacyjne, gdzie odpowiedzi udzieliło 42 badanych. Największa ilość wypełnień pochodziła od przedstawicieli kierunków administracyjnych i zarządczych (140 wypełnień). Na poziomie wnioskowania liczby wypełnień w ramach kierunku nie będą istotne, gdyż kluczowy dla zobrazowania wyników będzie odsetek procentowy w ramach każdej z grup.

Badanie zrealizowano w okresie grudzień 2013 r. – maj 2014 r. W tym czasie przygotowano metodykę badania, przeprowadzono badanie pilotażowe i właściwe oraz przygotowano analizę danych na potrzeby niniejszego raportu. Badanie ilościowe zostało przeprowadzone techniką wspomaganego komputerowo wywiadu przy pomocy strony www (CAWI). Ankieta została zamieszczona na jednym z portali internetowych oferujących prowadzenie on-line badań społecznych. Link do ankiety znalazł się w bazie ankiet tego portalu oraz został udostępniony na wielu stronach internetowych: Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie, Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy, stronach powiatowych urzędów pracy w województwie lubelskim, powiatowych portalach informacyjnych, stronie internetowej Okręgowej Izby Pielegniarek i Położnych, portalach internetowych biur karier uczelni wyższych w województwie lubelskim. Hiperłącze do badania dystrybuowane było także za pomocą portali społecznościowych (m.in. poprzez oficjalne konto Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy na facebook'u). Informacje na jego temat umieszczono w lokalnych ogłoszeniach prasowych oraz zaproszono absolwentów do udziału w badaniu podczas udzielania przez zespół badawczy wywiadów radiowych. Dodatkowo wysłano ponad 20 tysięcy maili do firm posiadających siedzibę na terenie województwa lubelskiego z prośbą o udostępnienie linka do ankiety wszystkim pracownikom, którzy spełniają kryteria udziału w badaniu (uzyskano bazę REGON od Urzędu Statystycznego w Lublinie oraz stworzono listy wysyłkowe na podstawie danych dostępnych na stronach internetowych firm oraz w książkach telefonicznych). Ponadto, każdego z respondentów, który wziął udział w badaniu proszono o udostępnianie linka do ankiety znajomym, którzy także ukończyli studia wyższe w województwie lubelskim nie wcześniej niż w 2004 r.

Wybór techniki CAWI dał największą szansę dotarcia do rozproszonych terytorialnie respondentów i dzięki temu możliwe było uzyskanie odpowiedzi od absolwentów, którzy ukończyli studia na uczelni z województwa lubelskiego, a przebywali poza województwem lub nawet za granicą (9,5% respondentów w momencie badania zadeklarowało, że mieszka poza województwem lubelskim). Ponadto, łatwy sposób dystrybucji i możliwość dość szybkiego (ok. 10 minut) wypełnienia ankiety sprawiał, że respondenci chętnie brali w niej udział. Dużym atutem takiego rozwiązania była także możliwość odłożenia wypełnienia ankiety na później. Badany nie musiał odpowiedzieć na pytania od razu (tak, jak jest to w przypadku kontaktu z ankierem), lecz mógł rozpocząć wypełnianie ankiety w dowolnym momencie. Brak interakcji z ankierem, w przypadku badania CAWI, sprawia, że respondent może dokładnie przemyśleć odpowiedzi, których pragnie udzielić, a ponadto ma pełne poczucie anonimowości, które zdecydowanie sprzyja uzyskaniu szczerych wypowiedzi (szczególnie w przypadku drażliwych pytań o zarobki czy doświadczenia związane z bezrobociem).

Badanie losów absolwentów szkół wyższych województwa lubelskiego

0%

Podziel się:

0/102 na stronie

Informacja o losach absolwentów stanowi wartość nie tylko dla osób dopiero podejmujących decyzje o kierunku kształcenia, ale i dla instytucji projektujących wsparcie zawodowej aktywności. Wypełnienie ankiety zajmie nie więcej niż 10 minut, a przyczyni się do pozyskania wiedzy o sytuacji absolwentów konkretnych kierunków studiów na rynku pracy. To badanie, anonimowe i poufne, prowadzi Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie w ramach projektu „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja”. Każda odpowiedź jest dla nas ważna.

Ankiety adresujemy do osób, które studia (licencjackie, inżynierskie lub magisterskie) w województwie lubelskim zakończyły nie wcześniej niż w 2004 r., niezależnie od tego czy kontynuowały dalszą edukację.

Z góry dziękujemy za poświęcony czas.
Zespół Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy.

KAPITAŁ LUDZKI
KULTURA – WIEDZA – WYKONAWCZOŚĆ

WIA EUROPEJSKA
INICJATYWA
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Dalej »

Rysunek 1. Screen powitalny w ankiecie CAWI.

Badanie losów absolwentów szkół wyższych województwa lubelskiego

4%

Podziel się:

0/102 na stronie

Proszę o zakwalifikowanie ukończonego kierunku studiów do jednej z grup, do której według Pana/i najbardziej on pasuje.
(W przypadku gdy Pan/i uznałaby więcej niż jeden kierunek proszę wybrać grupę dla kierunku wiodącego)

- kierunki administracyjne i zarządcze
- architektoniczne i budowlane
- biologiczne i chemiczne
- dziennikarskie i informacyjne
- ekonomiczne i finansowe
- geograficzne i turystyczne
- humanistyczne (np. filologia, historia, kulturoznawstwo, archeologia, filozofia) i artystyczne
- informatyczne
- matematyczne i fizyczne
- medyczne i dentystyczne
- ochrony środowiska
- pedagogiczne i opieki społecznej
- pielęgniarstwa, fizyoterapeutyczne i farmaceutyczne
- prawnicze
- produkcyjne i przetwórcze
- psychologiczne
- rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa
- społeczne (sociologia, politologia, stosunki międzynarodowe, europeistyka, nauki o rodzinie)
- związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń
- transportowe i komunikacyjne
- weterynaryjne i zootechniczne
- związane ze sportem i urodą (wychowanie fizyczne, kosmetyka, dietetyka)

« Wstecz

Dalej »

Rysunek 2. Przykładowy ekran ankiety CAWI.

Za wyborem techniki wywiadu komputerowego przemawiał także fakt, iż zbieranie danych w tego typu badaniu jest zdecydowanie szybsze aniżeli w przypadku technik CATI czy PAPI. Ponadto, istnieje możliwość prowadzenia bieżącej kontroli wypełnianych ankiet oraz eliminowane jest ryzyko popełnienia błędu przez ankietera (brak jest także zagrożenia związanego z niepoprawnym zakodowaniem odpowiedzi respondenta do bazy danych, która poddawana jest analizie).

Do wad tego typu podejścia zaliczyć należy przede wszystkim ograniczony dostęp do respondentów nieposiadających internetu. Zwrócić należy jednak uwagę, że badanie skierowane było do osób, które stosunkowo niedawno ukończyły studia wyższe, a co za tym idzie w większości zaliczają się do młodego pokolenia, dla którego uzyskanie dostępu do internetu nie stanowi problemu. Ponadto, dzięki prowadzonej współpracy z urzędami pracy, uczelniami, pracodawcami itp. część badanych mogła skorzystać z komputera w ich siedzibie (np. stanowiska w powiatowym urzędzie pracy) i tam wypełnić ankietę. Drugą wadą jest brak kontroli nad samym procesem wypełniania ankiety przez respondenta, przez co niemożliwe było doprecyzowanie niezrozumiałych pytań osobie badanej (co czasami stanowi jednak zaletę, gdyż nie sugeruje się odpowiedzi) oraz brak całkowitej pewności, że respondent spełnia kryteria udziału w badaniu. Założono jednak, że szereg pogłębionych pytań dotyczących tylko absolwentów szkół wyższych spowodował, że w próbie znalazły się tylko osoby spełniające kryteria udziału w badaniu. Poza tym, tylko do końca wypełnione ankiety kwalifikowane były do materiału badawczego.

Badanie absolwentów szkół wyższych z województwa lubelskiego było I falą badań losów absolwentów realizowanych w ramach projektu „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja”. W okresie od listopada 2014 r. do lutego 2015 r. zostanie przygotowana i zrealizowana druga fala tego badania – wówczas ankietę zostanie skierowana do absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, którzy ukończyli szkołę na terenie województwa lubelskiego.

Cel główny ilościowego badania absolwentów:

- **Identyfikacja losów edukacyjno-zawodowych absolwentów (z lat 2004-2013) 22 grup kierunków studiów uczelni województwa lubelskiego.**

Pytania badawcze

- Absolwenci jakich kierunków najczęściej pracują lub pracowali w zawodzie wyuczonym (dotyczy osób zatrudnionych i prowadzących własną działalność)?
- Absolwenci jakich kierunków najczęściej pracują lub pracowali w zawodzie innym niż wyuczony (dotyczy osób zatrudnionych i prowadzących własną działalność)?
- Jak wyglądało kształcenie absolwentów poszczególnych kierunków po ukończeniu studiów?
- Absolwenci jakich kierunków najczęściej zdecydowaliby się na zmianę kierunku, na inny dający większe szanse na rynku pracy?
- Które kompetencje, w opinii absolwentów, zostały najbardziej rozwinięte przez absolwentów w trakcie studiów?
- Jakiej pomocy, mającej na celu wspieranie zatrudnienia, oczekują absolwenci?
- Jakie były i są źródła wiedzy absolwentów o swoich mocnych i słabych stronach?
- Które kompetencje absolwenci poszczególnych kierunków uznają za najważniejsze w kontekście uzyskania przez nich zatrudnienia?
- Które kompetencje absolwenci poszczególnych kierunków uznają za najważniejsze w kontekście utrzymania przez nich zatrudnienia?
- Które kompetencje absolwenci poszczególnych kierunków uznają za najważniejsze w kontekście utrzymania prowadzonej działalności gospodarczej?
- Które kompetencje zdaniem absolwentów zostały ukształtowane w zasadniczej części dopiero podczas pracy lub prowadzenia firmy?
- W jakim stopniu absolwenci zatrudnieni wykorzystują w codziennej pracy szczegółową wiedzę ze studiów?

- Jakiego rodzaju treści zajęć, których nie było na studiach wyższych respondenta, byłyby szczególnie przydatne w obecnym miejscu pracy?
- Co było największą barierą dla podjęcia pierwszego zatrudnienia po studiach?
- Jaka część absolwentów pracujących obawia się utraty pracy i jakie są przyczyny tych obaw?
- Jaka część absolwentów nie obawia się utraty pracy?
- Jakie jest zróżnicowanie form umów w przypadku absolwentów pracujących?
- Jakie jest zróżnicowanie wynagrodzeń absolwentów pracujących?
- Jakie są powody, dla których absolwenci zdecydowali się na prowadzenie własnej firmy?
- Czy absolwenci prowadzący działalność gospodarczą korzystali z jakichś form wsparcia przy zakładaniu firmy?
- Jaka jest gotowość niepracujących absolwentów do podjęcia pracy?
- Jaka jest aktywność absolwentów w poszukiwaniu zatrudnienia?
- Z jakiego powodu niepracujący absolwenci nie są gotowi podjąć zatrudnienia?
- Jakie wymagania finansowe niepracujący absolwenci stawiają preferowanej pracy?
- Jakie jest zróżnicowanie sposobów poszukiwania pracy przez niepracujących absolwentów?

Hipotezy badawcze

- Główną przyczyną wyjazdu z województwa lubelskiego w celu podjęcia pracy jest problem ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy na terenie Lubelszczyzny.
- Kierunek studiów najchętniej zmieniliby absolwenci studiów pedagogicznych, humanistycznych i społecznych.
- Największe szanse znalezienia pracy w zawodzie wyuczonym widzą absolwenci studiów medycznych i dentystycznych.
- Absolwenci studiów medycznych i dentystycznych najczęściej pracowali w zawodzie wyuczonym.
- Większość zatrudnionych absolwentów w trakcie swojej kariery pracowało w zawodzie nie związanym z posiadanym wykształceniem.
- Większość respondentów po ukończeniu studiów nie podnosiło swoich kwalifikacji.
- Najczęściej wiedzę na temat swoich słabych i mocnych stron absolwenci czerpią z rozmów ze znajomymi oraz własnych przemyśleń.
- Największą barierą w znalezieniu pierwszej pracy był brak doświadczenia zawodowego absolwentów.
- Największe wynagrodzenie osiągają zatrudnieni absolwenci kierunków medycznych i dentystycznych.
- Średnie miesięczne zyski osób prowadzących własną działalność gospodarczą są wyższe niż dochody osób zatrudnionych.

1.2.2. Metodyka badania jakościowego

Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy przeprowadziło w roku 2012 ilościowe badanie uczniów i studentów¹⁹. W badaniu tym zapytano przyszłych absolwentów (byli to uczniowie ostatnich roczników szkół ponadgimnazjalnych oraz studenci ostatniego roku studiów licencjackich, inżynierskich i magisterskich) o ich plany związane z przyszłą karierą zawodowo-edukacyjną. W 2013 r. powrócono do tej grupy osób w ramach kolejnego etapu badania, które podzielone było na dwie ścieżki: jakościową i ilościową. Do badania ilościowego zaproszeni zostali wszyscy respondenci, którzy wzięli udział w badaniu kwestionariuszowym w 2012 r. W przypadku badania jakościowego, które zostało przeprowadzone metodą indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI – Individual In-Depth Interview), zespół LORP wytypował 30 osób spośród 1200 ankietowanych w badaniu ilościowym (2012 r.). Zgodnie z założeniami w tej grupie znalazło się po 10 absolwentów reprezentujących trzy różne grupy szkół:

¹⁹ Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy *Plany i losy zawodowe uczniów i studentów szkół ponadgimnazjalnych* Lublin 2012.

- 1) absolwenci szkół zawodowych i policealnych,
- 2) absolwenci liceów i techników,
- 3) absolwenci uczelni wyższych.

W trakcie wywiadów w roli moderatorów wystąpili członkowie zespołu badawczego LORP. Respondenci odpowiadali na pytania mające na celu ustalenie ich losów zawodowych w okresie roku po ukończeniu szkoły oraz opinii na temat dostępności informacji o rynku pracy i edukacji.

Realizacja badania pokazała, że niezwykle cenne może stać się dłuższe monitorowanie losów wspomnianej grupy. Dlatego zdecydowano się na monitorowanie losów omawianej grupy także w trakcie realizacji projektu „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja”. Dzięki temu możliwe było uzyskanie szerszej perspektywy czasowej, a co za tym idzie poznanie stymulatorów i barier jakie pojawiały się w trakcie rozwoju kariery zawodowo-edukacyjnej uczestników badania. Posłuży to do stworzenia katalogu dobrych praktyk oraz kształtowaniu odpowiednich rekomendacji skierowanych m.in. do młodych ludzi, którzy dopiero planują swoją karierę zawodową.

Badanie jakościowe od grudnia 2013 r. do stycznia 2014 r. przeprowadzili zatrudnieni na podstawie umowy o dzieło diagności, którzy pod kątem badania odbyli specjalne szkolenie przeprowadzone przez zespół LORP. Podobnie jak w kwietniu 2013 r., badanie zrealizowano za pomocą techniki pogłębionego wywiadu indywidualnego na próbie 30 osób (dobór celowy). W przypadku absolwentów studiów wyższych było to dziesięcioro tych samych respondentów, co osiem miesięcy wcześniej. Natomiast w przypadku pozostałych typów szkół, z uwagi na trudności z dotarciem do niektórych badanych, niezbędne było uzupełnienie próby o dodatkowe osoby, które były uczestnikami badania ilościowego w 2012 r. – wśród absolwentów szkół zawodowych i policealnych zaistniała konieczność włączenia do próby 3 osób, które nie brały udziału w badaniu jakościowym w kwietniu 2013 r., w przypadku liceów i techników było to 2 respondentów.

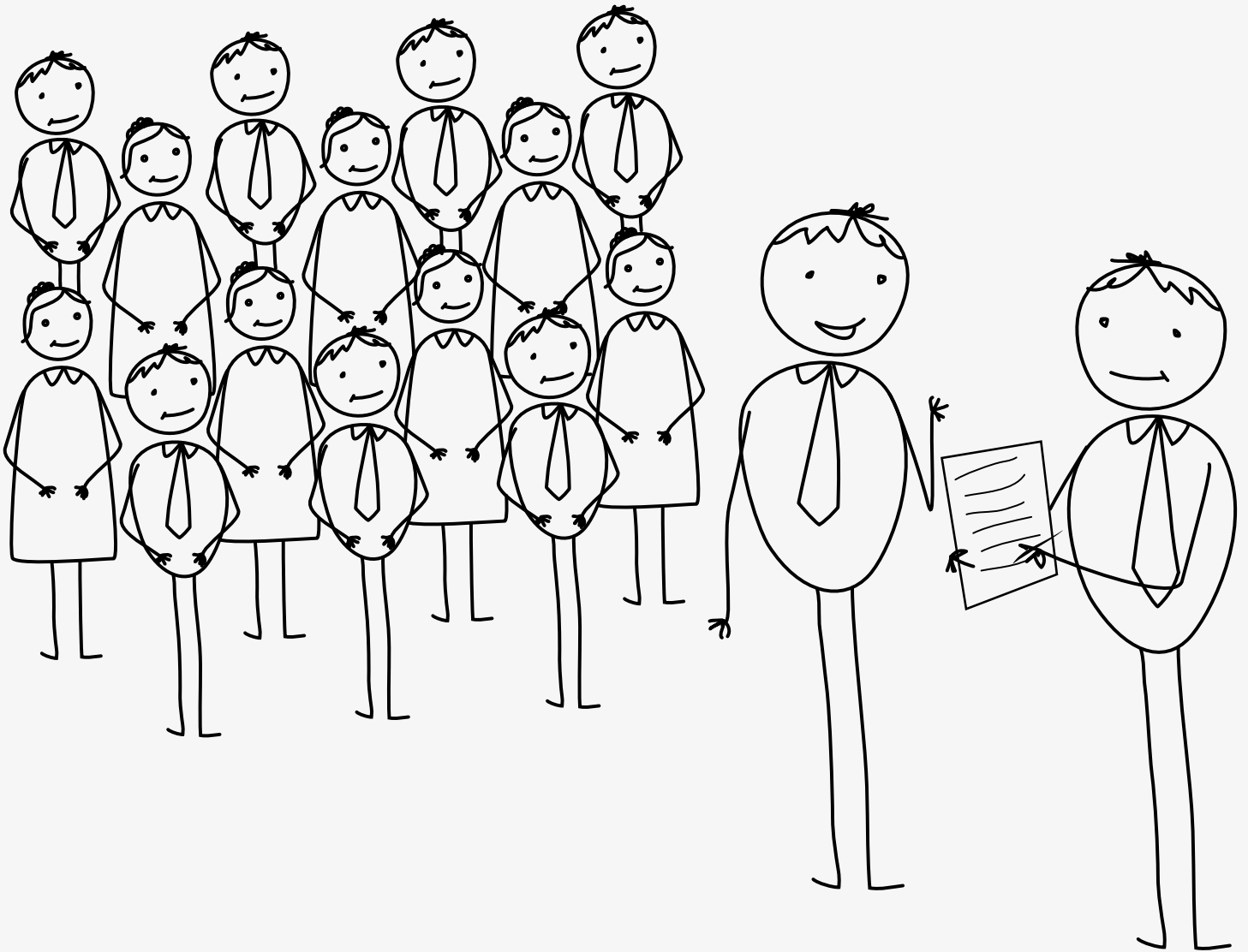
Przed rozpoczęciem wywiadu każdy z diagnostów musiał uzyskać zgodę uczestnika badania na nagrywanie jego wypowiedzi w celu sporządzenia transkrypcji niezbędnej do przygotowania raportu (za stworzenie transkrypcji także odpowiadali diagności). Wszyscy umówieni respondenci wyrazili taką zgodę.

Diagności w trakcie swojej pracy mieli za zadanie przeprowadzenie wywiadu zgodnie ze scenariuszem przygotowanym przez zespół LORP²⁰. Scenariusz był podzielony na dwa zasadnicze bloki pytań. Pierwszy z nich poświęcony był sytuacji respondenta na rynku pracy. Badani wyrazili opinię na temat oceny ukończonej przez siebie edukacji, opowiedzieli o swojej aktywności na rynku pracy, o postrzeganych przez siebie zaletach, które sprawiają, że mogą być atrakcyjnymi kandydatami do pracy, sposobach poszukiwania pracy, wymarzonej pracy oraz minimalnych warunkach na jakich zgodziliby się podjąć zatrudnienie. Drugi blok pytań poświęcony był przedsiębiorczości, gdyż wiąże się ona bezpośrednio z możliwością założenia działalności gospodarczej, co może być pewnym wariantem pozwalającym na poradzenie sobie z wymaganiami rynku pracy. Impulsem do wprowadzenia tej problematyki był także fakt, iż zagadnienia przedsiębiorczości stanowiły główną oś Regionalnego Planu Działania na 2014 rok²¹, dokumentu wyznaczającego rekomendacje dla regionalnej polityki rynku pracy w województwie lubelskim na dany rok, koordynowanej przez Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie. Początkowo zapytano wszystkich respondentów o skojarzenia związane z „przedsiębiorczością”, cechy jakie powinna posiadać osoba przedsiębiorcza, sposoby przygotowania się do prowadzenia firmy, o to czy ktoś z bliskich prowadzi własny biznes. Na tym etapie diagnosta kończył wywiad z respondentami, którzy deklarowali, że nie są gotowi do podjęcia działalności gospodarczej. Natomiast uczestnicy badania, którzy nie wykluczali, że w przyszłości poprowadzą własną firmę, zostali poproszeni o poszerzenie wypowiedzi (m.in. na temat charakteru działalności, powiatu rejestracji, zasięgu działalności, dostrzeganych barierach i stymulatorach, ewentualnych formach wsparcia).

²⁰ Najkrótszy wywiad trwał 8 minut, najdłuższy 47 minut. Pełny scenariusz wywiadu znajduje się w aneksie do raportu.

²¹ www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=257

Charakterystyka respondentów badania ilościowego

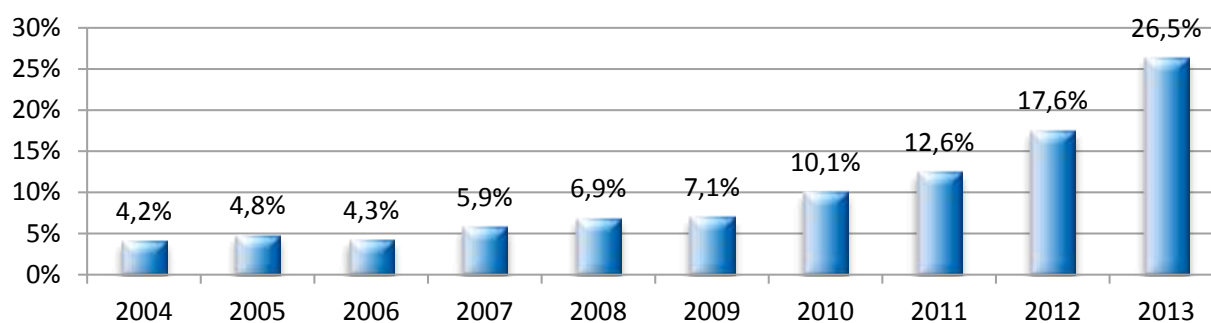

2. Charakterystyka respondentów badania ilościowego

2.1. Aspekty demograficzne

W badaniu ilościowym udział wzięło łącznie 1550 respondentów, którzy po roku 2003 ukończyli studia wyższe na terenie województwa lubelskiego. W grupie tej znalazło się 73% kobiet (1132) oraz 27% mężczyzn (418). Średnia wieku wynosiła 28 lat, a mediana (czyli wartość, która plasuje się pośrodku obserwacji) 27 lat. Najwięcej respondentów miało 25 lat (dominanta – wartość, która pojawiała się najczęściej).

Wiek respondentów w bezpośredni sposób powiązany był z rokiem ukończenia przez nich edukacji. W grupie przebadanych absolwentów zdecydowanie przeważały osoby, które skończyły studia w ciągu 4 lat przed badaniem – najwięcej, bo przeszło ¼ badanych edukację ukończyła w roku 2013. Kolejne grupy były coraz mniej liczne – im wcześniejszy rok ukończenia edukacji tym odsetek respondentów był mniejszy.

Wykres 3. Rok ukończenia studiów wyższych.

Zdecydowana większość respondentów ukończyła studia stacjonarne – w taki sposób uczyło się prawie ¾ badanych (72,5%). Pozostałe 27,5% stanowili absolwenci, którzy ostatni stopień edukacji odbywali systemem niestacjonarnym. Wśród dwudziestu dwóch grup kierunków studiów, najbardziej liczna grupa respondentów reprezentowała kierunki administracyjne i zarządcze – stanowiąc przeszło 9% wszystkich badanych. Nieznacznie mniejsza liczba uczestników badania swój główny kierunek zakwalifikowała do grupy kierunków pedagogicznych i opieki społecznej (7,9%) i społecznych (7,9%). Najtrudniej natomiast było pozyskać do badania ankietowanych reprezentujących kierunki transportowe i komunikacyjne (2,7%), informatyczne (2,8%), weterynaryjne i zootechniczne (3%) oraz architektoniczne i budowlane (3%). Szczegółowe liczebności w poszczególnych grupach kierunków prezentuje tabela nr 8.

Tabela 8. Liczba respondentów reprezentująca poszczególne grupy kierunków studiów

Grupa kierunków	Liczba respondentów, którzy ukończyli kierunek z grupy na uczelni w woj. lubelskim	Odsetek w próbie
administracyjne i zarządcze	140	9,0%
pedagogiczne i opieki społecznej	123	7,9%
społeczne	122	7,9%
ekonomiczne i finansowe	111	7,2%
humanistyczne i artystyczne	109	7,0%
psychologiczne	80	5,2%
ochrony środowiska	76	4,9%
medyczne i dentystyczne	63	4,1%
rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa	63	4,1%
związane ze sportem i urodą	60	3,9%
geograficzne i turystyczne	58	3,7%
dziennikarskie i informacyjne	57	3,7%
matematyczne i fizyczne	54	3,5%
biologiczne i chemiczne	53	3,4%
pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	52	3,4%
związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	51	3,3%
prawne	50	3,2%
produkcyjne i przetwórcze	50	3,2%
architektoniczne i budowlane	46	3,0%
weterynaryjne i zootechniczne	46	3,0%
informatyczne	44	2,8%
transportowe i komunikacyjne	42	2,7%

W ramach pytań metryczkowych respondenci zostali zapytani także o województwo swojego aktualnego zamieszkania. Zdecydowana większość w chwili obecnej mieszka na terenie województwa lubelskiego (ponad 90%), co oznacza, że tylko co dziesiąty badany opuścił po studiach region lubelski. Wśród emigrantów największą grupę stanowią ankietowani, którzy w późniejszym czasie przenieśli się do województwa mazowieckiego – zrobił tak prawie co dwudziesty uczestnik badania. Poza granicami Polski mieszka obecnie tylko jeden na stu respondentów. Szczegółowy rozkład odpowiedzi na to pytanie znajduje się w tabeli nr 9.

Tabela 9. Miejsce obecnego zamieszkania respondentów

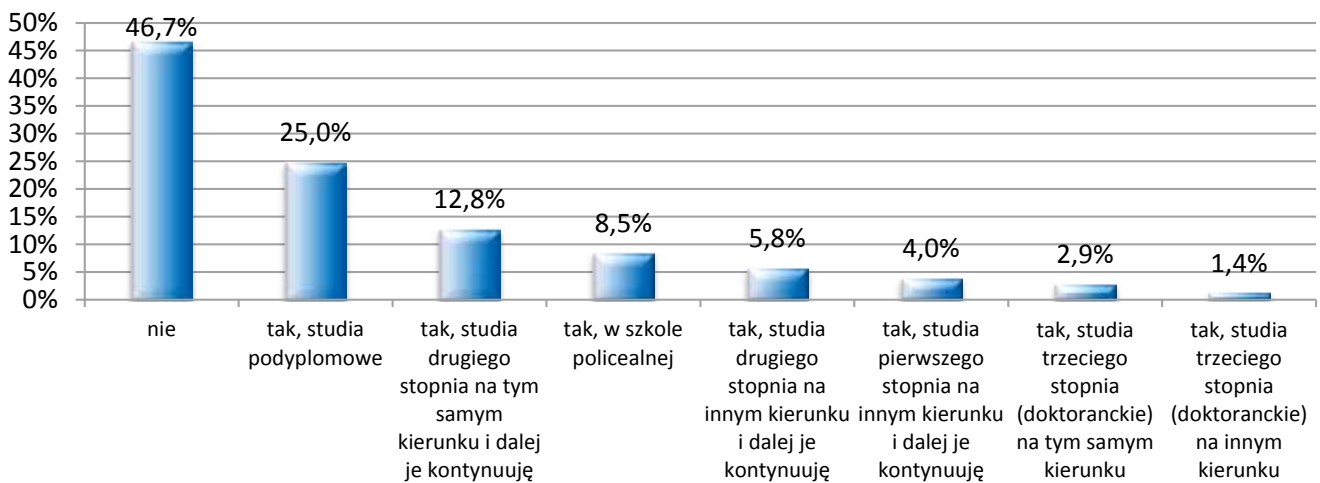
Województwo obecnego zamieszkania	Liczba wskazań	Odsetek
kujawsko-pomorskie	1	0,06%
opolskie	1	0,06%
zachodniopomorskie	2	0,13%
łódzkie	3	0,19%
pomorskie	3	0,19%
warmińsko-mazurskie	3	0,19%
lubuskie	4	0,26%

Województwo obecnego zamieszkania	Liczba wskazań	Odsetek
podkarpackie	4	0,26%
podlaskie	4	0,26%
świętokrzyskie	4	0,26%
małopolskie	5	0,32%
wielkopolskie	6	0,39%
dolnośląskie	12	0,77%
mieszkam poza granicami Polski	21	1,35%
mazowieckie	74	4,77%
lubelskie	1403	90,52%

Bardzo istotnym, z punktu widzenia regionalnego rynku pracy, wydaje się powód, dla którego absolwenci szkół wyższych decydują się po ukończeniu studiów przenieść do innego województwa. **Prawie 2/3 respondentów (65,3%), którzy opuścili województwo lubelskie deklarowało, że głównym powodem, który skłonił ich do podjęcia takiej decyzji był problem ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy.** Kolejne 19,7% badanych przyznało, że studiowało na uczelniach z województwa lubelskiego, lecz pochodzili z innego regionu kraju i po ukończeniu studiów wrócili do swojego miejsca pochodzenia. Wśród pozostałych absolwentów, którzy zdecydowali się przenieść do innego województwa, 6,8% uczyniło to, aby kontynuować edukację na innej uczelni, a kolejne 6,8% skłoniły do tego powody rodzinne. Najbardziej wskazywaną przyczyną emigracji była własna chęć zmiany miejsca zamieszkania (1,4%).

W dalszej kolejności respondenci odpowiedzieli, czy po studiach, które ukończyli na terenie województwa lubelskiego, zdecydowali się na kontynuowanie edukacji formalnej. Prawie połowa badanych (46,7%) nie podjęła takiego kroku. Co czwarty badany po ukończeniu studiów wyższych zdecydował się na podnoszenie swoich kwalifikacji w ramach studiów podyplomowych. Jest to o tyle istotne, że studia podyplomowe są w większości przypadków płatne (oprócz sytuacji, gdy koszty nauki dofinansowane są z funduszy unijnych lub przez pracodawcę), co oznacza, że duża część absolwentów zdecydowała się zainwestować w zwiększenie wiedzy, umiejętności i uprawnień. Co ósmy z respondentów zdecydował się na dalszą naukę i kontynuuje ją na studiach drugiego stopnia na tym samym kierunku studiów, co na studiach pierwszego stopnia. Zwrócić należy uwagę, że niewiele osób decyduje się na kontynuację edukacji na innym kierunku studiów, a co za tym idzie zmianę ukierunkowanej już kariery edukacyjnej – na kontynuację studiów na studiach drugiego stopnia, ale na innym kierunku zdecydował się tylko przeszło co siedemnasty badany, a na rozpoczęcie nowego kierunku na studiach pierwszego stopnia co dwudziesty piąty ankietowany. Na studia doktoranckie zdecydowało się łącznie 4,3% respondentów – w tym przypadku także większość pozostała przy obranym wcześniej kierunku studiów. Kontynuację nauki w szkole policealnej deklarował natomiast prawie co dwunasty uczestnik badania.

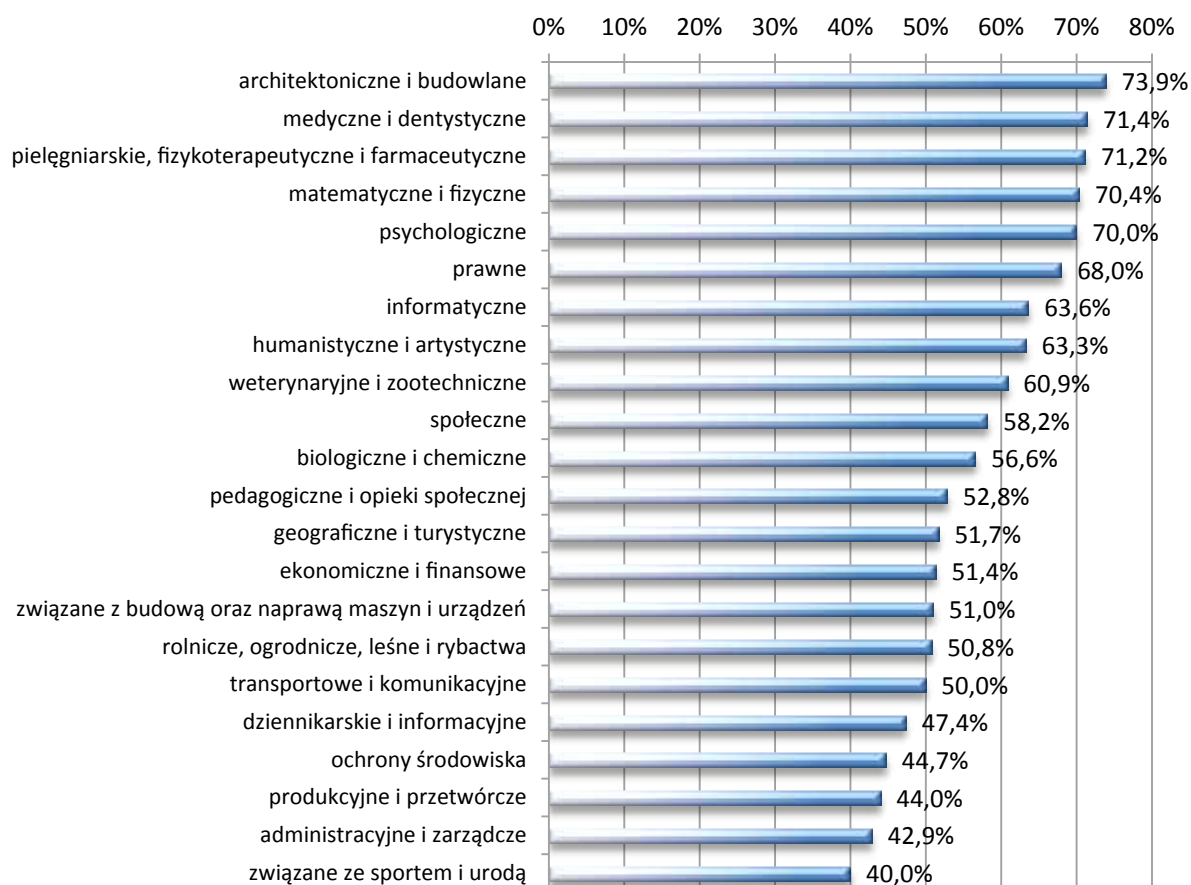
Prawie połowa badanych (48,1%), którzy rozszerzali swoje kwalifikacje w ramach edukacji formalnej, przyznała, że głównym motywem podjęcia takiej decyzji była chęć zwiększenia własnych szans na rynku pracy. Ta grupa respondentów przyznała, że dzięki posiadaniu bardziej rozbudowanych kwalifikacji, ich możliwości w poszukiwaniu zatrudnienia będą większe. Przeszło co trzeci badany (35,8%) jako główny motyw dalszej nauki wskazał chęć uzyskania bardziej kompletnego wykształcenia. Kolejne 13,2% przebadanych absolwentów twierdziło, że dalsza nauka umożliwiła im zdobycie dodatkowego zawodu. Ta odpowiedź może też być traktowana jako forma zwiększenia własnych szans na znalezienie zatrudnienia.

Wykres 4. Deklaracje dotyczące dalszego kształcenia formalnego po ukończeniu studiów wyższych na terenie woj. lubelskiego.

Respondenci zostali także zapytani czy od momentu ukończenia studiów pojawiła się potrzeba zdobywania kwalifikacji (tzn. dyplomów, certyfikatów, uprawnień potwierdzających wiedzę i umiejętności). Ponad połowa badanych (56%) przyznała, że w tym okresie musiała podjąć odpowiednie działania, żeby ich kwalifikacje zostały poszerzone. Prawie $\frac{3}{4}$ absolwentów, którzy ukończyli studia na kierunkach architektonicznych i budowlanych musiało po ukończeniu studiów ukończyć dodatkowe kursy, szkolenia itp. Podobne deklaracje składali przedstawiciele kierunków medycznych i dentystycznych, pielęgniarstwa, fizykoterapeutycznych i farmaceutycznych, matematycznych oraz psychologicznych. We wszystkich tych grupach odsetek absolwentów, którzy musieli zdecydować się na podnoszenie kwalifikacji wynosił ponad 70%. Najrzadziej natomiast na taki krok decydowały się osoby, które ukończyły studia na kierunkach związanych ze sportem i urodą – było to tylko dwóch na pięciu badanych absolwentów tej grupy.

Z uwagi na fakt, iż dodatkowe pytanie o dziedziny, w których podnoszono kwalifikacje miało charakter pytania otwartego, odpowiedzi przyjmowały różny stopień ogólności. Dodatkowo część respondentów nie udzielała dokładnej odpowiedzi, co uniemożliwiało włączenie jej do analizy. Z danych, które można było odczytywać jednoznacznie, konieczne było stworzenie dość ogólnych kategorii. Respondenci najczęściej wskazywali więc na podnoszenie kwalifikacji w następujących zakresach: finanse, księgowość, ekonomia, rozliczeniowe i ubezpieczeniowe (16,1% wskazań), językowe (14,5%), pedagogiczne, nauczycielskie, animatorskie i doradcze (14,1%), medyczne, zdrowotne i opiekuńcze (12,7%), administracyjne, prawne i związane z nieruchomościami (11,2%), informatyczno-graficzne (9,9%), biurowe i zarządcze (8,2%).

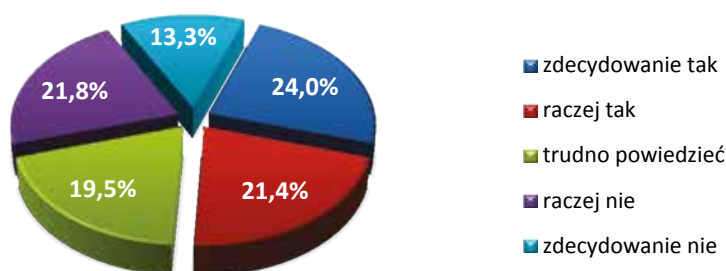

Wykres 5. Odsetek absolwentów poszczególnych kierunków, u których pojawiła się potrzeba zdobywania kwalifikacji po studiach.

Respondenci zapytani o główne przesłanki, jakimi się kierowali, deklarowali, że podejmując decyzję o zdobywaniu nowych kwalifikacji kierowali się dwoma rodzajami przesłanek: tymi bezpośrednio związanymi z rynkiem pracy oraz wynikającymi z indywidualnych potrzeb. Zdecydowanie częściej działania warunkowane były sytuacją respondentów na rynku pracy. **Podobnie, jak w przypadku przyczyn kontynuacji edukacji, tak i w przypadku podnoszenia kwalifikacji, podejmowane przez respondentów działania mają przede wszystkim na celu zwiększenie szans na znalezienie pracy. Na taki powód wskazała ponad połowa badanych (57%), którzy po ukończeniu studiów odbywali dodatkowe kursy, szkolenia itp.** Zdobywanie nowych kwalifikacji związane było także z realizacją poleceń służbowych (8,1%) oraz chęcią uzyskania awansu zawodowego (4,8%). Niewielkie odsetki wskazań uzyskały także: spełnienie wymogu prawnego do wykonywania zawodu (0,7%), warunek do uzyskania dofinansowania (0,1%), szansa na rozwinięcie firmy (0,1%). Pobudki indywidualne, takie jak chęć samorozwoju czy realizacja własnych zainteresowań, pojawiały się w deklaracjach badanych zdecydowanie rzadziej – odpowiednio w przypadku 23,4% i 5,8% odpowiedzi.

2.2. Ocena własnych studiów na poziomie wyższym

Kilku respondentów badań jakościowych (prowadzonych w ramach tej fali badania), przyznało, że w momencie wyboru studiów posiadało znikomą wiedzę na temat możliwości na rynku pracy wynikających z ukończenia określonego kierunku. Bardzo często decyzja podyktowana była chęcią studiowania na kierunku, który zgodny jest z zainteresowaniami. Po latach przyznawali, że gdyby posiadali pełną wiedzę, być może zmieniliby oni swoją ścieżkę edukacyjną. Większość respondentów, którzy wzięli udział w badaniu ilościowym, podejmowała już pewne aktywności związane z pracą i posiada swoje zdanie na temat szans na zdobycie satysfakcjonującego zatrudnienia i konfrontuje to z podjętymi przez siebie decyzjami odnośnie wyboru kierunku kształcenia. Z tego powodu ankietowani zostali zapytani o to, czy gdyby była możliwość wyboru raz jeszcze kierunku studiów, to czy zmieniliby go na dający większe szanse na rynku pracy. Co dwudziesty absolwent nie potrafił zdecydowanie odpowiedzieć na to pytanie. Najbardziej istotny jest jednak fakt, że **prawie połowa badanych (45,4%) deklaruwała, że gdyby jeszcze raz mogła zdecydować o swojej ścieżce edukacyjnej to nie powtórzyłaby wyboru, który został podjęty w przeszłości**²². Oznacza to, że tylko przeszło co trzeci ankietowany (35,1%) jest zadowolony z ukończonego kierunku studiów i nie dokonałby żadnych zmian w swojej ścieżce zawodowo-edukacyjnej.

Wykres 6. Deklaracje respondentów odnośnie tego, czy gdyby była możliwość wyboru raz jeszcze kierunku studiów, to czy zmieniliby go, na dający większe szanse na rynku pracy.

Istotną zmienną, która różnicuje opinie na temat ewentualnych zmian kierunku studiów, jest **kierunek wykształcenia**. Przeglądając się tabeli 10 można zauważyć bardzo duże zróżnicowanie deklaracji przedstawicieli poszczególnych grup kierunków. **Najbardziej niezadowoleni z obranej ścieżki edukacyjnej wydają się być absolwenci kierunków biologicznych i chemicznych** – przeszło $\frac{2}{3}$ badanych z tej grupy zmieniliby kierunek, gdyby mogło wybierać ponownie. Niewiele niższy odsetek deklaracji dotyczącej modyfikacji kształcenia odnotowano w grupach kierunków weterynaryjnych i zootechnicznych oraz geograficznych i turystycznych. Zauważyć także należy, że aż w dwunastu grupach kierunków odsetek osób, które stwierdziły, że kierunek zostałby zmieniony, wynosi co najmniej 50%. Na tym tle zdecydowanie wyróżniają się absolwenci, którzy ukończyli studia medyczne i dentystyczne, gdzie tylko co siódmy badany (14,3%) wprowadziłby jakąś zmianę wybranej ścieżki edukacyjnej. Konsekwencją tego jest fakt, że to właśnie przedstawiciele tej grupy kierunków najczęściej wypowiadali opinie, że nie chcieliby nic zmieniać w swojej karierze edukacyjnej – taką deklarację przedstawiło ponad $\frac{3}{4}$ badanych z tej grupy. Drugą grupą kierunków pod tym względem są absolwenci studiów informatycznych, gdzie 61,4% jest zadowolonych z obecnego stanu rzeczy. Podkreślić jednak należy, że są tylko 3 grupy kie-

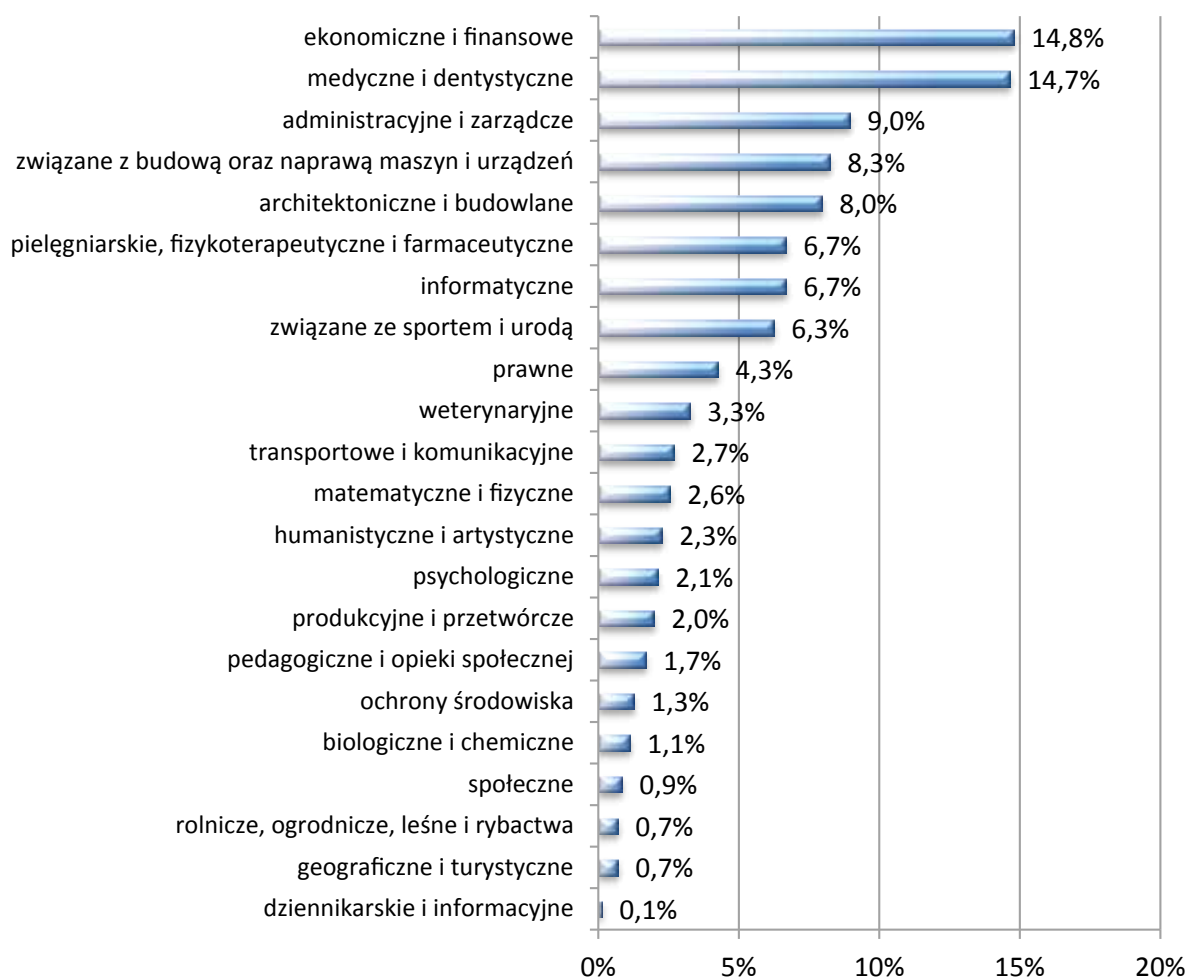
²² Także 32,4% studentów ostatniego roku studiów, w trakcie badania Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy Plany i losy zawodowe absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych realizowanego w 2012 r., zadeklarowało, że gdyby mieli taką możliwość to zmieniliby kierunek studiów.

runków, w których co najmniej połowa badanych zadeklarowała, że kierunek nie zostałby zmieniony. Najwięcej problemów z udzieleniem odpowiedzi na to pytanie mieli natomiast przedstawiciele kierunków transportowych i komunikacyjnych, gdzie przeszło co trzeci absolwent (35,7%) wybrał odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Tabela 10. Deklaracje respondentów odnośnie tego, czy gdyby była możliwość wyboru raz jeszcze kierunku studiów, to czy zmieniliby go, na dający większe szanse na rynku pracy, w poszczególnych grupach kierunków

Grupa kierunków	Kierunek zostałby zmieniony	Trudno powiedzieć	Kierunek nie zostałby zmieniony
biologiczne i chemiczne	67,9%	13,2%	18,9%
weterynaryjne i zootechniczne	65,2%	17,4%	17,4%
geograficzne i turystyczne	63,8%	12,1%	24,1%
ochrony środowiska	57,9%	28,9%	13,2%
matematyczne i fizyczne	55,6%	18,5%	25,9%
pedagogiczne i opieki społecznej	54,5%	23,6%	22,0%
dziennikarskie i informacyjne	52,6%	21,1%	26,3%
produkcyjne i przetwórcze	52,0%	20,0%	28,0%
związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	51,0%	15,7%	33,3%
rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa	50,8%	19,0%	30,2%
administracyjne i zarządcze	50,0%	20,7%	29,3%
humanistyczne i artystyczne	49,5%	19,3%	31,2%
społeczne	48,4%	14,8%	36,9%
związane ze sportem i urodą	45,0%	15,0%	40,0%
prawne	38,0%	24,0%	38,0%
architektoniczne i budowlane	34,8%	26,1%	39,1%
pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	32,7%	19,2%	48,1%
ekonomiczne i finansowe	31,5%	20,7%	47,7%
psychologiczne	25,0%	20,0%	55,0%
informatyczne	22,7%	15,9%	61,4%
transportowe i komunikacyjne	21,4%	35,7%	42,9%
medyczne i dentystyczne	14,3%	9,5%	76,2%

Aby pogłębić temat i zdobyć jak najszersze informacje dotyczące sposobu postrzegania rynku pracy przez absolwentów, w dalszej kolejności dopytano respondentów, którzy zdecydowaliby się na modyfikację ścieżki edukacyjnej, gdyby mogli jeszcze raz wybierać kierunek studiów, o to na jaki kierunek w chwili obecnej by się zdecydowali. Najwięcej ankietowanych stwierdziło, że w takiej sytuacji ich kierunek studiów związany byłby z ekonomią i finansami (14,8%). Niewiele mniej osób zdecydowałoby się na studia medyczne i dentystyczne (14,7%). Wydaje się, że w opinii niezadowolonych badanych to właśnie ukończenie tych kierunków daje największe szanse na znalezienie satysfakcjonującej pracy. Na załączonym wykresie nr 7 dokładnie widać, jak duży odsetek absolwentów wybrałby studia w tych dwóch dziedzinach. Opinie respondentów świadczą, że za grupy kierunków, które dają najmniejsze szanse na znalezienie satysfakcjonującej pracy, uznawane są: studia dziennikarskie i informacyjne, geograficzne i turystyczne, rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa czy społeczne – wszystkie te kategorie uzyskały odsetek wskazań poniżej 1%.

Wykres 7. Grupy kierunków studiów, na które zdecydowałoby się respondenci, którzy mogąc jeszcze raz wybierać kierunek studiów zmieniliby go (n=703).

Badania ofert pracy oraz potrzeb i oczekiwań pracodawców dowodzą, że posiadanie rozwiniętych kompetencji i umiejętności miękkich jest niezwykle istotną kwestią, którą ocenia się w trakcie procesów rekrutacyjnych²³. Jednocześnie pracodawcy wskazują, że według nich poziom kompetencji kandydatów do pracy nie jest zadowalający i zwracają uwagę, że powinny być one kształtowane w trakcie formalnej edukacji. Z tego powodu respondenci zostali poproszeni o ocenę, w skali od 1 do 5, poziomu rozwoju posiadanych kompetencji²⁴ dzięki zajęciom i zadaniom wykonywanym na studiach. **Zgodnie z opiniami badanych studia wyższe najbardziej przyczyniają się do rozwoju samodzielności, komunikatywności oraz sumienności i dokładności**²⁵. To właśnie te trzy rodzaje kompetencji uzyskały najwyższe średnie na pięciopunktowej skali. Natomiast fakt studiowania najmniej przekłada się na rozszerzanie takich kompetencji, jak: nastawienie biznesowe, orientacja na klienta czy kierowanie zespołem. Rozkład odpowiedzi

²³ Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy, *Potrzeby i oczekiwania pracodawców w województwie lubelskim*, Lublin 2013, s. 43.

²⁴ Katalog kompetencji zawodowych został opracowany na podstawie Modelu Kompetencji Zawodowych stworzonego na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w ramach projektu „Kompetencje dla przyszłości – rozwój potencjału zawodowego studentów i absolwentów UMK”.

²⁵ Warto tutaj dodać, że zgodnie z wynikami badania mikroprzedsiębiorstw (Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy, *Potrzeby i oczekiwania przedsiębiorstw. Raport z badań ilościowych i jakościowych wśród mikroprzedsiębiorstw województwa lubelskiego (I fala badania – 2013/2014)*, Lublin 2014) najbardziej cenionymi przez pracodawców kompetencjami są sumienność i dokładność (23,6%), komunikatywność (22,3%) oraz profesjonalizm i etyka (15,1%). Można tam znaleźć także branżowe preferencje pracodawców odnośnie kompetencji.

sugeruje, że na studiach wyższych każdy odpowiada przede wszystkim za swoje wyniki w nauce i z tego powodu rozwijane są cechy, które są raczej istotne w indywidualnej pracy naukowej, a nie np. w sprzedaży czy zarządzaniu zespołem. Szczegółowy ranking rozwoju kompetencji znajduje się w tabeli 11.

Tabela 11. Rozwój kompetencji dzięki zajęciom i zadaniom wykonywanym na studiach, w opinii respondentów

Lp.	Kompetencja	Średnia
1	samodzielność	3,97
2	komunikatywność	3,90
3	sumienność i dokładność	3,85
4	zaangażowanie	3,75
	wytrwałość i konsekwencja	3,75
	budowanie relacji	3,75
7	branie odpowiedzialności	3,66
8	dążenie do rozwoju	3,64
9	praca zespołowa	3,62
10	kreatywność	3,58
11	organizacja pracy	3,56
	uczenie i szkolenie	3,56
13	elastyczność	3,54
14	profesjonalizm i etyka	3,53
15	myślenie analityczne	3,47
16	orientacja na cel	3,39
17	odporność na stres	3,33
18	planowanie i koordynowanie	3,32
19	mobilizowanie innych	3,11
20	asertywność	3,10
21	delegowanie zadań	3,04
22	zarządzanie zespołem	2,88
23	orientacja na klienta	2,77
24	nastawienie biznesowe	2,67

Poszczególne kierunki studiów różnią się między sobą nie tylko samą treścią zajęć, ale także sposobem ich prowadzenia, inną formą (np. ćwiczenia, laboratoria, wykłady) czy sposobem uzyskiwania zaliczenia przedmiotu. Może to w bezpośredni sposób wpływać na to, jakie kompetencje studentów zostaną rozwinięte. Pamiętać jednak należy, że jest to samoocena, która jest obciążona dużą dozą subiektywności. Niemniej jednak jest to jedyny sposób, żeby przeprowadzić jakiegokolwiek porównanie pomiędzy poszczególnymi grupami kierunków. **Przyglądając się rankingowi, w którym zsumowane zostały średnie punktowe (tabela nr 12) dotyczące rozwoju kompetencji dzięki zajęciom i zadaniom wykonywanym na studiach, zauważyć można, że najwyższe wyniki osiągnęły kierunki: medyczne i dentystyczne, pielęgnarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne oraz pedagogiczne i opieki społecznej.** Najmniejszy wpływ studiów na rozwój kompetencji deklarowali natomiast absolwenci, którzy ukończyli kierunki informatyczne, związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń, dziennikarskie i informacyjne.

Tabela 12. Ranking kompetencji rozwijanych dzięki zajęciom i zadaniom wykonywanym na studiach, w opinii respondentów reprezentujących różne grupy kierunków

Grupa kierunków	Suma średnich punktowych rozwoju wszystkich kompetencji
medyczne i dentystyczne	94,29
pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	88,38
pedagogiczne i opieki społecznej	87,41
psychologiczne	86,28
społeczne	85,8
rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa	84,62
architektoniczne i budowlane	84,39
związane ze sportem i urodą	83,85
geograficzne i turystyczne	83,52
biologiczne i chemiczne	83,43
administracyjne i zarządcze	82,25
ekonomiczne i finansowe	81,95
humanistyczne i artystyczne	81,08
prawne	80,4
ochrony środowiska	80,26
weterynaryjne i zootechniczne	80,22
matematyczne i fizyczne	79,15
produkcyjne i przetwórcze	78,96
transportowe i komunikacyjne	78,57
związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	75,69
dziennikarskie i informacyjne	74,74
Informatyczne	72,34

W tabeli poniżej zaprezentowano wszystkie 24 kluczowe kompetencje oraz trzy grupy kierunków studiów, których absolwenci najwyżej ocenili rozwój danej kompetencji. Dzięki temu możliwe jest zidentyfikowanie kierunków, na których poszczególne kompetencje, zdaniem badanych, są najbardziej rozwijane.

Tabela 13. Kompetencje i trzy kierunki, które uzyskały najwyższą średnią na skali rozwoju kompetencji dzięki zajęciom i zadaniom wykonywanym na studiach²⁶

Lp.	Kompetencja	1. miejsce	2. miejsce	3. miejsce
1	asertywność	pedagogiczne i opieki społecznej	psychologiczne	społeczne
2	branie odpowiedzialności	medyczne i dentystyczne	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	psychologiczne
3	budowanie relacji	medyczne i dentystyczne	psychologiczne	związane ze sportem i urodą
4	dążenie do rozwoju	medyczne i dentystyczne	psychologiczne	architektoniczne i budowlane

²⁶ Szczegółowa tabela znajduje się w aneksie do raportu.

Lp.	Kompetencja	1. miejsce	2. miejsce	3. miejsce
5	delegowanie zadań	medyczne i dentystyczne	architektoniczne i budowlane	pedagogiczne i opieki społecznej
6	elastyczność	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	pedagogiczne i opieki społecznej	społeczne
7	komunikatywność	społeczne	psychologiczne	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne
8	kreatywność	medyczne i dentystyczne	związane ze sportem i urodą	pedagogiczne i opieki społecznej
9	mobilizowanie innych	związane ze sportem i urodą	medyczne i dentystyczne	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne
10	myślenie analityczne	biologiczne i chemiczne	matematyczne i fizyczne	medyczne i dentystyczne
11	nastawienie biznesowe	ekonomiczne i finansowe	administracyjne i zarządcze	architektoniczne i budowlane
12	odporność na stres	medyczne i dentystyczne	prawne	ochrony środowiska
13	organizacja pracy	medyczne i dentystyczne	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	architektoniczne i budowlane
14	orientacja na cel	medyczne i dentystyczne	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	weterynaryjne i zootechniczne
15	orientacja na klienta	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	medyczne i dentystyczne	pedagogiczne i opieki społecznej
16	planowanie i koordynowanie	medyczne i dentystyczne	geograficzne i turystyczne	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne
17	praca zespołowa	medyczne i dentystyczne	geograficzne i turystyczne	pedagogiczne i opieki społecznej
18	profesjonalizm i etyka	medyczne i dentystyczne	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	psychologiczne
19	samodzielność	matematyczne i fizyczne	weterynaryjne i zootechniczne	architektoniczne i budowlane
20	sumienność i dokładność	medyczne i dentystyczne	biologiczne i chemiczne	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne
21	uczenie i szkolenie	pedagogiczne i opieki społecznej	medyczne i dentystyczne	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne
22	wytrwałość i konsekwencja	medyczne i dentystyczne	biologiczne i chemiczne	rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa
23	zaangażowanie	medyczne i dentystyczne	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	biologiczne i chemiczne
24	zarządzanie zespołem	związane ze sportem i urodą (wychowanie fizyczne, kosmetologia, dietetyka)	medyczne i dentystyczne	architektoniczne i budowlane

Zdecydowanie gorzej respondenci oceniają uzyskane w trakcie studiów kwalifikacje (tzn. dyplomy, certyfikaty, uprawnienia potwierdzające wiedzę i umiejętności). **Aż 51,9% badanych przyznało, że nie są zadowoleni z żadnych kwalifikacji zdobytych na studiach**²⁷. W pozostałej grupie odpowiedzi były mocno zróżnicowane. Wy tłumaczyć to można jednak faktem, iż respondenci reprezentowali różne grupy kierunków, i co z tym związane – mogli uzyskiwać różne kwalifikacje. Zwrócić należy także uwagę, że część odpowiedzi była błędna, gdyż nie odnosiła się do kwalifikacji, lecz np. doświadczenia, umiejętności itp. Pozostałe kwalifikacje ze względu na częsty duży stopień ogólności odpowiedzi przedstawione zostały w ramach grup w tabeli nr 14 (kwalifikacje wskazane przez co najmniej 2% respondentów).

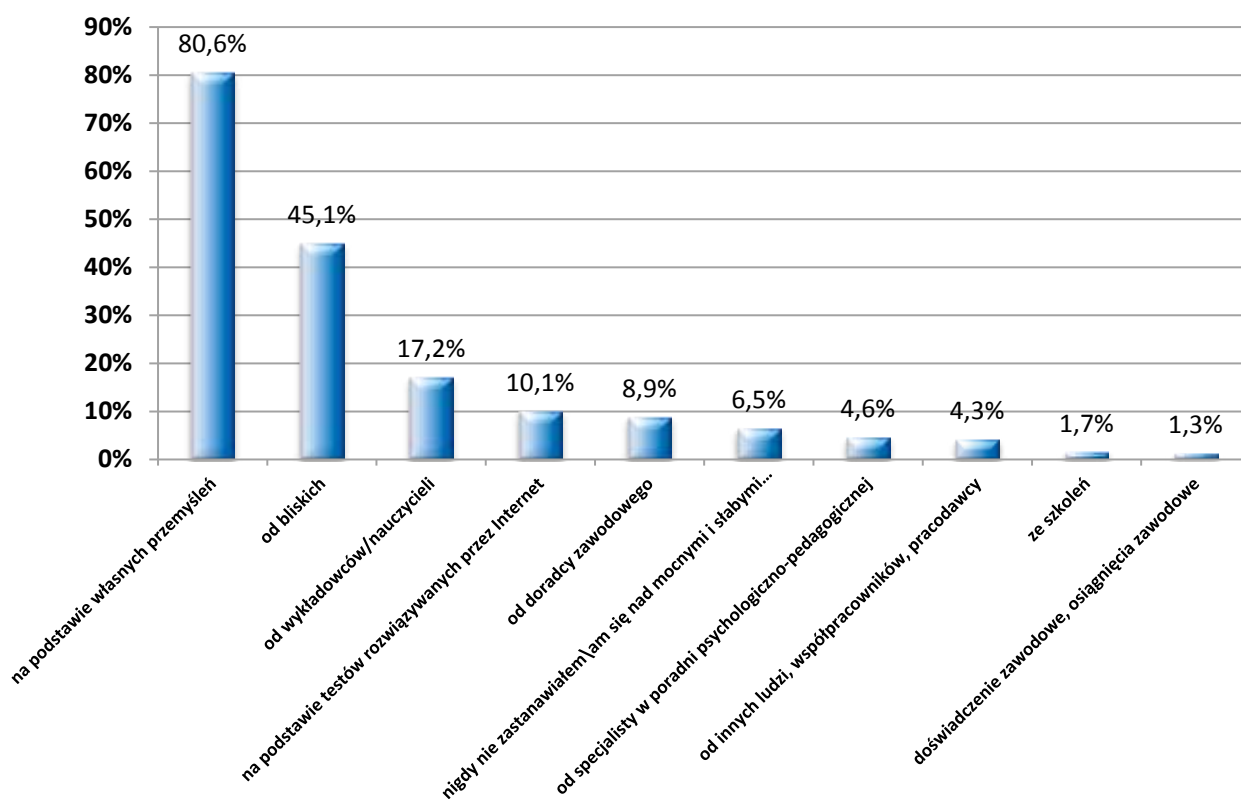
Tabela 14. Grupy kwalifikacji (uzyskanych na studiach), z których respondenci są najbardziej zadowoleni

Grupa kwalifikacji	Odsetek wskazań
Języki obce	7,1%
Pedagogiczne, nauczycielskie, animatorskie i doradcze	7,1%
Certyfikaty ISO, audyt	6,0%
Wellnes, uroda, sport, rozrywka i turystyka	5,8%
Informatyczno-graficzne	5,1%
Administracyjne, prawne i związane z nieruchomościami	2,3%
Biurowe i zarządcze	2,3%
Medyczne, zdrowotne i opiekuńcze	2,3%
Finansowe, księgowo, ekonomiczne, rozliczeniowe, ubezpieczeniowe	2,0%

2.3. Źródła wsparcia

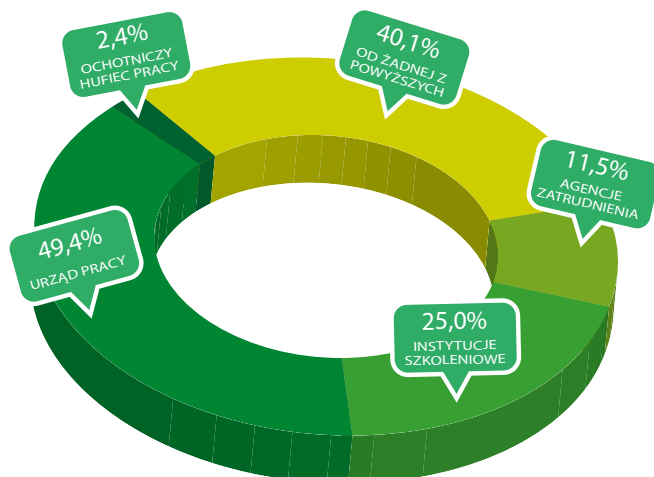
Wiedza na temat posiadanych mocnych i słabych stron jest istotna w kontekście planowania kariery zawodowej. To na tej podstawie można wybrać zawód, w którym określona osoba najlepiej może się sprawdzić, a co za tym idzie daje to zdecydowanie większe szanse na powodzenie na rynku pracy. Informacje na ten temat można czerpać z licznych źródeł. **Respondenci najczęściej wskazywali, że wiedzę na temat swoich zalet i wad czerpali z własnej refleksji – czyniło tak czterech na pięciu badanych.** Prawie połowa badanych przyznała także, że informacje na ten temat uzyskała od swoich bliskich. Przeglądając się wykresowi 8, reprezentującemu rozkład odpowiedzi na pytanie o źródła wiedzy odnośnie mocnych i słabych stron, można zauważyć, że bardzo nieliczna grupa osób korzystała z pomocy specjalistów, którzy doradzają w tej kwestii (było to pytanie z możliwością udzielenia dowolnej liczby odpowiedzi). Większość poprzestawała na wiedzy zdobytej w codziennych kontaktach – z bliskimi, wykładowcami, współpracownikami czy korzystając z testów internetowych. Tylko co jedenasty absolwent szkoły wyższej udał się po poradę do doradcy zawodowego, a co dwudziesty drugi do pracownika poradni psychologiczno-pedagogicznej. Zwrócić należy także uwagę, że co piętnasty uczeń nie zna swoich mocnych i słabych stron, gdyż nigdy się nad tym nie zastanawiał. Źródła wiedzy nie są w żaden sposób związane z rokiem ukończenia studiów.

²⁷ Najwięcej osób niezadowolonych reprezentowało kierunki: geograficzne i turystyczne (67,2%), prawne (66%) oraz administracyjne i zarządcze (63,6%). Najmniej takich respondentów było natomiast w grupach kierunków: humanistycznych (33,9%), dziennikarskich i informacyjnych (42,1%) oraz transportowych i komunikacyjnych (42,9%).

Wykres 8. Źródła wiedzy respondentów na temat posiadanych mocnych i słabych stron.

Wyniki odpowiedzi na następane pytanie kwestionariuszowe świadczą, że duża część respondentów nie oczekuje pomocy, która miałaby na celu zwiększenie szans zatrudnieniowych. **Na pytanie: Od których z podanych instytucji oczekiwał(a)by Pan/i wsparcia wpływającego na zwiększenie szans zatrudnieniowych? 40,1% absolwentów zadeklarowało, że nie oczekuje wsparcia ze strony żadnej wymienionej instytucji**, mimo iż można było wskazać ich kilka. Oznacza to, że sami starają się sprostać wymaganiom rynku pracy i poszukiwać zatrudnienia (pracujący/prowadzący firmę – 47,7%; niepracujący 30,8%) – rzadziej jednak taką odpowiedź wybierali respondenci, którzy w chwili obecnej nie posiadają zatrudnienia. Uczestnicy badania, którzy oczekiwali wsparcia, najczęściej chcieliby je otrzymać ze strony urzędów pracy. Przede wszystkim oczekiwali zwiększenia dostępności ofert pracy – zarówno ich liczby jak i różnicowania, tak żeby mogli z nich skorzystać także specjaliści posiadający wyższe wykształcenie. W dalszej kolejności pożądane są dofinansowania do szkoleń, nauki i działalności oraz staże zawodowe. Co czwarty respondent skorzystałby z pomocy instytucji szkoleniowych – przede wszystkim ze szkoleń praktycznych (w formie praktyk) oraz certyfikowanych szkoleń zakończonych zatrudnieniem na stażu. Jeden na dziewięciu badanych oczekiwałby wsparcia od agencji zatrudnienia – w głównej mierze liczyliby na znalezienie pracy albo staży zgodnych z profilem kształcenia. Do Ochotniczych Hufców Pracy zgłosiłby się tylko co dwudziesty badany. Ze strony tej instytucji uczestnicy badania chcieliby uzyskać pomoc w poszukiwaniu pracy, przede wszystkim w formie poradnictwa zawodowego. Szczegółowy rozkład odpowiedzi zaprezentowany został na wykresie nr 9. Zwrócić należy jednak uwagę, że wykres przedstawia wskazania respondentów, które nie zawsze były zgodne z instrumentami wsparcia, które są w dyspozycji poszczególnych instytucji.

Zwiększenie ofert pracy, oferty adekwatne do kwalifikacji - **43,0%**; Dofinansowanie szkoleń, nauki i działalności gospodarczej - **36,7%**; Staże - **24,8%**; Większe zaangażowanie, lepszy przepływ informacji - **16,5%**; Wysyłanie informacji o ofertach pracy - **2,5%**; Pomoc pracodawcom tak by chcieli zatrudniać - **0,7%**; Zasiłek - **0,5%**

URZĄD PRACY

Szkolenia praktyczne, szkolenia w formie praktyk - **65,9%**; Szkolenia certyfikowane zakończone stażem - **18,1%**; Zwiększenie uprawnień zawodowych, kwalifikacji, szkolenia zgodne z potrzebami rynku pracy - **7,8%**; Pomoc w poszukiwaniu zatrudnienia - **3,4%**; Informacje o szkoleniach - **2,8%**; Oferty pracy - **2,3%**; Niższe ceny szkoleń - **2,1%**; Szkolenia językowe - **1,6%**; Doradztwo zawodowe - **1,6%**; Współpraca z pracodawcami - **0,8%**; Staże - **0,8%**; Studia podyplomowe - **0,3%**

INSTYTUCJE SZKOLENIOWE

Znalezienie pracy lub stażu zgodnej z profilem kształcenia - **55,6%**; Informacja o wolnych etatach - **14%**; Wsparcie w znalezieniu zatrudnienia - **13,5%**; Promowanie ofert pracy - **12,4%**; Szkolenia i doradztwo zawodowe - **5,6%**; Dokładniejsze sprawdzanie ofert i pracodawców - **2,8%**; Pośrednictwo również za granicą - **1,7%**; Lepsze zaangażowanie pracowników agencji - **1,7%**; Dofinansowanie do studiów, kursów - **0,6%**

AGENCJE ZATRUDNIENIA

Wsparcie w poszukiwaniu pracy, poradnictwo - **64,9%**; Szkolenia, kursy - **32,4%**; Praktyki, wolontariat - **5,4%**; Zamieszczanie ogłoszeń od pracodawców - **8,1%**

OCHOTNICZY HUFIEC PRACY

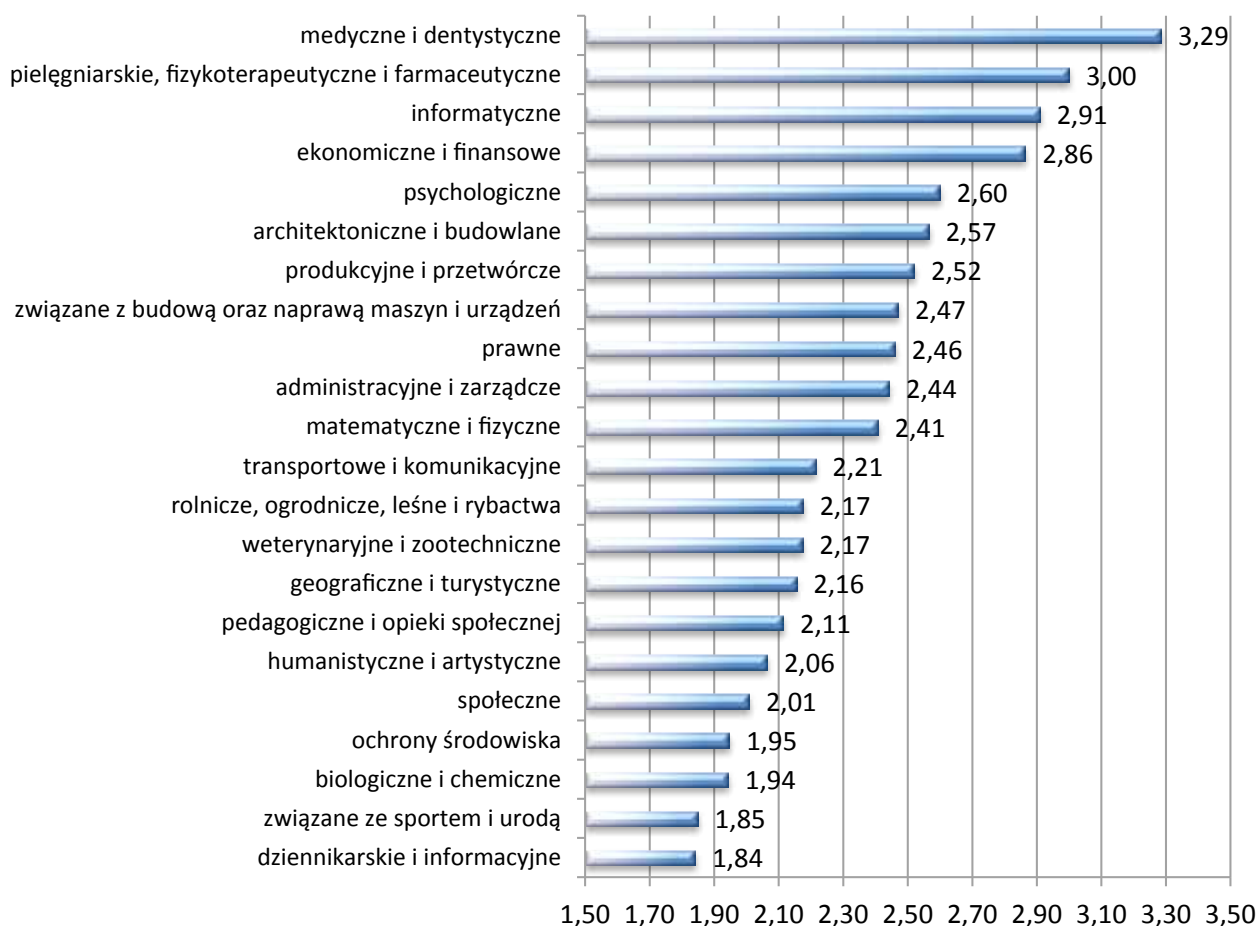
Wykres 9. Instytucje i formy wsparcia, z których chcieliby skorzystać respondenci w celu zwiększenia swoich szans zatrudnieniowych.

2.4. Autoocena szans na znalezienie pracy w i poza zawodem wyuczonym

Większość respondentów zdobyło już swoje pierwsze doświadczenia związane z poszukiwaniem pracy oraz posiada grono znajomych, z którymi wymienia się swoimi doświadczeniami w tej kwestii. Z tego powodu są w stanie wyrazić swoją własną opinię na temat wymagań rynku pracy oraz szansy znalezienia pracy w województwie lubelskim. Absolwenci mieli za zadanie ocenę, w skali od 1 do 5, szans na znale-

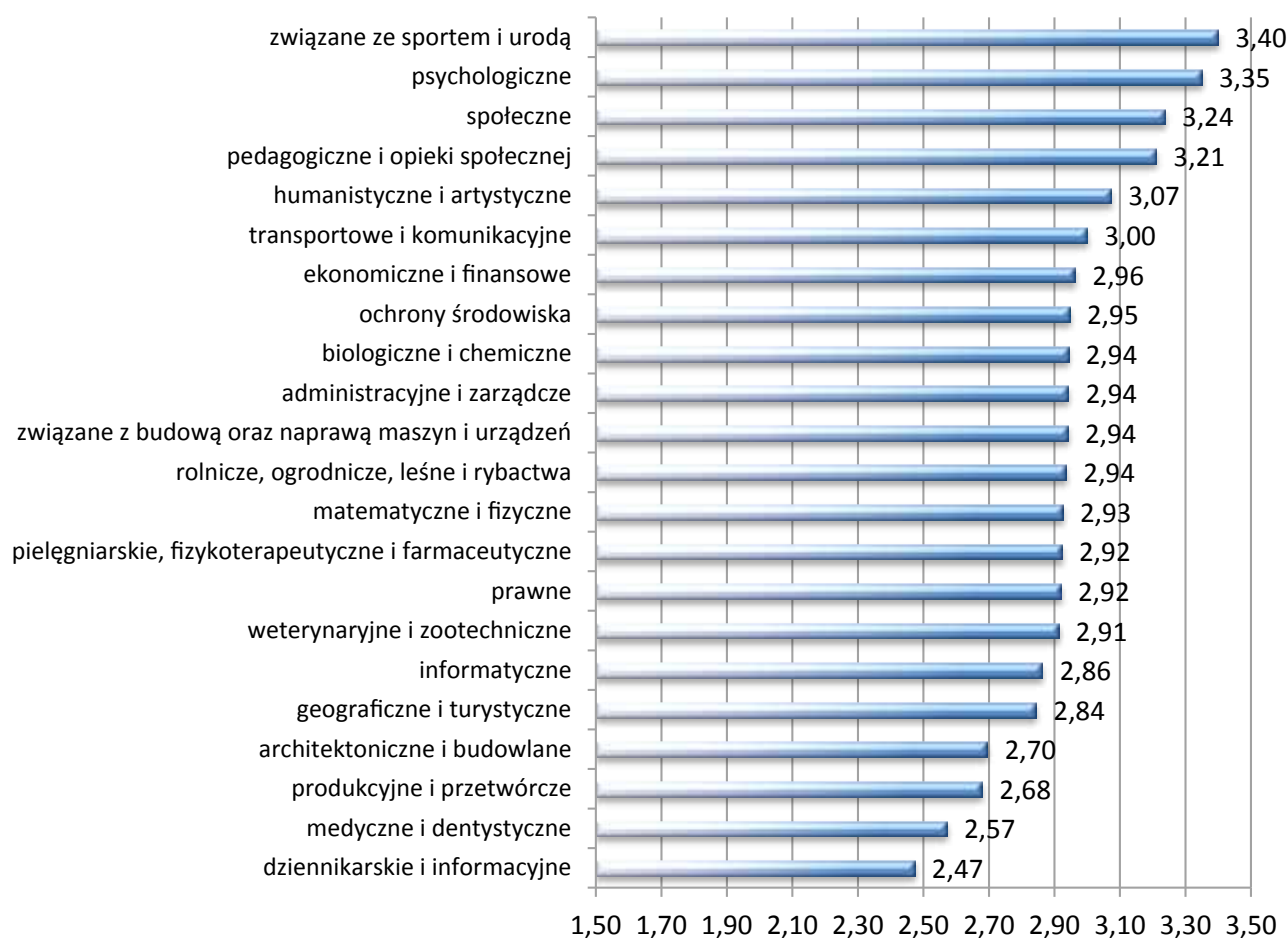
zienie pracy w zawodzie wyuczonym oraz w zawodzie innym niż wyuczony (gdzie 1 oznaczało *nie mam żadnych szans*, a 5 *mam bardzo duże szanse*). Z opinii badanych wynika, że nie są oni optymistami, gdyż obie wartości lokują się poniżej środkowej wartości skali, jaką jest liczba 3. **Znalezienie pracy w zawodzie wyuczonym jest według respondentów badania zadaniem bardzo trudnym, o czym świadczy średnia odpowiedzi plasująca się na poziomie 2,34. Nieznacznie lepiej postrzegane są możliwości znalezienia pracy w zawodzie niezwiązanym bezpośrednio ze studiowanym kierunkiem – wartość średniej wynosiła w tym przypadku 2,98.**

Wybrany kierunek studiów, o czym świadczą badania i statystyki, determinuje szanse na znalezienie pracy. Z tego powodu tak istotne jest dokładne planowanie kariery zawodowej, korzystanie z pomocy doradcy zawodowego czy zapoznawanie się z wynikami badań lokalnego rynku pracy. Argument o zróżnicowaniu szans zatrudnieniowych potwierdzają odpowiedzi respondentów. Jak widać na wykresie 10, **istnieje bardzo duże zróżnicowanie opinii respondentów reprezentujących różne grupy kierunków odnośnie szans na znalezienie pracy w zawodzie wyuczonym.** Zgodnie z deklaracjami, w najkorzystniejszej sytuacji znajdują się absolwenci, którzy ukończyli kierunki medyczne i dentystyczne oraz pielęgniarstwo, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne – średnie wartości deklaracji tych respondentów są większe aniżeli środkowa wartość skali. Pozostali respondenci gorzej oceniają szanse na znalezienie pracy zgodnej z kierunkiem wykształcenia. Najniższe średnie wartości (poniżej 2,0) osiągnęły kierunki: dziennikarskie i informacyjne, związane ze sportem i urodą, biologiczne i chemiczne oraz ochrony środowiska.

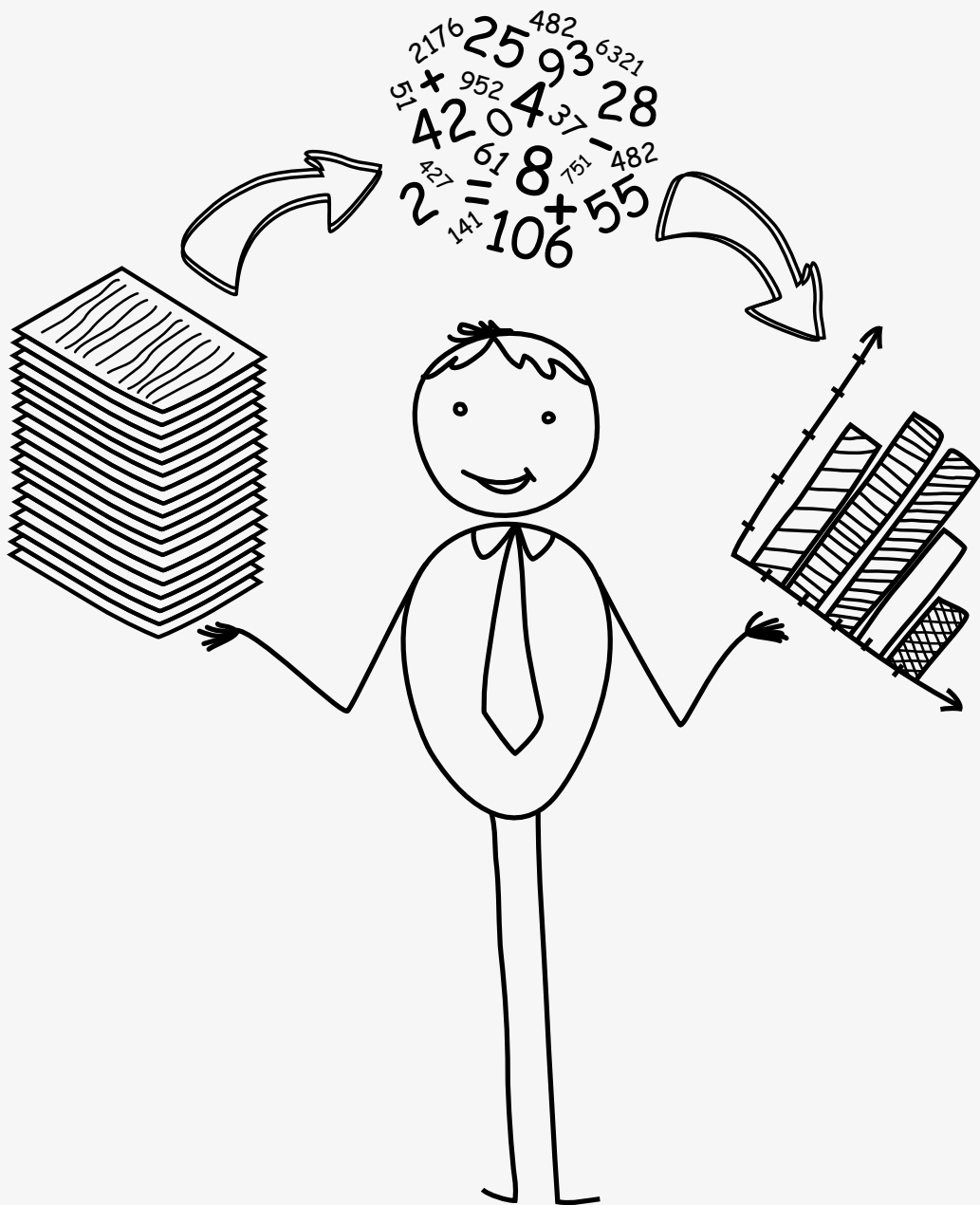
Wykres 10. Szanse na znalezienie pracy w zawodzie wyuczonym w opinii respondentów.

Nieco inaczej respondenci wypowiedzieli się na temat możliwości znalezienia pracy w zawodzie innym niż wyuczony. W tym przypadku największy optymizm przejawiają absolwenci studiów: związanych ze sportem i urodą, psychologicznych, społecznych oraz pedagogicznych i opieki społecznej. Najniższą średnią ocen uzyskały tutaj, podobnie jak w przypadku zawodu wyuczonego, kierunki dziennikarskie i informacyjne. Oznacza to, że absolwenci po ukończeniu tego kierunku ogólnie źle oceniają swoje szanse na znalezienie pracy. Zauważyć także należy, że przedostatnie miejsce w tym zestawieniu przypada reprezentantom studiów medycznych i dentystycznych. Deklaracje respondentów mogą być bezpośrednio związane ze ścisłą specjalizacją reprezentantów tych zawodów oraz wysoką oceną szansy i dążeniem do pracy w zawodzie wyuczonym. Szczegółowy rozkład średnich wartości dla poszczególnych grup kierunków prezentuje wykres 11. Ponadto, osoby które słabo oceniają szanse na pracę w zawodzie wyuczonym mogą być bardziej elastyczne w kontekście zatrudnienia na stanowisku nie związanym z ukończonym wykształceniem, a co za tym idzie lepiej oceniają one swoje możliwości w tym zakresie.

Wykres 11. Szanse na znalezienie pracy w zawodzie innym niż wyuczony w opinii respondentów.

Analiza wyników badania ilościowego

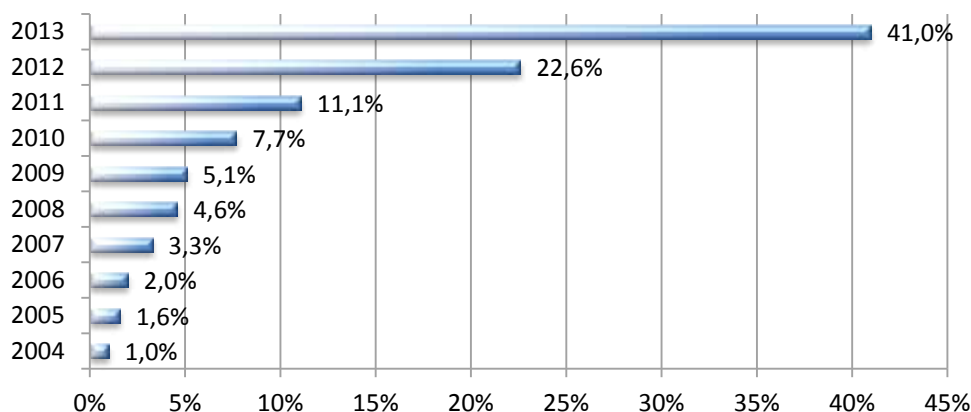
3. Analiza wyników badania ilościowego

3.1. Absolwenci – niezatrudnieni

Jedną z najważniejszych grup absolwentów, która została wyodrębniona na etapie analizy z całej przebadanej próby, stanowią absolwenci uczelni wyższych, którzy w chwili badania nie posiadali zatrudnienia – były to wszystkie osoby, które na dzień udziału w badaniu, nie pracowały, a nie tylko te, które zarejestrowane były w urzędzie pracy. Opinie tej grupy respondentów są niezwykle cenne, gdyż to w ich stronę powinny być kierowane działania mające na celu przywrócenie ich na rynek pracy. To także do nich powinny być kierowane informacje dotyczące wymagań lokalnego rynku pracy – w tym oczekiwanych kwalifikacji i kompetencji, gdyż odpowiednie ich uzupełnienie może zwiększyć szanse na uzyskanie zatrudnienia.

W badanej grupie, osoby, które nie posiadały w momencie udziału w badaniu, pracy stanowiły 43,9% (680 respondentów). W grupie tej zdecydowanie przeważały kobiety, których było aż 514 (75,6%). **Gdyby jednak przeanalizować odsetki niepracujących, oddzielnie dla warstwy kobiet i mężczyzn, to okazałoby się, że wśród wszystkich mężczyzn, którzy znaleźli się w próbie, pracy nie posiadało 39,7%, a w przypadku kobiet 45,4%.** Średni wiek uczestników badania w tej grupie wynosił 26 lat, natomiast mediana 25 lat.

Zwrócić należy jednak uwagę, że badanie nie posiadało założeń odnośnie podziału próby ze względu na rok ukończenia studiów, czego konsekwencją była duża liczba wypełnień ankiety przez respondentów, którzy w niedalekiej przeszłości ukończyli edukację na tym poziomie i do momentu badania nie zdążyli znaleźć jeszcze zatrudnienia. W grupie niepracujących respondentów dwóch na pięciu badanych zakończyło któryś etap studiów wyższych w 2013 r. Kolejne 22,6% uczyniło to rok wcześniej (w 2012 r.). Wykres 12 pokazuje, że liczba respondentów, którzy nie posiadają zatrudnienia zmniejsza się wraz ze zwiększaniem się okresu czasu od ukończenia edukacji.

Wykres 12. Rok ukończenia studiów przez niepracujących absolwentów (n=680).

Dodatkowo zaznaczyć trzeba, że w grupie absolwentów, którzy nie pracują, znajduje się 32,7% osób, które w chwili obecnej kontynuują jeszcze edukację na studiach wyższych (26,3% na studiach II stopnia, 5,7% na studiach I stopnia).

Grupa niepracujących respondentów nie wyróżnia się pod względem aktywności w podnoszeniu kwalifikacji na tle całej przebadanej populacji – dodatkowe dyplomy, certyfikaty, uprawnienia zdobywała połowa absolwentów w tej grupie (50,6%).

W omawianej grupie uczestników badania 72,8% stanowili absolwenci studiów stacjonarnych. Grupy kierunków nie były równoliczne, dlatego należy zwrócić uwagę na odsetek niepracujących respondentów wśród wszystkich respondentów danego kierunku. Rozpatrując wyniki pod takim kątem okazuje się, że **największy odsetek respondentów nie posiadających pracy w ramach poszczególnych grup kierunków występuje w przypadku kierunków transportowych i komunikacyjnych (64,3%), produkcyjnych i przetwórczych (60,0%) oraz biologicznych i chemicznych (58,5%). Najlepiej pod tym względem wygląda sytuacja respondentów, którzy ukończyli kierunki psychologiczne (20,0%) oraz informatyczne (20,5%).**

Tabela 15. Niepracujący respondenci w ramach poszczególnych grup kierunków (n=680)

Grupa kierunków	Liczba	Odsetek niepracujących respondentów wśród wszystkich respondentów danego kierunku
transportowe i komunikacyjne	27	64,3%
produkcyjne i przetwórcze	30	60,0%
biologiczne i chemiczne	31	58,5%
geograficzne i turystyczne	32	55,2%
związane ze sportem i urodą	33	55,0%
architektoniczne i budowlane	24	52,2%
pedagogiczne i opieki społecznej	63	51,2%
związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	26	51,0%
rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa	32	50,8%
ochrony środowiska	36	47,4%
prawne	22	44,0%
weterynaryjne i zootechniczne	20	43,5%
medyczne i dentystyczne	27	42,9%
ekonomiczne i finansowe	47	42,3%
dziennikarskie i informacyjne	24	42,1%
humanistyczne i artystyczne	45	41,3%
matematyczne i fizyczne	22	40,7%
społeczne	45	36,9%
administracyjne i zarządcze	51	36,4%
pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	18	34,6%
informatyczne	9	20,5%
psychologiczne	16	20,0%

Wybór kierunku studiów związany jest z określeniem pewnego kształtu przyszłej kariery zawodowej. Jak wskazują badania, większość osób chciałoby znaleźć pracę w zawodzie wyuczonym²⁸. Dodatkowo, sam fakt ukończenia konkretnego kierunku studiów ma wpływ na szanse na rynku pracy. Zasadnym jest więc dowiedzieć się, jak swój ukończony kierunek oceniają niepracujący respondenci – czy wybraliby go ponownie czy raczej zmienili? **Respondenci, którzy nie pracują, dość słabo oceniali swoje**

²⁸ Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy *Plany i losy zawodowe absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych* Lublin 2012, s. 68.

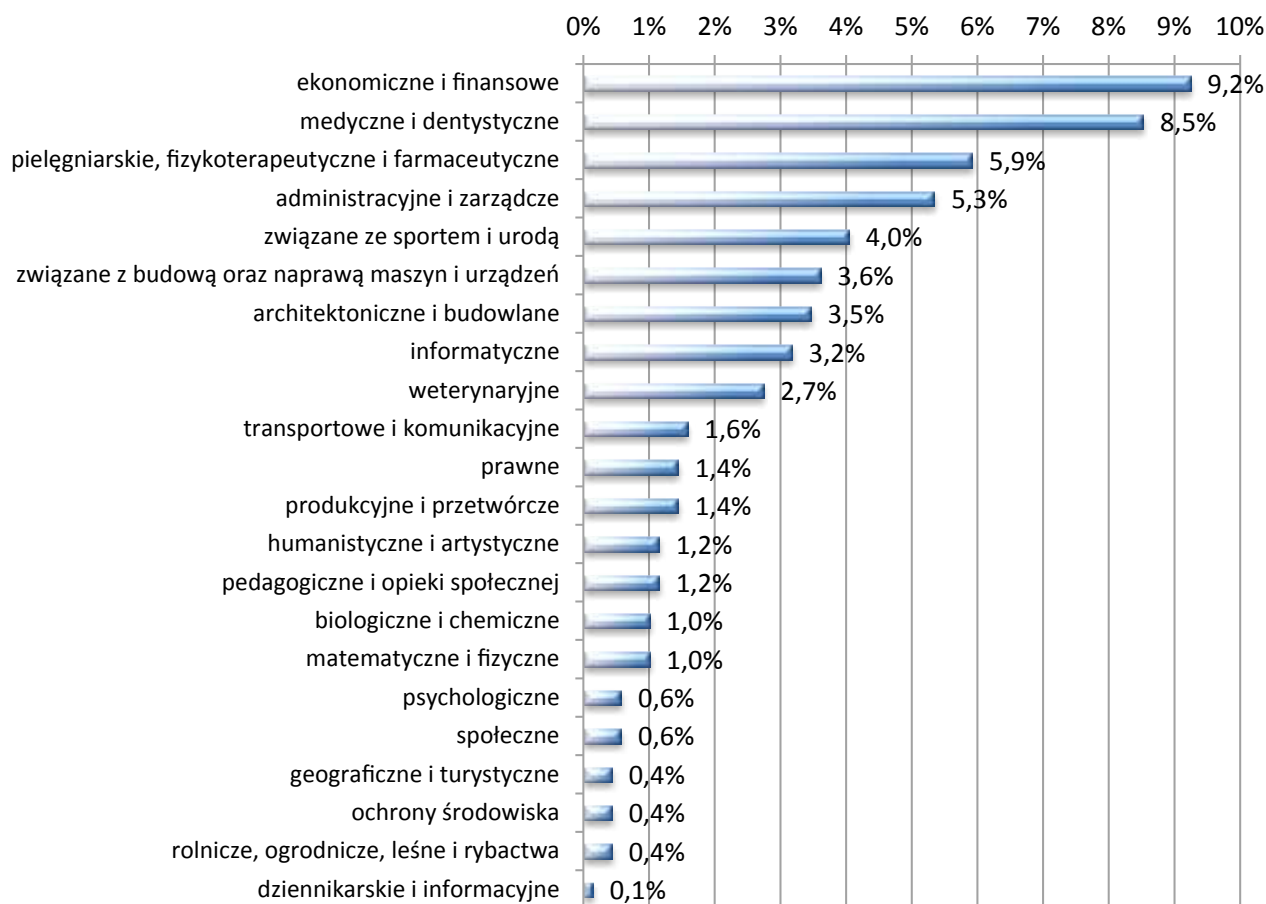
szanse na rynku pracy – w pięciostopniowej skali szanse na znalezienie zatrudnienia w zawodzie wyuczonym oceniali średnio na 1,98 oraz na 2,84 w zawodzie innym niż wyuczony (wyniki te są niższe niż w przypadku pozostałych uczestników badania). Ponad połowa ankietowanych (57,5%), którzy w chwili prowadzenia badania nie posiadali zatrudnienia zdecydowałaby się na zmianę kierunku studiów. Kierunki biologiczne i chemiczne, weterynaryjne i zootechniczne oraz geograficzne i turystyczne to te grupy kierunków, w ramach których znalazło się najwięcej osób niezadowolonych z kształtu swojej kariery edukacyjno-zawodowej i chętnie dokonałoby pewnych zmian, gdyby miały możliwość ponownego wyboru. Swoją decyzję odnośnie wyboru kierunku kształcenia na studiach wyższych podtrzymałoby tylko przeszło co piąty ankietowany (22,4%). Największe odsetki osób zadowolonych z poczynionego wyboru edukacyjnego znajdowały się wśród absolwentów kierunków medycznych i dentystycznych, informatycznych i psychologicznych. Zbliżona liczba absolwentów nieposiadających zatrudnienia nie potrafiła natomiast odnieść się do tej kwestii. Szczegółowe dane dotyczące ewentualnej zmiany kierunku studiów znajdują się w tabeli nr 16.

Tabela 16. *Opinie niepracujących respondentów poszczególnych kierunków studiów dotyczące ewentualnej zmiany kierunku studiów wybranego w przeszłości*

Grupa kierunków	Kierunek zostałby zmieniony	Trudno powiedzieć	Kierunek nie zostałby zmieniony
medyczne i dentystyczne	14,3%	9,5%	76,2%
transportowe i komunikacyjne	21,4%	35,7%	42,9%
informatyczne	22,7%	15,9%	61,4%
psychologiczne	25,0%	20,0%	55,0%
ekonomiczne i finansowe	31,5%	20,7%	47,7%
pielęgniarskie, fizyoterapeutyczne i farmaceutyczne	32,7%	19,2%	48,1%
architektoniczne i budowlane	34,8%	26,1%	39,1%
prawne	38,0%	24,0%	38,0%
związane ze sportem i urodą	45,0%	15,0%	40,0%
społeczne	48,4%	14,8%	36,9%
humanistyczne i artystyczne	49,5%	19,3%	31,2%
administracyjne i zarządcze	50,0%	20,7%	29,3%
rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa	50,8%	19,0%	30,2%
związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	51,0%	15,7%	33,3%
produkcyjne i przetwórcze	52,0%	20,0%	28,0%
dziennikarskie i informacyjne	52,6%	21,1%	26,3%
pedagogiczne i opieki społecznej	54,5%	23,6%	22,0%
matematyczne i fizyczne	55,6%	18,5%	25,9%
ochrony środowiska	57,9%	28,9%	13,2%
geograficzne i turystyczne	63,8%	12,1%	24,1%
weterynaryjne i zootechniczne	65,2%	17,4%	17,4%
biologiczne i chemiczne	67,9%	13,2%	18,9%

W trakcie badania istotne było także ustalenie jakie kierunki postrzegane są przez absolwentów jako te, które dają większe szanse na znalezienie zatrudnienia. Dlatego respondentów, którzy są niezadowoleni ze swoich wcześniejszych wyborów (398 uczestników badania) dopytano, na kierunek z jakiej grupy zdecydowałoby się, gdyby mogli wybierać ponownie. Odpowiedzi były bardzo zróżnicowane. Najwięcej osób wybierając ponownie zdecydowałoby się na kierunki związane z ekonomią i finansami (9,2%). Nie-

wiele mniejszy odsetek wskazań uzyskały kierunki medyczne i dentystyczne (8,5%). Grupy kierunków, na które wskazał co najmniej jeden na dwudziestu respondentów to: pielęgniarские, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne (5,9%) oraz administracyjne i zarządcze (5,3%).

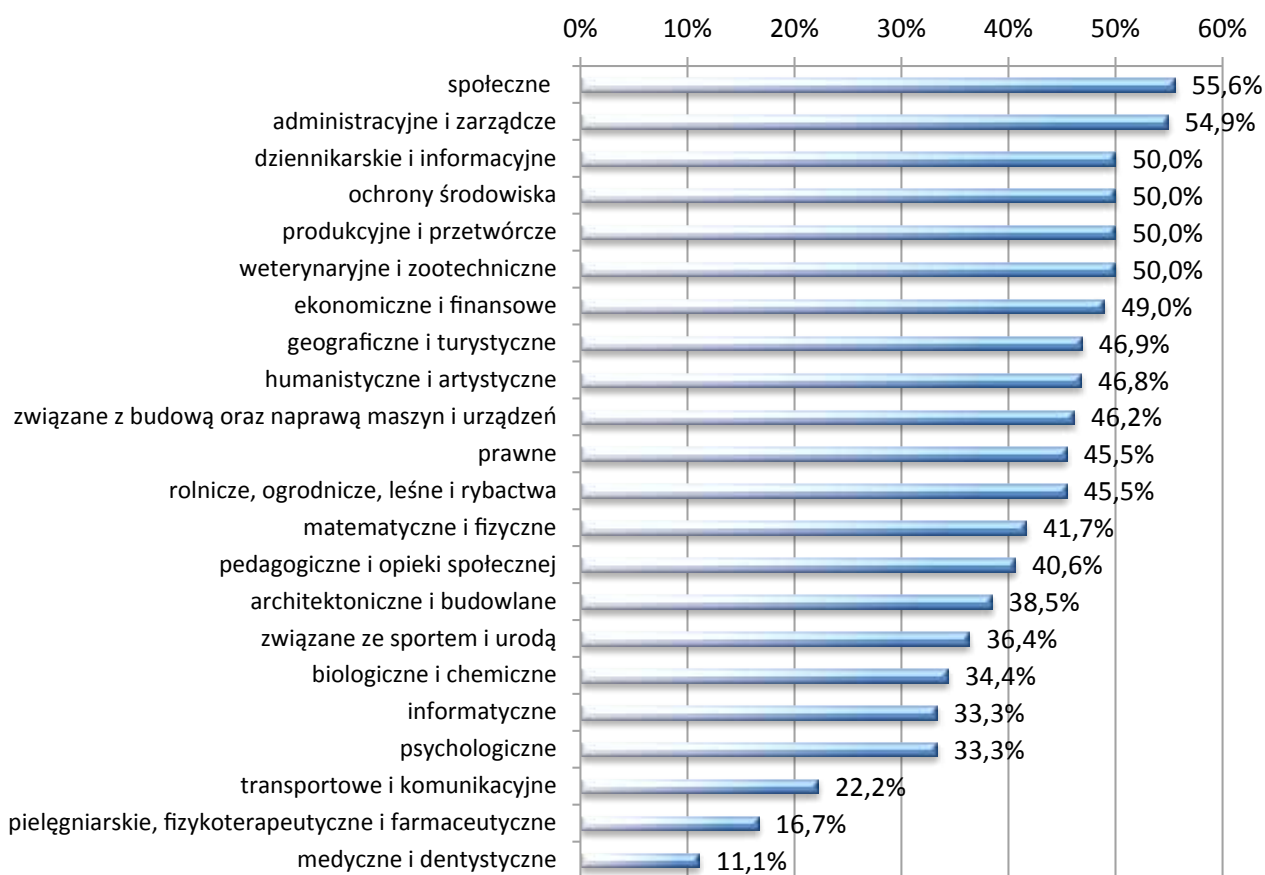

Wykres 13. Kierunki studiów, na które zdecydowałoby się niepracujący respondenci, gdyby mogli jeszcze raz wybierać.

W procesie przywracania na rynek pracy osoby niepracującej brać udział może wiele instytucji. Absolwent nieposiadający zatrudnienia może skorzystać z różnych form wsparcia – np. w podnoszeniu kwalifikacji, poszukiwaniu pracy, otrzymaniu dotacji na własną działalność itp. Taką pomoc uzyskać może m.in. dzięki powiatowym urządzą pracy, OHP, agencjom zatrudnienia czy instytucjom szkoleniowym. **Wśród niepracujących respondentów prawie 1/3 zadeklarowała (30,8%), że nie oczekuje żadnej pomocy ze strony tych czterech rodzajów instytucji – to mniej niż w pozostałej grupie badanych.** Wsparcie ze strony powiatowych urzędów pracy chciałoby uzyskać prawie 2/3 niepracujących respondentów (64,2%). Najczęściej oczekiwania dotyczyły zwiększenia liczby i różnorodności ofert pracy, możliwości dofinansowania na rozpoczęcie działalności gospodarczej lub zdobywania kwalifikacji oraz staży. Prawie co trzeci badany z tej grupy chciałby skorzystać z pomocy instytucji szkoleniowych (30,2%) – respondenci najczęściej wyrażali chęć skorzystania ze szkoleń organizowanych w formie praktycznej. Przeszło co ósmy respondent, który w chwili badania nie pracował, oczekiwałby jakiejś formy wsparcia ze strony agencji zatrudnienia (15,8%) – przede wszystkim respondentom zależy na pomocy w uzyskaniu zatrudnienia, które byłoby zgodne z posiadanymi kwalifikacjami. Instytucją, która była najrzadziej wskazywana są Ochotnicze Hufce Pracy – wsparcia od nich oczekiwał tylko jeden na dwudziestu pięciu badanych (3,9%) i najczęściej miało ono opierać się na poradnictwie zawodowym. Zwrócić należy jednak uwagę, że wielu respondentów wskazywało instytucje, od których oczekiwaliby pomocy, lecz nie

potrafiли dokładnie powiedzieć w jakiej formie. Zdarzały się też sytuacje, gdzie respondenci oczekiwali wsparcia, którego konkretna instytucja nie oferuje. Oznacza to, że część niepracujących absolwentów szkół wyższych nie ma do końca rozeznania odnośnie misji poszczególnych instytucji rynku pracy oraz w instrumentach wsparcia, które oferują poszczególne z nich. Można stwierdzić, że ogranicza to ich możliwości w odnalezieniu się na regionalnym rynku pracy.

W przebadanej grupie absolwentów niepracujących przeszło połowa z nich nie pracowała od ukończenia studiów (57,5%). Tylko w przypadku sześciu grup kierunków, co najmniej połowa reprezentujących je respondentów, od momentu zakończenia edukacji na studiach wyższych, posiadała zatrudnienie (w chwili obecnej jednak nie pracują). Największe odsetki osób posiadających takie doświadczenie znalazły się wśród absolwentów kierunków społecznych (55,6%) oraz administracyjnych i zarządczych (54,9%). Najrzadziej natomiast po ukończeniu studiów pracę podejmowali respondenci, którzy ukończyli studia medyczne i dentystyczne (11,1%) oraz pielęgniarские, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne (16,7%).

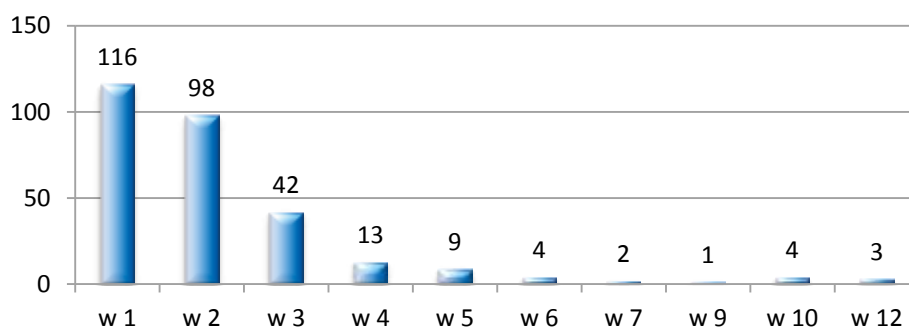

Wykres 14. Odsetek niezatrudnionych absolwentów różnych grup kierunków, którzy pracowali po ukończeniu studiów.

Absolwenci szkół wyższych, którzy w chwili badania nie posiadali zatrudnienia zostali zapytani także o swoje doświadczenie związane z bezrobociem. Średni łączny okres pozostawania bez zatrudnienia w przypadku tej grupy wynosi 21,7 miesiąca. Zauważyć należy, że nie wszyscy respondenci przez cały ten okres byli zarejestrowani jako osoby bezrobotne, gdyż średni łączny okres, w którym badani od ukończenia studiów figurowali w rejestrach bezrobotnych wynosi 19,8 miesiąca. Ponadto ustalono, że średni czas pozostawania bez pracy od momentu ostatniego zatrudnienia wynosi 17,6 miesiąca.

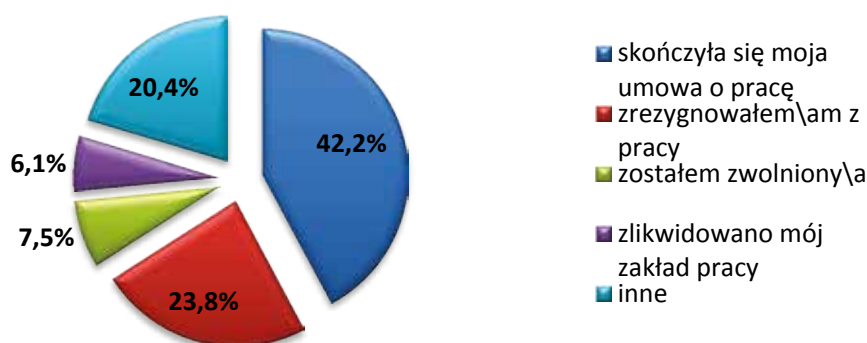
Spośród niepracujących absolwentów szkół wyższych 42,5% w okresie od ukończenia studiów przez jakiś czas pracowało. Średni łączny okres zatrudnienia wynosił 2 lata. Jest to jednak wartość, która nie oddaje w pełni rzeczywistego stanu rzeczy ze względu na istniejące wartości skrajne, które zaburzają średnią. Wartość mediany (wartości środkowej) w przypadku tego pytania wynosiła 18 miesięcy, natomiast najczęściej respondenci deklarowali, że pracowali dokładnie rok.

Respondentów zapytano także o to, w ilu instytucjach/firmach w tym czasie pracowali. Najczęściej badani deklarowali, że pracowali tylko w jednym miejscu (116 takich wskazań), nieco rzadziej były to praca u dwóch (98 wskazań) i trzech pracodawców (42 wskazania).

Wykres 15. Liczba dotychczasowych miejsc, w których zatrudnieni byli, od ukończenia studiów, niepracujący (w chwili badania) absolwenci.

W największej liczbie przypadków utrata ostatniej pracy spowodowana była nieprzedłużeniem przez pracodawcę wygasającej umowy – na taki fakt wskazało dwóch na pięciu niepracujących respondentów, którzy po studiach pracowali. Rzadziej przyczyną takiego stanu rzeczy była samodzielna rezygnacja z pracy (23,8%). Najrzadziej natomiast przyczyną utraty pracy było zwolnienie respondenta przez pracodawcę (7,5%) oraz likwidacja ówczesnego zakładu pracy (6,1%).

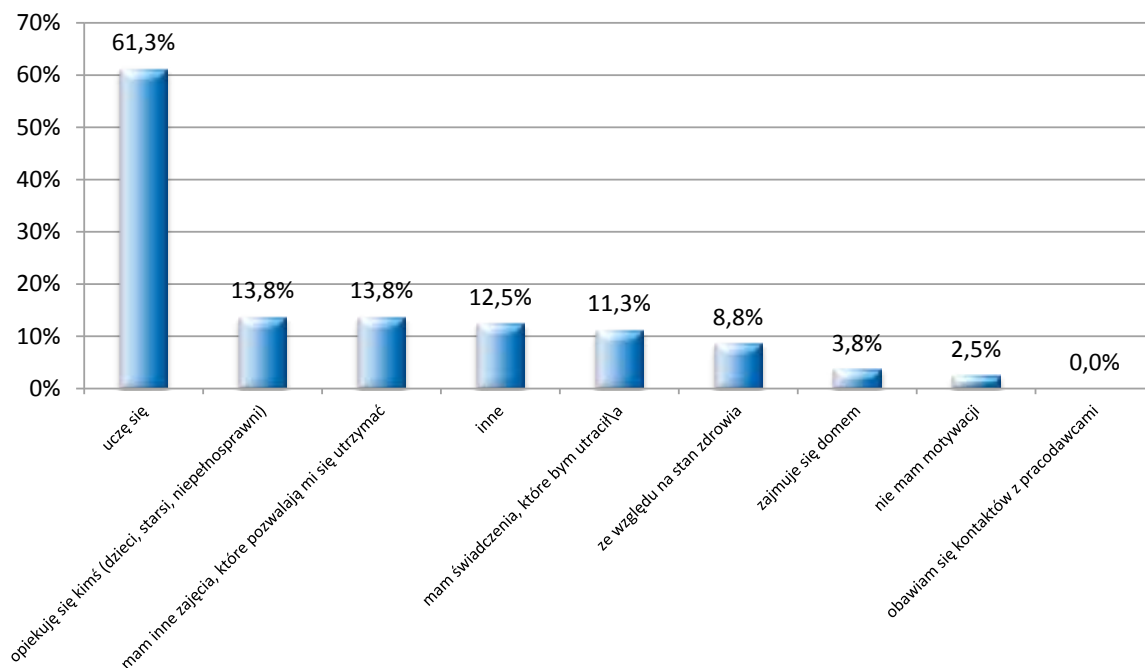

Wykres 16. Powód utraty ostatniej pracy.

Zdecydowana większość niepracujących respondentów, zapytana o to czy gotowi są w chwili obecnej podjąć zatrudnienie, deklarowała, że są zainteresowani uzyskaniem pracy. Odpowiedziało tak prawie dziewięciu na dziesięciu respondentów z tej grupy (88,4%). Na brak gotowości do rozpoczęcia pracy wskazał przeszło co czternasty respondent w tej grupie (7,3%). Pozostali (4,3%) nie potrafili jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie.

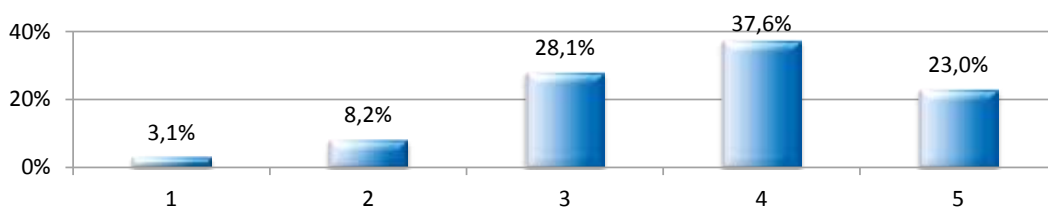
Respondenci, którzy zadeklarowali brak gotowości do podjęcia zatrudnienia zostali zapytani także o główne powody, dla których tak się dzieje. Pytanie umożliwiło respondentowi wybór dowolnej liczby odpowiedzi (stąd wynik nie sumuje się do 100%). **Najczęściej taki stan rzeczy tłumaczono faktem kon-**

tytuacji nauki (61,3%) i była to kategoria odpowiedzi, które zdecydowanie dominowała. Czterokrotnie mniej osób zasugerowało, że brak gotowości do podjęcia pracy spowodowany jest sprawowaniem opieki nad kimś bliskim (13,8%) lub posiadaniem innego zajęcia, które pozwala się utrzymać (13,8%). Może to oznaczać, że część osób utrzymuje dochody z pracy, która nie jest sformalizowana. Część respondentów nie chce także utracić otrzymywanych w chwili obecnej świadczeń, które także okazują się być wystarczające do utrzymania się (11,3%). Szczegółowy rozkład odpowiedzi na to pytanie jest zilustrowany na wykresie nr 17.

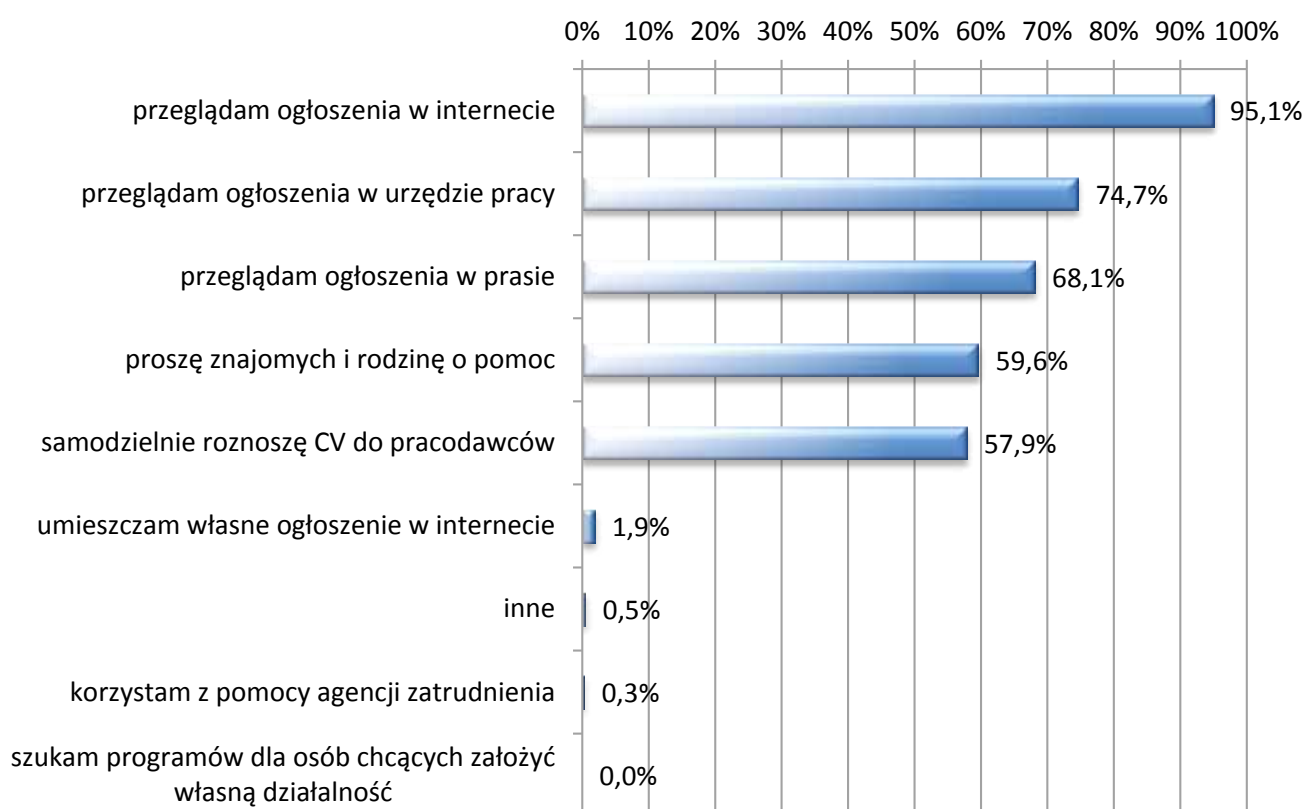
Wykres 17. Przyczyny braku gotowości niepracujących absolwentów do podjęcia zatrudnienia (n=80).

Respondenci, którzy byli gotowi podjąć zatrudnienie ocenili natomiast, na skali od 1 do 5, także swoją aktywność w poszukiwaniu pracy (1 – nie szukam pracy wcale, 5 – poświęcam na to kilka godzin dziennie). Przyglądając się wykresowi 18, obrazującemu odpowiedzi respondentów, **można stwierdzić, że w sposób dość aktywny szukają zatrudnienia. Prawie co czwarty badany poświęcił na ten cel kilka godzin dziennie (23%).** Niewiele mniejszą aktywność wykazała przeszło 1/3 respondentów z tej grupy, którzy swoją aktywność oceniali na 4. Tylko jeden na trzydziestu dwóch badanych (3,1%) stwierdził, że nie poszukuje pracy wcale. Średnia wartość odpowiedzi wyniosła w przypadku tego pytania 3,69, natomiast mediana osiągnęła wartość na poziomie 4.

Wykres 18. Aktywność w poszukiwaniu pracy niepracujących absolwentów (na skali od 1 do 5; 1–nie szukam pracy wcale, 5–poświęcam na to kilka godzin dziennie).

W swoim poszukiwaniu zatrudnienia respondenci skupili się przede wszystkim na przeglądaniu ogłoszeń. Najpopularniejszym medium, z którego przy tej okazji korzystali, był internet. Prawie wszyscy respondenci, którzy są gotowi do podjęcia pracy, właśnie w nim poszukiwali ewentualnych ofert pracy. Trzy czwarte tych badanych zapoznawało się także z ogłoszeniami, które pracodawcy zgłaszali do powiatowych urzędów pracy. Relatywnie mniej popularne były ogłoszenia zamieszczane w prasie, z których korzystało 2/3 badanych – może to być tłumaczone łatwiejszym dostępem i całkowitym brakiem odpłatności, w przypadku dwóch wcześniej wskazanych źródeł. O pomoc w poszukiwaniu pracy absolwenci prosili także swoich znajomych i rodzinę – do stosowania takiego sposobu przyznało się prawie 60% badanych. Niewiele mniejszy odsetek respondentów roznosi swoje życiorysy bezpośrednio do potencjalnych pracodawców. Pozostałe formy poszukiwania pracy pojawiły się tylko incydentalnie – szczegóły na wykresie 19.

Wykres 19. Sposoby poszukiwaniu pracy przez niezatrudnionych absolwentów.

Absolwenci, którzy w momencie badania nie posiadali zatrudnienia wypowiedzieli się także na temat własnych odczuć odnośnie barier, które ograniczają ich szanse na rynku pracy. Na brak jakichkolwiek barier wskazał tylko jeden na dwudziestu pięciu badanych i była to odpowiedź, która pojawiła się najrzadziej. Najczęściej wspominali, że ukończyli oni studia, na które nie ma zbyt wielkiego zapotrzebowania na lokalnym rynku pracy. Na taki fakt wskazało przeszło 2/3 badanych. Jest to niezwykle istotne, gdyż potwierdza istotną rolę podejmowania świadomych wyborów w planowaniu kariery zawodowej – odpowiednia informacja uzyskana z badań, od doradcy zawodowego czy z mediów mogłaby pomóc na etapie wyboru kierunku studiów w podjęciu decyzji o edukacji na kierunku bardziej atrakcyjnym z perspektywy rynku pracy. Przeszło połowa badanych zwracała uwagę, że ich szanse ograniczone są ze względu

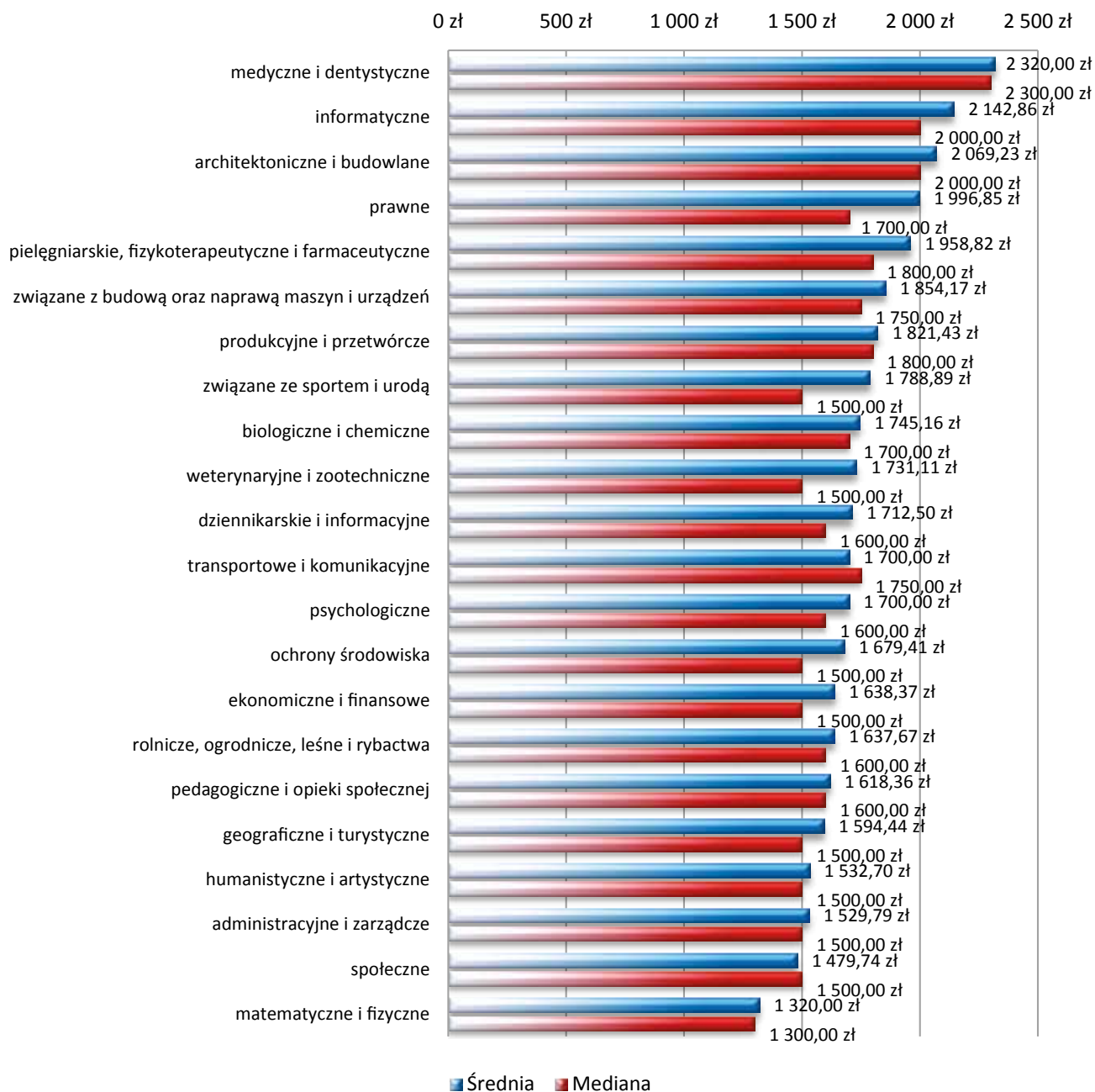
na brak doświadczenia zawodowego, a kolejne 36,9% przyznawało, że posiadane doświadczenie jest niewystarczające. Uwydatnia to potrzebę jak najwcześniejszego zdobywania doświadczenia zawodowego – choćby w formie bezpłatnych aktywności zawodowych (np. wolontariat, praktyki). Respondenci, którzy wskazywali na własne braki – w zakresie kwalifikacji i kompetencji – zwracali przede wszystkim uwagę na brak znajomości języków obcych. Prawie co ósmy respondent przyznawał, że otrzymał propozycję pracy, lecz oferowane warunki nie były zadowalające. Wśród odpowiedzi, które znalazły się w kategorii „inne” dominował „brak znajomości”.

Wykres 20. Odczuwane bariery w poszukiwaniu pracy przez niezatrudnionych absolwentów.

Jedną z podstawowych kwestii, która związana jest z oczekiwaniami odnośnie potencjalnej pracy, są finansowe warunki zatrudnienia. **Wśród respondentów, którzy nie pracują najczęściej wymieniano kwotę 1500 zł netto. Średnia plasowała się na poziomie 1708 zł, natomiast wartość mediany to 1600 zł netto.**

Analizując odpowiedzi na to pytanie można zauważyć, że zmienną, która w dużym stopniu determinuje oczekiwania płacowe respondentów jest grupa ukończonego kierunku studiów – różnica pomiędzy oczekiwaniami grup skrajnych (o największych i najmniejszych wymaganiach finansowych) wynosi 1000 zł. **Najwyższe oczekiwania płacowe posiadali absolwenci, którzy ukończyli studia medyczne i dentystyczne** – średnia wynosi 2320 zł netto (mediana 2300 zł netto). Na kolejnych miejscach plasują się przedstawiciele kierunków informatycznych (średnia – 2142,86 zł netto, mediana – 2000 zł netto) oraz architektonicznych i budowlanych (średnia – 2069,23 zł netto, mediana – 2000 zł netto). O wiele mniejsze oczekiwania mieli absolwenci kierunków matematycznych i fizycznych (średnia – 1320,00 zł netto, mediana – 1300 zł netto) oraz społecznych (średnia – 1479,74 zł netto, mediana – 1500 zł netto).

Wykres 21. Oczekiwane minimalne zarobki netto („na rękę”) niepracujących absolwentów poszczególnych grup kierunków.

3.2. Absolwenci – zatrudnieni

Absolwenci zatrudnieni (wymienne: absolwenci pracujący) to ci respondenci, których główne źródło utrzymania związane było z zatrudnieniem na podstawie umowy o pracę lub innej formy (w tym cywilno-prawnej). W liczbie 760 stanowili 49% uczestników badania. Kobiety stanowiły 73,3%, a mężczyźni 26,7% tej grupy. Z kolei wśród wszystkich mężczyzn, którzy znaleźli się w próbie, zatrudnionych było 48,6%, a w przypadku kobiet odsetek ten wynosił 49,2%. Wyodrębnienie do analizy absolwentów pracujących dało m.in. możliwość identyfikacji umiejętności kluczowych dla znalezienia i utrzymania

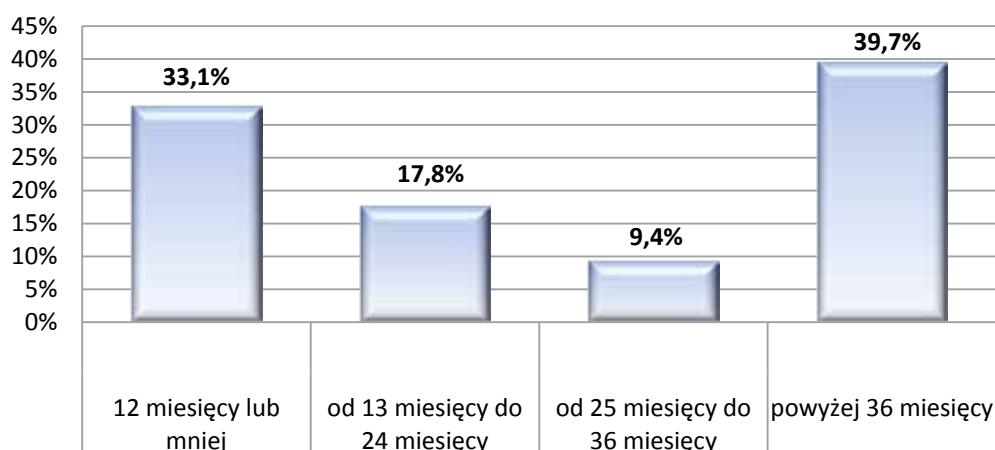
zatrudnienia. Często przywoływaną zmienną będzie grupa kierunków (łącznie 22 grupy), którą reprezentował każdy z badanych.

Ze względu na to, iż grupy kierunków nie były równoliczne, należy skupić się, analogicznie jak w poprzednim podrozdziale, na odsetku pracujących respondentów wśród wszystkich respondentów danego kierunku. Tabela 17 pokazuje, że **największy odsetek zatrudnionych respondentów** występuje w przypadku kierunków psychologicznych (77,5%) i informatycznych (63,6%). Najrzadziej zatrudnieni byli absolwenci po kierunkach transportowych i komunikacyjnych (28,6%) oraz architektoniczno-budowlanych (30,4%).

Tabela 17. Pracujący respondenci w ramach poszczególnych grup kierunków (n=760).

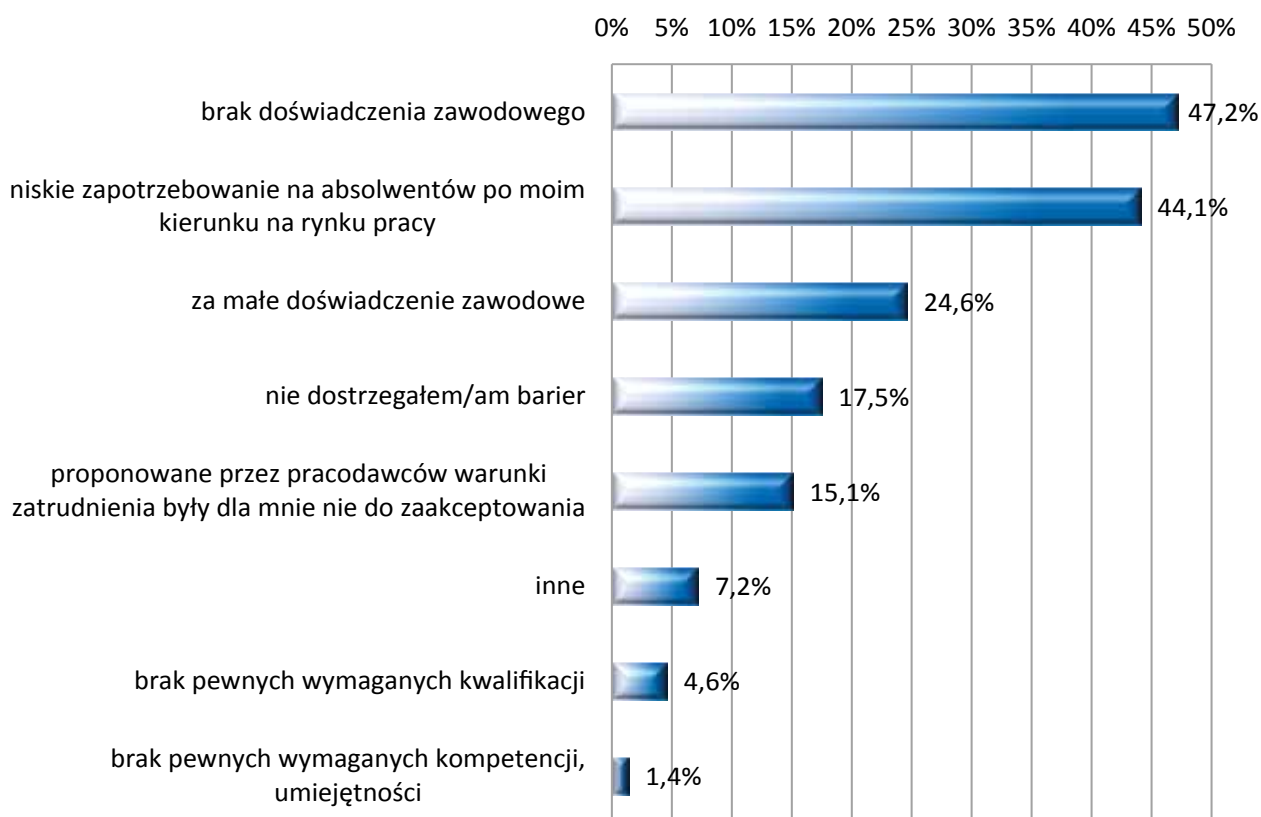
Grupa kierunków	Liczba respondentów	Odsetek zatrudnionych respondentów wśród wszystkich respondentów danego kierunku
psychologiczne	62	77,5%
informatyczne	28	63,6%
administracyjne i zarządcze	84	60,0%
społeczne	71	58,2%
pielęgniarskie, fizyoterapeutyczne i farmaceutyczne	30	57,7%
humanistyczne i artystyczne	57	52,3%
weterynaryjne i zootechniczne	24	52,2%
matematyczne i fizyczne	28	51,9%
ochrony środowiska	36	47,4%
ekonomiczne i finansowe	52	46,8%
pedagogiczne i opieki społecznej	57	46,3%
prawne	23	46,0%
dziennikarskie i informacyjne	24	42,1%
biologiczne i chemiczne	22	41,5%
geograficzne i turystyczne	24	41,4%
związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	21	41,2%
związane ze sportem i urodą	24	40,0%
rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa	25	39,7%
medyczne i dentystyczne	24	38,1%
produkcyjne i przetwórcze	18	36,0%
architektoniczne i budowlane	14	30,4%
transportowe i komunikacyjne	12	28,6%

Zatrudnieni absolwenci w 97% odpowiedzieli na pytanie o to, jak długo nieprzerwanie pracują. Okazało się, że cztery na dziesięć osób, z grupy będącej przedmiotem analiz w tym rozdziale, pracuje już ponad 3 lata. Zbliżony odsetek zatrudniony był rok lub krócej. Wartość środkowa (mediana) wyniosła 24 miesiące. Była ona również wartością wskazywaną najczęściej.

Wykres 22. Długość nieprzerwanego zatrudnienia pracujących absolwentów (n=734).

Zatrudnionych obecnie absolwentów w pierwszej kolejności zapytano o **doświadczenia w poszukiwaniu pierwszej pracy**. Wyszczególniono kilka hipotetycznych barier, spośród których można było wybrać maksymalnie dwie uznawane, w świetle własnych doświadczeń, za znaczące. 17,5% odpowiadających na to pytanie nie dostrzegало żadnych barier, jednakże inne odpowiedzi były wskazywane częściej – brak doświadczenia lub zbyt małe doświadczenie zawodowe oraz niewielkie zapotrzebowanie na absolwentów po danym kierunku studiów. Zatem, jak widać na wykresie zamieszczonym poniżej, przede wszystkim **niewystarczający zasób doświadczenia zawodowego blokował, zdaniem badanych, uzyskanie przez nich zatrudnienia**. Mimo wszystko ta grupa w jakiś sposób tę barierę w końcu pokonała i w dniu badania pracowała.

Wykres 23. Bariery w uzyskiwaniu zatrudnienia (n=760).

Na niskie zapotrzebowanie na absolwentów swojego kierunku wskazywali przede wszystkim pracujący po kierunkach: ochrona środowiska, weterynaryjnych i zootechnicznych, biologicznych i chemicznych oraz związanych ze sportem i urodą. Ponad 2/3 pracujących absolwentów tych kierunków wskazało na tę barierę.

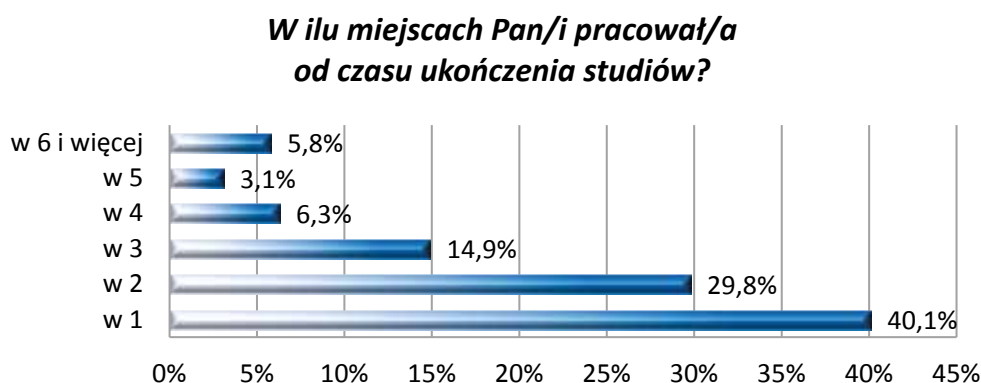
Wśród odpowiedzi wskazujących na bariery „inne” najczęściej wymieniano brak znajomości i brak ofert pracy. A braki w kwalifikacjach, które utrudniały znalezienie pracy, najczęściej dotyczyły potwierdzeń znajomości języków obcych.

Średni **okres łącznego poszukiwania pracy** przez obecnie pracujących absolwentów, po ukończeniu przez nich studiów, wyniósł niemal 10 miesięcy, a mediana wyniosła 6 miesięcy. Najczęściej podawanym okresem był czas 12 miesięcy poszukiwania zatrudnienia – tak odpowiedziało 77 respondentów z grupy 611 osób tj. zatrudnionych absolwentów, którzy odpowiedzieli na to pytanie. Co czwarty badany z tej grupy zadeklarował dłuższy czas poszukiwania pracy niż rok. Zatem **nawet dla pracujących absolwentów szkół wyższych kilkumiesięczny czas poszukiwania pracy był standardowym doświadczeniem w przeszłej karierze zawodowej.**

Dwie trzecie absolwentów obecnie zatrudnionych podało przez jaki czas, gdy nie pracowali, było zarejestrowanych w urzędzie pracy. Średnio trwało to 10,5 miesiąca, choć mediana wyniosła tylko 6 miesięcy. Najwięcej respondentów (69) podawało okres 12 miesięcy. Wynika z tego, że **wśród pracujących absolwentów szkół wyższych bardzo łatwo znaleźć osoby, które pozostawały w rejestrach urzędów pracy**, a ich okres rejestracji wcale nie był krótki. W badanej grupie, u ponad ¼ odpowiadających, okres ten wynosił ponad rok. To może być ważna informacja dla studiujących w województwie lubelskim: osoby po studiach wyższych ukończonych nie później niż 10 lat temu, obecnie pracujące, w dużej części musiały przejść okres rejestrowanego bezrobocia, i nie stało się ono długotrwałe. Bezspornie osoby te powiększały statystyki w zakresie odpływu z bezrobocia.

Prawie wszyscy (96%) absolwenci pracujący ujawnili przez jaki okres łącznie, od ukończenia studiów do dziś, pracowali. Dominował okres 3 lat, a mediana, będąca w wypadku odpowiedzi na to pytanie najlepszą miarą przeciętną, wyniosła nieco ponad 2 lata. Analizując te wyniki należy wziąć pod uwagę, że czas, który minął od ukończenia studiów był dla badanych różny, przy czym prawie połowa pracujących zakończyła pewien etap edukacji wyższej później niż w 2010 roku.

Wśród pracujących absolwentów szkół wyższych dominowali ci, którzy pracowali do tej pory w jednym miejscu pracy (40,1%). Silnie reprezentowana była jednak grupa respondentów, którzy zmienili pracodawcę kilkakrotnie, co obrazuje poniższy wykres.

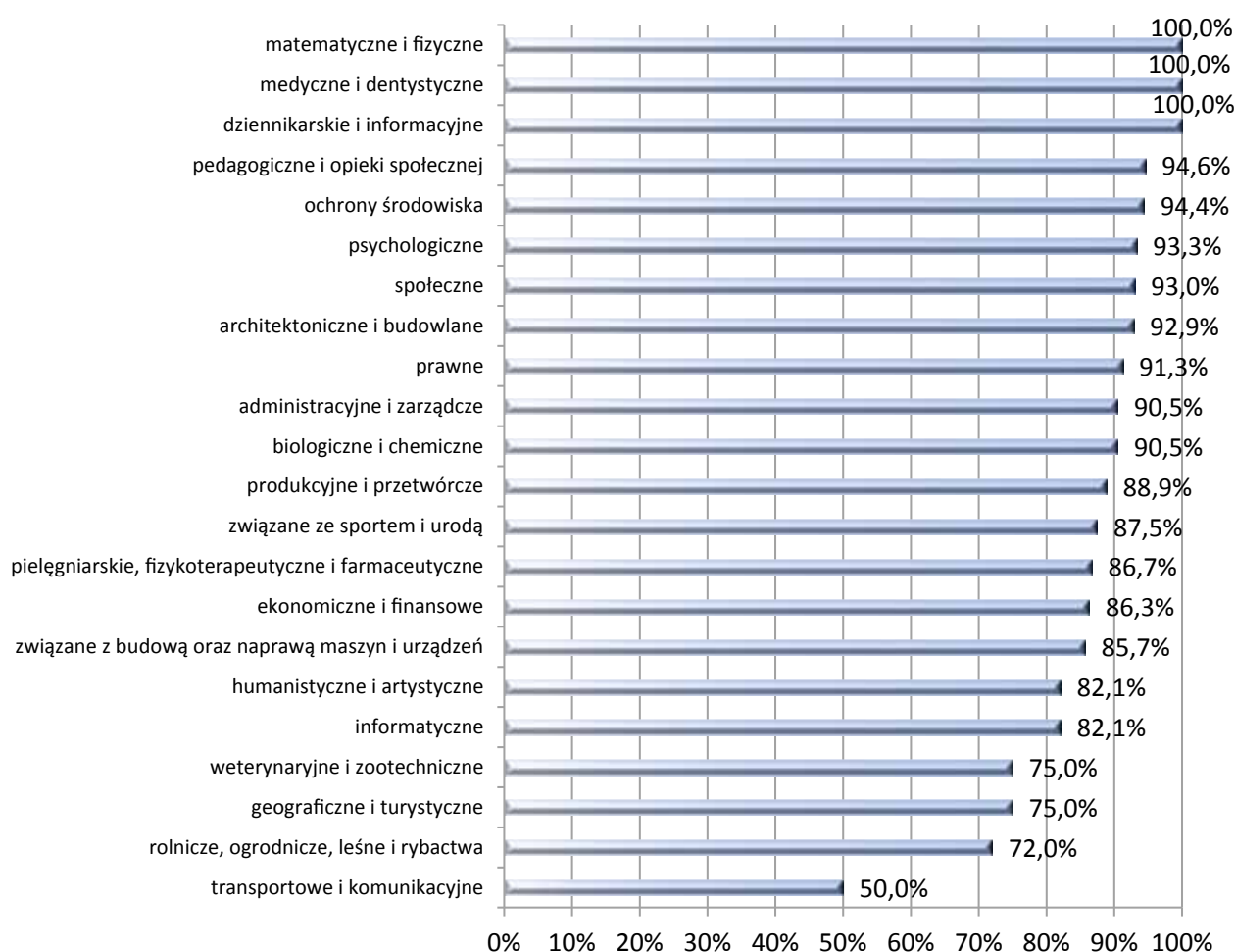

Wykres 24. Liczba dotychczasowych miejsc, w których zatrudnieni byli, od ukończenia studiów, pracujący absolwenci (n=746).

Prawie ⅓ respondentów pracujących (62%) wykonywało w swojej karierze, przynajmniej czasowo, pracę **niezwiązaną z zawodem wyuczonym**. Stosunkowo częściej byli to przedstawiciele kierunków: transportowych i komunikacyjnych (100%), matematycznych i fizycznych (84,6%), rolniczych, ogrodniczych, leśnych i rybactwa (84%), produkcyjnych i przetwórczych (77,8%).

Pracę **w zawodzie wyuczonym**, choćby przez pewien czas, stosunkowo częściej mają za sobą pracujący absolwenci kierunków medycznych i dentystycznych (87,5%), pielęgniarских, fizykoterapeutycznych i farmaceutycznych (86,7%) oraz architektonicznych i budowlanych (85,7%). Najmniejszy odsetek (25%) występuje w przypadku przedstawicieli kierunków transportowych i komunikacyjnych oraz związanych ze sportem i urodą – ta grupa kierunków najslabiej odpowiadała na możliwości rynku pracy w tych branżach. W przeciwieństwie do zawodów związanych z ochroną zdrowia i usługami prozdrowotnymi, o wiele bardziej potrzebnych na rynku pracy w ostatnich latach. A dla wszystkich respondentów pracujących odsetek ten wyniósł 60%. Oznacza to, że praca 6 na 10 absolwentów pracujących miała związek z kształceniem na poziomie wyższym.

Kolejne pytanie w elektronicznej ankiecie dotyczyło pracy poza granicami kraju. Zakończony epizod **pracy za granicą** ma za sobą 8,9% badanych. Do tej grupy należy dodać jeszcze 2,4% tych, którzy zadeklarowali, że w chwili badania pracują poza Polską. **88,7% badanych pracujących absolwentów doświadczenia pracy zdobywało i zdobywa tylko i wyłącznie w kraju**. Różnicuje ich kierunek ukończonych studiów, co przedstawia wykres 25.

Wykres 25. Absolwenci zatrudnieni, którzy nie mieli doświadczeń w pracy poza granicami Polski (n=666).

Z analizy powyższych danych wynika, że to absolwenci kierunków transportowych, rolniczych, geograficznych i weterynaryjnych najczęściej pracowali, przynajmniej przez jakiś czas, za granicą, ale nigdy nie stanowili większości badanych danej grupy kierunkowej. W przypadku kierunków transportowych był to co drugi badany pracujący. **Nie odnotowano żadnego absolwenta, który pracował za granicą po kierunkach matematyczno-fizycznych, medycznych i dentystycznych, dziennikarskich i informacyjnych.**

Kolejne zestawienie to analiza branżowa miejsc pracy absolwentów szkół wyższych²⁹, przy czym warto prowadzić ją dla całego zbioru pracujących uczestników badania, a nie w zestawieniu z kierunkami studiów przez nich ukończonych, gdyż liczebności respondentów w poszczególnych grupach kierunkowych były różne.

Tabela 18. Branże, w których byli zatrudnieni badani absolwenci szkół wyższych (n=752)

Branża	Liczba respondentów, którzy zakwalifikowali swojego pracodawcę do branży	Odsetek deklaracji
Usługi edukacyjne	163	21,7%
Pomoc techniczna i administracyjna, administracja publiczna	128	17,0%
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	104	13,8%
Działalność profesjonalna, naukowa i usługi techniczne	48	6,4%
Finanse i ubezpieczenia	38	5,1%
Usługi dla ludności (w tym dostawa i naprawy systemów dostarczenia wody, energii, etc.)	37	4,9%
Handel detaliczny	35	4,7%
Produkcja	33	4,4%
Informatyka	25	3,3%
Transport, logistyka i magazynowanie	24	3,2%
Sztuka, rozrywka i rekreacja	21	2,8%
Budownictwo	20	2,7%
Rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	18	2,4%
Doradztwo w zakresie zarządzania	18	2,4%
Zakwaterowanie (hotelarstwo itp.)	13	1,7%
Handel hurtowy	7	0,9%
Usługi spożywcze (restauracje, bary itp.)	7	0,9%
Działalność wydawnicza	5	0,7%
Motoryzacja	4	0,5%
Nieruchomości pośrednictwo, wynajem i leasing	4	0,5%

Najmniej pracujących było związanych z branżami nieruchomości i motoryzacyjną. **Ponad połowa (52,5%) była zatrudniona w jednej z trzech branż: usługach edukacyjnych, administracji, ochronie zdrowia i pomocy społecznej.** Można przypuszczać, że większość z nich zatrudniał pracodawca z sektora publicznego. W badaniu nie odnotowano w tej branży absolwentów kierunków transportowych i komunikacyjnych, architektonicznych i budowlanych, produkcyjnych i przetwórczych, pielęgniarских, fizykoterapeutycznych i farmaceutycznych. Absolwentom takich studiów o pracę w branży edukacyjnej

²⁹ Zaprojektowane w ankiecie internetowej nazwy branż pochodziły z klasyfikacji branż utworzonej na potrzeby badania Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy Potrzeby i oczekiwania przedsiębiorstw, realizowanego również w roku 2014 (Wykonawca: Instytut Badawczy IPC Sp. z o. o.).

zapewne najtrudniej. Co ciekawe, branża usług edukacyjnych znalazła się na trzecim miejscu (wśród 20 branż), gdy chodzi o średnią liczbę rekrutacji prowadzonych w 2013 roku – w badaniu 800 mikrofirm w województwie lubelskim³⁰. Z kolei stosunkowo duża intensywność rekrutacji Specjalistów ds. nauczania i wychowania w regionie została już rok wcześniej wykazana w badaniu rekrutacji pracodawców zatrudniających co najmniej 10 osób³¹. Jednocześnie warto podkreślić, że ciągły monitoring ofert pracy prowadzony od początku 2012 roku przez Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy nie odnotował tak dużej skali rekrutacji specjalistów w usługach edukacyjnych. Nie były to zatem miejsca pracy, na które rekrutowano przez ogłoszenia o pracę.

Następne pytanie skierowane do pracujących absolwentów było dość rozbudowane. Z listy 24 kompetencji (ta sama lista co przy pytaniu o kompetencje rozwinięte dzięki zajęciom na studiach – rozdział 2.2) wypełniający ankietę mógł wybrać do 5 kompetencji, które były kluczowe dla: a) uzyskania obecnego zatrudnienia (tzn. w procesie rekrutacji), b) utrzymania obecnego zatrudnienia. Tabela poniżej ukazuje kompetencje, według ważności, w procesie **uzyskiwania zatrudnienia**.

Tabela 19. Kompetencje kluczowe dla **uzyskania** aktualnego zatrudnienia pracujących absolwentów

Lp.	Kompetencja	Odsetek respondentów pracujących, którzy wskazali na kompetencję jako kluczową
1	komunikatywność	57,6%
2	sumiennosc i dokladnosc	40,4%
3	zaangazowanie	40,0%
4	samodzielność	37,6%
5	organizacja pracy	35,0%
6	branie odpowiedzialności	34,7%
7	odporność na stres	34,2%
8	kreatywność	34,1%
9	elastycznosc	32,8%
10	profesjonalizm i etyka	32,6%
11	dazenie do rozwoju	31,8%
12	budowanie relacji	28,2%
13	wytrwalosc i konsekwencja	27,0%
14	myslenie analityczne	26,6%
15	asertywnosc	25,4%
16	praca zespołowa	25,0%
17	uczenie i szkolenie	24,9%
18	orientacja na klienta	24,3%
19	orientacja na cel	21,3%
20	planowanie i koordynowanie	18,9%
21	nastawienie biznesowe	15,3%
22	mobilizowanie innych	11,8%
23	delegowanie zadań	10,8%
24	zarządzanie zespołem	10,1%

³⁰ Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy, *Potrzeby i oczekiwania przedsiębiorstw. Raport z badań ilościowych i jakościowych wśród mikroprzedsiębiorstw województwa lubelskiego (I fala badania – 2013/2014)*, Lublin 2014.

³¹ Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy, *Potrzeby i oczekiwania pracodawców w województwie lubelskim. Raport z badań*, Lublin 2013, s. 29.

W rozdziale 2.2 wykazano w jakim stopniu, zdaniem respondentów, te same kompetencje były rozwijane dzięki zajęciom i zadaniom na studiach. Aby porównać odpowiedzi na obydwa pytania (o kompetencje wymagane podczas rekrutacji oraz o wykształcone na studiach) posłużono się kolorami. Kolor żółty oznacza, że kompetencja ta znalazła się wśród kompetencji w największym stopniu rozwijanych na studiach, kolor czerwony, iż znajduje się ona w dolnej dwunastce takich kompetencji. Jak widać, występuje duża zbieżność między kolejnością kompetencji oczekiwanych przez pracodawców a kształtowanych na studiach respondentów. Najwięcej uwagi powinna zwrócić umiejętność radzenia sobie ze stresem, która jest stosunkowo często oczekiwana (7 miejsce na 24), ale jest niezbyt często kształtowana przez programy studiów (17 miejsce na 24).

Jedyną kompetencją przydatną podczas rekrutacji, a wskazywaną przez większość wypełniających ankietę, była komunikatywność. Wymóg tej kompetencji jest także najczęściej obecny w ofertach pracy w województwie lubelskim (w około połowie ogłoszeń), co wykazał ciągły monitoring ofert pracy realizowany dla Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy od roku 2012. Oznacza to, że w realnie odbytych procesach rekrutacyjnych absolwentów jest ona rzeczywiście weryfikowana i doceniana, i to w pierwszej kolejności. Więcej niż co trzeci absolwent pracujący doświadczył, że podczas rekrutacji brano także pod uwagę *sumienność i dokładność, zaangażowanie, samodzielność, organizacja pracy, branie odpowiedzialności, odporność na stres, kreatywność.* Wydaje się, że modułowe warsztaty powyższych umiejętności powinny być nieodzownym elementem programów studiów, które chcą uzyskiwać miano dobrze przygotowujących na wyzwania rynku pracy.

Kompetencje, także wyliczone według ważności, a pomocne przy **utrzymaniu zatrudnienia**, wykazane są w kolejnej tabeli. Również tutaj kolory umożliwiają porównanie ich z rankingiem kompetencji rozwijanych podczas studiów.

Tabela 20. Kompetencje kluczowe dla **utrzymania** aktualnego zatrudnienia pracujących absolwentów

Lp.	Kompetencja	Odsetek respondentów pracujących, którzy wskazali na kompetencję jako kluczową
1	komunikatywność	55,9%
2	branie odpowiedzialności	54,7%
3	sumienność i dokładność	53,2%
4	zaangażowanie	51,7%
	organizacja pracy	51,7%
6	samodzielność	50,5%
7	odporność na stres	50,1%
8	profesjonalizm i etyka	43,3%
9	dążenie do rozwoju	40,9%
10	elastyczność	39,9%
11	kreatywność	39,5%
12	budowanie relacji	39,3%
13	praca zespołowa	38,4%
14	wytrwałość i konsekwencja	37,6%
15	planowanie i koordynowanie	35,3%
16	myślenie analityczne	34,2%
	asertywność	34,2%
18	orientacja na klienta	34,1%
19	orientacja na cel	29,9%
20	uczenie i szkolenie	28,9%

Lp.	Kompetencja	Odsetek respondentów pracujących, którzy wskazali na kompetencję jako kluczową
21	mobilizowanie innych	25,7%
22	zarządzanie zespołem	20,5%
23	nastawienie biznesowe	19,9%
24	delegowanie zadań	19,5%

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że **waga kompetencji, w porównaniu z poprzednim zestawieniem, jest o wiele wyższa**. Nawet ostatnia kompetencja w rankingu jest ważna dla co piątego respondenta, a uprzednio dla co dziesiątego. Aż siedem kompetencji było ważnych dla więcej niż połowy respondentów: *komunikatywność, branie odpowiedzialności, sumiennność i dokładność, zaangażowanie, organizacja pracy, samodzielność, odporność na stres*. Co ciekawe, jest to siedem tych samych kompetencji, które były pomocne w uzyskaniu zatrudnienia, lecz w nieco innej kolejności. To dodatkowo wzmacnia postulat programowego włączenia kształtowania tych kompetencji przez organizatorów kształcenia na poziomie wyższym. Jednocześnie potwierdzić można tezę, że **ciągły rozwój kompetencji jest niezbędny dla utrzymania zatrudnienia**. Przy dużej zbieżności kompetencji wyuczonych oraz wymaganych dla utrzymania miejsca pracy, ponownie *odporność na stres* jest na wysokim miejscu jako kompetencja wymagana w stosunku do miejsca w rankingu kompetencji wyuczonych na studiach (tabela 11 rozdział 2.2).

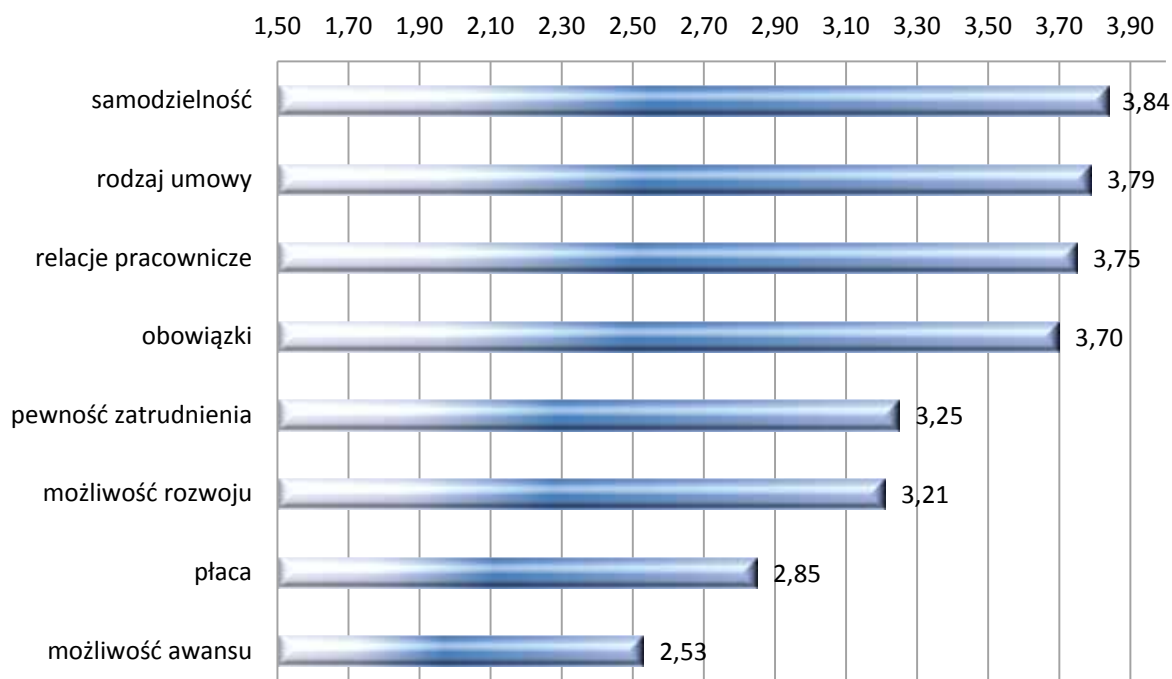
Zestawienie uzupełniające (tabela 21) pozwala zweryfikować, jak branża, w której pracowali respondenci różnicowała istotność wymaganych kompetencji. Ujęto jedynie pięć najliczniej reprezentowanych branż, aby zminimalizować znaczenie przypadkowych bądź nieprzemyślanych odpowiedzi (ich waga wzrasta, gdy liczebność odpowiedzi z branży jest niska).

Tabela 21. Kompetencje branżowe według zatrudnionych absolwentów

Branża	Najczęściej wymagane kompetencje (rekrutacja)	Najczęściej wymagane kompetencje (utrzymanie pracy)
Usługi edukacyjne (163 respondentów)	1. komunikatywność 60,7 % 2. sumienność i dokładność 45,4 % 3. organizacja pracy 44,8 %	1. komunikatywność 66,3 % 2. branie odpowiedzialności 62,6 % 3. organizacja pracy 61,3 %
Pomoc techniczna i administracyjna, administracja publiczna (128 respondentów)	1. komunikatywność 60,7 % 2. sumienność i dokładność 45,4 % 3. zaangażowanie 40,5 %	1. sumienność i dokładność 57 % 2. branie odpowiedzialności 53,1 % 3. komunikatywność 51,6 %
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna (104 respondentów)	1. komunikatywność 57,7 % 2. sumienność i dokładność 48,1 % 3. odporność na stres 44,2 %	1. branie odpowiedzialności 58,7 % 2. sumienność i dokładność 56,7 % 3. komunikatywność 55,8 %
Działalność profesjonalna, naukowa i usługi techniczne (48 respondentów)	1. komunikatywność 64,6 % 2. profesjonalizm i etyka 50 % zaangażowanie 50 % dążenie do rozwoju 50 %	1. zaangażowanie 75 % 2. komunikatywność 62,5 % sumienność i dokładność 62,5 %
Finanse i ubezpieczenia (38 respondentów)	1. komunikatywność 47,4 % 2. samodzielność 44,7 % 3. kreatywność 39,5 %	1. organizacja pracy 60,5 % 2. odporność na stres 52,6 % 3. samodzielność 50 %

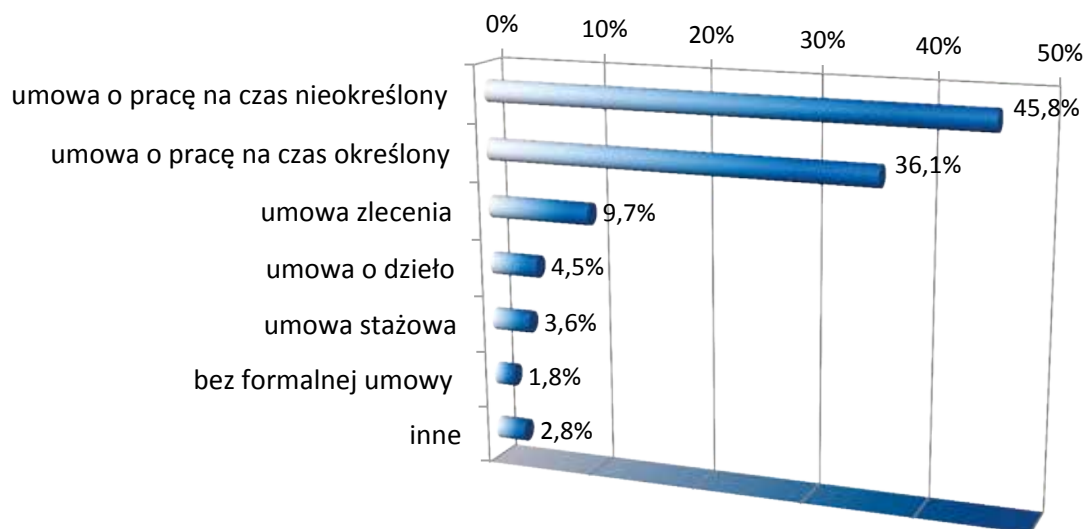
W dalszej kolejności pracujący absolwenci szkół wyższych mieli okazję odnieść się do poszczególnych aspektów swojej pracy poprzez wyrażenie stopnia satysfakcji z danego jej aspektu. Skala możliwej oceny to od 1 (nie jest w ogóle zadowolony/a) do 5 (jest w pełni zadowolony/a). Jak pokazuje wykres 26 **absolwenci najbardziej zadowoleni byli z samodzielności przy wykonywanej pracy** (średnia 3,84),

a najmniej z możliwości awansu (2,53). Widoczne na wykresie aspekty można w sposób miarodajny analizować wyłącznie w ten sposób, tj. na poziomie całej grupy pracujących. Analiza w jakiej branży dany aspekt uzyskał najwyższą średnią oceny nie byłaby już wiarygodna, gdyż liczebności respondentów pracujących reprezentujących poszczególne branże wynosiły od 4 do 163. Odpowiedzi pochodziłyby zatem od zdecydowanie różnej liczby reprezentantów branż (1/3 branż reprezentowało mniej niż 19 respondentów).

Wykres 26. Stopień zadowolenia z poszczególnych aspektów wykonywanej pracy.

Pracujący absolwenci, poddani badaniu on-line, w zdecydowanej większości byli zatrudnieni na podstawie umowy o pracę. Z kolei co siódmy badany pracujący jest zatrudniony na podstawie umowy cywilno-prawnej. Szczegółowe dane zawarto na wykresie poniżej.

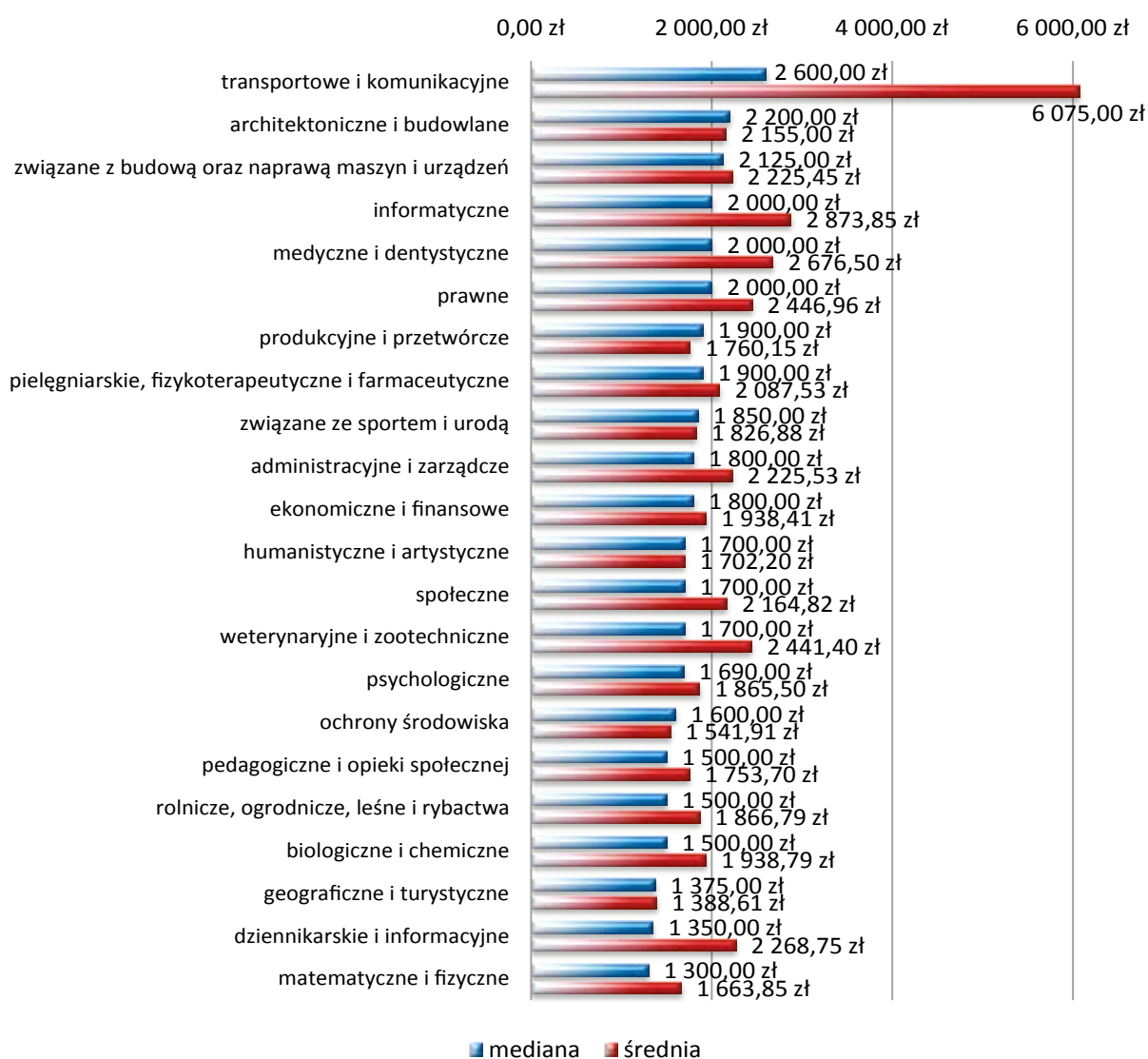
Wykres 27. Forma zatrudnienia absolwentów szkół wyższych (n=760). Odpowiedzi nie sumują się do 100% ze względu na możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi.

Wśród wszystkich pracujących badanych 81,9% posiadało umowę o pracę. Jednakże w trakcie anali-
zy tej zmiennej w kontekście kierunku, który ukończyli pracujący, wyłoniły się cztery grupy kierunków,
w których więcej niż co czwarty przedstawiciel nie posiadał takiej umowy mimo, iż pracował. Wyszczegół-
nienie tych kierunków znajduje się w tabeli 22.

Tabela 22. Kierunki, po których zatrudnieni absolwenci najrzadziej posiadają umowy o pracę

Grupa kierunków	Odsetek absolwentów, który posiadał inne formy zatrudnienia niż umowa o pracę
dziennikarskie i informacyjne	50,0%
prawne	34,8%
matematyczne i fizyczne	28,6%
ochrony środowiska	27,8%

Na szczególną uwagę zasługują **kierunki dziennikarskie i informacyjne, gdzie co drugi absolwent pracujący nie posiadał etatu**. Wyciągając wnioski z danych dotyczących formy zatrudnienia i kierunku kształcenia należy pamiętać, iż nie wszyscy absolwenci po danym kierunku pracowali w swoim zawodzie.

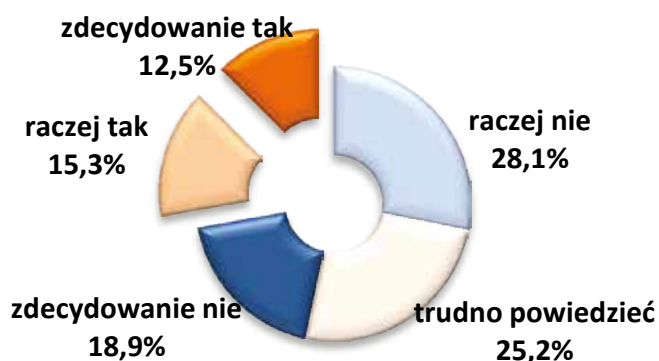

Wykres 28. Zarobki netto („na rękę”) pracujących absolwentów poszczególnych grup kierunków (n=712).

Powyższy fakt trzeba mieć również na uwadze analizując odpowiedzi na kolejne pytanie, dotyczące aktualnych zarobków. Uczestnicy badania wskazywali swoje wynagrodzenie netto, w skali miesiąca. Najczęściej podawano kwoty 1200 zł netto oraz 2000 zł netto (po 43 wskazania dla obydwu kwot, na 712 osób, które odpowiedziały na to pytanie). Średnia zarobków dla całej grupy wyniosła 2080 zł. Wartość mediany z kolei 1700 zł, co oznacza, że takie odpowiedzi znajdowały się dokładnie pośrodku wszystkich wskazań.

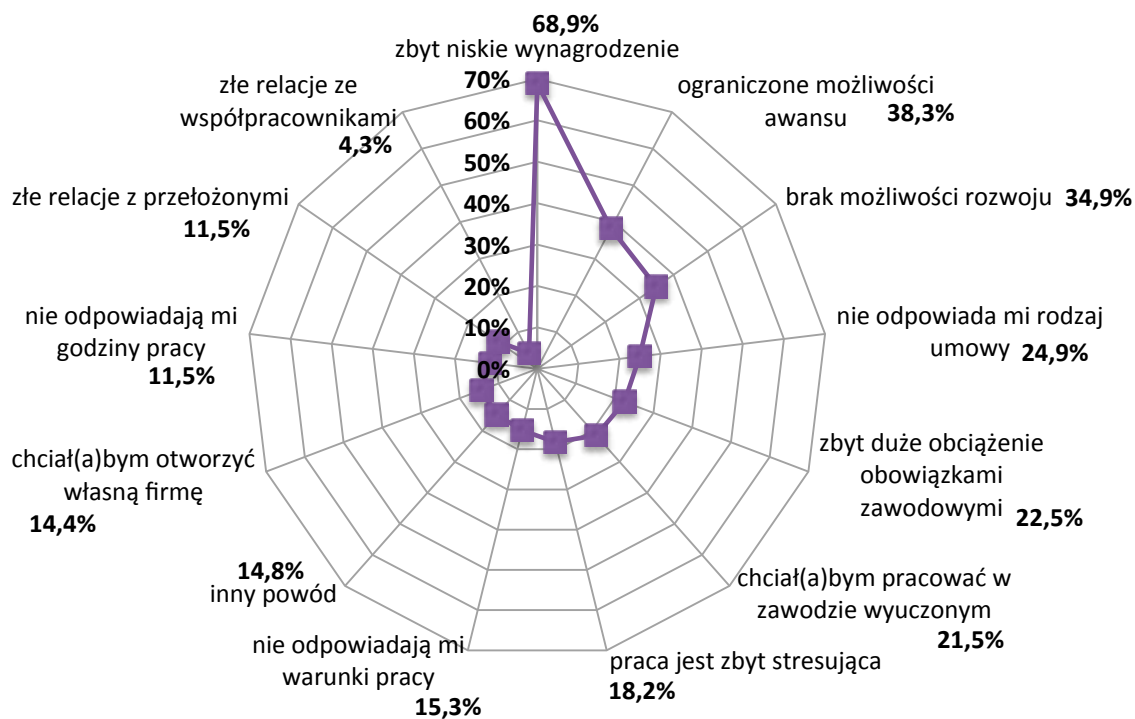
Podczas analizy deklarowanych wysokości zarobków z podziałem na kierunki ukończonych studiów dostrzec można duże zróżnicowanie między absolwentami poszczególnych kierunków. Obrazuje to wykres 28, w którym uszeregowano grupy kierunków według wartości środkowej zarobków absolwentów tych kierunków. Mediana ma tu najlepsze zastosowanie, gdyż miara ta nie jest tak wrażliwa jak średnia na skrajne jednostkowe przypadki (np. związane z podawaniem dużo zaniżonych lub zawyżonych zarobków). Zgodnie z tym podejściem, **najwyższe zarobki otrzymywali badani absolwenci kierunków transportowych i komunikacyjnych** (mediana 2600 zł netto, średnia również na najwyższym poziomie). Zarobkami co najmniej w wysokości 2000 zł netto mogą pochwalić się absolwenci kierunków: architektonicznych i budowlanych, związanych z budową maszyn i urządzeń, informatycznych, medycznych i dentystycznych oraz prawnych. Najniższe zarobki, poniżej 1500 zł w skali miesiąca, zadeklarowali absolwenci kierunków: geograficznych i turystycznych, dziennikarskich i informacyjnych oraz matematycznych i fizycznych.

Pytanie dotyczące planów odnośnie zmiany obecnego zatrudnienia udowodniło, że **większość badanych absolwentów szkół wyższych nie zamierza aktualnie podejmować działań w kierunku nowego zatrudnienia**. 27,8% respondentów potwierdziło, mniej lub bardziej zdecydowanie, że posiada takie plany. Co czwartemu badanemu trudno było wypowiedzieć się w tej kwestii.

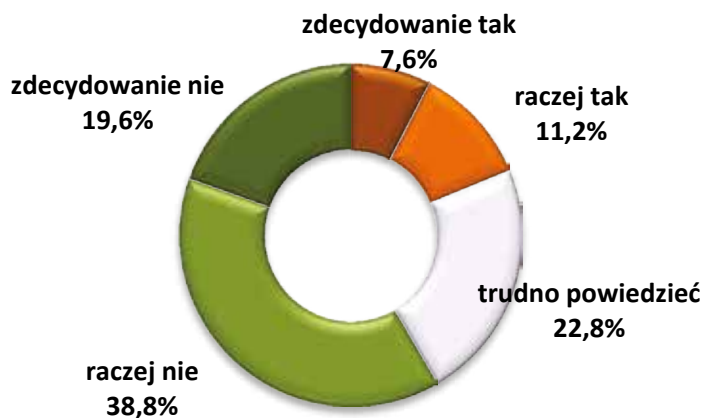
Wykres 29. Istnienie planów na zmianę pracy u pracujących absolwentów szkół wyższych (n=750).

Ci uczestnicy badania, którzy zadeklarowali plany zmiany zatrudnienia, w kolejnym pytaniu wskazywali powody, dla których rozważają możliwość zmiany pracy. Ankieta on-line dawała możliwość wyboru maksymalnie dwóch spośród trzynastu wariantów odpowiedzi. Wykres 30 pokazuje te przyczyny. **Ponad 2/3 osób myślało o zmianie zatrudnienia ze względu na zbyt niskie, w stosunku do oczekiwań, wynagrodzenie**. Więcej niż co trzeci absolwent jako przyczynę podawał fakt, iż nie widział w obecnej pracy możliwości rozwoju albo awansu. Co czwartemu nie odpowiadał rodzaj umowy. Relacje ze współpracownikami i przełożonymi były na samym końcu listy powodów.

Wykres 30. Powody rozważania zmiany zatrudnienia przez pracujących absolwentów (n=209). Odpowiedzi nie sumują się do 100% ze względu na możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi.

Wszyscy pracujący absolwenci mogli odpowiedzieć na pytania o obawy dotyczące utraty pracy. Pierwsze z tych pytań diagnozowało, jakie jest nasilenie występowania tych obaw. **Niespełna 20% zatrudnionych absolwentów obawiało się utraty pracy**, a prawie 60% nie miało takich obaw. Dość duża część osób nie potrafiła w sposób precyzyjny wypowiedzieć się na ten temat (22,8%).

Wykres 31. Posiadanie obaw o utratę pracy (n=750).

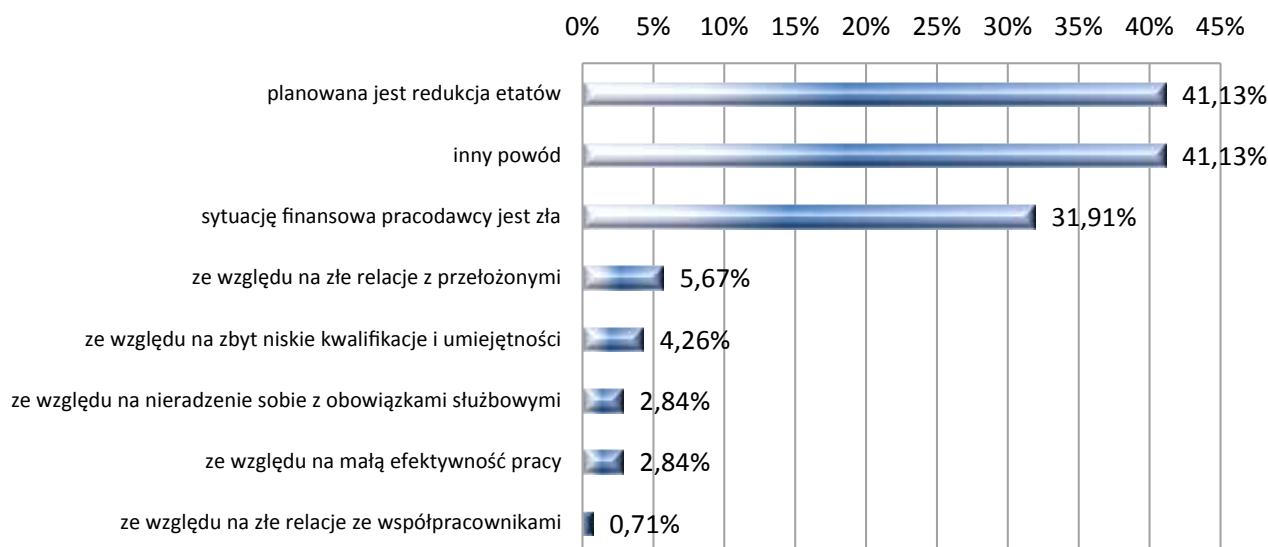
Aby zdiagnozować u jakich grup absolwentów obawy o utratę pracy są najsilniejsze, odpowiedzi *zdecydowanie tak* oraz *raczej tak* zsumowano (n=141). Po zestawieniu tej sumy (osobno dla każdej z grup kierunków, którą reprezentowali absolwenci) z liczbą pracujących respondentów w poszczególnych grupach kierunków uzyskano odsetki absolwentów obawiających się utraty pracy, uszeregowane w po-

wiązaniu z kierunkami jakie skończyli. **Najliczniej obawy dotyczące swojej pracy** (przy zastrzeżeniu, że niekoniecznie jest to zatrudnienie w zawodzie) **zgłaszali absolwenci kierunków pedagogicznych i opieki społecznej** (czterech na dziesięciu), administracyjnych i zarządczych (ponad 1/3) oraz weterynaryjnych i zootechnicznych (co czwarty). Nie odnotowano obaw wśród pracujących absolwentów kierunków architektonicznych i budowlanych oraz transportowych i komunikacyjnych.

Tabela 23. Absolwenci obawiający się utraty pracy w odniesieniu do ogółu absolwentów pracujących, po poszczególnych grupach kierunków

Grupa kierunków	Liczba absolwentów obawiających się utraty pracy	Liczba pracujących biorących udział w badaniu	Odsetek absolwentów obawiających się utraty pracy
pedagogiczne i opieki społecznej	23	57	40,4%
administracyjne i zarządcze	30	84	35,7%
weterynaryjne i zootechniczne	6	24	25,0%
produkcyjne i przetwórcze	4	18	22,2%
matematyczne i fizyczne	6	28	21,4%
geograficzne i turystyczne	5	24	20,8%
rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa	5	25	20,0%
humanistyczne i artystyczne	11	57	19,3%
ekonomiczne i finansowe	10	52	19,2%
związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	4	21	19,0%
biologiczne i chemiczne	4	22	18,2%
pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	4	30	13,3%
prawne	3	23	13,0%
społeczne	9	71	12,7%
medyczne i dentystyczne	3	24	12,5%
związane ze sportem i urodą	3	24	12,5%
dziennikarskie i informacyjne	3	24	12,5%
informatyczne	2	28	7,1%
psychologiczne	4	62	6,5%
ochrony środowiska	2	36	5,6%
architektoniczne i budowlane	0	14	0,0%
transportowe i komunikacyjne	0	12	0,0%
RAZEM	141	760	

Absolwenci zagrożeni, ich zdaniem, utratą zatrudnienia podawali najczęściej, że powodem tych obaw jest planowana redukcja etatów u pracodawcy. Taki sam odsetek absolwentów (41,13%) wskazywał na inny powód. Musi on pozostać na tym etapie badań nierozpoznany, gdyż ankieta nie przewidywała możliwości skonkretyzowania go. Na pewno nie była to zła sytuacja finansowa pracodawcy, gdyż respondent mógł wybrać taką odpowiedź i zrobił to prawie co trzeci. Odpowiedź, że to niskie kwalifikacje i umiejętności są powodem obaw, nie była wskazywana często (4,26%). Spośród zaznaczających tę odpowiedź najwięcej (3 respondentów) ukończyło studia pedagogiczne i opieki społecznej.

Wykres 32. Powody obaw o utratę pracy zatrudnionych absolwentów (n=141).

Katalog 24 umiejętności, wykorzystywany w niniejszym przedsięwzięciu badawczym posłużył także do określenia umiejętności ściśle związanych z pracą. W pytaniu chodziło o wskazanie, które z umiejętności zostały ukształtowane w zasadniczej części dopiero podczas pracy (była możliwość wybrania kilku). Wcześniej (por. Rozdział II.2) absolwenci byli pytani o rozwój kompetencji dzięki zajęciom i zadaniom wykonywanym na studiach. Pytanie o kompetencje rozwijane głównie w pracy uwidacznia, które z nich o wiele trudniej uczynić efektem kształcenia na poziomie wyższym. **Efektom pracy okazały się przede wszystkim umiejętności organizacji pracy (41,8%), odporność na stres (37,5%) oraz branie odpowiedzialności (32,5%).** Najrzadziej praca rozwijała u respondentów umiejętność uczenia i szkolenia (12,8%). Nie wyrabiała nazbyt często dążenia do rozwoju (13,8%) ani kreatywności (14,9%).

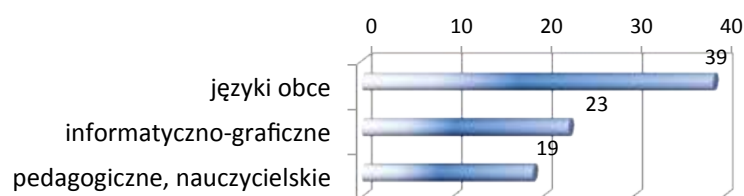
Tabela 24. Rozwój kompetencji dzięki pracy, w opinii respondentów pracujących

Lp.	Kompetencja	Odsetek wskazań
1	organizacja pracy	41,8%
2	odporność na stres	37,5%
3	branie odpowiedzialności	32,5%
4	asertywność	28,7%
5	orientacja na klienta	26,2%
6	samodzielność	25,0%
7	komunikatywność	24,2%
8	planowanie i koordynowanie	24,1%
9	praca zespołowa	22,8%
10	budowanie relacji	19,7%
11	wytrwałość i konsekwencja	19,5%
12	sumienność i dokładność	19,1%
13	myślenie analityczne	18,7%
14	mobilizowanie innych	18,6%
15	profesjonalizm i etyka	18,0%

Lp.	Kompetencja	Odsetek wskazań
16	elastyczność	17,2%
17	nastawienie biznesowe	17,1%
	zarządzanie zespołem	17,1%
19	delegowanie zadań	16,4%
20	zaangażowanie	16,3%
21	orientacja na cel	15,9%
22	kreatywność	14,9%
23	dążenie do rozwoju	13,8%
24	uczenie i szkolenie	12,8%
	żadna z powyższych	9,1%

Warto porównać powyższe zestawienie z tabelą 11 z podrozdziału 2.2 (rozwój kompetencji dzięki zajęciom i zadaniom wykonywanym na studiach). Pytanie, na które odpowiedź wydaje się ciekawa brzmi: jakie kompetencje zajmują wysokie miejsca w zestawieniu kompetencji „z pracy”, a są stosunkowo nisko w rankingu kompetencji „z uczelni”? Wyróżniają się tu zdecydowanie 3 kompetencje: **orientacja na klienta, asertywność oraz odporność na stres. To te przede wszystkim kształtują się w pracy, a nie dzięki kształceniu na poziomie wyższym.** Problem polega na tym, że o ile asertywność i orientacja na klienta zajmują dość odległe miejsca w hierarchii ważności podczas rekrutacji (odpowiednio 15. i 18. miejsce na 25) to już odporność na stres jest na 7. miejscu. Wzmacnia to postulat prowadzenia warsztatów radzenia sobie ze stresem (w połączeniu z treningiem asertywności) jako elementu programów studiów wyższych, niezależnie od kierunku.

W dalszej części ankiety badani mieli możliwość podania kwalifikacji (rozumianych jako uprawnienia, potwierdzone formalnie umiejętności), które okazały się niezbędne do uzyskania ostatniej pracy. Najwięcej osób (39) zaznaczyło, że były to kwalifikacje językowe.

Wykres 33. Rodzaje kwalifikacji niezbędnych przy uzyskiwaniu zatrudnienia przez pracujących absolwentów szkół wyższych.

Pośród tych trzech grup kwalifikacji najczęściej w ramach studiów wyższych nabywane były pedagogiczne (dwóch na trzech wskazujących na nie miało taką możliwość). Kwalifikacje informatyczno-graficzne i językowe udało się nabyć na studiach mniej niż co trzeciemu absolwentowi. W świetle powyższego zasadne jest pytanie, w jaki sposób zwiększyć dostęp do zdobywania kwalifikacji językowych i informatycznych w ramach studiów na uczelniach w województwie lubelskim, skoro są one ważne przy rekrutacjach do pracy.

W dyskusji o przygotowaniu młodych ludzi do wyzwań rynku pracy coraz częściej pojawia się kwestia właściwej roli studiów wyższych. Odpowiedź badanych na pytanie o wykorzystywanie w pracy wiedzy i umiejętności zdobytych na studiach była możliwa poprzez wybór z pięciostopniowej skali: od 1 (nie wykorzystuję wcale wiedzy i umiejętności zdobytych na studiach) do 5 (wykorzystuję je w codziennej pracy). Średnia odpowiedzi wyniosła 2,79, czyli była o 0,21 niższa niż środek skali. Wskazuje zatem, że **niestety więcej osób wybierało odpowiedzi sugerujące małą przydatność wiedzy i umiejętności**

w pracy. Wartości skrajne wybrało odpowiednio 21,3% respondentów (odpowieź 1) i 12,5% badanych (odpowieź 5). Średnią dla absolwentów poszczególnych grup kierunków przedstawia tabela 25. Zwracają uwagę niskie średnie dla absolwentów kierunków matematyczno-fizycznych, transportowo-komunikacyjnych oraz stosunkowo wysokie dla studiujących w przeszłości kierunki okołomedyczne oraz psychologiczne.

Tabela 25. Stopień wykorzystania wiedzy i umiejętności zdobytych na studiach w obecnej pracy absolwentów

Lp.	Grupa kierunków	Średnia
1	medyczne i dentystyczne	3,88
2	psychologiczne	3,50
3	pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	3,33
4	produkcyjne i przetwórcze	3,22
5	architektoniczne i budowlane	3,17
	prawne	3,17
7	pedagogiczne i opieki społecznej	2,91
8	społeczne	2,90
9	informatyczne	2,82
10	administracyjne i zarządcze	2,75
11	związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	2,71
12	rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa	2,68
13	dziennikarskie i informacyjne	2,63
14	ochrony środowiska	2,61
15	humanistyczne i artystyczne	2,59
16	biologiczne i chemiczne	2,52
17	ekonomiczne i finansowe	2,47
18	weterynaryjne i zootechniczne	2,42
19	związane ze sportem i urodą	2,25
20	geograficzne i turystyczne	2,21
21	transportowe i komunikacyjne	2,00
22	matematyczne i fizyczne	1,92

Ostatnie pytanie skierowane do absolwentów zatrudnionych sformułowane było w celu skatalogowania treści zajęć, których, zdaniem uczestników badania, zabrakło podczas studiów, a które byłyby szczególnie istotne w obecnym ich miejscu pracy. Odpowiedzi zostały uporządkowane w grupy tematyczne w tabeli 26. Po kilkadziesiąt wskazań dotyczyło ogólnie zastosowania wiedzy w praktyce oraz kompetencji miękkich. Zdaniem stosunkowo dużej ilości osób, na studiach powinno być więcej zajęć doskonalących wiedzę biznesową i księgową, a także podnoszących znajomość przepisów prawa, w tym europejskiego.

Tabela 26. Deficytowe treści zajęć podczas studiów absolwentów – pożądane z perspektywy obecnego miejsca pracy

Treści zajęć	Liczba wskazań
Zastosowanie wiedzy w praktyce	63
Kompetencje miękkie	52
Wiedza biznesowa i księgową	27

Treści zajęć	Liczba wskazań
Znajomość przepisów prawnych	26
Wiedza o środkach unijnych, prawo europejskie	19
Zajęcia z psychologii, pedagogiki	14
Zarządzanie i marketing	12
Języki obce	8
Umiejętności sprzedażowe i znajomość kasy fiskalnej	7
Zamówienia publiczne	5
Autoprezentacje	4
Żywnienie człowieka, zdrowie, dietetyka	3
Zakładanie i prowadzenie własnej firmy	3
Analizy myślenie	2

3.3. Absolwenci – właściciele firm

Spośród 1550 osób, które wypełniły ankietę on-line, 110 prowadziło firmy. Spośród nich 55,5% stanowiły kobiety, 45,5% mężczyźni. Z kolei wśród wszystkich mężczyzn, którzy znaleźli się w próbie, firmę prowadziło 11,7%, a w przypadku kobiet odsetek ten wynosił 5,4%. Pomimo że właścicielki i właściciele firm stanowili jedynie niewiele ponad 7% próby, poświęcony jest im osobny podrozdział, gdyż waga przedsiębiorczości, także jako umiejętności prowadzenia biznesu, dostrzegana jest w aktywizacji ludzi młodych na rynku pracy na każdym rynku lokalnym. Niniejsza analiza może okazać się pomocna w projektowaniu dalszego wsparcia dla młodych, także przy udziale uczelni wyższych z województwa lubelskiego.

Tabela 27 przedstawia jakie kierunki studiów reprezentowali ankietowani przedsiębiorcy oraz jaką część wśród wszystkich respondentów danego kierunku stanowili przedsiębiorcy. Trzecią kolumnę tabeli można określić jako wskaźnik przedsiębiorczości dla danego kierunku w próbie. Najwyższy był dla kierunków medycznych i dentystycznych (19%), architektonicznych i budowlanych (17,4%), a wśród absolwentów kierunków biologiczno-chemicznych osób prowadzących firmy nie było w ogóle.

Tabela 27. Respondenci – właściciele firm, w ramach poszczególnych grup kierunków (n=110)

Grupa kierunków	Liczba respondentów	Odsetek respondentów – właścicieli firm, wśród wszystkich respondentów danego kierunku
medyczne i dentystyczne	12	19,0%
architektoniczne i budowlane	8	17,4%
informatyczne	7	15,9%
dziennikarskie i informacyjne	9	15,8%
ekonomiczne i finansowe	12	10,8%
prawne	5	10,0%
rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa	6	9,5%
związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	4	7,8%
pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	4	7,7%
matematyczne i fizyczne	4	7,4%

Grupa kierunków	Liczba respondentów	Odsetek respondentów – właścicieli firm, wśród wszystkich respondentów danego kierunku
transportowe i komunikacyjne	3	7,1%
humanistyczne i artystyczne	7	6,4%
ochrony środowiska	4	5,3%
związane ze sportem i urodą	3	5,0%
społeczne	6	4,9%
weterynaryjne i zootechniczne	2	4,3%
produkcyjne i przetwórcze	2	4,0%
administracyjne i zarządcze	5	3,6%
geograficzne i turystyczne	2	3,4%
psychologiczne	2	2,5%
pedagogiczne i opieki społecznej	3	2,4%
biologiczne i chemiczne	0	0,0%

83,5% przebadanych właścicieli firm po ukończeniu studiów, a przed założeniem działalności, pracowało. Spośród tej grupy ponad dwie trzecie (68,1%) posiadało doświadczenie pracy w zawodzie wyuczonym, a ponad połowa (57,1%) doświadczenie zdobywało poza zawodem wyuczonym³². Na pytanie o pracę za granicą odpowiedziało 91 przedsiębiorców, z czego prawie co szósty (15,4%) przyznał, że miała ona miejsce i zakończyła się. Co piętnasty zaś (6,6%) miał zarejestrowaną tam własną działalność. Pozostali (78%) nie pracowali poza granicami Polski.

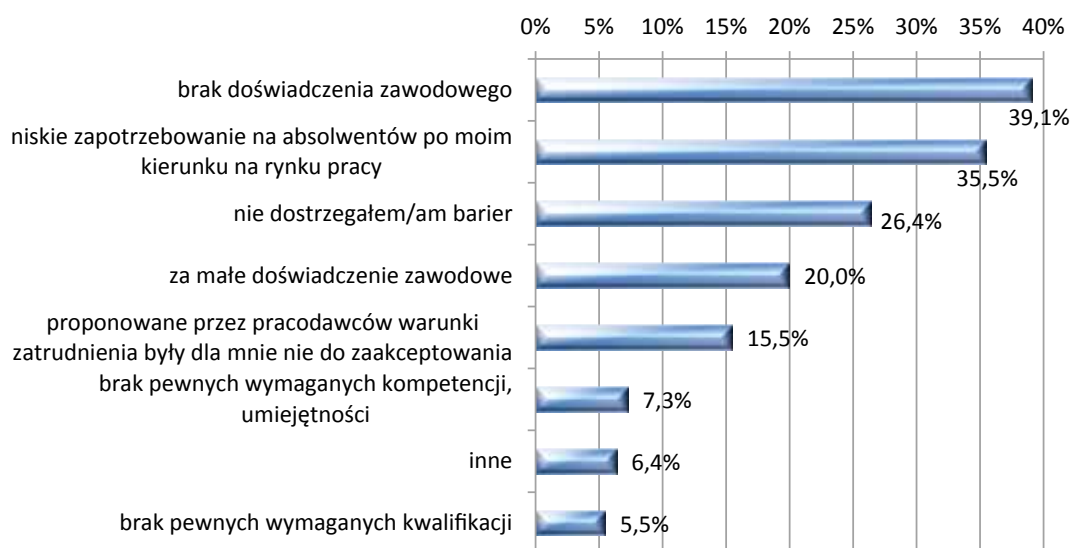
Absolwenci będący właścicielami firm w 97% odpowiedzieli na pytanie o to, jak długo prowadzą biznes. **Ankiety wypełnili właściciele firm z dużym doświadczeniem w prowadzeniu działalności.** ¼ z nich miało ponad 1,5 roku doświadczenia. Średnio zaś były to 3 lata. Na tę wartość wpływ mieli właściciele 17 firm istniejących na rynku ponad 5 lat.

Więcej niż co trzeci (39,1%) badany absolwent – właściciel firmy – miał za sobą okres bez zatrudnienia, już po ukończeniu studiów. Wśród tej grupy przedsiębiorców średni czas bez zatrudnienia wyniósł nieco ponad 20 miesięcy, a najczęściej wskazywanym okresem (i jednocześnie medianą) było 12 miesięcy. Co najmniej 10 badanych miało za sobą ponad roczny okres rejestracji w powiatowym urzędzie pracy, co nie przeszkodziło im w późniejszym założeniu własnej firmy.

Wszystkich przedsiębiorców zapytano o **doświadczenia w poszukiwaniu pierwszej pracy**. Wyszczególniono kilka hipotetycznych barier (wykres 34), spośród których można było wybrać nawet kilka uznawanych, w świetle własnych doświadczeń, za znaczące. Więcej niż co czwarty (26,4%) absolwent – przedsiębiorca nie dostrzegał żadnych barier, gdy szukał pracy jeszcze nie posiadając firmy. Tę grupę odpowiedzi można porównać z taką samą dla zatrudnionych absolwentów. Wśród przedsiębiorców było o 10% więcej osób, które nie dostrzegały trudności. Może to dowodzić tego, że osoby, które nie widzą na rynku pracy istotnych barier, chętniej w przyszłości zakładają własną działalność gospodarczą. Podobnie jak w przypadku zatrudnionych absolwentów, tak i dla prowadzących firmę najczęściej wskazywaną barierą był brak doświadczenia zawodowego (39,1%) oraz niewielkie zapotrzebowanie na absolwentów po danym kierunku studiów (35,5%). Jak widać na wykresie poniżej, przede wszystkim **niewystarczający zasób doświadczenia zawodowego blokował, zdaniem badanych właścicieli firm, uzyskanie przez nich zatrudnienia.** Na niskie zapotrzebowanie na absolwentów danego kierunku wskazali wszyscy absolwenci kierunków transportowych i komunikacyjnych, związanych ze sportem i urodą, produkcyjnych i przetwórczych, psychologicznych, pedagogicznych i opieki społecznej.

³² Odsetki nie sumują się do 100%, gdyż doświadczenie można było w trakcie kariery zawodowej zdobywać w kilku zawodach.

Wśród odpowiedzi wskazujących na bariery „inne” najczęściej wymieniano brak znajomości i fakt, że respondent nie poszukiwał pracy. Braki w kompetencjach i kwalifikacjach, które utrudniały znalezienie pracy, najczęściej dotyczyły uprawnień budowlanych oraz kwalifikacji pochodzących z certyfikowanych specjalistycznych szkoleń.

Wykres 34. Bariery w uzyskiwaniu zatrudnienia (n=110).

Następne zestawienie to analiza branżowa³³ firm prowadzonych przez badanych absolwentów szkół wyższych województwa lubelskiego. Tabela 28 przedstawia ranking dla całego zbioru respondentów – przedsiębiorców odpowiadających na to pytanie.

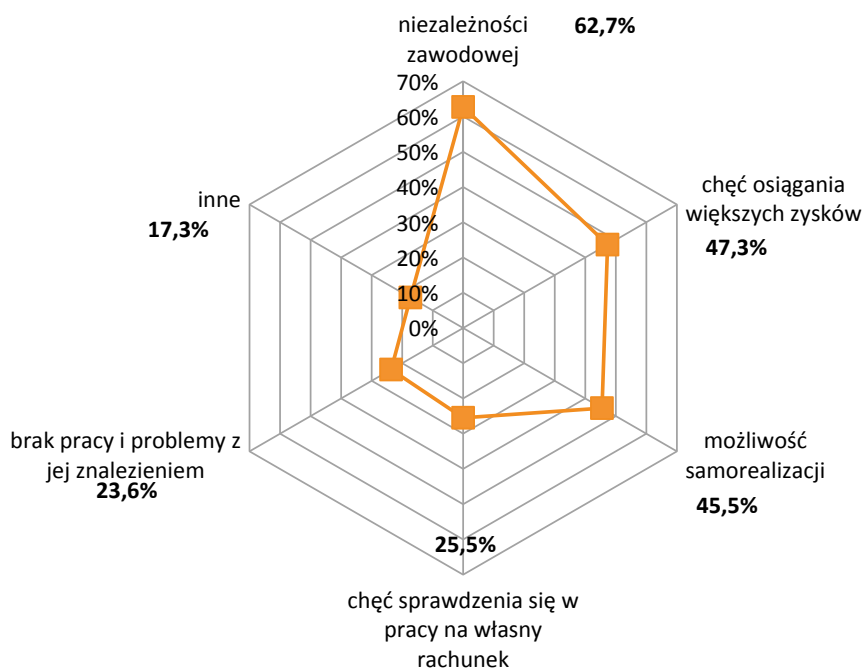
Tabela 28. Branże, w których prowadzą firmy absolwenci szkół wyższych (n=109)

Branża	Liczba respondentów, którzy zakwalifikowali swoją firmę do branży	Odsetek deklaracji
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	21	19,4%
Działalność profesjonalna, naukowa i usługi techniczne	19	17,4%
Informatyka	13	11,9%
Handel detaliczny	12	11,0%
Budownictwo	11	10,1%
Usługi edukacyjne	8	7,3%
Sztuka, rozrywka i rekreacja	8	7,3%
Finanse i ubezpieczenia	6	5,5%
Doradztwo w zakresie zarządzania	4	3,7%
Rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	3	2,8%
Usługi dla ludności (w tym dostawa i naprawy systemów dostarczania wody, energii, etc.)	2	1,8%
Motoryzacja	1	0,9%
Produkcja	1	0,9%

³³ Zaprojektowane w ankiecie internetowej nazwy branż pochodziły z klasyfikacji branż utworzonej na potrzeby badania Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy *Potrzeby i oczekiwania przedsiębiorstw*, realizowanego również w roku 2014 (Wykonawca: Instytut Badawczy IPC Sp. z o. o.).

Kolejność i liczba branż przedstawiała się inaczej niż w przypadku zatrudnionych. Odpowiedzi respondentów wskazywały na jedynie 13 branż (na 20 możliwych do wybrania). **Blisko połowa absolwentów prowadzi firmę w jednym z 3 segmentów rynku: ochronie zdrowia i pomocy społecznej, działalności profesjonalnej, naukowej i usługach technicznych oraz informatyce.**

Badanych pytano także jakie powody decydowały o rozpoczęciu działalności gospodarczej. Możliwe było udzielenie maksymalnie dwóch odpowiedzi z listy zaproponowanych. Z tego powodu suma odpowiedzi na wykresie 35 przekracza 100%. Na pierwszym miejscu wśród powodów uplasowała się możliwość zdobycia niezależności zawodowej (62,7%). Kolejne dwa, o zbliżonej wadze, to chęć osiągnięcia większych zysków i możliwość samorealizacji.

Wykres 35. Powody rozpoczęcia działalności gospodarczej przez absolwentów szkół wyższych – właścicieli firm.

Kolejna seria pytań dotyczyła umiejętności. Najpierw wskazywano umiejętności, które zostały ukształtowane w zasadniczej części dopiero podczas prowadzenia firmy (była możliwość wybrania kilku). Wcześniej (por. Rozdział II 2) absolwenci byli pytani o rozwój kompetencji dzięki zajęciom i zadaniom wykonywanym na studiach. Odpowiedzi na pytanie o kompetencje rozwijane głównie podczas prowadzenia biznesu ukazały, że efektem tej działalności okazały się przede wszystkim umiejętność brania odpowiedzialności (58,2%), organizacji pracy (57,3%) oraz nastawienie biznesowe, asertywność i orientacja na klienta (dla połowy badanych). Najrzadziej, choć wciąż u co 5 badanego, własna firma rozwijała umiejętność pracy zespołowej (19,1%) i mobilizowania innych (20%). Można domniemywać, bo nie było to przedmiotem badania, że większość firm stanowiły firmy jednoosobowe, nie wymagające procesów zarządzania personelem.

Tabela 29. Rozwój kompetencji dzięki prowadzeniu firmy, w opinii respondentów pracujących

Lp.	Kompetencja	Odsetek wskazań
1	branie odpowiedzialności	58,2%
2	organizacja pracy	57,3%
3	nastawienie biznesowe	50,0%

Lp.	Kompetencja	Odsetek wskazań
4	asertywność	49,1%
	orientacja na klienta	49,1%
6	samodzielność	48,2%
7	komunikatywność	47,3%
8	dążenie do rozwoju	46,4%
	kreatywność	46,4%
10	budowanie relacji	41,8%
11	elastyczność	40,0%
12	planowanie i koordynowanie	39,1%
13	myślenie analityczne	38,2%
14	orientacja na cel	37,3%
15	wytrwałość i konsekwencja	33,6%
16	profesjonalizm i etyka	32,7%
	sumienność i dokładność	32,7%
	zaangażowanie	32,7%
19	odporność na stres	31,8%
20	delegowanie zadań	27,3%
21	zarządzanie zespołem	26,4%
22	uczenie i szkolenie	25,5%
23	mobilizowanie innych	20,0%
24	praca zespołowa	19,1%
25	żadna z powyższych	8,2%

Jakie kompetencje zajmują wysokie miejsca w zestawieniu kompetencji „dzięki firmie” a są stosunkowo nisko w rankingu kompetencji „dzięki uczelni”? Wyróżniają się tu zdecydowanie: nastawienie biznesowe, orientacja na klienta oraz asertywność. To te umiejętności powinny być lepiej kształtowane w czasie studiów wyższych, o ile uczelnie mają przygotowywać (choćby tylko kompetencyjnie) do prowadzenia działalności gospodarczej. Wyniki innych badań³⁴ pokazały, że studenci kończący szkoły wyższe w województwie lubelskim mocno rekomendują takie rozwiązania.

Następne pytanie o umiejętności polegało na wyborze z listy 24 kompetencji maksymalnie pięciu, które były kluczowe dla: a) założenia działalności gospodarczej, b) utrzymania działalności gospodarczej. Tabela poniżej ukazuje kompetencje, według ważności, w procesie **zakładania firmy**. Jedną z umiejętności okazała się ważna dla więcej niż połowy badanych – samodzielność (zajęła ona również 1. miejsce wśród kompetencji rozwijanych dzięki studiom – por. Rozdział II 2). Z kolei umiejętności związane z zarządzaniem personelem wydawały się respondentom najmniej istotne.

Tabela 30. Kompetencje kluczowe dla założenia firm prowadzonych przez absolwentów

Lp.	Kompetencja	Odsetek respondentów – właścicieli firm, którzy wskazali na kompetencję jako kluczową
1	samodzielność	50,9%
2	branie odpowiedzialności	42,7%

³⁴ Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy, *Plany i losy zawodowe absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych*, Lublin 2012, Rozdział III. Ocena szkoły i jej wsparcie.

3	dążenie do rozwoju	40,0%
4	zaangażowanie	39,1%
5	kreatywność	38,2%
6	nastawienie biznesowe	34,5%
7	sumiennosc i dokladnosc	31,8%
8	wytrwalosc i konsekwencja	29,1%
9	planowanie i koordynowanie	28,2%
10	odporność na stres	27,3%
11	orientacja na cel	26,4%
12	elastycznosc	25,5%
13	uczenie i szkolenie	23,6%
14	profesjonalizm i etyka	22,7%
15	myślenie analityczne	21,8%
	orientacja na klienta	21,8%
17	organizacja pracy	20,9%
18	komunikatywnosc	20,0%
19	asertywnosc	16,4%
20	budowanie relacji	13,6%
21	praca zespołowa	7,3%
	zarządzanie zespołem	7,3%
23	mobilizowanie innych	5,5%
24	delegowanie zadań	4,5%

Kompetencje, także uszeregowane według ważności, pomocne, zdaniem badanych, przy **utrzymaniu firmy**, wykazane są w kolejnym zestawieniu. Budowanie relacji, mało ważna kompetencja przy zakładaniu firmy, stała się najważniejsza przy jej utrzymaniu (a uprzednio zajęła 6. miejsce wśród kompetencji rozwijanych dzięki studiom). Równie ważna jawiła się respondentom wytrwałość i konsekwencja, najlepiej z towarzyszącymi im: braniem odpowiedzialności i zaangażowaniem. Rola umiejętności zarządczych dla utrzymania biznesu wzrosła, ale nie na tyle, by zmieniły one swoje miejsce w hierarchii.

Tabela 31. Kompetencje kluczowe dla utrzymania firm prowadzonych przez absolwentów

Lp.	Kompetencja	Odsetek respondentów – właścicieli firm, którzy wskazali na kompetencję jako kluczową
1	budowanie relacji	50,9%
	wytrwałość i konsekwencja	50,9%
3	branie odpowiedzialności	50,0%
	zaangażowanie	50,0%
5	orientacja na klienta	49,1%
6	organizacja pracy	48,2%
7	odporność na stres	46,4%
8	dążenie do rozwoju	45,5%

Lp.	Kompetencja	Odsetek respondentów – właścicieli firm, którzy wskazali na kompetencję jako kluczową
	sumienność i dokładność	45,5%
10	asertywność	44,5%
11	profesjonalizm i etyka	41,8%
12	elastyczność	40,9%
13	komunikatywność	39,1%
	kreatywność	39,1%
15	myślenie analityczne	35,5%
16	planowanie i koordynowanie	34,5%
17	orientacja na cel	33,6%
18	nastawienie biznesowe	32,7%
19	samodzielność	31,8%
20	zarządzanie zespołem	28,2%
21	mobilizowanie innych	24,5%
	uczenie i szkolenie	24,5%
23	delegowanie zadań	23,6%
24	praca zespołowa	21,8%

Wiedza i umiejętności zdobyte na studiach zostały ocenione w kontekście wykorzystania ich w pracy polegającej na prowadzeniu firmy. Ocena przydatności mogła mieścić się na pięciostopniowej skali: od 1 (*nie wykorzystuję ich wcale*) do 5 (*wykorzystuję je w codziennej pracy*). Średnia odpowiedzi wyniosła 3,13. To wynik o 0,34 wyższy niż dla grupy osób zatrudnionych i o 0,13 wyższy niż środek skali. Wskazuje on, że nieznacznie więcej osób wybierało odpowiedzi sugerujące przydatność wiedzy i umiejętności. Wartości skrajne wybrało odpowiednio 18,3% respondentów (odpowiedź: 1) i 22% badanych (odpowiedź: 5). Trudno o porównanie średnich między grupami badanych reprezentującymi kierunki studiów. Analiza międzygrupowa mogłaby być bardziej uzasadniona, gdyby liczebności absolwentów po poszczególnych 22 kierunkach były wyższe, co może być wyzwaniem dla osobnego badania samych absolwentów – przedsiębiorców.

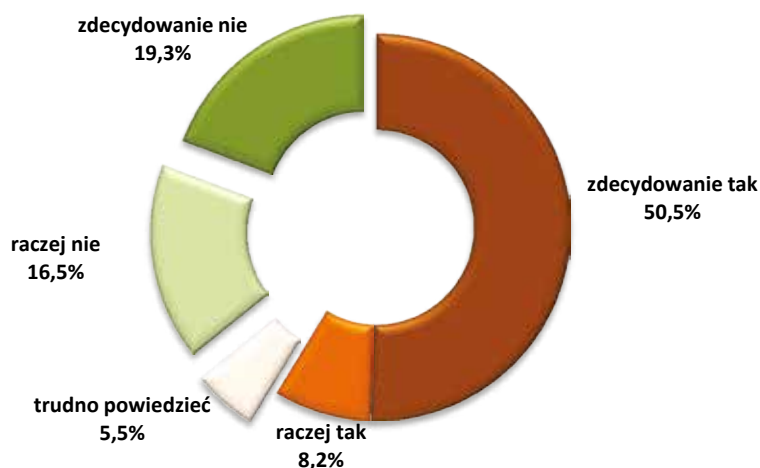
W dalszej kolejności absolwenci prowadzący firmy mieli sprecyzować treści zajęć, których, w ich opinii, zabrakło podczas studiów, a które byłyby szczególnie przydatne przy prowadzeniu własnej firmy. Odpowiedzi zostały uporządkowane w grupy tematyczne w tabeli 32. Najwięcej wskazań dotyczyło marketingu i umiejętności zarządczych. Zdaniem sporej ilości osób na studiach powinno być więcej zajęć doskonalących praktyczne umiejętności prowadzenia biznesu, a także znajomość jego prawnych aspektów.

Tabela 32. Deficytowe treści zajęć podczas studiów absolwentów – pożądane z perspektywy zadań podczas prowadzenia firmy

Treści zajęć	Liczba wskazań
Marketing, zarządzanie, kierowanie zespołem	25
Przedsiębiorczość, praktyczne aspekty prowadzenia działalności	10
Przepisy prawne	9

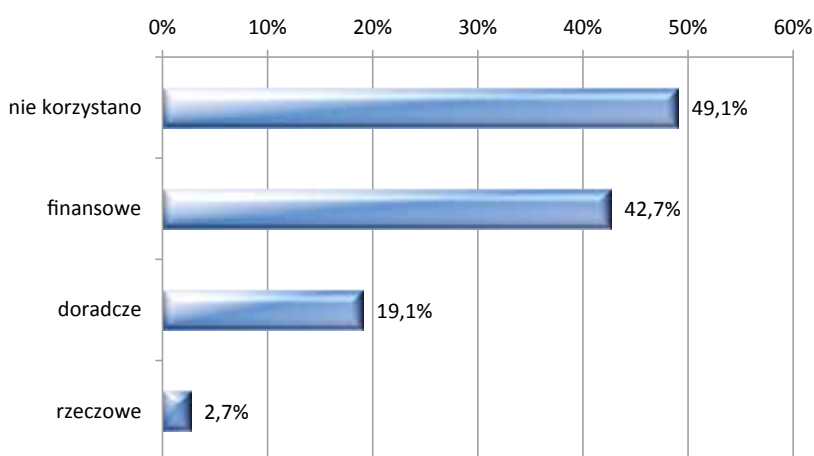
Pozyskiwanie środków, sporządzanie biznes planu, rozliczanie i zarządzanie projektami dofinansowanymi z UE	5
Wizyty studyjne w firmach	5
Informatyczno-graficzne	3
Sprzedaż	2
Obsługa klienta	1
BHP	1

Połowa respondentów odpowiedziała zdecydowanie twierdząco na pytanie, czy prowadzona przez nich działalność jest bezpośrednio związana z ukończonym kierunkiem studiów. Związku nie widziała lub raczej nie widziała łącznie ponad 1/3 badanych (35,8%).

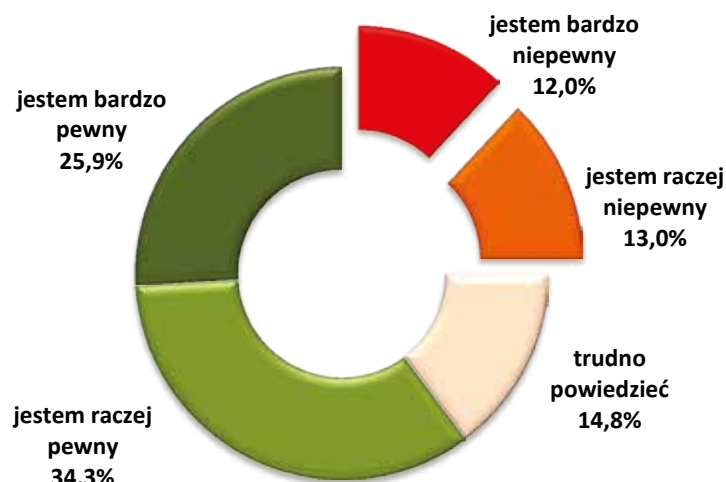
Wykres 36. Związek prowadzonej działalności z ukończonym kierunkiem studiów.

Miesięczne zyski netto zdecydowało się ujawnić 83,6% badanych właścicieli firm. Średnia wyniosła 4626,09 zł i okazała się o ponad 2500 zł wyższa niż średnia zarobków netto absolwentów zatrudnionych. Mediana, czyli wartość środkowa (mniej wrażliwa na skrajne wartości), wyniosła 3000 zł – także więcej niż u pracujących, o 1300 zł. Jednocześnie, 3000 zł netto było wartością podawaną najczęściej (11 absolwentów). Znaczna część ankietowanych korzystała z zewnętrznego wsparcia finansowego zakładając firmę. Dokładne wyniki przedstawia poniższy wykres (była możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi).

Wykres 37. Wykorzystanie wsparcia zewnętrznego przy zakładaniu firmy.

Ostatni blok pytań dotyczył pewności lub ewentualnie obaw o utrzymanie działalności gospodarczej. Wypełniający ankietę on-line absolwenci szkół wyższych w 60,2% są optymistami, jeśli chodzi o dalsze prowadzenie firmy. Szczegółowy rozkład odpowiedzi obrazuje wykres 38.

Wykres 38. Stopień pewności utrzymania działalności gospodarczej w ciągu kolejnych 2 lat.

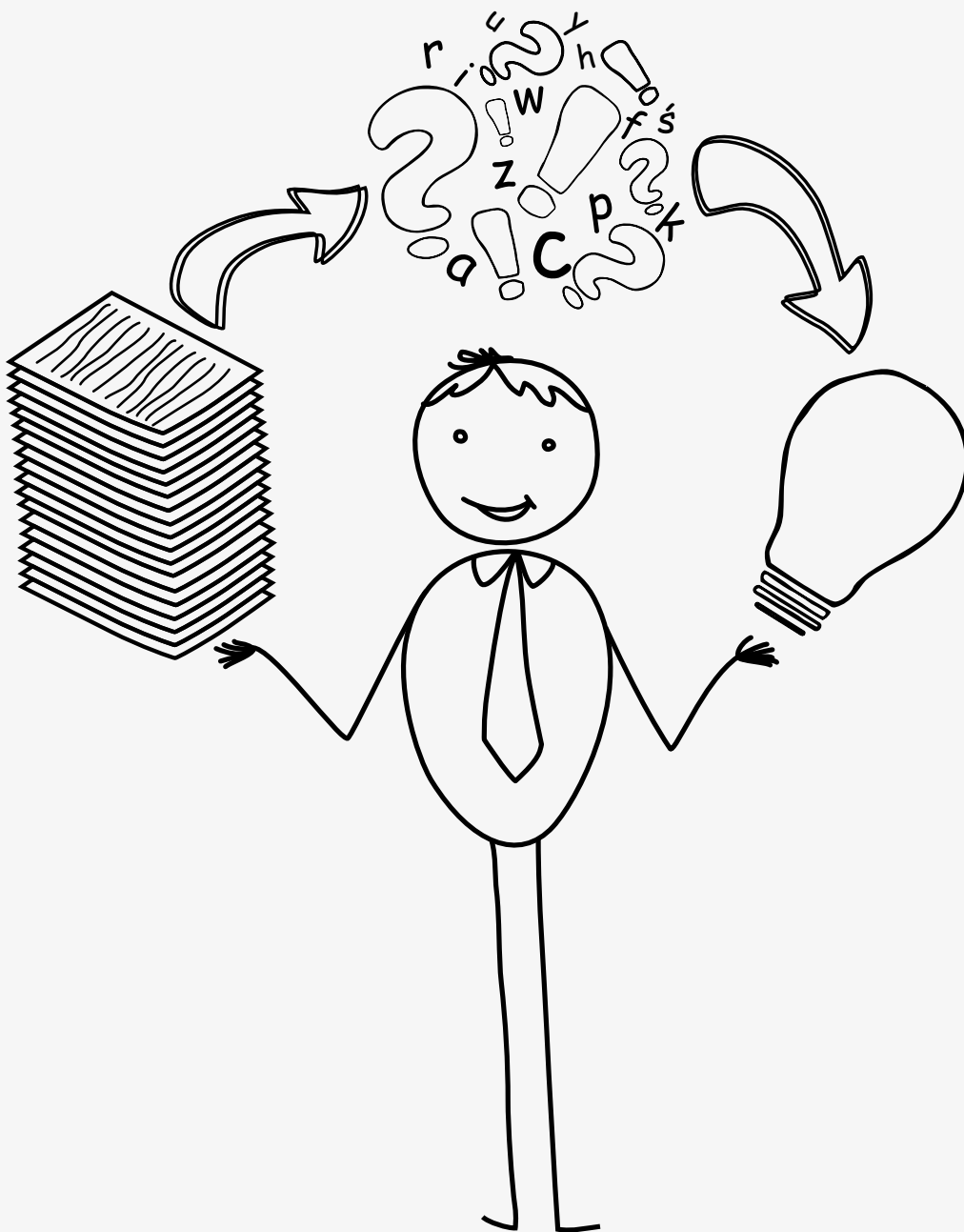
Co czwarty respondent ujawnił obawy o powodzenie własnego biznesu. Osoby te mogły podać źródła tych obaw. Okazało się, że najliczniej wskazywano na dużą konkurencję (12 osób). W następnej kolejności na słabą kondycję finansową firmy (6 osób), systematyczne zmniejszanie się zapotrzebowania na oferowane produkty/usługi (6 osób), brak dofinansowań lub innej pomocy ze strony państwa (5 osób), koszty składek na ZUS (4 osoby). Wobec powyższego część z tych osób chciałaby zmodyfikować swoją karierę zawodową: znaleźć zatrudnienie w instytucji publicznej (5 badanych); znaleźć zatrudnienie u przedsiębiorcy, prowadzącego działalność o podobnym profilu, co prowadzona (4 badanych); znaleźć zatrudnienie u przedsiębiorcy, prowadzącego działalność o innym profilu niż prowadzona (4 badanych); zmienić profil dotychczas prowadzonej działalności gospodarczej (2 badanych). Najliczniejsi są jednak Ci, którzy nie planują żadnych zmian (9 osób).

Tabela 33. Czynniki pewności utrzymania firmy wśród absolwentów – właścicieli firm

Czynnik pewności	Liczba wskazań
renoma wśród klientów	53
dobra organizacja pracy	47
stała liczba odbiorców	30
mała konkurencja	4
inne	8

Ci, którzy obaw nie zadeklarowali zostali zapytani o główne czynniki pewności utrzymania firmy, mając możliwość podania kilku odpowiedzi. Na pierwszych dwóch miejscach uplasowały się renoma wśród klientów oraz dobra organizacja pracy w firmie.

Analiza wyników badania jakościowego

4. Analiza wyników badania jakościowego

4.1. Absolwenci szkół zawodowych i policealnych

W badaniu przeprowadzonym w okresie grudzień 2013 – styczeń 2014 roku uczestniczyło **dziesięć osób** (6 mężczyzn i 4 kobiety), **które w 2012 r. ukończyły zasadniczą szkołę zawodową lub szkołę policealną**. Wówczas, jeszcze jako uczniowie, wzięli udział w wywiadzie kwestionariuszowym będącym elementem badania „Plany i losy zawodowe absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych” realizowanym w projekcie „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy”.

Połowa badanych ukończyła w 2012 roku szkoły zawodowe z profilami: kucharz małej gastronomii, elektryk, cukiernik, elektromechanik samochodowy, mechanik samochodowy. Druga połowa respondentów zakończyła edukację w szkołach policealnych lub studium, każdy o innym profilu: technik ochrony fizycznej osób i mienia, technik masażysta, technik logistyk, technik informatyk, technik usług kosmetycznych. W dniu realizacji badania jedynie jedna osoba studiowała (ostatni rok studiów), trzy uczyły się w szkole ponadgimnazjalnej (liceum ogólnokształcące lub technikum uzupełniające), a sześć nie posiadało statusu ucznia/studenta, przy czym jedna z nich właśnie ukończyła studia (kierunek fizjoterapia). Pierwsza część wywiadu dotyczyła aktualnej sytuacji na rynku pracy absolwentów i jej uwarunkowań, druga zagadnienia przedsiębiorczości – zarówno jako kompetencji, jak i potencjalnej alternatywy w karierze zawodowej respondentów.

4.1.1. Sytuacja respondentów na rynku pracy oraz ocena zdobytych kwalifikacji i umiejętności

Wstępem do każdej z rozmów z absolwentami było pytanie o **dostrzegane obecnie korzyści wynikające z ukończenia szkoły w roku 2012**. Trzy osoby wprost wskazały na nauczenie się i zdobycie zawodu. Kolejne dwie mówiły szerzej – o lepszych perspektywach na rynku pracy dzięki szkole. Inna podkreśliła fakt uzyskania potwierdzenia kompetencji. Następna zaznaczyła istotne poszerzenie umiejętności, dzięki którym uzyskała zatrudnienie: *korzyści materialne, bo dzięki temu w sumie pracuję*. Jeden z badanych opisał korzyść przez pryzmat czynności w miejscu pracy: *w poprzedniej pracy posługiwałem się programami, które miałem w szkole*. Warty odnotowania jest inny komentarz wskazujący na **problem braku możliwości uzyskiwania kwalifikacji w systemie szkolnym**: *zawód jest dobry, tylko niestety ciężko jest znaleźć pracę w tym zawodzie, bo potrzeba kwalifikacji różnych (...) nie stać mnie na to*. Na uwagę zasługuje także wypowiedź badanego, który kończy studia wyższe, ale prognozuje: *prawdopodobnie moja przyszła praca będzie bardziej związana z zawodem technika niż z moimi studiami*. Tak na rynku pracy jest, że to co chcemy nie zawsze się dostaje.

Tylko dwie osoby (respondenci po szkołach zawodowych) nie dostrzegały atutów szkoły w powiązaniu z własną historią na rynku pracy. Pierwsza z nich z żalem wspominała, że zdała tylko egzamin praktyczny na koniec szkoły. Druga (elektromechanik samochodowy) mimo wszystko zaznaczyła, że widzi korzyść, ale jedynie osobistą – umiejętność drobnych napraw samochodowych.

Na dziesięcioro respondentów siedmioro ceni sobie bardziej zdobytą podczas edukacji zawodowej wiedzę praktyczną niż teoretyczną. Ta pierwsza była zdobywana przede wszystkim na praktykach zawodowych. Przyczyniły się one do płynnego startu zawodowego:

- *Dzięki praktykom zawodowym nabyłem po prostu fach w rękę.*

- *To czego się nauczyłam na praktycznych zajęciach w szkole – w dużym stopniu wykorzystuję w swojej pracy.*
- *Umiejętności praktyczne pozwalają mi zrozumieć zasady i warunki funkcjonowania mojego miejsca pracy.*

Jeden uczestnik badania ocenia równie pozytywnie każdy rodzaj wiedzy zdobytej w szkole, a dwóch ostatnich (absolwenci szkół policealnych – technik informatyk i technik ochrony fizycznej osób i mienia) wyżej teoretyczną, lecz z tego powodu, że zajęć praktycznych było bardzo mało lub na niskim poziomie: *gdybym nie miał swoich (umiejętności praktycznych zdobytych i potwierdzonych na własną rękę), to bym raczej dalej ich nie posiadał, dużo było teorii, a mało praktyki.* Jedna z osób pracujących zauważyła, że teoretyczna wiedza ze studium logistyki nie ma zastosowania w lokalnych przedsiębiorstwach.

Jak już wspomniano na wstępie, troje badanych w dniu wywiadu uczyło się w systemie szkolnym, a jeden na studiach wyższych. Można zatem stwierdzić, że jest to ich aktywność w podnoszeniu kwalifikacji. Ponieważ kolejne pytanie dotyczyło aktywności w podnoszeniu kwalifikacji w ciągu ostatniego roku, to do grupy tej należy dodać jeszcze pięć osób: jedną, która ukończyła w tym czasie studia licencjackie oraz cztery, które ukończyły kursy lub szkolenia. Ich tematyka przeważnie związana była z wykonywaną pracą: kursy wizażu, stylizacji paznokci, rzęs, masażu klasycznego (*wykorzystuję w zawodzie*), kurs obsługi wózka widłowego (*mam więcej umiejętności*), kurs komputerowy i podstaw języka angielskiego (*dały mi pewność w podejmowanych działaniach, mam orientację*), opiekuna kolonijnego (*podniesienie mojej konkurencyjności na rynku pracy*). Ostatnie dwie osoby nie podejmowały w ciągu ostatnich 12 miesięcy żadnego kształcenia, nawet w krótkich formach. Nie były skłonne zainwestować ani czasu, ani środków na tego typu działania, mimo że nie były obciążone ani nauką szkolną, ani obowiązkami pracy. Co ciekawe, **o przemyślanych i bliskich planach na konkretne kolejne kursy mówiło tych czworo uczestników badania, którzy taką aktywność niedawno już wykazało i wszyscy byli aktualnie zatrudnieni. Wniosekować można, że posiadanie pracy mocno motywuje absolwentów do uzupełniania kwalifikacji i precyzuje dziedzinę, w których chcą to robić.**

Tematem poruszonym w tej części wywiadu były kwalifikacje i umiejętności, które w opinii respondentów czynią ich atrakcyjnymi kandydatami do pracy. Kwalifikacje, które były wymieniane jako atut dotyczyły: przygotowywania posiłków (pieczenie, gotowanie), naprawy pojazdów (z możliwością uzyskania pozytywnych referencji od obecnego pracodawcy), obsługi komputera na poziomie zaawansowanym, obsługi wózków widłowych. Uczestniczka badania, która ukończyła licencjat z fizjoterapii, a wcześniej zdobyła tytuł technika masażysty w Medycznym Studium Zawodowym (2012 r.) zauważyła, że *większość osób ma skończoną fizjoterapię, ja mam jeszcze dodatkowo tego technika masażystę, mam jeszcze kwalifikacje z Balance Tapingu, masażu sportowego, pracuję teraz aktywnie w zawodzie. Prywatnie rehabilituję, dostałam też propozycję pracy w ośrodku rehabilitacyjnym, więc myślę, że to jakieś doświadczenie, które zaowocuje pozytywną oceną w oczach pracodawcy.* Gdyby respondenci, jako kandydaci do pracy, mieli prezentować swoje umiejętności to najczęściej wskazywaliby na posiadaną komunikatywność – umiejętność wchodzenia w relacje z ludźmi (4 wskazania). Na kolejnym miejscu (po 2 wskazania) znalazły się: pracowitość, wytrwałość, uczciwość i dyspozycyjność. Jednokrotnie wymienione zostały: odpowiedzialność, punktualność, asertywność, umiejętność pracy w zespole, kreatywność, cierpliwość, sprawność fizyczna, rzetelność, konsekwencja, otwartość, umiejętność pracy w zespole, empatia, ambicja, szybkie uczenie się, kierowanie zespołem oraz elastyczność w stosunku do rodzaju pracy do wykonania. Ten wartościowy katalog umiejętności warto opatrzyć trzema bezpośrednimi cytatami, które pogłębiają postrzeganie własnych kompetencji i są dobrą receptą na sukces:

- *Technik usług kosmetycznych: To co robię robię z pasją, a nie tylko po to, żeby mieć pracę.*
- *Technik informatyk: Jak zaczynam pracę to wykonuję ją do końca, co bym nie zaczął, to dążę do tego, aby to skończyć.*
- *Technik ochrony fizycznej osób i mienia: Pracowałem w wielu firmach, na różnych stanowiskach, mam osobistą chęć poszerzania wiedzy, z własnej woli, nie że ktoś mi nakazuje. Ważne jest dążenie do jakiejś poprawy siebie.*

4.1.2. Wiedza na temat rynku pracy

Jedno z pytań w scenariuszu indywidualnego wywiadu pogłębionego dotyczyło oceny własnej wiedzy o rynku pracy – obecnej i tej z czasu wyboru kierunku kształcenia ukończonego w roku 2012. Większość respondentów (sześcioro) zdecydowanie zaznacza, że obecna wiedza jest o wiele większa. Jeden z nich wspominał: *jak szedłem do szkoły to się nie orientowałem, bardziej się o szkole myślało, a nie o pracy*. Badany z zawodem *technik* ochrony fizycznej osób i mienia wyznał: *wtedy uważałem, że jest więcej możliwości pracy*. Kolejny w swoim wyborze szkoły oparł się tylko i wyłącznie na sugestii ojca, który pracował w branży samochodowej. Okazało się to efektywnym wyborem, gdyż i on pracuje w zawodzie wyuczonym tj. jako mechanik samochodowy. Jedna z respondentek dostrzegła, że mało popularny, w momencie wyboru, kierunek kształcenia (tj. *technik usług kosmetycznych*) stał się obecnie kierunkiem masowym, z czego nie jest zadowolona. **Oznacza to, że wybór niszowego kierunku nie oznacza braku konkurencji w zawodzie już kilka lat po ukończeniu szkoły. Popyt na kierunki okazuje się często zmienny.**

Pytanie o źródła wiedzy na temat rynku pracy przyniosło jedną dominującą odpowiedź: internet. Na dalszych miejscach znalazły się: prasa oraz obserwacje losów zawodowych znajomych. Najbardziej interesującą zaś okazała się wypowiedź respondenta studiującego, który wskazał na osobiste doświadczenie. Opowiadał m.in. o pozytywnym rozczarowaniu przy poszukiwaniu pracy dorywczej na wakacje: *Sam zacząłem jeździć po firmach (takich mniejszych) i zupełnie inaczej to wyglądało niż w internecie. Znalazłem pracę sezonową i byłem z radością przyjęty do tej pracy, co mnie bardzo zdziwiło. Fakt faktem, praca była dosyć podstawowa, ale jednak.*

4.1.3. Poszukiwanie lub utrzymanie zatrudnienia

Uczestnicy badań jakościowych mieli za sobą zróżnicowane doświadczenia w szeroko pojętej pracy. Warto prześledzić ich sytuację począwszy od osoby bez żadnego doświadczenia zawodowego.

W dniu realizacji badania cztery osoby nie były zatrudnione. Wśród nich respondent bez żadnego doświadczenia w pracy – absolwent szkoły zawodowej o profilu elektryk. Choć dobrze oceniał swój zawód to przyznał, że bez posiadania potwierdzonych kwalifikacji trudno jest o pracę. Ich nabycie kosztuje. Chodzi przede wszystkim o tzw. uprawnienia SEPowskie. Z jego wypowiedzi wynika, że nie posiada strategii ich zdobycia, ani ewentualnego przeorientowania zawodowego. Szukał pracy w zawodzie wyuczonym poprzez wyszukiwanie ogłoszeń w internecie oraz korzystając z pomocy urzędu pracy. Praca jako elektryk odpowiadała mu tak bardzo, że dopuszczał dla niej zmianę miejsca zamieszkania, gdyby była taka potrzeba.

Kolejne trzy niezatrudnione osoby miały za sobą epizod pracy. Absolwent z zawodem kucharz małej gastronomii pracował w ciągu ostatniego roku dwa tygodnie w restauracji jako pomocnik kucharza. Nie przedłużono z nim umowy, bo nie spełniał oczekiwań co do doświadczenia w zawodzie. Pracy szukał poprzez ogłoszenia w gazecie *Anonse* oraz internet. Obecnie jej nie poszukuje. Uzasadnia to tym, że w najbliższym czasie będzie odbywał praktyki w szkole (technikum gastronomiczne). Zależy mu na pracy w zawodzie. W przyszłych jej poszukiwaniach ograniczy się do Lublina. Dostrzega konkurencję dla siebie na rynku pracy, zarówno jako kandydata do pracy jak i pracownika, który jest oceniany w porównaniu z innymi zatrudnionymi. Tak było w restauracji, gdzie pracował. Na barierę w postaci braku doświadczenia w zawodzie wskazywał także drugi respondent z tej grupy, *technik* ochrony fizycznej osób i mienia. Posiada jednak i ceni swoje doświadczenie w pracy w różnych miejscach: *pracowałem w wielu firmach, na różnych stanowiskach i myślę, że liczy się moje doświadczenie plus osobista chęć poszerzania wiedzy oraz dążenia do celu*. Dał do zrozumienia, że pracowałby obecnie, gdyby nie przygotowania do obrony pracy na studiach wyższych. W poszukiwaniu zatrudnienia korzystał z ofert zamieszczonych na portalach pracy w internecie, ale jednocześnie sam odwiedzał firmy pytając o zapotrzebowanie na pracowników: *niektóre osoby (pracodawcy) boją się zatrudniać poprzez ogłoszenia w internecie czy gdzieś indziej. Wolą, jeżeli mogą, poznać kogoś z bliska, usłyszeć. Szczególnie te firmy mniejsze gdzie właściciele*

są osobami prywatnymi i nie są to duże korporacje. Badany miał za sobą kilka rozmów kwalifikacyjnych (żałuje, że zwykle nie był na nich informowany jasno o warunkach płacowych) i właśnie w małej firmie został przyjęty: *poszedłem w pewnym momencie do firmy, którą polecił mi znajomy. I okazało się, że tam mają miejsce do pracy. Byłem pracownikiem fizycznym, ale zarobiłem na tyle sporą kwotę, że w tej chwili mogę się utrzymać i kilka rzeczy sobie zrealizować. Jestem z tego bardzo zadowolony. A pracowałem w przetwórstwie owocowym.* Jako pracownikowi sezonowemu zaproponowano pozostanie w pracy na dłużej i awans na stanowisko zastępcy kierownika. Nie zdecydował się m.in. dlatego, że kolidowałoby to z ukończeniem studiów. Nie żałuje tej decyzji. Obecnie jest w trakcie rekrutacji do jednej z instytucji tzw. „budżetówki”. Wie, że praca ta byłaby stresująca, ale ambitna. **Przykład tego badanego pokazał w jaki sposób problemy w poszukiwaniu pracy zamieniane są na wyzwania i w jak dużym stopniu posiada on poczucie własnej odpowiedzialności za zdobywanie doświadczenia w pracy (także poza zawodem wyuczonym). Jego orientacja na cel oraz wykorzystanie czasu bez pracy są godne naśladowania.** Trzeci respondent, obecnie niezatrudniony, nie wykazywał podobnego zaangażowania i motywacji: *do czterech firm zaniósłem CV... zapomniałem jak się nazywają, dla mnie w sumie bez znaczenia jaka to jest praca, ważne żeby tylko pracować.* W poszukiwaniu pracy ograniczył się do miejscowości zamieszkania (miasto powiatowe) i okolic. Postawa ta jest o tyle zastanawiająca, że badany nie korzystał w chwili wywiadu z żadnego kształcenia. Bariere dla uzyskania zatrudnienia dostrzegł zaś jedną, zewnętrzną: *dużo bezrobotnych.* Wspomniał o doświadczeniu w pracy z ostatniego roku jako pracownik w zakładzie żywności mrożonej. Uzyskał ją zostawiając w firmie swoje dane, przed sezonem. Była to jednak praca na określony czas i z końcem tego okresu umowa wygasła.

Jeśli chodzi o respondentów posiadających jakąś formę zatrudnienia (łącznie jest ich sześcioro) to dwoje z nich potrafiło łączyć je z nauką – w liceum oraz technikum zaocznym. Przyszła absolwentka liceum pracowała dorywczo w sprzedaży bezpośredniej kosmetyków. Nie widziała zagrożenia utraty tej pracy, gdyż ma ona elastyczny charakter – zaangażowanie w sprzedaż i pozyskiwanie nowych osób do współpracy może być dowolnie intensyfikowane. Być może jej obecne uzupełnianie kształcenia wynika z tego, że dostrzega wśród pracodawców wymóg znajomości języka i... niechęć do przyjmowania osób z wykształceniem zawodowym: *nie chcą przyjmować takich osób, to jest moim zdaniem głupota.* Szukała jednak do tej pory pracy poza wyuczonym w szkole zawodem cukiernika. Z kolei przyszły absolwent technikum pracuje jako mechanik samochodowy. Taki profil miała szkoła zawodowa, którą ukończył. Nie szukał ostatnio i nie będzie szukał w najbliższym czasie innego zatrudnienia, bo obecne daje mu pełną satysfakcję. Hipotetyczne zagrożenie dla swojego miejsca pracy widział w ewentualnym upadku firmy spowodowanym wzrastającą konkurencją zakładów naprawy samochodów. Nie był to dla niego jednak na tyle realny scenariusz, by myślał o poszukiwaniu innego miejsca pracy. Podobnie miała się sytuacja z dwiema kolejnymi uczestniczkami badania. Tylko utrata konkurencyjności, klientów, dla których pracują mogłaby pozbawić je zatrudnienia. Mowa o respondentkach pracujących w salonie kosmetycznym oraz w telemarketingu. Nie myślały nad zmianą pracy, choć dla własnej orientacji obserwują branżowy rynek. Gdyby były do tego zmuszone szukałyby bardzo podobnej pracy (jeśli chodzi o wykonywane czynności, jak i stabilną umowę) w tym samym mieście. Telemarketerka określiła swoją pracę jako powiązaną z zawodem wyuczonym (technik logistyk w szkole policealnej). Wykonuje ją w tym samym miejscu już dziesięć lat. Z kolei ostatnie dwie osoby z grupy pracujących okazały się podobne jeśli chodzi o staż pracy (około dwóch lat) oraz w tym, że mocno liczą na awans lub zawodowe doskonalenie. Był to respondent zatrudniony jako koordynator działu remontowego (*brygadzysta już w drodze, no i później kierownik, ale to będę musiał na to jakieś kursy porobić*) oraz badana pracująca jako opiekunka osób z niepełnosprawnością (*będę się zapisywać na kurs autorozciągania i rozciągania mięśni, potem chciałabym zrobić kurs z rehabilitacji skoliozy, będę rozwijała swoje umiejętności na dużej grupie pacjentów w wakacje*). Osoby te dopuszczały w swojej przyszłej karierze zawodowej potrzebę przeprowadzania się, nawet poza region lubelski. Ich **gotowość do pracy, dostosowania się do warunków związanych z potrzebami klientów, odwaga w podejmowaniu decyzji sprawiają, że nie zdefiniowały żadnych barier dla utrzymania zatrudnienia**, poza hipotetyczną własną niesprawnością fizyczną.

4.1.4. Wymarzona praca

Ostatnim tematem jaki został poruszony w trakcie pierwszej części wywiadu była wymarzona praca każdego z uczestników badania. Poniższe zestawienie skrótowo przedstawia pozyskane informacje:

Tabela 34. Wymarzona praca poszczególnych absolwentów szkół zawodowych i policealnych

Wymarzona praca	
Respondent 1	Ukończył szkołę zawodową o profilu kucharz małej gastronomii, uczy się w technikum kucharskim zaocznym. W trakcie wywiadu przyznał: <i>nigdy się tak bardzo nie zastanawiałem, jakiś pomocnik kucharza, czy ewentualnie gdzieś pracować w knajpie.</i>
Respondent 2	Po szkole zawodowej o profilu elektryk. Chciałby pracować w zawodzie na cały etat, godziny pracy i odległość od miejsca zamieszkania nie mają znaczenia.
Respondentka 3	Kończyła szkołę zawodową o profilu cukiernik. Obecnie sprzedaje kosmetyki i pozyskuje nowych sprzedawców, lecz marzy o pracy jako opiekunka dziecięca.
Respondent 4	Zdobył zawód elektromechanika samochodowego. Zależy mu na pracy w ogóle, a nie na pracy na określonym stanowisku. Chciałby znaleźć ją w swoim mieście lub okolicach: żeby była niedaleko, no i żeby dało się wyżyć za nią, na pewno nie siedząca, bardziej aktywna, np. w tartaku mógłbym pracować, na budowie, no coś <i>takiego właśnie...</i>
Respondent 5	Już ją zdobył. Zawód wyuczony i wykonywany – mechanik pojazdów samochodowych.
Respondentka 6	Ma za sobą policealne studium medyczne o profilu technik usług kosmetycznych. <i>Podjęłam pracę w trakcie trwania szkoły i do tej pory pracuję w tym samym zawodzie, wymarzona praca to to, co robię.</i>
Respondent 7	Ukończył szkołę policealną z zawodem technik informatyk. Zarządza obecnie działem remontowym w sklepie. Podczas wywiadu tak określił swoje preferencje: <i>w sumie to co teraz robię, lubię pracę na świeżym powietrzu, pracę fizyczną też, nie lubię siedzieć w miejscu.</i>
Respondentka 8	Ukończyła szkołę policealną o profilu technik logistyk. Po 10 latach pracy jako telemarketerka nie wydaje się nią znużona lub wyczerpana, gdyż w modelu wymarzonej pracy mieści się charakter tej bieżącej: <i>Wymarzona praca? Aktywny kontakt z klientem czy to poprzez telefon czy internet, praca w zespole, jakaś kreatywna, pozwalająca na rozwój i wykazanie się, praca satysfakcjonująca finansowo, no i najlepiej niedaleko domu.</i>
Respondentka 9	Ukończyła medyczne studium zawodowe uzyskując zawód technik masażysta, skończyła studia licencjackie na fizjoterapii. Zdobywa wszechstronne doświadczenie w rehabilitacji, a zapytana o idealną pracę wyznała: <i>w szpitalu wojskowym w Warszawie, na oddziale neurologii, no i przy okazji jakiś gabinetek prywatny.</i>
Respondent 10	Student z zawodem (technik ochrony fizycznej osób i mienia) po szkole policealnej. Przechodzi obecnie rekrutację do oddziału państwowej jednostki budżetowej związanej z bezpieczeństwem. <i>Wymarzona praca to ta, o którą się staram. Ambitna. Stresująca, ale dająca „pole do popisu”.</i>

Podsumowując, pracujący uczestnicy badania co do zasady doceniają obecne zadania w pracy i najwyższym ich oczekiwaniem jest specjalizacja lub dalsze doskonalenie zawodowe. Plany i oczekiwania niezatrudnionych są zróżnicowane, dla tych, którzy uczą się/studiują zasadniczym celem jest ukończenie edukacji.

4.1.5. Przedsiębiorczość w opinii respondentów

Przedsiębiorczość, w szerokim rozumieniu tego słowa, była tematem drugiej części wywiadu. Wprowadzeniem do zagadnienia było pytanie o **pierwsze skojarzenia z tym pojęciem**. Jedna osoba nie potrafiła podać żadnych. Wśród pozostałych uczestników badania najczęściej pojawiały się słowa *firma i zarządzanie*, ale w różnych ujęciach:

- *człowiek, który umie zarządzać* własnymi finansami, zorganizować pracę, ludzi i po prostu nimi kierować;
- **zarządzanie** jakąś większą **firmą**;
- zakładanie i prowadzenie **firmy**, przyjmowanie ludzi, VAT;
- duża organizacja, pomysłowość, tworzenie własnej **firmy**;
- ktoś otwiera **firmę** i stawia ją na rynek pracy;
- jakby ktoś chciał założyć własną **firmę**.

Trzy osoby wskazały tylko na cechy: asertywność, zaradność, mądrość, odwagę, roztropność, stabilność emocjonalną. Prawdopodobnie kojarzą one przedsiębiorczość bardziej jako kompetencję czy zespół umiejętności niż jako prowadzenie podmiotu gospodarczego. Odpowiedzi te w pewnym sensie wyprzedzały kolejne pytanie – o **cechy osoby przedsiębiorczej**. Wyżej wymieniona lista została uzupełniona przede wszystkim (po 2 wskazania) o: otwartość, orientację na cel, kreatywność i *siłę psychiczną*. Poza tym wskazywano na spryt, inteligencję, aktywność, rzetelność, sumiennność, pasję, dokładność, elastyczność, umiejętność przewidywania, odpowiedzialność, bycie godnym zaufania, dobry kontakt z ludźmi i wytrwałość. O tej ostatniej mówiła pracująca respondentka: *To jest dla mnie najważniejsza cecha, bo jak patrzę na niektórych, to brakuje tej wytrwałości i to się kończy klęską*. Jako podsumowanie warto zacytować dłuższą wypowiedź badanego, który podkreślał, że kluczowe są odwaga i znajomość rynku: *Nie wiem czy potrafiłbym zaryzykować jakąś ilość pieniędzy, po to żeby mieć perspektywę tego, że mi się nie zwróci. Nie wiem czy potrafiłbym tak. Myślę, że bałbym się i to bardzo. A są osoby, które to robią, mają zyski, mają jakiś pomysł i bardzo ich podziwiam za to, bo w Polsce są takie opinie, że jak ktoś się dorobi, to od razu, że ukradł, albo coś takiego. A znam kilka osób, które naprawdę się dorobiły, po prostu miały bardzo dobry pomysł. W jakiś sposób to zorganizowały sobie, jakoś odżyli i prowadzą tę działalność, dobrze sobie radzą. Także podziw dla nich i mówię: trzeba być osobą odważną i naprawdę znającą realia rynku*.

Na dziewięć respondentów, którzy wymieniali cechy osoby przedsiębiorczej, siedmioro przyznało, że na pewno posiada jakieś cechy, które podali. Wszyscy uczestnicy badania zachęteni zostali do przekazania kolejnych skojarzeń, tym razem już dotyczących ściśle prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Można wyróżnić dwie grupy odpowiedzi. W pierwszej znalazły się stwierdzenia hasłowe, dość ogólne:

- *własna firma, z założeniem restauracji;*
- *założenie własnej firmy, zatrudnienie ludzi, żeby pracowali „dla mnie”;*
- *z własnym biznesem, bycie swoim szefem.*

W drugiej grupie zaś bardziej szczegółowe, wskazujące na odpowiedzialność i ryzyko związane z własnym biznesem:

- *duża odpowiedzialność, trzeba to umieć;*
- *z dużą odpowiedzialnością, pomysłowością;*
- *własne fundusze, ale trzeba się wtedy wszystkim zajmować i pracownikami;*
- *z wielką niewiadomą, dużym ryzykiem, brakiem poczucia bezpieczeństwa;*
- *źle mi się kojarzy, ciężki orzech, trzeba ogrom pracy włożyć żeby to przyniosło jakieś korzyści;*
- *z ryzykiem, bardzo ciężką pracą, poświęceniem, to jest naprawdę bardzo ciężka praca, żeby wszystko dopiąć na ostatni guzik, ludzie poświęcają szesnaście godzin na dobę czasem, przynoszą tę pracę do domu, także to jest duży wysiłek.*

W dalszej kolejności zapytano badanych, czy według nich pracodawcy wymagają przedsiębiorczości jako kompetencji od swoich pracowników i w czym ma się ona przejawiać. Najwięcej odpowiedzi było zdecydowanie twierdzących (siedem). Rozumiano to na przykład w ten sposób, że *człowiek bardziej zaradny to właśnie nie musi za każdym razem chodzić się podpytywać, tylko próbuje sam*. Inny respondent doprecyzował, że chodzi o to, by być zorganizowanym i kontaktowym – i dotyczy to każdego stanowiska pracy. Kolejny wyraził opinię, że jeśli przedsiębiorczość to umiejętność przewidywania, to również wszędzie jest oczekiwana. Odpowiedzi dwóch kolejnych badanych nie były tak jednoznaczne, gdyż zwrócili

uwagę, że wszystko zależy od rodzaju obowiązków. Jeden z tych respondentów skonstatował, że od niego jako pracownika (mechanik samochodowy) nie wymaga się przedsiębiorczości. Jeden z dziesiątki respondentów nie posiadał wystarczającej wiedzy, by wyrazić swoją opinię na ten temat.

Następny blok pytań odnosił się do znanych respondentom sposobów przygotowania do działalności gospodarczej. Było to także dzielenie się wiedzą o tym, skąd czerpać niezbędne informacje. Dwie najbardziej rzeczowe odpowiedzi warto zacytować:

- *Ważne jest znalezienie informacji na temat swojej branży, w której chce się rozwinąć swój biznes, no i na pewno środki jakieś po prostu finansowe, aby otworzyć to. Jest w pierwszym momencie trudno, a później coraz łatwiej, ale powinno się być przygotowanym na kryzys. Ludzie, którzy mają własną firmę mogą coś więcej powiedzieć o tym, niż taki człowiek zatrudniony.*
- *Jest to niesamowity ogrom wiedzy dotyczącej prawa pracy, kodeksu pracy, ogólnie o rynku – całego rynku, w jaki sposób działa. Oprócz tego też informacje o działaniach prawnych itp. Myślę, że to jest naprawdę ogrom informacji, które trzeba posiadać wbrew pozorom. Jeżeli oczywiście osoba chce sama to prowadzić, a nie zlecić części zadań. Ale właśnie znajomość rynku i takie nawet głupoty: w jakim banku jaki rachunek otworzyć, jakie lokaty, ewentualnie na jaki procent lub jaki kredyt wziąć. To wszystko są takie rzeczy wydawałoby się bardzo banalne, ale ich jest tak bardzo dużo, że naprawdę to jest ogrom informacji i działań, które prowadzą do tego żeby założyć działalność. To naprawdę jest ogrom pracy i ogrom czasu, który trzeba poświęcić. I informacji, które trzeba przyswoić.*

Praktycznej wskazówki udzieliła jedna z badanych wskazując na konieczny i bardzo prosty sposób badania rynku: *dowiedzieć się jakie są potrzeby, jeśli chce się coś założyć wystarczy popytać ludzi, czy by chcieli korzystać z takich rzeczy, jakie się chce zaoferować.* Na jakąś formę badania rynku zwróciło uwagę łącznie aż sześcioro uczestników badania. Podobna ilość sugerowała wykorzystanie internetu do właściwych przygotowań. Czworo absolwentów zaznaczało konieczność przygotowania koncepcji reklamy firmy. Trzy osoby wspomniały o urzędzie pracy, przede wszystkim w kontekście możliwości wykorzystania dotacji. Taka sama ilość mówiła o szczegółowym biznesplanie, najlepiej wariantowym (optymistyczny, pesymistyczny). Pojedyncze odpowiedzi wskazywały, że w przygotowaniu się do własnego biznesu należy uwzględnić: zgromadzenie środków finansowych, współpracę z urzędem statystycznym, lokalizację, zamierzenia co do rekrutacji i szkolenia pracowników. Czterech uczestników badania przyznało, że wśród bliskich im osób są osoby prowadzące własne firmy. I właśnie te osoby częściej wskazywały na czynniki ryzyka oraz bardziej szczegółowo odpowiadały na pytania o przedsiębiorczość. Jedna z nich przyznała, że znajomość ta przyczyniła się do tego, że zniechęciła się do własnego biznesu: *to jest ogromny stres i to jest praca całą dobę, pomimo że wydaje się niektórym, że prowadzenie firmy to jest takie przyjsście do biura itp. A to tak nie jest. Spędza się czas od rana do wieczora, to nie jest proste.*

4.1.6. Gotowość absolwentów szkół zawodowych i policealnych do założenia własnej firmy

Ostatnia część pytań dotyczących przedsiębiorczości dotyczyła możliwości prowadzenia własnej działalności gospodarczej przez respondentów. W pierwszej kolejności uczestnicy badania zostali zapytani, czy w ogóle rozważają/dopuszczają założenie własnej firmy w bliższej lub dalszej przyszłości. Dla tych, którzy nie byli skłonni traktować biznesu jako alternatywy dla siebie, indywidualny wywiad pogłębiony kończył się. Było siedem takich osób. Ci, którzy podali uzasadnienie mówili, że to zbyt duża odpowiedzialność, brak opłacalnego pomysłu, wystarczających umiejętności lub poczucia stabilności finansowej.

Pozostała trójka badanych jest gotowa na prowadzenie własnej działalności gospodarczej, przy czym jedna w dalekiej przyszłości. Są to:

- **Absolwent szkoły zawodowej (kucharz małej gastronomii)**, który obecnie nie pracuje. Ewentualność założenia firmy dopuścił gdy skończy szkołę (technikum kucharskie zaoczne). Byłaby to restauracja. Widział istotną barierę w postaci początkowego wkładu finansowego oraz czynniki

niesprzyjający w postaci deszczowej lub zimnej pogody. Uznał, że wiedza wyniesiona ze szkoły nie byłaby wystarczająca dla tego typu przedsięwzięcia, gdyż szkoła nie uczyła praktycznych umiejętności prowadzenia firmy. Miał świadomość możliwości finansowania rozpoczęcia biznesu ze środków UE i chętnie skorzystałby z niej.

- **Absolwentka szkoły zawodowej (cukiernik)** pracująca dorywczo poza zawodem. Założenie firmy to dla niej odległa przyszłość, a wiedza i umiejętności zdobyte w szkole nie byłyby w żaden sposób pomocne w tych planach. Sprzedaż artykułów niemowlęcych albo kosmetyków były wskazywanymi przez nią obszarami działalności (*mało firm jest z artykułami niemowlęcymi w Lublinie*). Za główny problem związany z własnym biznesem uważała środki finansowe na start i utrzymanie. Może je rozwiązać albo dotacja unijna albo nisko oprocentowany kredyt.
- **Absolwentka szkoły policealnej (technik usług kosmetycznych)** pracująca w zawodzie. Byłaby gotowa podjąć się własnej działalności w branży kosmetycznej. Dostrzegła barierę finansową, którą mogłaby zniwelować unijna dotacja. Co ciekawe, ukończoną szkołę policealną w dużym stopniu oceniała jako merytorycznie pomocną, zwłaszcza w sytuacji, gdy doskonalili się w tej dziedzinie pracując w salonie kosmetycznym.

4.2. Absolwenci techników i liceów

Uczestnikami indywidualnych wywiadów pogłębionych było dziesięć osób (pięć kobiet i pięciu mężczyzn), które wzięły udział w badaniu „Plany i losy absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych” w 2012 r. i kończyły szkołę ponadgimnazjalną w 2012 roku: osiem osób to absolwenci liceów ogólnokształcących, zaś dwie technikum. Wszyscy uczestnicy wywiadów prowadzonych w grudniu 2013 r. i styczniu 2014 r. deklarowali, że posiadali status studenta. Absolwenci technikum studiowali na Politechnice Lubelskiej, pozostałe osoby na następujących kierunkach: medycyna, towaroznawstwo, kognitywistyka, prawo kanoniczne oraz kosmetologia.

4.2.1. Sytuacja respondentów na rynku pracy oraz ocena zdobytych kwalifikacji i umiejętności

W trakcie badania diagnozy zadali szereg pytań absolwentom techników i liceów województwa lubelskiego, w celu uzyskania szerszego obrazu sytuacji edukacyjno-zawodowej konkretnych osób i opisowych ocen przydatności zdobytych dotychczas kwalifikacji. Pierwsze pytanie dotyczyło korzyści wynikających z ukończenia szkoły w 2012 roku. Badani uważali, iż jej ukończenie dało solidne podstawy, które umożliwiły kontynuowanie nauki na wymarzonych studiach. Twierdzili także, że ukończenie szkoły „średniej” poszerzyło perspektywę myślenia, pozwoliło zdobyć umiejętności w nawiązywaniu kontaktów interpersonalnych, rozszerzyło wiedzę ogólną dotyczącą społeczności lokalnych, rynku pracy oraz dało perspektywę przyszłej pracy: *ukończenie szkoły poszerzyło moją wiedzę, horyzonty myślowe oraz zainteresowania. Ponadto zdobyte podstawy na pewno zaowocują na rynku pracy w przyszłości*. Tylko jedna osoba (absolwent technikum), wskazała, że po ukończeniu szkoły udało jej się od razu znaleźć pracę. Często odpowiadano, że jedyną korzyścią z ukończenia szkoły „średniej” jest zdobyta matura: *dzięki mojej szkole zdobyłam tylko dwie rzeczy: pierwsza to matura, druga możliwość kontynuowania nauki na studiach wyższych*. Jedynie jedna osoba biorąca udział w badaniu nie widziała żadnych korzyści z ukończenia szkoły, nawet w postaci złożenia egzaminu dojrzałości.

Kolejne zagadnienia dotyczyły oceny poziomu zdobytej w szkole wiedzy teoretycznej oraz praktycznej. W zdecydowanej większości osoby kończące licea ogólnokształcące jednoznacznie stwierdziły, że posiadana wiedza teoretyczna jest na bardzo wysokim poziomie, w przeciwieństwie do wiedzy praktycznej – większość badanych nie potrafiła wskazać na konkretne przykłady. Jednocześnie wiele osób zauwa-

żyło, że zasób tak dużej wiedzy teoretycznej jest im do niczego niepotrzebny: *Moja wiedza teoretyczna jest dość szeroka, aczkolwiek dla mnie mało użyteczna. Aktualnie są pewne dziedziny wiedzy, które bardzo mi się przydadzą, natomiast są takie, których po prostu nie używam i szybko o nich zapominam.* Badani zwrócili uwagę na zbyt dużą liczbę przedmiotów teoretycznych, kosztem praktycznych, które byłyby niezwykle pomocne w dalszych wyborach życiowych: *w moim liceum nie były rozwijane jakiegokolwiek umiejętności praktyczne, pisanie sprawdzianów czy też rozprawek w żaden sposób nie przyczynia się do kompetencji, które mogą się przydać w późniejszym życiu.* Wśród osób, które nisko oceniają swoją wiedzę praktyczną zauważono stosunkowo wysoką pewność siebie dotyczącą przygotowania do kolejnego etapu nauki, jakimi są studia. Ich zdaniem, szeroka wiedza teoretyczna będzie niezwykle przydatna w asymilacji w nowym środowisku oraz w nawiązywaniu nowych kontaktów: *wydaje mi się, że największą korzyść jaką wyniosłem z liceum to liczba kontaktów, które na pewno w przyszłości bardzo mi się przydadzą. Ponadto, zdobyta umiejętność współpracy z innymi pozwoli mi w przyszłości odnieść zakładany sukces.* Wysoko natomiast oceniają swoją wiedzę praktyczną osoby, które kończyły szkoły techniczne: *po technikum potrafię zrobić wiele rzeczy sam.* Te same osoby dodają, że nauczono ich praktycznego myślenia oraz poruszania się po współczesnym rynku pracy: *doskonale wiem, że ukończenie przeze mnie technikum, stawia mnie w lepszej sytuacji niż osoby kończące liceum ogólnokształcące. Tą zależność zauważyłem na moich studiach na Politechnice Lubelskiej, gdzie osoby po liceach zdecydowanie gorzej sobie radzą w zajęciach laboratoryjnych.* Zarówno absolwenci liceów jak i techników zdecydowanie twierdzą, iż w szkole zbyt mało było zajęć praktycznych. **Zatem korzyści wyniesione z liceów ogólnokształcących to przede wszystkim wiedza teoretyczna (która zaowocuje, jak twierdzono, nie teraz, a dopiero w przyszłości), zaś korzyści wyniesione z techników to wiedza praktyczna, która może zostać wykorzystana od razu np. w podjęciu pracy zawodowej zaraz po ukończeniu szkoły.** *Myszę, że jeśli ktoś chce dalej kontynuować studia, dalej się rozwijać to jednak liceum ogólnokształcące jest najlepszym wyborem, a jeśli ktoś chce jak najszybciej zdobyć zawód, to technikum jest najlepszym wyborem.*

Badanych poproszono o odpowiedź czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy (a więc już po edukacji w szkole „średniej”) podejmowali jakiegokolwiek aktywności związane z podnoszeniem kwalifikacji i kompetencji. Zdecydowana większość stwierdziła, że w ciągu tego czasu podejmowała szereg takich działań. Najczęściej udzielaną odpowiedzią była szeroko rozumiana aktywność w charytatywnych zrzeszeniach studentów, stowarzyszeniach oraz fundacjach, gdzie można byłoby uzyskać dodatkowe umiejętności przydatne w procesie kształtowania postaw. Jeden z absolwentów stwierdził: *zapisalem się na dodatkową specjalizację z e-edytorstwa jednego z programów europejskich, dodatkowo byłem na kilku szkoleniach związanych z pracą z ludźmi, które poszerzyły mi pewne horyzonty. Byłem także na szkoleniu z komunikacji międzyludzkiej, gdzie jednym z głównych punktów były występy publiczne.* Uczestnicy badania wskazywali także na uczestnictwo w kursach oraz szkoleniach finansowanych ze środków unijnych, m.in. szkolenia z dziedziny zarządzania zasobami ludzkimi. Część respondentów w ciągu ostatnich 12 miesięcy chętnie uczestniczyła w wyjazdach studyjnych, spotkaniach oraz konferencjach naukowych. Inni poszerzali swoje kwalifikacje w zaocznym studium zawodowym. Zdecydowanie najrzadszą sytuacją była taka, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy nie podejmowane były (oprócz studiów) żadne aktywności związane z podnoszeniem swoich kwalifikacji. Jednocześnie, wszyscy przebadani respondenci stwierdzili, że planują te inicjatywy utrzymywać i dostrzegają korzyści z nich wynikające.

Ciekawych informacji dostarczyło pytanie dotyczące posiadanej przez respondentów wiedzy o rynku pracy obecnie i w czasie podejmowania kształcenia w szkole „średniej”. Jedna z osób zauważyła, że kiedyś miała zupełnie inną wiedzę niż teraz, niegdyś inaczej postrzegala pewne rzeczy: *miałem zupełnie inną wizję niż teraz, raczej była mało spójna z rzeczywistością, obecnie twardo stąkam po ziemi.* Inna osoba odpowiedziała: *moja wiedza nt. rynku pracy generalnie się nie zmieniła, od początku wiedziałem co chcę robić, w jakim kierunku mam iść by osiągnąć planowany sukces.* Jednakże w pozostałych odpowiedziach najczęściej usłyszeć można było, że dawna wiedza dotycząca rynku pracy znacznie się różniła od posiadanej obecnie. Przede wszystkim wiedza ta kiedyś była ogólna, mało konkretna. Obecnie respondenci uwa-

żają, że jest w miarę szeroka, sensowniejsza oraz pełniejsza: *kiedyś z braku wiedzy mniej rozmawiałem na te tematy zatrudnieniowe, obecnie prowadzę konwersacje prawie codziennie, wymieniam uwagi*. Wszyscy jednomyślnie za główne źródła wiedzy o rynku pracy uznali internet, prasę, wiadomości telewizyjne oraz radio. Równie wysoko cenili sobie wszelkiego rodzaju rozmowy (formalne bądź nie) z osobami odpowiedzialnymi za kształtowanie polityki rynku pracy, a także z rodzinami, wykładowcami oraz rówieśnikami.

W kolejnym pytaniu poproszono respondentów o udzielenie informacji o kierunkach planowanych aktywności zawodowych oraz o umotywowanie swoich odpowiedzi. Najczęściej respondenci mówili o chęci rozpoczęcia dodatkowych kursów i szkoleń językowych (hiszpański, angielski, niemiecki): *zaproponowałam sobie, że w najbliższym czasie rozpocznę dodatkowy kurs językowy, który poszerzy moje kwalifikacje*. Ponadto myśleli o dodatkowych kierunkach studiów. Równie często otwarci byli na różnego rodzaju kursy i szkolenia zawodowe (prawo jazdy, uprawnienie do kierowania innymi pojazdami mechanicznymi), jednakże zastrzegali najczęściej, aby były najlepiej bezpłatne i nie kolidowały z zajęciami na uczelni: *bardzo chciałabym w najbliższym czasie zrobić kilka kursów, między innymi na wózki widłowe, koparko-ładowarki. Być może o wiele łatwiej będzie mi o pracę*. Wśród badanych panowała często opinia, że chętnie podjęliby pracę zarobkową w najbliższej przyszłości, jednakże z zastrzeżeniem, że musi to być zajęcie dorywcze, najlepiej w weekendy, absolutnie nie przeszkadzające w nauce. Uzyskane odpowiedzi uzasadniane były najczęściej chęcią usamodzielnienia się oraz nowymi możliwościami na rynku pracy: *bardzo chętnie podjęłabym pracę zarobkową, szczególnie, że mogłabym zdobyć cenne w dzisiejszych czasach doświadczenie zawodowe*. Jednakże zdają sobie sprawę, że ze względu na brak dużej ilości czasu wolnego trudno byłoby mi znaleźć jakąkolwiek pracę, która satysfakcjonowałaby mnie oraz pracodawcę. Jedna z absolwentek uzależnia podjęcie pewnych decyzji od tego, czy zaliczy sesję egzaminacyjną na uczelni. Jeżeli jej się to uda to chciałaby rozpocząć naukę w studium na kierunku technika farmacji, który zwiększyłby jej szanse na rynku pracy, a także pokrywałby się z profilem jej szkoły „średniej”. Inna respondentka stwierdziła zdecydowanie, że nie pracuje, nie poszukuje pracy oraz nic nie planuje w tym kierunku, zamierza skupić się tylko i wyłącznie na nauce.

Uczestnicy badania wyliczali umiejętności, które czynią ich atrakcyjnymi na rynku pracy. Większość w samych superlatywach mówiła o swoich obecnych bądź nabywanych kompetencjach. Jeden z respondentów podkreślał: *znam dobrze dwa, może trzy języki obce, posiadam umiejętność pracy w zespole, jestem obowiązkowy, zdyscyplinowany, otwarty*. Inna osoba przyznała, że ma trudny charakter do współpracy, ale ciągle nad tym pracuje i ciągle się rozwija, ewoluuje. Jednocześnie dodała, że obecnie nie pracuje i nie poszukuje pracy. Informował, że pracował ostatnio jako kierowca, ale obecnie jest studentem studiów dziennych i jak przyznał, trudno mu jest znaleźć czas na dodatkową pracę. Pozostałe osoby uczestniczące w badaniu również chętnie mówiły o swoich umiejętnościach. Jedna z badanych uważała się za osobę potrafiącą myśleć nieszablonowo, potrafiącą działać samodzielnie: *jestem kreatywna, nie boję się wyzwań, uwielbiam pracować w sytuacjach stresowych lub pod presją*. Inni absolwenci mówili o swoich umiejętnościach interpersonalnych, zastrzegając jednocześnie, że ich kreatywność i pomysłowość dopiero się rozwija. Spośród wszystkich badanych dwóch respondentów zgodnie przyznało, że w chwili obecnej niczym szczególnym się nie wyróżniają, posiadają wykształcenie średnie i dopiero jak skończą studia będą atrakcyjnymi osobami na rynku pracy.

4.2.2. Poszukiwanie zatrudnienia

W dalszej kolejności poproszono respondentów o odpowiedź dotyczącą podejmowania aktywności związanych z pracą w trakcie ostatnich 12 miesięcy. W większości padała odpowiedź o **niepodejmowaniu i nieposzukiwaniu zatrudnienia ze względu na brak czasu spowodowany studiami dziennymi**. Tylko nieliczne osoby mogły się pochwalić jakimkolwiek doświadczeniem zawodowym. Niektórzy pracowali jako sprzedawcy w sklepach. Jedna osoba była kierowcą, jeszcze inna pracowała jako ochroniarz. Wszystkich łączył fakt, że traktowali te zajęcia tylko w charakterze pracy dorywczej

lub jako sposób zdobycia doświadczenia zawodowego. Na pierwszym miejscu stawiane były studia na uczelniach wyższych. W chwili przeprowadzania wywiadu większość badanych nie pracowała i nie zamierzała poszukiwać zatrudnienia: *nie pracuję i nie poszukuję zatrudnienia, nic nie robię, ponieważ jako student studiów dziennych zwyczajnie nie mam czasu*. Tylko dwie respondentki przygotowały kiedyś CV i listy motywacyjne, bądź też były na rozmowach kwalifikacyjnych z myślą znalezienia pracy. Jeżeli osoby poszukiwały zajęcia to krótkotrwałego, za pośrednictwem ofert pracy w internecie.

Uczestnicy badania wskazywali branżę, w której chcieliby poszukiwać lub będą poszukiwać pracy po skończonej edukacji. Większość odpowiedzi dotyczyła spójności pracy z kierunkiem studiów, zainteresowaniami oraz posiadanymi umiejętnościami. Osoby studiujące w branży medycznej w przyszłości poszukiwać będą pracy w tym zawodzie. Inny badany twierdził, że najchętniej widziałby się w branży związanej z elektroniką, w Lublinie lub okolicach. Kolejna osoba odnalazłaby się w pracy dla czasopisma jako korektor, recenzent lub dziennikarz, ale tylko jeśli nie rozpocznie studiów doktoranckich. Jeszcze inna osoba także miała w planach rozpoczęcie studiów doktoranckich. Jeżeli to się nie uda, to prawdopodobnie wyjedzie za granicę *ponieważ chcę, a nie muszę. Mógłbym pracować w Polsce, ale wolałbym za granicą, nie ze względu na warunki finansowe, tylko ze względu na moje pasje*. Następny badany także wiąże swoją przyszłość z kierunkiem swoich studiów – towaroznawstwem. Chciałby pracować jako kontroler jakości lub celnik, najlepiej w swoim powiecie. W branży budowlanej umieścił swoje preferencje inny absolwent. Opowiadał, że gotowy jest pracować na stanowisku kierowniczym, na przykład jako inspektor budowlany. Nie ogranicza się lokalizacyjnie do miejsca przyszłego zatrudnienia. Wśród przebadanej grupy tylko jeden respondent stwierdził, że nie myśli o przyszłości w ogóle i nie zastanawia się nad przyszłym zajęciem.

Kolejne zagadnienie to trudności w poszukiwaniu pracy. Zauważano, że jedna z większych przeszkód w uzyskiwaniu zatrudnienia to wymagania stawiane przyszłym pracownikom. Wielu respondentów uważało, iż pogodzenie młodego wieku oraz dużego doświadczenia zawodowego jest warunkiem nie do spełnienia. Dla badanej, wiążącej swoją przyszłość z medycyną, ukończenie lekarskiego egzaminu końcowego jest dużym problemem w drodze do wymarzonej pracy. Uzyskanie niskiego wyniku egzaminacyjnego wiąże się z gorszym przydziałem do placówki lekarskiej. Inną osobę w poruszaniu się po rynku pracy ograniczają zbyt niskie kwalifikacje. Ponadto *przeszkodą jest duża konkurencja, za dużo jest osób ubiegających się o jedno stanowisko pracy, a za mało miejsc pracy. Przeszkodą może być źle dobrany kierunek studiów, który nie daje tak wielu pożądanых kwalifikacji przez pracodawców*. Wśród respondentów artykułowane były opinie o nienajlepszym położeniu geograficznym województwa lubelskiego, wysokim bezrobociu, jak i braku umiejętności oraz znajomości w poruszaniu się po rynku pracy. Tylko jeden z badanych stwierdził, że nie dostrzega żadnych trudności ani przeszkód w znalezieniu pracy: *dla chcącego nic trudnego, naprawdę nie dostrzegam żadnych przeszkód*.

W dalszej części badania poproszono uczestników o wskazanie wymarzonej pracy (pod względem wynagrodzenia, warunków pracy, branży, formy zatrudnienia, odległości od miejsca zamieszkania). Dla respondentki studiującej medycynę wymarzona praca uzależniona jest od wyboru specjalizacji, co nie zmienia faktu, że myśli o pracy jako lekarz w renomowanym szpitalu Lublina lub okolic. Liczy na elastyczne godziny pracy, maksymalnie na ½ etatu: *ze względu na prestiż moich studiów chciałabym pracować w jak najlepszym szpitalu, w dobrze zgranym zespole, gdzie wynagrodzenie i warunki będą na wysokim poziomie*. Inny absolwent marzy o pracy za granicą, najlepiej w Niemczech. Po skończonej edukacji chciałby podjąć pracę na terenie Niemiec, jednakże w wyuczonym zawodzie elektronika. Wybór ten podyktowany jest zdobytym już doświadczeniem w branży budowlanej. Kolejny respondent chciałby w przyszłości być kierownikiem budowlanym, który nadzorowałby budowę budynków od fundamentów po zamknięty stan surowy. Inny widział się jako pracownik służb mundurowych, najlepiej w służbie celnej w Lublinie lub maksymalnie 20 km od miasta. Liczył także na umowę na czas nieokreślony oraz normowany czas pracy: *od dziecka moim największym marzeniem jest pracować w mundurze, najlepiej jako celnik na terenie województwa lubelskiego, dlatego też dołożę wszelkich starań by ten cel osiągnąć*. Pewna absolwentka stwierdziła, że chciałaby, by przyszła praca była użyteczna dla innych. Dlatego też widziała

siebie w pracy z dziećmi i z nimi chciałyby pracować. Jednocześnie świadomie rezygnuje z innych branż: *nie mam odpowiednich kwalifikacji i mierzę siły na zamiary*. Inny respondent liczy w przyszłości na pracę w zgranym zespole ludzi, gdzie nawiązywanie oraz utrzymywanie kontaktów handlowych z różnymi firmami będzie stawiane na pierwszym miejscu. Najlepszą branżą byłyby branża informatyczna, która zajmowałaby się systemami sztucznej inteligencji. Preferowana forma zatrudnienia to nienormowany czas pracy: *obecnie wiem, że nie nadaję się do pracy w normowanych godzinach, dlatego w przyszłości chciałbym pracować jako osoba, która będzie miała dużo wolnej ręki do samodzielnego działania*. Jeszcze inna respondentka uważała, że jej wymarzona praca to taka, która musi być związana z jej studiami, zapewni jej odpowiedni rozwój, dobre warunki życia, odpowiednią zapłatę oraz niezależność życiową. Dlatego w przyszłości chciałyby założyć własną działalność gospodarczą w postaci salonu kosmetycznego. Lokalizację firmy widzi w jej mieście rodzinnym (Biała Podlaska): *ze względu, że studiuje kosmologię i znam doskonale swoje miejsce zamieszkania, swoją przyszłość widzę jako właścicielkę salonu kosmetycznego. Mam nadzieję, że w przyszłości z pomocą środków z Unii Europejskiej osiągnę upragniony cel*.

4.2.3. Przedsiębiorczość w opinii respondentów

W dalszej części wywiadu poproszono absolwentów techników i liceów o podanie pierwszych skojarzeń ze słowem „przedsiębiorczość”. Pojęcie to miało dla badanych wiele znaczeń. **Jednocześnie u wszystkich budziło pozytywne skojarzenia.** Część uczestników badania uważała, że jest to cecha pozytywna i niezmiernie pożądana w dzisiejszych czasach. **Na pewno oznaczało dla nich chęć rozwoju i brania pewnych spraw w swoje ręce. Dla większości osób była to umiejętność zorganizowania sobie własnego miejsca pracy, a także doboru współpracowników.** Przedsiębiorczość to także rozsądne wykorzystywanie zastanych oraz powstałych, w czasie realizacji jakiegoś procesu, dóbr materialnych i wartości. Przedsiębiorczość łączona była z takimi pojęciami jak firma, logistyka, zarządzanie. Według pewnego respondenta przedsiębiorczość to nic innego jak *umiejętność zachowania się na współczesnym rynku pracy, umiejętność zdobywania i pomnażania pieniędzy, pomysł na własny biznes*. Inny dodaje, że to *umiejętność zorganizowania sobie czasu, własnej pracy, odpowiedniego rozplanowania i realizacji wszystkich zadań*. Ponadto podkreślał, że *przedsiębiorczość to praktyczna umiejętność zagospodarowywania swoich środków, niezależnie od ilości posiadanych zasobów pieniężnych, w taki sposób by uzyskać określone korzyści, ale niekoniecznie finansowe*.

Badanych zachęcono do wymienienia cech osoby przedsiębiorczej oraz wypowiedzenia się, czy takowe cechy posiadają. Absolwenci techników i liceów najczęściej określali osobę przedsiębiorczą jako taką, która powinna być surowa, ale i sprawiedliwa dla swoich podwładnych. Powinna orientować się na otaczającym rynku pracy, przejawiać cechy ekonomisty, psychologa oraz kadrowca. Nieodzownie musi interesować się polityką lokalną oraz krajową. Jedna z respondentek uważa, że osobę przedsiębiorczą powinien cechować spryt i czujność, nie powinna być zbyt pewna siebie, gdyż łatwo może popaść w rutynę. Zdaniem innej absolwentki przedsiębiorca *powinien myśleć logicznie, czyli tak postępować, by nie przysparzać sobie dodatkowych problemów*. Dodaje, że *osoba przedsiębiorcza powinna dostrzegać nowe możliwości, wyjścia z kłopotliwych sytuacji, tak, żeby nikt tego się nie spodziewał. Jednocześnie powinna dość tam gdzie jeszcze nikt nie doszedł*. Dla większości uczestników badania osoba przedsiębiorcza powinna cechować się kreatywnością, pomysłowością, pracowitością oraz odpornością na stres. Jednocześnie jest doskonale zorganizowana. Nie powinna zapominać o tym by być *osobą komunikatywną, otwartą na innych ludzi, na nowe znajomości*. Również znajomość prawa powinna być cechą dobrego przedsiębiorcy. **Wszyscy badani przypisują sobie w mniejszym lub większym stopniu cechy osób przedsiębiorczych. Mówią o sobie, że są otwarci na nowe wyzwania, kontaktowi, jednakże w większości brakuje im samodyscypliny w działaniu. Postrzegają siebie jako osoby ogólnie przedsiębiorcze, jednakże uważają, że posiadają zbyt mało wiedzy dotyczącej funkcjonowania firmy: zdają sobie sprawę, że moja wiedza jest zbyt ogólna, ale szybko się uczę i gotowa jestem w przyszłości podjąć zadanie założenia własnej**

firmy. Inny respondent dodaje: *mam jeszcze czas, na razie uczę się i dopiero w przyszłości zdobędę wszystkie praktyczne cechy dobrego przedsiębiorcy. Czas działa na moją korzyść.*

Następnie poproszono respondentów o odpowiedź z czym kojarzy im się prowadzenie własnej działalności gospodarczej. Zauważalne jest, że kwestia ta znacznie różniła przebadane osoby. Samodzielne prowadzenie własnego biznesu było dla niektórych respondentów wielką szansą i wyzwaniem, dla innych ogromnym trudem i wyobrażeniem nie do zrealizowania. W większości opinii własna działalność gospodarcza to niekończące się problemy: *prowadzenie własnej działalności gospodarczej kojarzy mi się z wielką zmurą, z wielkim trudem, ponieważ miałem doświadczenie pracować u osoby, która prowadziła własny biznes. Borykał się z niezliczonymi problemami, między innymi z wysokimi kosztami, podatkami, rynkiem zbytu. Dlatego na podstawie tych doświadczeń nie zdecydowałbym się na otworzenie własnej firmy.* Dla wielu badanych własna działalność gospodarcza to niekończąca się biurokracja: *nawet najlepszy pomysł bez odpowiedniej wiedzy księgowej, dotyczącej ZUS-u i Urzędu Skarbowego oraz samozaparcia, może w konsekwencji doprowadzić do rezygnacji z dotychczasowych planów życiowych. Ponadto, prowadzenie własnej firmy to ciągle poszukiwanie i zatrudnianie pracowników. Pilnowanie ich.* Większość respondentów uważa, że barierą nie do przejścia jest zdobycie wkładu własnego: *Jest nie lada wyzwaniem. Gdy się z nim uporamy musimy się liczyć z początkowymi stratami finansowymi. Dopiero przetrwanie tych problemów może dać szansę na utrzymanie się na współczesnym rynku.* Dla innych własny biznes wiąże się nieodparcie z ryzykiem, które zniechęca: *Wiem, że niepewność współczesnego rynku oraz chwiejność polskiej gospodarki dla mnie i dla wielu moich rówieśników jest zbyt dużym hamulcem do planowania własnej firmy. Dlatego trzeba mieć trochę znajomości, odpowiedni pomysł i troszeczkę szczęścia. Bez tych rzeczy nie ma co realnie myśleć o własnej firmie.* Dla kilkorga osób własna działalność to jednak duża szansa na bliżej nieokreśloną przyszłość. Podkreślali, iż bycie szefem wiąże się z posiadaniem pewnych uniwersalnych cech jak: zaradność życiowa, umiejętności radzenia sobie ze stresem, komunikatywność, dokładność. Świadomie przyznają, że na tym etapie swojego życia nie dysponują jeszcze takim potencjałem. *Bycie szefem we współczesnej Polsce jednoznacznie kojarzy mi się z przedsiębiorczością. Trzeba być osobą przedsiębiorczą, żeby przetrwać i nie zniknąć z rynku. Należy pamiętać, że trzeba także być osobą pomysłodawcą i elastyczną, potrafiącą odpowiednio przystosować się do zachodzących zmian i trendów.* Co ciekawe żaden z badanych nie wykluczył, że w przyszłości mógłby spróbować prowadzić własną firmę, zwłaszcza, że imponują im osoby, które decydują się na tego typu kroki. Jednakże, **dla większości temat własnego biznesu w chwili obecnej zajmuje odległe miejsce, na pewno nie równoległe z obecną edukacją.**

W dalszej analizie zagadnień dotyczących przedsiębiorczości poproszono absolwentów o wyrażenie opinii o wymaganiach kompetencji przedsiębiorczości przez pracodawców i sposobach przejawiania się tej kompetencji. Uzyskane odpowiedzi jednoznacznie wskazują na fakt, iż badanych można dla celów niniejszej analizy podzielić na dwie niemal przeciwstawne grupy. W pierwszej panowała opinia, że osoby, które w pracy przejawiają się kreatywnością i dużym zapałem w działaniu mogą przynieść wiele korzyści swojemu pracodawcy. Jeden z respondentów dodał, że *wszystko zależy od miejsca, w którym jesteśmy, no i od samego pracodawcy - jeżeli właściciel stawia na pierwszym miejscu na kreatywność, to nie będzie przywiązywał aż tak wielkiej uwagi do jakości wykonywanych zadań.* Inny przyznał, że *uzależnione jest od rodzaju, charakteru branży w jakiej funkcjonuje firma. Pamiętać należy, że jeżeli będą to tylko działania odtwórcze, mało kreatywne to można bardzo szybko zniszczyć pewną kreatywność w pracowniku.* Kolejny z badanych zauważył, że przedsiębiorczość w pracy uzależniona jest od rodzaju zajmowanego stanowiska: *jeżeli człowiek pracuje na stanowisku sprzedawcy ubezpieczeń lub samochodów, to musi być przedsiębiorczy, po prostu skuteczny, gdyż zwyczajnie nie zarobi.* Zdaniem większości przedsiębiorczość powinna przekładać się na dochód: *Moim zdaniem pracodawcy zatrudniający osoby pod kątem przedsiębiorczości liczą w pierwszej kolejności na zysk finansowy oraz rozwój własnej firmy.* Inna osoba dodaje: *Na podstawie moich doświadczeń życiowych mogę śmiało stwierdzić, że wiele zależy od samego pracodawcy, jeżeli jest to osoba nastawiona na szybki zysk i rozwój firmy, to zatrudniać będzie tylko osoby przedsiębiorcze, kreatywne, zaś jeżeli będzie to pracodawca nastawiony na długofalowy zysk i stabilizację to zatrudni przede wszystkim osobę uczciwą i stabilną.*

W drugiej grupie respondenci twierdzili, że na współczesnym rynku pracy osoby zatrudnione nie powinny, bądź też nie muszą przejawiać cech osób przedsiębiorczych: *Moim zdaniem bardziej pracodawcom zależy na solidności i uczciwości pracownika, niż na jego kreatywności i samodzielności. Od przedsiębiorczości wolą bardziej, aby pracownik był dyspozycyjny i pracował jak najdłużej.* Inny respondent dodał: *Niektórzy pracodawcy wymagają tylko bardzo ogólnej przedsiębiorczości wśród pracowników.*

W kolejnej części badania poproszono uczestników o ustosunkowanie się do kwestii sposobu przygotowania się do prowadzenia własnej działalności gospodarczej zarówno pod względem informacyjnym jak i organizacyjno-technicznym. Dla większości respondentów decyzja o założeniu własnej firmy powinna być gruntownie przemyślana, poprzedzona odpowiednim rozeznaniem rynku pod kątem zapotrzebowania na usługi lub towary: *Przede wszystkim musimy sprawdzić czy podobna firma, którą zamierzamy założyć już istnieje. Jeżeli nie istnieje, musimy sprawdzić popyt na nasz produkt. Później w zależności od branży możemy startować, oczywiście pod warunkiem, że dysponujemy odpowiednim kapitałem.* Dla jednego z badanych, istotną kwestią jest dogłębne przygotowanie merytoryczne pod kątem procesu zakładania firmy: *Trzeba jak najszerzej zapoznać się z zawiłościami prawa i przepisów gospodarczych, a także z zasadami prowadzenia własnej działalności gospodarczej.* Pozostali ankietowani dodali, że w celu jak najlepszego przygotowania się do prowadzenia biznesu należy dokonywać ciągłej analizy rynku i zachodzących na nim zmian. Równie ważnym czynnikiem mogącym pomóc przyszłym przedsiębiorcom są szkolenia z zasad prowadzenia firmy, elementów marketingu czy też z zakresu prawa gospodarczego. Jedna z respondentek, opierająca się na własnych doświadczeniach i spostrzeżeniach, uważała, że *w początkowej drodze do sukcesu w biznesie, najlepiej zatrudnić jak najlepszą osobę zajmującą się księgowością. Poza tym, nie wyobrażam sobie osoby rozpoczynającej własną działalność gospodarczą bez jakichkolwiek znajomości, kontaktów z osobami ze świata biznesu czy też polityki.*

Kontynuując kwestię przygotowania do prowadzenia firmy poproszono respondentów o opinie, skąd najlepiej czerpać informacje pozwalające na orientację w tym zakresie. W zdecydowanej większości badani wskazywali internet jako główne źródło informacji o możliwościach rozpoczęcia biznesu. Innymi sugerowanymi kanałami poznania podstaw przedsiębiorczości były branżowe książki i czasopisma. Jedna z respondentek wyznała: *szczerze mówiąc mam nadzieję, że wszystkich potrzebnych informacji dotyczących umiejętności zakładania i prowadzenia własnej działalności gospodarczej, dowiem się na studiach. Jeżeli będzie inaczej – będę szukała innych kanałów, źródeł informacji.* Niestety, ale moim zdaniem internet czy też artykuły prasowe nie poszerzą mojej praktycznej wiedzy. Liczę na szkolenia z lokalnymi pracodawcami. W podobnym tonie wypowiadali się inni respondenci, którzy prócz szkoleń i kursów równie chętnie wskazywali na spotkania z doradcami zawodowymi lub przedstawicielami instytucji rynku pracy. Równie ważnym czynnikiem, zdaniem respondentów, mogącym wpływać na wzrost poziomu wiedzy są porady i doświadczenie rodziny, znajomych oraz osób, które prowadzą lub prowadziły własną firmę: *wielu ciekawych rzeczy można się dowiedzieć od najbliższych i samych biznesmenów. Ich porady i wnioski są niekiedy ważniejsze niż niejeden podręcznik.* Jednocześnie, tylko dwóch respondentów jednoznacznie stwierdziło, że ktoś z ich bliskich prowadzi własną działalność gospodarczą. Zdaniem jednej z respondentek, nie należy zapominać o studiach i instytucjach informujących oraz ułatwiających prowadzenie działalności, zwłaszcza od kiedy Polska jest w strukturach Unii Europejskiej: *myślę, że studia też dają jakieś plusy, nawiązuje się kontakty, obserwuje się innych, zdobywa się wiedzę i niekiedy niezbędne doświadczenie. Jest teraz o wiele lepiej, niż było jeszcze kilka lat temu. Pomocą służą urzędy pracy, skorzystać można z pomocy środków unijnych.*

4.2.4. Gotowość absolwentów liceów i techników do założenia własnej firmy

Indywidualny wywiad pogłębiony identyfikował również gotowość podjęcia działalności gospodarczej teraz lub w niedalekiej przyszłości. Spośród badanych 40% jednoznacznie stwierdziło, że ani obecnie, ani w najbliższym czasie nie widzi się w roli osób prowadzących własną działalność gospodar-

czą. Pozostałe 60% uczestniczących w badaniu przewiduje założenie własnej firmy. Jednym z głównych warunków, od którego uzależniają respondenci decyzję utworzenia własnego biznesu jest sytuacja związana z egzaminami na uczelni. *Tak, jestem gotowy na utworzenie własnej firmy. Byłbym współwłaścicielem sklepu wraz z moim kolegą. Decyzje swoją uzależniam od zdania egzaminów na Politechnice Lubelskiej. Gdybym ich nie zdał, firmę zakładalibyśmy od razu. Gdy na uczelni będzie wszystko w porządku, naszą firmę założymy trochę później. Jednak wcześniej czy później ona na pewno powstanie.* Inny uczestnik badania chciałby prowadzić firmę szkoleniową oferującą szeroki zakres kursów i szkoleń. *W niedalekiej przyszłości chciałbym prowadzić szkolenia dla ludzi, powoli się do tego przygotowuję merytorycznie i logistycznie. Jak tylko uznam, że jestem gotowy to otworzę własną firmę.* Kolejny badany uważa, że do podjęcia działalności zmusi go sytuacja na rynku pracy. *Twierdził, że trudno mu będzie o pracę na etacie i dlatego już teraz przygotowuje się do roli przedsiębiorcy: Moim zdaniem najważniejszy będzie pomysł, ale na pewno chciałbym żeby moja przyszła działalność związana była z budownictwem. Ewentualnie coś z moim hobby jakim jest kolarstwo górskie, ale musiałby być to super pomysł, na który jeszcze nie wpadłem.* Zdaniem innej respondentki, czynnikiem motywującym do rozpoczęcia własnego biznesu jest możliwość pracy na własny rachunek, a także możliwość szybkiego zarobku: *Oczywiście chcę otworzyć swoją firmę. Wiem, że będzie to własny salon kosmetyczny umiejscowiony w okolicach Białej Podlaskiej.* Również kolejni badani przekonywali o swojej gotowości do podjęcia wyzwania. Jednakże zaznaczali, że na pierwszym miejscu stawiają obecnie studia, zaś przez pięć najbliższych lat będą sukcesywnie przygotowywać się do tego przedsięwzięcia. *Wydaje mi się, że jestem gotowy prowadzić własną działalność gospodarczą, ale wolałbym najpierw ukończyć studia, odpowiednio się przygotować merytorycznie i finansowo. W perspektywie najbliższych pięciu lat wiele może się zmienić, więc decyzję o charakterze mojej firmy pozostawię na późniejszy okres.*

Wśród uczestników wywiadów planujących rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej przeważała opinia, że najlepszym miejscem do jej założenia jest powiat, z którego pochodzą, bądź gdzie studiuje. Jedna z osób podkreśla popyt na usługi jako czynnik decydujący o miejscu działalności: *Trudno mi powiedzieć, w jakim powiecie chciałbym zarejestrować swoją działalność gospodarczą. Na pewno podjęcie stosownych decyzji będę uzależniał od zapotrzebowania na moje usługi. Ze względu na to, że mają to być usługi szkoleniowe liczę się z tym, że będę musiał jeździć po całej Polsce. W takim wypadku obojętna mi będzie lokalizacja mojej firmy.*

Respondentów poproszono również o wypowiedzi dotyczące największych barier związanych z prowadzeniem i utrzymaniem działalności gospodarczej oraz o wskazanie, które z nich wynikają z charakterystyki powiatu, na terenie którego zamierzają rozpocząć działalność gospodarczą. Najczęściej padały sugestie dotyczące braku środków finansowych (wkładu własnego), problemy z biurokracją oraz brakiem odpowiednich kontaktów: *Dla mnie własna działalność gospodarcza kojarzy się z dużą liczbą papierkowej pracy, na pewno z dużym wkładem własnym. Ponadto trzeba mieć znajomości, żeby prowadzić działalność. Bez tego trudno będzie zaistnieć na rynku.* Inna respondentka uważała, że do utworzenia, jak i utrzymania firmy potrzebny jest odpowiedni pomysł. Jej zdaniem moment założenia firmy i jej prowadzenia wymaga ciągłego kreatywnego działania: *Prowadzenie i utrzymanie działalności gospodarczej to nic innego jak zapewnienie sobie kolejnych źródeł dochodu, rozwoju firmy. By to osiągnąć musimy być stale kreatywni i otwarci na nowe pomysły.* Również brak klientów oraz rynku zbytu może skutecznie ograniczyć prowadzenie firmy. Jednocześnie **badani zgodnie uznali, że wymienione bariery nie wynikają z charakterystyki danego powiatu, na terenie którego zamierzają rozpocząć własną działalność gospodarczą, ich zdaniem bariery te są charakterystyczne dla całego kraju, bez względu na powiat czy województwo.**

Co ciekawe, **wszystkim wiedza zdobyta podczas nauki w szkole nie pomogłaby wcale lub pomogłaby nieznacznie w prowadzeniu własnego biznesu:** *Dotychczasową moją wiedzę w żaden sposób nie mogę połączyć z umiejętnościami założenia i prowadzenia własnej firmy. Na lekcjach zdobywałem tylko i wyłącznie wiedzę teoretyczną. Nieliczne strzępy informacji o przedsiębiorczości zdobywałem z internetu bądź też podczas rozmów z przyjaciółmi lub rodziną.*

Pomimo niewielkiej wiedzy praktycznej wyniesionej z dotychczasowych szkół, respondenci w większości uważają, że znają różne formy wsparcia, z których mogliby skorzystać zakładając i prowadząc własny biznes. Duże szanse dostrzegane są w pomocy Unii Europejskiej: *Liczę w przyszłości na fundusze europejskie, w tym szkolenia oraz doradztwo zawodowe, które będzie mi niezmiernie potrzebne.* Ponadto często wskazywaną formą wsparcia były różnego rodzaju dofinansowania i pożyczki finansowe: *Myszę, że jakieś dofinansowanie lub nisko oprocentowana pożyczka na start mogłaby być bardzo pomocna. Jeśli mój plan okazałby się dobry i ktoś uznałby, że mógłbym ubiegać się o dofinansowanie na start, to takiego wsparcia będę oczekiwał w przyszłości.* Inny respondent dodał: *będę się cieszył z każdej możliwej formy wsparcia. Każde pieniądze, które zostaną mi zaoferowane w formie pożyczki bezzwrotnej lub niskoprocentowej, będą mi potrzebne i na pewno wykorzystam je zgodnie z moimi planami.* Uczestnicy badania liczyli również na różne formy wsparcia z urzędów pracy. Jednak podjęcie wiążących decyzji uzależniają od rodzaju form pomocy przedstawionych im przez ww. urząd: *bardzo chętnie w przyszłości skorzystałbym z pomocy urzędów pracy, najchętniej oczekiwałbym pomocy o wymiarze finansowym. Inne formy wsparcia uzależniałbym od pewnych składowych, takich jak wolny czas czy też formy bezpośredniego wsparcia. Zaznaczam, że jestem otwarty na wszelką pomoc i dodatkowe informacje, które mogą mi pomóc w założeniu i utrzymaniu własnej działalności gospodarczej.*

4.3. Absolwenci szkół wyższych

W badaniu jakościowym na przełomie 2013 i 2014 roku uczestniczyło dziesięć osób (3 mężczyzn i 7 kobiet), **którzy w 2012 r. ukończyli określony etap edukacji na studiach wyższych** i w tamtym okresie wzięli udział w wywiadzie kwestionariuszowym będącym elementem badania „Plany i losy zawodowe absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych” realizowanym w projekcie „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy”. Reprezentowali oni następujące kierunki studiów: socjologia (2 osoby), filologia polska, administracja, pedagogika ogólna, fizjoterapia, dziennikarstwo, finanse i rachunkowość, geografia oraz pedagogika specjalna/resocjalizacja. W momencie przeprowadzania badania w 2012 r., ośmioro z tych respondentów było studentami ostatniego roku studiów licencjackich, natomiast pozostała dwójka kończyła studia magisterskie. Konsekwencją tego jest fakt, że osoby posiadające tytuł magistra zakończyły już kształcenie formalne na poziomie studiów wyższych, natomiast prawie wszyscy respondenci, którzy w momencie badania w 2012 r. znajdowali się na studiach licencjackich w chwili obecnej kontynuują edukację na magisterskich studiach uzupełniających (tylko jedna osoba zdecydowała się *odłożyć* studia magisterskie na bliżej nieokreśloną przyszłość).

Spośród uczestników badania, którzy byli absolwentami szkół wyższych 9 osób było studentami lubelskich uczelni, natomiast jedna osoba kończyła uczelnię w Białej Podlaskiej.

Nadmienić także należy, że jeden z badanych był osobą z niepełnosprawnością. Jest to istotne, gdyż jego specyficzna sytuacja w przypadku niektórych kwestii miała znaczący wpływ na deklarowane opinie.

4.3.1. Sytuacja respondentów na rynku pracy oraz ocena zdobytych kwalifikacji i umiejętności

Na samym początku wywiadu pragnęliśmy uzyskać od badanych krótką informację odnośnie postrzeganych przez nich korzyści związanych z faktem ukończenia określonych studiów w 2012 r. Okazuje się, że **tylko jedna osoba w swojej wypowiedzi odniosła się do pozytywnych stron ukończonego etapu edukacji w kontekście zwiększonych szans na rynku pracy.** Była to respondentka, która skończyła studia licencjackie z socjologii ze specjalnością komunikacja społeczna i media. Według niej, studiowany kierunek pomógł jej w znalezieniu zatrudnienia jako dziennikarz.

Cztery osoby, spośród uczestników badania, które kontynuowały naukę na studiach magisterskich, zwracały także uwagę, że wiedza zdobyta na studiach I stopnia jest niezwykle przydatna także podczas kolejnego etapu edukacji.

Sześcioro respondentów, wypowiadając się na temat pozytywnych stron ukończonych studiów, zwracało uwagę na ogólny rozwój sposobu odbierania rzeczywistości społecznej, poszerzenie horyzontów oraz przede wszystkim na rozwinięcie kompetencji miękkich, takich jak: komunikatywność, obycie, zdobycie wiedzy na temat kultury wypowiedzi itp.

Jedna z badanych stwierdziła, że według niej dużą korzyścią jest zdobyta wiedza i przede wszystkim umiejętności związane z fizjoterapią. Nie odnosiła swojej wypowiedzi do kontekstu związanego z pracą lecz raczej z możliwością ich wykorzystania w życiu prywatnym: *Korzyści, takie, że w tej chwili potrafię pomóc bardziej rodzinie, doradzić w jakichś takich medycznych sprawach, związanych z fizjoterapią, rehabilitacją, czasem z pierwszą pomocą.*

Dwie respondentki spośród absolwentów szkół wyższych nie potrafiły wskazać żadnych korzyści wynikających z ukończonej szkoły/kierunku. W swoich wypowiedziach w sposób zdecydowany akcentowały małe szanse na znalezienie zatrudnienia po ukończonych studiach. Pierwsza twierdziła: *Nasza uczelnia nie daje nam żadnych możliwości na podjęcie jakiejkolwiek pracy, dlatego że mamy bardzo mało praktyk. Nasze studia są bardziej teoretyczne, ale ze względu na wykonywanie tego zawodu jako pedagog resocjalizacyjny potrzebna jest nam ta praktyka, a uczelnia nie daje nam w zasadzie takiej możliwości.* Natomiast druga z badanych już w trakcie nauki widziała zagrożenia związane z trudnościami w poszukiwaniu pracy i w swoim postępowaniu postanowiła zaradzić tej sytuacji: *Powiem szczerze, że dużo osób mieliśmy na roku i małe są perspektywy na rynku pracy. Dlatego też podjęłam drugi kierunek, zaczęłam studiowanie zarządzania jeszcze równoległe z administracją, bo zobaczyłam, że na rynku niekonieczne jest zapotrzebowanie na takie osoby po administracji. Poza tym trudno jest się dostać do jakiegoś urzędu, więc stwierdziłam, że warto umieć coś więcej.*

W dalszej części wywiadu badani zostali poproszeni o ocenę uzyskanej wiedzy teoretycznej oraz praktycznej. Zdecydowanie przeważała opinia, że uzyskana wiedza teoretyczna jest wystarczająca – takiego zdania było 9 respondentów. Jeden z nich twierdził nawet, że było jej zdecydowanie za dużo, gdyż w jego opinii ten czas można było poświęcić na zdobywanie umiejętności praktycznych. Jedna z badanych zwracała jednak uwagę, że ocena wiedzy jest dość subiektywna i nie każdy student, nawet tego samego kierunku i roku, ma taką samą wiedzę – według niej poziom przekazywanych informacji był wysoki, jednak do zaliczenia poszczególnych przedmiotów nie trzeba było jej całej posiadać. Wśród przebadanych absolwentów szkół wyższych znalazła się natomiast tylko jedna osoba, która kategorycznie twierdziła, że w jej ocenie poziom wiedzy teoretycznej był niski.

Zdecydowanie gorzej uczestnicy badania oceniają umiejętności praktyczne ukształtowane w trakcie studiów ukończonych w 2012 r. Respondenci zgodnie twierdzili, że ilość zajęć praktycznych była bardzo znikoma i nie pozwalała na uzyskanie kompetencji, które byłyby atrakcyjne dla pracodawcy. Jak już wspomniano, niektórzy badani sugerowali zmniejszenie liczby zajęć teoretycznych na korzyść praktycznych. Jeden z respondentów (absolwent filologii polskiej) deklarował: *Sporo teorii, która była wykładana albo nie..., którą trzeba było samemu gdzieś tam zdobyć. Ale nie zawsze było pokazane nam jak to dokładnie robić. Nie dopilnowano żebyśmy umieli to robić, ale to chyba tak jest na wszystkich studiach. Gdyby inna proporcja była – mniej teorii więcej praktyki. Zawsze tak uważałem.* Inna respondentka dodała: *Akurat mój kierunek, finanse i rachunkowość, to wiedza praktyczna – może się przejawiać między innymi w obsłudze programów księgowych. Mieliśmy na to bardzo mało czasu. Tak samo zaawansowane wykorzystanie Excela czy innych pakietów ze środowiska Office, nie było jakoś szczególnie rozbudowane.* Zwracali także uwagę, że w programie nauczania zbyt mało czasu przewidziane jest na odbywanie praktyk studenckich, w trakcie których możliwe byłoby zdobycie pewnych umiejętności oraz doświadczenia w rzeczywistym środowisku pracy. Niektórzy respondenci bardzo negatywnie wypowiadali się także o organizacji praktyk: *Jeśli chodzi o praktykę, to raczej średnio. Mieliśmy na studiach tylko jedne praktyki,*

takie studenckie i myślę, że to było za mało, bo były tylko dwutygodniowe i każdy sam musiał je sobie zorganizować. Niektórzy sobie załatwiali i nic nie robili. Tak naprawdę więc tutaj z własnej inicjatywy trzeba było sobie szukać praktyk.

Zdecydowana większość respondentów w trakcie ostatnich dwunastu miesięcy nie podejmowała aktywności związanych z podnoszeniem kwalifikacji poza kontynuacją edukacji formalnej:

- 5 osób dalej kształci się tylko na studiach II stopnia (zgodnie z kierunkiem studiów I stopnia),
- 1 osoba kontynuuje studia na kierunku z licencjatu oraz rozpoczęła nowy kierunek, jakim jest doradztwo zawodowe,
- 1 uczęszczała do szkoły policealnej (kierunek kosmetologia).

Tylko jeden z uczestników badania, który nadal się uczył na studiach wyższych rozpoczął dodatkowy kurs – był to kurs drugiego stopnia z języka migowego. Dwójka badanych to osoby, które zakończyły już studia i w chwili obecnej pracują. Podnosili swoje kwalifikacje w ramach kursów bezpośrednio związanych z wykonywanym zawodem – respondentka ukończyła jedno szkolenie sprzedażowe z obsługi klienta (poza ukończonym dodatkowym kierunkiem studiów w 2013 r.), natomiast respondent odbył szereg certyfikowanych szkoleń i kursów związanych z zawodem trenera piłki nożnej. Uczestnicy badania zostali zapytani także o to, jakie korzyści przyniosło im zdobycie tych dodatkowych kwalifikacji. Tylko absolwent, który ukończył dodatkowe kursy związane z zawodem trenera piłki nożnej twierdził, że pozwoliły mu one na rozwój i były niezbędne, by zdobywać kolejne uprawnienia umożliwiające prowadzenie zajęć w większej liczbie grup (np. na wyższych poziomach ligi polskiej). Respondentka, która ukończyła szkolenie sprzedażowe w pracy, nie wypowiadała się o nim w kontekście korzyści, gdyż był to wymóg służbowy, niezbędny do dalszej pracy w firmie.

W trakcie spotkania diagności zadawali także pytania odnośnie planów podnoszenia kwalifikacji w ciągu najbliższych 12 miesięcy. **Spośród absolwentów szkół wyższych tylko dwie osoby miały sprecyzowane plany związane z przyszłym ich podnoszeniem** – jeden badany zamierza uczestniczyć w kursach związanych z wykonywaniem zawodu trenera piłki nożnej oraz ukończyć kurs UEFA B zwiększający jego uprawnienia do trenowania zespołów piłkarskich. Jedna respondentka chciałaby natomiast po ukończeniu w bieżącym roku studiów II stopnia rozpocząć aplikację kuratora. Przyznała jednak, że będzie to bardzo trudne: *Dostanie się na aplikację kuratorską jest tak samo trudne jak dostanie pracy. Tak, że zobaczymy. Liczę tak naprawdę na łut szczęścia. W zasadzie, to teraz tylko na to młodzi ludzie liczą, że po prostu się zwyczajnie może uda.* Piątka respondentów także zamierza podnosić kwalifikacje w najbliższym czasie, lecz plany te nie są jeszcze uszczegółowione. Czworo z nich mówiąc o zakresach ewentualnego kształcenia wymieniało następujące zakresy: HR, mediacja, prawo pracy, marketing, zarządzanie zespołem, kurs językowy a jeden nie był natomiast w stanie wskazać konkretnego obszaru, w którym chciałby zwiększać swoją wiedzę. Stwierdził, że chciałby skupić się na poszukiwaniu pracy i dopiero po jej otrzymaniu zdecydować o ewentualnym podnoszeniu kwalifikacji w zakresie, który będzie odpowiadał jego pracodawcy. Wszyscy badani, którzy mają mniej lub bardziej skonkretyzowane plany odnośnie podnoszenia kwalifikacji, zwracali uwagę, że dzięki temu ich CV będzie bardziej rozbudowane, co może się przełożyć na większe szanse znalezienia satysfakcjonującej pracy. Ilustruje to przykładowa wypowiedź uczestniczki badania: *Widzę, że są oferty pracy. Dużo ofert jest w HR czy w kadrach, płacach i na podstawie tego stwierdziłam, że warto byłoby się podszkolić.* Wśród przebadanych absolwentów szkół wyższych znalazła się także trójka respondentów, którzy w chwili obecnej nie planują żadnego kształcenia, lecz w przypadku pojawienia się oferty atrakcyjnego kursu, bądź szkolenia (najlepiej darmowego) byłiby gotowi podnosić swoje kwalifikacje. Jak powiedział jeden z badanych: *Nic nie planuję... Planuję podnoszenie swoich kwalifikacji, ale nie planuję nic konkretnego, czekam na spontana. Jak będzie jakiś kurs, który mi przypasuje, który akurat „wyplynie”, że tak powiem, to się na niego zgłoszę.*

Kolejnym z tematów wywiadu były postrzegane przez badanych ich własne zalety, dzięki którym byłiby atrakcyjnymi pracownikami. Diagności uzyskali zdecydowanie najmniej informacji jeżeli chodzi o posiadane kwalifikacje, potwierdzone uzyskanym dokumentem, poza wykształceniem za-

wodowym. Tylko jedna uczestniczka badania przyznała, że posiada certyfikat na poziomie B1 z języka angielskiego. Kolejne dwie osoby wskazały, że znajomość języka może pomóc im w znalezieniu pracy (1 respondent znał bardzo dobrze język angielski, a 1 respondentka na wysokim poziomie opanowała znajomość języka niemieckiego i angielskiego). Spośród wszystkich badanych, większość (6 osób) jako swoją zaletę wymieniała posiadane doświadczenie zawodowe. W ich przekonaniu osoba, która określony czas pracowała jest zdecydowanie bardziej pożądana przez pracodawców, gdyż nie trzeba poświęcać jej tak dużo czasu na przyuczenie do wykonywania obowiązków oraz nabycia umiejętności odnalezienia się w środowisku pracy. **Wśród najczęściej wymienianych umiejętności społecznych i cech charakteru zwiększających szanse na znalezienie zatrudnienia, które posiadali respondenci były: komunikatywność (9 wskazań), gotowość do podnoszenia kwalifikacji (4 wskazania), zaangażowanie (4 wskazania), praca pod presją czasu i stresu (4 wskazania), systematyczność (3), łatwość w nawiązywaniu kontaktów (3), ambicja (2), kreatywność (2), umiejętność pracy w grupie (2), umiejętność nawiązywania kontaktów (2), umiejętność szybkiego uczenia się (2), posiadanie dobrego kontaktu z klientem (2).** Pojedyncze odpowiedzi dotyczyły: umiejętności negocjowania, umiejętności kierowania zespołem, sumienia, umiejętności organizacji czasu, zdyscyplinowania, przedsiębiorczości.

4.3.2. Poszukiwanie lub utrzymanie zatrudnienia

Zdecydowanie najbardziej popularnym sposobem poszukiwania pracy jest przeglądanie stron internetowych. Respondenci wskazywali, że otrzymują subskrypcje z ogłoszeniami o pracę na swoją skrzynkę mailową oraz sami przeglądają portale internetowe – np. pracuj.pl, tablica.pl czy witryny biur karier. Jedna z respondentek wprost przyznała, że pracę znalazła dzięki ogłoszeniu zamieszczonemu na portalu społecznościowym: *Na portalu takim, co bym się nie spodziewała, bo to taki portal z darmowymi ogłoszeniami, nie tylko dotyczącymi pracy – tablica.pl.* Dwie osoby w trakcie wywiadu przyznały, że poszukując pracy proszą także o pomoc znajomych, którzy być może wiedzą o wolnych miejscach pracy lub są w stanie pomóc w znalezieniu zatrudnienia. Absolwentka pedagogiki próbowała także osobiście dostarczać swoje CV – *Wyglądało to tak, że wpisałam w internecie różne placówki resocjalizacyjne, różne ośrodki opiekuńczo-wychowawcze. Spisałam wszystkie adresy, wydrukowałam CV pod względem tych placówek i po prostu chodziłam i roznosiłam te CV, pytałam o pracę. Tak jak już wspomniałam wcześniej, nie było to nic przykrego, nic mnie przykrego nie spotkało, ale wyglądało to tak, że „poszukuje pani pracy, tylko, że u nas nie ma wolnych etatów, niech pani spróbuje może w przyszłym roku, może coś się zwolni”. Ale CV zostawiałam i wydaje mi się, że tylko ze względu takiej bardziej uprzejmości, że „gdyby coś było – zadzwonimy”, ale i tak nie liczę na to.* Z jej wypowiedzi wynikało, że poszukiwanie pracy w taki sposób jest bardzo trudne, gdyż większość pracodawców nie szuka pracowników, a jeśli to robią to albo umieszczają ofertę pracy albo rekrutują pracownika w sposób nieformalny.

W ciągu ostatnich 12 miesięcy tylko dwójka uczestników badania nie podejmowała żadnych aktywności związanych z pracą lub jej poszukiwaniem – jeden respondent, jak już wcześniej wspomniano, postanowił do końca studiów skupić się tylko na nauce, natomiast respondentka przeglądała ogłoszenia, lecz nie odpowiadała na nie. Oboje także stwierdzili, że ewentualnie mogliby podjąć zatrudnienie, ale tylko w elastycznych godzinach pracy (respondent zwracał uwagę, że pracę świadczyłby najchętniej w oparciu o umowę cywilnoprawną, 2-3 razy w tygodniu, natomiast respondentka posiadała tylko oczekiwania odnośnie zarobków – byłaby usatysfakcjonowana, gdyby zarabiała ok. 1500 zł). Dwie badane przez ostatni rok wysyłały w miarę regularnie swoje CV do różnych firm, lecz jak same przyznały, nie dostały żadnej odpowiedzi ani zaproszenia na rozmowę kwalifikacyjną. Wśród przebadanych absolwentów szkół wyższych tylko trójka przez cały ten okres była zatrudniona – odpowiednio w charakterze trenera piłki nożnej, dziennikarza w portalu internetowym oraz doradcy klienta. Pozostałe osoby odbywały praktyki, staże lub podejmowały dorywcze prace (bez umowy lub na podstawie umowy cywilnoprawnej). Jedna z respondentek, która ukończyła finanse i rachunkowość, po odbyciu stażu zdecydowała się

prorowadzić działalność gospodarczą, dlatego sama zrezygnowała z podjęcia zatrudnienia po jego ukończeniu i w chwili badania oczekiwała na przyznanie jej dofinansowania na założenie własnej firmy – warunkiem otrzymania dotacji było nieposiadanie zatrudnienia. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów nie można powiedzieć, że którykolwiek z respondentów w ciągu ostatnich 12 miesięcy utracił pracę – jej wygaszenie było zazwyczaj związane z zakończeniem praktyk, stażu lub wiązało się z jej dorywczym charakterem. Ponadto, dwie osoby pracujące przyznały, że miały w tym czasie propozycje innej pracy. Odmówiły jednak – jedna, gdyż była to tylko propozycja pracy dodatkowej, na którą nie miałyby czasu; druga, gdyż nie była zainteresowana pracą w telefonicznej obsłudze klienta.

W chwili obecnej pracuje łącznie 5 osób, ale tylko jedna osoba zatrudniona jest na stanowisku związanym z ukończonym kierunkiem studiów – absolwentka socjologii ze specjalnością medialną jest dziennikarką. Pozostali wykonują pracę nie związaną bezpośrednio z posiadaniem wykształceniem, ale jak powiedziała jedna z respondentek, dzięki pracy możliwe jest zdobywanie niezwykle cennego doświadczenia zawodowego i, np. w jej przypadku, obecne obowiązki umożliwiają jej podszkolenie znajomości języka niemieckiego.

Spośród pracujących w chwili badania absolwentów szkół wyższych, dwójka respondentów zdecydowanie stwierdziła, że nie obawia się utraty pracy. Uważali, że ich pozycja w firmie jest na tyle stabilna, że nie muszą się martwić ewentualnym zwolnieniem. Pozostała trójka posiadała natomiast pewne poczucie zagrożenia związanego z możliwością utraty pracy. Przyczyny posiadanych obaw są bardzo zróżnicowane i zależą od indywidualnej sytuacji respondentów oraz firm/institucji, w których pracują. Każda z uczestniczek badania w inny sposób argumentowała taki stan rzeczy, co najlepiej zobrazują ich wypowiedzi:

- Respondentka pracująca jako doradca klienta: *Codziennie widzę zagrożenie... Trochę to chyba wynika z polityki mojej firmy, ale też ważne są wyniki tak naprawdę. Jeżeli się nie wyrobi wyników, pójdzie coś nie tak, to mam świadomość, że mogę stracić pracę.*
- Respondentka pracująca jako dziennikarka: *Przede wszystkim nie pewna, znaczy no nie pewna... no duża, że tak powiem duża ilość tych wszystkich mediów w naszym regionie, także to może się z tym wiązać prawda – gdzieś tam ten rynek jest tak szeroki, że aż za. No i może czasami coś upaść, czy coś tam się może stać, nie daj Boże.*
- *Może pod tym względem, że w tej chwili jestem zaręczona, planuję ślub i co się z tym wiąże później - po prostu dziecko. Mam umowę na czas określony, więc może w przypadku, gdy po prostu byłabym w ciąży i chciałabym odejść na urlop, na zwolnienie, a później na urlop macierzyński, być może wtedy po prostu szefowa nie chciałaby mi przedłużyć tej umowy i mogłaby zatrudnić kogoś innego.*

Z drugiej strony, w grupie absolwentów pracujących w chwili badania, bardzo nisko oceniane są szanse zmiany pracy na bardziej satysfakcjonującą. Trzy respondentki przyznały, że obecnie ich szanse na zmianę miejsca zatrudnienia są znikome. Przyznały jednak, że przeglądają czasami ogłoszenia i wierzą, że w przyszłości być może pojawi się szansa na przeprowadzenie takich zmian. Najbardziej satysfakcjonujące, w ich przekonaniu, byłoby uzyskanie zatrudnienia w zawodzie. Tylko respondent, który pracuje jako trener piłki nożnej przyznał, że na bieżąco otrzymuje różne oferty zmiany pracy lub podjęcia pracy dodatkowej. Przyznał jednak, że na razie nie jest nimi zainteresowany. Przekonać mogłyby go tylko bardzo dobre warunki finansowe i/lub awans sportowy.

Respondenci zostali także zapytani o swoje preferencje odnośnie poszukiwanej pracy. Okazało się, że zdecydowana większość (7 osób) pragnie pracować w miejscu swojego zamieszkania i rejon poszukiwań ogranicza tylko do tego powiatu (ze względu na fakt, iż większość respondentów mieszkało w Lublinie to właśnie to miasto było najczęściej wskazywane). Jedna z badanych dodatkowo mogłaby starać się o zatrudnienie w Warszawie, ale nie ukrywała, że byłaby to dla niej ostateczność. Tylko dwóch respondentów zadeklarowało, że aby zwiększyć swoje szanse na znalezienie satysfakcjonującego zatrudnienia gotowi są wyjechać z województwa lubelskiego. Jak mówił jeden z badanych: *Zakładając, że bym poszukiwał pracy wolę być elastyczny. Jeśli praca byłaby atrakcyjna, jeśli propozycja pojawiłaby się atrakcyjna, to na pewno mógłbym się dostosować.*

W trakcie wywiadu uczestnicy badania wymienili kilka subiektywnych przyczyn, dla których poszukiwanie pracy w regionie jest takie trudne. Najczęściej wskazywanym czynnikiem była niewielka liczba miejsc pracy w zawodach wynikających z wykształcenia respondentów. Ilustruje to przykładowa wypowiedź: *Mała ilość stanowisk pracy, które tak naprawdę się nie zwalniają, bo jednak, w części tych miejsc gdzie ja szukałam pracy ta kadra jest już dosyć wiekowa, która czeka na odejście na emeryturę, ale jeszcze mimo wszystko troszeczkę to potrwa. Nowe miejsca pracy jeszcze się nie zaczęły tworzyć.* Z wypowiedzi badanych wynika, że w takiej sytuacji niezbędne jest posiadanie odpowiednich znajomości, gdyż w innym przypadku, przy tak dużej konkurencji i znikomej liczbie ofert pracy, znalezienie zatrudnienia w zawodzie jest niemal niemożliwe: *Jak jest już jakieś stanowisko, to jest ono zarezerwowane dla swoich osób – gdzieś z rodziny, ktoś już zaklepał miejsce dla kogoś ze znajomych.* Jedna z respondentek zwróciła w swojej wypowiedzi uwagę na to, iż nawet jeżeli w regionie pojawiają się oferty pracy to zazwyczaj nie wymagają one ukończenia studiów wyższych i związane są przede wszystkim z szeroko rozumianą sprzedażą, gdyż według niej na rynku przeważają procesy rekrutacyjne na stanowiska sprzedawców i doradców klienta. Także brak doświadczenia zawodowego należy do najczęściej wymienianych przez absolwentów czynników utrudniających znalezienie pracy. Absolwenci szkół wyższych zdają sobie sprawę, że jest ono niezwykle cenione przez pracodawców i w dużej mierze determinuje szanse na znalezienie jakiegokolwiek pracy – szczególnie w Lublinie, który w opinii badanych jest miastem „studenckim”, gdzie panuje duża konkurencja. W trakcie rozmowy respondenci tłumaczyli fakt braku odpowiedzi ze strony firm, do których wysyłali swoje CV, przede wszystkim niewielkim stażem pracy lub jego całkowitym nieposiadaniem. Jedna z badanych wprost stwierdziła: *jest bardzo dużo absolwentów w Lublinie, jest duża konkurencja na rynku. Myślę, że teraz bardziej są świadomi studenci tego, że muszą mieć nie tylko tę wiedzę ze studiów, ale też podejmują pracę na studiach. Ja trochę tak zaniedbałam. Byłam na dziennych, a mogłam pójść na zaoczne i pracować już od czasów studiów – wtedy miałabym dużo większe doświadczenie i tego żałuję. Zdaje sobie sprawę z tego, że to jest takim zagrożeniem. Boje się też, że mam za mało tego doświadczenia, bo często pracodawcy wymagają takiego super doświadczenia, już kilkuletniego.* Wypowiedzi respondentów w kwestii trudności były do siebie bardzo podobne i dotyczyły kwestii, które zostały powyżej omówione. Tylko dwie odpowiedzi miały charakter jednostkowy. Jeden uczestnik badania stwierdził, że pewnym problemem jest brak posiadania dokumentów potwierdzających posiadane umiejętności – w jego przypadku chodziło o certyfikat językowy. Jest to według niego bardzo istotne, gdyż w momencie procesu rekrutacyjnego uwiarygadnia w oczach pracodawcy posiadaną wiedzę i umiejętności – sam zna język angielski, ale jego zdaniem taką informację w CV może zawrzeć każdy, a dopiero dokument jest wystarczającym dowodem potwierdzającym ten fakt. Kolejny respondent wskazał natomiast na trudności związane z jego specyficzną sytuacją – jest on bowiem osobą niepełnosprawną. W trakcie wywiadu przyznał, że może to stanowić jego wadę, ale także zaletę: *Trudności, które dostrzegam są zarazem plusem dla łatwiejszego znalezienia pracy – są plusem dla pracodawcy, czyli moja niepełnosprawność. Ale nie chcę się żalić, moja dysfunkcja jest bardzo skomplikowana, niedowład ręki i nogi. No i to jest problematyczne w poruszaniu się. Ale zarazem jest mi łatwiej w znalezieniu pracy jako osobie niepełnosprawnej. Pracodawca może uzyskać dofinansowania jakiegoś.* Respondent ten z jednej strony zdawał sobie sprawę, że jego niepełnosprawność może go nieco ograniczać w wykonywaniu pewnych czynności, lecz zarazem wskazywał na czynnik finansowy, który może sprawić, że zatrudnienie osoby z niepełnosprawnością jest szczególnie opłacalne dla potencjalnego pracodawcy.

4.3.3. Wiedza na temat rynku pracy w momencie wyboru studiów

Diagności zapytali badanych jak z perspektywy czasu oceniają swoją wiedzę na temat rynku pracy w momencie, gdy wybierali kierunek studiów. Okazało się, że siedem osób przyznało, że nie posiadało takich informacji wcale, nie interesowało się nimi lub były one pobieżne. Absolwenci, którzy znaleźli się w tej grupie wybierając kierunek studiów kierowali się przede wszystkim własnymi zainteresowaniami i mieli

nadzieję, że w przyszłości znajdą pracę. Nie zastanawiali się jednak nad tym, jak duże trudności wiążą się ze znalezieniem zatrudnienia w zawodzie po ukończeniu określonego kierunku studiów. Zwracali jednak uwagę, że **problem leżał przede wszystkim w ich stosunku do przyszłości**, a nie braku informacji. Jak mówiła jedna z respondentek: *Teraz myślę, że coś innego bym wybrała. W liceum nie miałam pojęcia co chcę robić, wiedziałam tylko, że nie jestem umysłem ścisłym, więc będę kierowała się w kierunku tych humanistycznych przedmiotów. Natomiast bardzo tego żałuję, bo można było bardziej wniknąć w ten rynek pracy. Jednak poszukiwani są raczej specjaliści, jacyś tacy fachowcy, a nie humaniści. Po administracji ciężko jest z pracą, gdyż tak naprawdę nie uczy konkretnego zawodu. Jak byłam w liceum to była taka bardziej abstrakcja, co będę robiła po studiach. Inna natomiast twierdziła: *Jak zapisywałam się do tej szkoły w zasadzie nie rozglądałam się za tym jakie są szanse – że będę gdzieś tam pracować, tylko mnie ten kierunek interesował. A teraz już się rozejrzałam i wydaje mi się, że w naszym regionie jest kiepsko o pracę w tym kierunku. Oznacza to więc, że zdecydowana większość respondentów, którzy wzięli udział w badaniu nie miała świadomości na temat realiów na rynku pracy województwa lubelskiego. Z tego powodu część z nich wybrała kierunki studiów, po których bardzo trudno jest znaleźć zatrudnienie. Wypowiedź jednej z osób świadczy także o tym, że wybierając kierunek studiów należy dokładnie zapoznać się z informacjami na jego temat w kontekście oczekiwań pracodawców, ilością ofert pracy itp. a nie bazować tylko na ogólnikach: *Kiedy rozpoczynałam studia, wydawało mi się wiele, ale nie wiedziałam nic. Dzisiaj z perspektywy mogę ocenić, że wtedy nie wiedziałam nic na temat rynku pracy. Raczej kierowałam się jakimiś stereotypami, czy nadziejami. Może to się bardziej wyklarowało, bo na początku nie miałam oczekiwań, raczej wydawało mi się, że znalezienie pracy, to odrobina chęci, odrobina umiejętności i to bardzo łatwo przyjdzie. Natomiast teraz dowiedziałam się czego oczekuje pracodawca, co może z siebie dać pracownik, albo jakie kwalifikacje powinien zdobywać. To, że powinien ciągle się rozwijać, podnosić swoje kwalifikacje, szukać ciągle nowych kontaktów i uczęszczać nieustannie na kursy, brać udział w szkoleniach, które pomagają w autoprezentacji.***

W grupie tej znalazły się także dwie osoby, które twierdzą, że w momencie wyboru kierunku studiów posiadały wiedzę na temat szans na rynku pracy, po ukończeniu określonego kierunku. Przyznają, że posiadali świadomość, że decydują się na studia, po których trudno będzie znaleźć pracę. Ponadto jedna respondentka powiedziała, że jej wiedza odnośnie sytuacji na rynku pracy w województwie lubelskim była dość ograniczona w momencie wyboru kierunku studiów, lecz już po ich podjęciu zaczęła się tym interesować i aby zwiększyć swoje szanse zatrudnieniowe postanowiła rozpocząć naukę na dodatkowym kierunku – *Jak ja wybierałam ten kierunek to był jako mój kierunek drugi, bo sobie mówię: z jednym kierunkiem to nic człowiek raczej nie zorganizuje, więc to był mój kierunek jako drugi wybierany. Więc już była jakaś tam świadomość, że z pracą jest ciężko i tak dalej. Dlatego tak świadomie wybrałam, że może akurat się uda, że z dwoma kierunkami będzie łatwiej.*

Prawie wszyscy respondenci, poza jedną osobą, stwierdzili, że w chwili obecnej ich wiedza na temat rynku pracy jest zdecydowanie większa. Podkreślają, że z jednej strony dociera do nich coraz więcej informacji, z drugiej strony oni sami są taką wiedzą zdecydowanie bardziej zainteresowani, dlatego są bardziej podatni na komunikaty dotyczące zatrudnienia, aniżeli było to przed podjęciem nauki na studiach wyższych. **Przyznają, że teraz są bardziej świadomi, jak trudno będzie im zdobyć zatrudnienie – szczególnie w zawodzie wyuczonym.** Tylko jeden respondent przyznał, że informacje takie go nie interesują i dopiero po ukończeniu studiów będzie zwracał na nie uwagę – *Nie wiem... nic mnie to nie interesuje... poczekam jak skończę studia żeby wystartować na rynku pracy. Nie interesuje mnie to po prostu. Jest to temat dla mnie odległy, który mnie nie interesuje.*

Dziewięć osób, które są zainteresowane sytuacją na rynku pracy w województwie lubelskim korzysta z różnych źródeł wiedzy na jego temat. Sześć osób w trakcie wywiadu przyznało, że podstawowy kanał informacyjny stanowią dla nich rozmowy ze znajomymi – najczęściej osobami, które studiują lub studiowały taki sam kierunek. Taka wymiana doświadczeń buduje w świadomości pewien obraz wymagań pracodawców odnośnie kandydatów do pracy oraz ewentualnych możliwości prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Cztery osoby zwróciły także uwagę, że wiedzę na temat oczekiwań pracodawców odnośnie potencjal-

nych pracowników uzyskują dzięki przeglądaniu ofert pracy – nawet, gdy nie ubiegają się o pracę przeglądają ogłoszenia, żeby zapoznać się z wymaganiami odnośnie kwalifikacji czy doświadczenia zawodowego. Także czwórka badanych przyznała, że informacje posiada dzięki korzystaniu ze stron internetowych związanych z pracą (poza portalami ogłoszeniowymi są to strony biur karier, urzędów pracy, portale studenckie itp.). Jedną respondentką przyznała, że interesuje się badaniami dotyczącymi rynku pracy, które prowadzone są w województwie lubelskim – *Wiedzę czerpię przede wszystkim z informacji publikowanych przez Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy, również publikacje miejskich i powiatowych urzędów pracy i pozostałych publikacji, które są pisane pod patronatem różnych uczelni odnoszących się do rynku pracy i Lubelszczyzny przede wszystkim. Natomiast jeden z respondentów wskazał, że jedynym źródłem informacji na ten temat jest telewizja.*

4.3.4. Wymarzona praca

Ostatnim tematem jaki został poruszony w trakcie pierwszej części wywiadu była wymarzona praca każdego z badanych. W większości przypadków absolwenci studiów wyższych chcieliby zostać zatrudnieni w zawodzie wyuczonym. Zwrócić jednak należy uwagę, że poszczególni respondenci w wymarzonej pracy zwracają uwagę na inne jej płaszczyzny – jedni na zawód i co za tym idzie obowiązki, inni na warunki zatrudnienia. Skrócone informacje na temat wymarzonej pracy uczestników badania zawarte są w tabeli zamieszczonej poniżej:

Tabela 35. Wymarzona praca poszczególnych absolwentów szkół wyższych

Wymarzona praca	
Respondentka 1	Ukończyła studia licencjackie z pedagogiki ze specjalizacją animator kultury, a obecnie kontynuuje studia na kolejnym stopniu. W przyszłości chciałaby pracować przy organizacji różnego typu eventów, koncertów itp.
Respondentka 2	ukończyła studia licencjackie na kierunku pedagogika resocjalizacyjna i w chwili obecnej kontynuuje je na studiach II stopnia. Jest zainteresowana przede wszystkim pracą w charakterze kuratora sądowego. Jak sama przyznaje: <i>Chciałabym widzieć wyniki swojej pracy. Chciałabym po prostu pomagać ludziom, którzy są zagrożeni niedostosowaniem społecznym, którzy są niedostosowani społecznie w taki sposób, że po prostu zauważyliby taki sens życia, po co w ogóle mamy żyć i dlaczego teraz w tej chwili ja żyję źle i jak zrobić, żeby było inaczej. Chciałabym takim osobom po prostu pomagać. W sumie to tyle. To byłaby taka trochę egoistyczna praca, bo sprawia mi przyjemność pomaganie innym, więc ja świadomie bym się w tym dobrze czuła i myślę, że z drugiej strony też by to było przyjemne.</i>
Respondentka 3	ukończyła studia licencjackie na kierunku dziennikarstwo i w chwili obecnej kontynuuje edukację na studiach II stopnia. Jej ambicją jest: <i>praca związana z komunikacją i PR-em, ewentualnie z marketingiem, czyli promowanie jakiejś firmy, organizacji, dbanie o wizerunek albo komunikowanie między pracownikami, coś takiego...</i>
Respondentka 4	ukończyła studia magisterskie na kierunku administracja. Jej wypowiedź nie odnosiła się do konkretnego zawodu, w którym chciała pracować. Bardziej skupiła się nad warunkami zatrudnienia – <i>samodzielne stanowisko, umowa o pracę... wiadomo, na pewno możliwości awansów w ramach firmy. Chciałabym zasłużyć się dla firmy, mieć pracę w jednym miejscu, jak nasi rodzice, coś takiego stabilnego, co teraz jest już mniej realne, „swój stołek” że tak powiem. Chciałabym też awansować za parę lat, żeby przysłużyć się, być specjalistą w swojej dziedzinie a nie co chwila zaczynać coś nowego tak naprawdę, tylko umieć jedną rzecz, a dobrze. No i atrakcyjne zarobki, co jeszcze... pakiet socjalny, bogata opieka medyczna. Tyle by mi wystarczyło do szczęścia.</i>
Respondentka 5	ukończyła studia licencjackie z socjologii i obecnie kontynuuje naukę na magisterskich studiach uzupełniających. W przyszłości chciałaby zostać nauczycielką, lecz jak przyznaje, łatwiej odnalazłaby się w pracy ze starszą młodzieżą (licealną) lub osobami dorosłymi jako nauczycielka akademicka.

Wymarzona praca

Respondentka 6	ukończyła studia licencjackie na kierunku fizjoterapia. O swojej wymarzonej pracy mówiła w sposób następujący: <i>Wymarzona to byłby mój własny prywatny zakład, ale też, żeby nie był za drogi, żeby pacjenci mogli normalnie przychodzić i żeby było mnie stać na utrzymanie tego zakładu. Ale też żeby miałem innych pracowników. I byśmy świadczyli usługi dla pacjentów typu fizjoterapia.</i>
Respondent 7	ukończył studia licencjackie na kierunku geografia i w chwili obecnej kontynuuje edukację na studiach II stopnia. Ponadto rozpoczął naukę na dodatkowej specjalizacji nauczycielskiej oraz w szkole policealnej geodezję. W przyszłości chciałby, żeby jego praca była powiązana z którymś z ukończonych kierunków edukacji: <i>fajnie by było, gdyby było związane z którymś tych kierunków, które podjąłem (...) chciałbym albo te dzieciaki uczyć albo tym geodetą zostać. Albo coś po tej geografii, w jakimś... nie wiem – nadleśnictwie, w kopalni, gdziekolwiek.</i>
Respondent 8	uzyskał tytuł licencjata z socjologii. Obecnie kontynuuje edukację na studiach drugiego stopnia. W trakcie wywiadu nie miał dokładnie sprecyzowanych planów odnośnie wymarzonej pracy: <i>Myslałem żeby zostać wykładowcą. Coś związanego z socjologią (...) Elastyczne godziny pracy przede wszystkim ze względu na swoją dysfunkcję. I chyba myślę, o dzieło, że to tak nazwę. Mam do wykonania zadanie i wykonuje, i tak jak mówiłem, opłacenie lekarza – płacenie składek ubezpieczeniowych.</i>
Respondentka 9	ukończyła studia licencjackie na kierunku finanse i rachunkowość i w chwili obecnej kontynuuje je na uzupełniających studiach magisterskich. W trakcie wywiadu przyznała: <i>W tym momencie jestem skłonna powiedzieć, że byłoby to samozatrudnienie i na pewno byłaby to praca w charakterze księgowej, we własnym biurze księgowym albo doradztwa podatkowego.</i>
Respondent 10	jest absolwentem magisterskich studiów na kierunku filologia polska, lecz posiada także kwalifikacje trenera piłki nożnej i to właśnie w tym zawodzie widzi raczej swoją przyszłość. Jego marzeniem jest praca z dobrym zespołem piłkarskim. Przyznał jednak, że byłby gotowy pracować także jako osoba odpowiedzialna za organizację dużych imprez – przede wszystkim sportowych lub prowadzić własną działalność w branży gastronomicznej.

4.3.5. Przedsiębiorczość w opinii respondentów

Drugi blok pytań w trakcie każdego z indywidualnych wywiadów pogłębionych poświęcony został przedsiębiorczości. Temat ten jest szczególnie istotny, gdyż osoby przedsiębiorcze w wielu przypadkach potrafią same sobie (często także i innym) stworzyć miejsce pracy, odnajdując się w ten sposób na regionalnym rynku pracy.

Spośród dziesiątki absolwentów szkół wyższych, którzy wzięli udział w badaniu, siedem osób posiada w gronie najbliższej rodziny osoby, które prowadzą w chwili obecnej działalność gospodarczą: respondentka, której mąż ma firmę działającą w branży medialnej; respondentka, której ciotka prowadzi gabinet stomatologiczny, a wujek jest właścicielem pizzerii; respondentka, której ojciec ma warsztat stolarski; respondent, którego szwagier ma warsztat stolarski; respondentka, której siostra prowadzi firmę w branży finansowo-prawnej, a rodzice mają dwie firmy – jedną związaną z gastronomią, a drugą zajmującą się instalacjami elektrycznymi; respondent, którego ojciec prowadzi warsztat samochodowy oraz respondentka, której ojciec i brat mają firmy budowlane. Ponieważ tak duża grupa badanych ma bezpośrednią styczność z osobami prowadzącymi działalność gospodarczą, ich opinie oparte są także na uzyskanych od bliskich informacjach dotyczących sytuacji osób prowadzących własny biznes – dzięki temu wartość ich wypowiedzi jest większa.

W pierwszej kolejności uczestnicy badania zostali zapytani o swoje ogólne skojarzenia związane ze słowem „przedsiębiorczość”. Tylko w jednym przypadku słowo to nie wzbudziło personalnych konotacji. Jedna respondentka przyznała, że „przedsiębiorczość” kojarzy jej się: *z biurokracją – praca, praca, dużo dokumentów. No w zasadzie nie są to dosyć miłe skojarzenia.* Pozostali badani słowo przedsiębiorczość bezpośrednio kojarzyli z cechami osób, które uznają za przedsiębiorcze. Okazuje się, że najwięcej osób twierdziło, że przedsiębiorczość związana jest z posiadaniem umiejętności zarządzania (3 wskazania), kreatywnością (3 wskazania), aktywnością (2 wskazania), innowacyjnością (2 wskaza-

nia) oraz zaradnością (2 wskazania). Pozostałe wymienione cechy są do nich bardzo zbliżone i dotyczą umiejętności odnalezienia się na rynku, posiadania umiejętności wykorzystywania własnego potencjału, nadarzających się okazji oraz posiadanych kontaktów, samodzielnością, umiejętnością analizowania i prognozowania, a co za tym idzie myślenia o przyszłości.

W kolejnym pytaniu wprost zapytano respondentów o cechy, jakie powinien posiadać przedsiębiorca. W większości uczestnicy badania stwierdzili, że właśnie słowo „przedsiębiorczość” kojarzy się bezpośrednio z cechami przedsiębiorcy, stąd wskazali na wymienione już wcześniej konotacje. Dodatkowo zwrócono uwagę, że osoba, która jest przedsiębiorcza musi posiadać samodyscyplinę oraz umiejętność samokontroli, gdyż bez takich umiejętności bardzo trudno utrzymać się na rynku. Przedsiębiorca musi umieć brać na siebie odpowiedzialność za podejmowane decyzje i swoje przedsięwzięcie dokładnie zaplanować, tak żeby zwiększyć swoją konkurencyjność, a co za tym idzie opłacalność prowadzenia określonego biznesu. Respondenci zwrócili także uwagę, że osoba prowadząca własną działalność w związku z ponoszonym ryzykiem musi być zdecydowanie bardziej uodporniona na stres aniżeli „osoba pracująca na etacie”. Niezbędne jest też posiadanie dużej wiedzy, którą należy umieć wykorzystywać w praktyce. Niezwykle istotna jest także komunikatywność, która jest niezbędna do budowania licznych kontaktów i zjednywania sobie klientów. Posiadanie własnej działalności także w znacznym stopniu wpływa na życie osobiste oraz rodzinne, gdyż *właściciel firmy zawsze jest w pracy*. Niezbędne jest więc posiadanie umiejętności godzenia tych różnych sfer życia.

Następnie respondenci wypowiedzieli się na temat tego, czy sami posiadają wymienione przez siebie cechy osoby przedsiębiorczej. Dwójka otwarcie przyznała, że nie posiada żadnej z tych wymienionych cech i nie nadawaliby się do prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Pozostałe osoby stwierdziły, że posiadają po kilka cech, które mogłyby być pomocne przy zarządzaniu własną firmą, np. zaradność, umiejętność spokojnego osądu sytuacji, otwartość, komunikatywność, dobra organizacja czasu, przygotowanie teoretyczne, aktywność czy pomysłowość.

Odpowiedzi badanych na pytanie: „Z czym kojarzy się Panu/i prowadzenie własnej działalności gospodarczej?” były prawie jednomyślne. **Wśród przebadanych absolwentów szkół wyższych aż dziewięcioro uważało, że osoba, która posiada własną firmę podejmuje ogromne wyzwanie i mierzy się z wieloma przeciwnościami.** Respondenci najczęściej wspominali o podejmowaniu ogromnej odpowiedzialności i trudnych decyzji związanych z prowadzeniem własnego biznesu. Jest to związane w dużej mierze z ryzykiem finansowym, kiedy inwestuje się własne oszczędności albo, co gorsza, kapitał uzyskany z kredytu. Kilkoro z absolwentów podkreślało, że taki sposób zarobkowania związany jest z ogromnym deficytem czasu na życie osobiste i rodzinne oraz wymaga bardzo dokładnego zarządzania czasem. W opinii badanych prowadzenie firmy jest niezwykle ciężką pracą, w której wielokrotnie *trzeba się zmagać z biurokracją i papierkową robotą*. Respondenci podkreślali, że przy zarządzaniu własnym biznesem nieodzowna jest ogromna determinacja do realizacji postawionych przed sobą celów. Ważne jest jednak żeby cele te zostały realistycznie określone i pomysł został dokładnie przemyślany, gdyż tylko to może zagwarantować sukces. *Może to doprowadzić do osiągnięcia sukcesu i wypromowania własnej marki*. Dla tej części respondentów prowadzenie własnej działalności związane jest więc przede wszystkim z obowiązkami i trudnościami, które związane są z ogromną odpowiedzialnością spoczywającą na osobie zarządzającej firmą, którą najczęściej jest jej właściciel. Tylko jedna absolwentka studiów wyższych posiadała zdecydowanie odmienny sposób postrzegania kwestii prowadzenia działalności gospodarczej. Według niej fakt, iż prowadzi się własną firmę i nie jest się nikomu podległym sprawia, że jest to zdecydowanie mniej stresujące aniżeli w przypadku pracy na etacie – *Prowadzenie własnej działalności gospodarczej kojarzy mi się z o wiele mniejszymi stresami niż te, jakie mamy w tej chwili w pracy. Kojarzy mi się z dużo lepszym zasobem finansowym. Tak naprawdę nie przeraża mnie to, że byłoby dużo więcej pracy – takiej księgowości. Ja myślę, że wszystko jest do ogarnięcia. Na pewno dużo lepsze są te skojarzenia własny biznes niż praca u kogoś*.

Opinie uczestników badania na temat tego, czy pracodawcy wymagają od swoich pracowników, aby byli osobami przedsiębiorczymi były bardzo podzielone. Dwie osoby twierdziły, że nie jest to koniecz-

ne, a kolejna dwójka nie posiadała w tej kwestii w ogóle zdania. Dwie inne respondentki powiedziały, że wszystko zależy od branży w jakiej zatrudniona jest dana osoba oraz od zakresu powierzonych jej obowiązków: *część przedsiębiorców oczekuje aby pracownicy wykonywali swoją pracę możliwie jak najmniej kreatywnie, według wystandardyzowanych reguł. Natomiast na szczęście pojawiają się już takie miejsca, gdzie od osób zatrudnionych oczekuje się kreatywności, projektowego podejścia do zadań i dużej samodzielności. Wszystko zależy od branży.* Pozostała czwórka badanych jednoznacznie twierdziła, że pracodawcy oczekują od swoich pracowników, aby reprezentowali sobą chociaż część z cech przedsiębiorczych. Ilustruje to przykładowa wypowiedź: *Tak, to jest już standardem prawie w każdej firmie. Bez względu na rodzaj zatrudnienia każdy od swojego pracownika wymaga jak najwięcej. To się ściśle odbija na efektach pracy i całej firmy. Może w przypadku etatów w podziale na państwowe i prywatne – wiadomo, że w państwowych instytucjach różnie to bywa, ale w firmach prywatnych wydaje mi się, że osoba, która piastuje jakieś stanowisko troszkę wyższe niż pracownik fizyczny, że jak ktoś jest delikatnie wyżej to już ma jakieś obłożenie już się od niego wymaga dużo więcej.* Respondent zwrócił także uwagę, że **praca wykonywana w małej firmie wymaga dużo więcej kreatywności, gdyż bardzo często wykonuje się bardzo zróżnicowane obowiązki, w przeciwieństwie do dużych firm czy instytucji, gdzie pracownik odpowiada tylko za jakiś określony wycinek pracy.** Ponadto zwrócono uwagę, że przedsiębiorczy pracownik jest w stanie wygenerować zdecydowanie większe zyski dla swojego pracodawcy, dzięki czemu jego zatrudnienie staje się opłacalne – *chcą żeby ta osoba była jak najbardziej wydajna za jak najmniejszy nakład finansowy, jaki pracodawca musi ponieść, więc jedno z drugim się tutaj wiąże. Ekonomiczny rachunek zysków i strat to w opinii badanych podstawowy czynnik, którym kierują się przedsiębiorcy. Z tego powodu najchętniej zatrudnia się osoby, których praca, w porównaniu do innych kandydatów do pracy, przyniesie największe dochody prowadzonej firmie.*

Jak wskazują odpowiedzi badanych, prowadzenie firmy wymaga nie tylko zasobów finansowych, ale także dobrego pomysłu, umiejętności organizowania oraz sporej wiedzy dotyczącej zarówno samego zarządzania firmą, jak i specyfiki branży oraz proponowanej oferty. Respondentów zapytano więc w jaki sposób, ich zdaniem, należałoby przygotować się do wyzwania, jakim jest założenie i późniejsze utrzymanie na rynku własnego biznesu. Zdecydowana większość odpowiedzi związana była ze stworzeniem dobrze przygotowanego pod każdym kątem biznesplanu. Respondenci zwracali uwagę, że decyzja o rozpoczęciu prowadzenia określonego rodzaju działalności musi być bezwzględnie poprzedzona licznymi działaniami zmierzającymi do analizy sytuacji na rynku oraz prognozy ewentualnych przyszłych zdarzeń. Pomysł, zgodnie z tym, co mówili uczestnicy badania, to dopiero początek drogi. Kolejnym krokiem jest zbadanie lokalnego rynku, na którym chce się prowadzić działalność gospodarczą. Niezbędne jest więc zdiagnozowanie zapotrzebowania na towar lub usługę, która ma stanowić ofertę firmy. Należy także wziąć pod uwagę jak duży zasięg może mieć założona w przyszłości działalność, gdyż wyznaczy to obszar, na którym należy się szczególnie wnikliwie przyjrzeć konkurencji. Zdaniem badanych należy zwrócić uwagę nie tylko na ilość firm, które oferują podobne towary/usługi, ale także na jakość, liczbę odbiorców, renomę itd., żeby stwierdzić, czy istnieje jakaś płaszczyzna, na której możliwe jest wyprzedzenie potencjalnej konkurencji. Przygotowując biznesplan należy zwrócić uwagę na liczne zagrożenia dla stabilnej sytuacji firmy. Na te liczne trudności wskazała w swojej wypowiedzi jedna z respondentek: *Na pewno trzeba zaczerpnąć wiedzę o rynku, czy pomysł jest rentowny, ile czasu minie zanim zyskam na tym przedsięwzięciu, ile czasu potrzeba żeby rozwinąć przedsiębiorstwo i przede wszystkim jak chce przedsiębiorstwo rozwinąć. Czy mam środki, by przez pierwsze dwa trzy lata, zanim będę mieć zyski, żeby pokrywać straty, czy mam pomysł na jakieś alternatywy, czy mam podstawową wiedzę, żeby oceniać ryzyko, czy żeby zaplanować swoje wydatki, czy znam podstawy prawne, żeby działać w obrębie prawa, żeby nie narobić sobie problemów, czy wiem jak współpracować z urzędami?.* Badani zwracali także uwagę, że **niezbędne jest posiadanie dość dużej wiedzy związanej z określoną branżą oraz rodzajem usług, które chce się oferować.** Trójka respondentów zwracała uwagę, że przed podjęciem decyzji o prowadzeniu własnej działalności gospodarczej **niezbędne jest zapoznanie się z istniejącymi regulacjami prawnymi oraz**

potencjalnymi działaniami, które wiążą się z prowadzeniem własnego biznesu. Sugerowano także, że można spotkać się z kursami, często finansowanymi ze środków unijnych, na których uczestnicy przygotowani są do założenia działalności gospodarczej, właśnie od strony organizacyjno-logistycznej. Jeden z respondentów zwracał także uwagę, na to iż wiedza stanowi istotny element umożliwiający założenie własnego biznesu, ale niemniej istotne jest posiadanie praktyki. Jego zdaniem, **czynnikiem zwiększającym szanse na odniesienie sukcesu w określonej branży jest zdobyte wcześniej doświadczenie w firmie posiadającej zbliżony profil ofertowy do tej, jaką chce się założyć.** Respondent opowiada na ten temat w sposób szczegółowy: *Na pewno zdobyć jakąś gruntowną wiedzę specjalistyczną, bo można ukończyć szereg kursów i można mieć kilka certyfikatów i jakichś innych dokumentów, ale jeżeli myśli się poważnie o założeniu własnej firmy, to nie wystarczy mieć certyfikatu. Lepiej pójść na jakiś staż, pójść na jakiś kurs. Przede wszystkim „od podszewki” poznać branżę, w której chce się prowadzić działalność. Dopiero, gdy pozna się realia można wiedzieć, czy w to wchodzić. Jeżeli rozpocznie się działalność bez znajomości i ktoś będzie się dowiadywał o wszystkim w trakcie, to może to mieć oplakane skutki. Może być za późno, jeżeli ktoś nie mierzy sił na zamiary. Czasami można skończyć sobie kurs, który nic nie wniesie – tylko papierek.*

Absolwenci szkół wyższych, którzy wzięli udział w badaniu wskazywali także na inne źródła, z których można czerpać wiedzę potrzebną do założenia działalności gospodarczej. Respondenci najczęściej wskazywali, że przed podjęciem działalności gospodarczej **należy zapoznać się z serwisami internetowymi oraz dostępną literaturą i czasopismami, które poświęcone są zarówno ogólnym informacjom na temat zakładania własnego biznesu, jak i szczegółowym – na temat konkretnej branży, księgowości, zarządzania firmą, uzyskiwania dofinansowania itp.** Równie często badani deklarowali, że bardzo istotne informacje, poparte dodatkowo doświadczeniem, można uzyskać od osób znajomych, które prowadzą działalność gospodarczą – niekoniecznie o tym samym profilu, w jakim chce się założyć własną. Taka wiedza może w dużej mierze uczulić przyszłego przedsiębiorcę na pewne kwestie, na które należy w początkowej fazie rozwoju firmy zwrócić szczególną uwagę. Dwie uczestniczki badania podpowiadały także, że przed założeniem działalności gospodarczej warto jest udać się do urzędów, w których można zdobyć informacje na temat ewentualnego dofinansowania, potrzebnych do załatwienia formalności, listy niezbędnych dokumentów, procedur itp. Ponadto, pojedyncze odpowiedzi respondentów odnosiły się do: zdobywania wiedzy dzięki ukończeniu odpowiednich studiów podyplomowych, zapoznawania się na bieżąco z badaniami dotyczącymi szeroko rozumianej przedsiębiorczości w danym regionie, śledzenia programów telewizyjnych dotyczących tematyki branżowej, czy uzyskiwaniu niezbędnych informacji w trakcie wizyty w biurze porad prawnych.

4.3.6. Gotowość absolwentów szkół wyższych do założenia własnej firmy

Druga część bloku pytań dotyczących przedsiębiorczości związana była z możliwością prowadzenia własnej działalności gospodarczej przez naszych respondentów. W pierwszej kolejności uczestnicy wywiadu zostali zapytani, czy w ogóle rozważają założenie własnej firmy w bliższej lub dalszej przyszłości.

Połowa z badanych absolwentów studiów wyższych przyznała, że w chwili obecnej zdecydowanie **nie myśli o prowadzeniu własnego biznesu i raczej na pewno wyklucza taką możliwość w przyszłości.** Argumentacja wszystkich respondentów, którzy nie chcą stać się przedsiębiorcami, była do siebie bardzo zbliżona. Wszyscy twierdzili, że nie posiadają wystarczająco dobrego pomysłu, aby móc myśleć o założeniu działalności gospodarczej, z której byliby się w stanie utrzymać. Nie dostrzegają oni żadnej niszy rynkowej, którą przy posiadanej wiedzy, umiejętnościach, doświadczeniu czy możliwościach finansowych mogliby zagospodarować. Z wypowiedzi respondentów wynika także, że boją się podejmować ryzyko przede wszystkim ze względu na jego aspekt finansowy. W chwili obecnej nie posiadają wystarczających środków własnych aby pomyśleć o takim rozwiązaniu, ale nawet gdyby takowe posiadali

to nie są przekonani czy byliby skłonni zaryzykować własnym kapitałem. Jeden z respondentów wprost stwierdził, że nie jest zainteresowany prowadzeniem własnej firmy, gdyż nie jest gotowy na udźwignięcie tak dużej odpowiedzialności. Zdecydowanie woli pracować u kogoś, gdyż wtedy odpowiedzialny jest tylko za określoną liczbę obowiązków. Ponadto uważał, że nie posiada wystarczających predyspozycji osobowych związanych z umiejętnością zarządzania innymi ludźmi, a która to cecha według niego jest niezbędna by móc myśleć o staniu się przedsiębiorcą. Dla osób, które nie są gotowe podjąć działalności gospodarczej było to ostatnie pytanie w trakcie trwania wywiadu.

Pozostała piątka badanych w mniejszym lub większym stopniu gotowa była na prowadzenie własnej działalności gospodarczej. Odpowiedzi absolwentów w dużej mierze uzależnione były od potencjalnej branży, w której chcą prowadzić działalność oraz od stopnia pewności i dokładności sprecyzowania planów odnośnie potencjalnego biznesu. Z tego powodu w dalszej części tego podrozdziału opinie respondentów zostaną opisane oddzielnie.

Pierwszy z respondentów, który nie wykluczał założenia własnej działalności gospodarczej to **absolwent studiów licencjackich na kierunku socjologia** (w tym roku uzyska tytuł magistra na tym samym kierunku). Nie posiadał on dokładnego pomysłu na swoją przyszłą działalność gospodarczą, lecz jak przyznał, nie wyklucza on takiej ewentualności w przyszłości. Jak mówi: *Jeżeli wpadnie mi do głowy dobry pomysł, to jak najbardziej jestem gotowy podjąć takie starania. Wystąpić o kredyt... jestem w stanie wyłożyć pieniądze i podjąć działania w tym celu.* Stwierdził jednak, że w tym momencie nie ma nawet zarysu koncepcji odnośnie branży, w której mógłby prowadzić swój biznes, zasięgu świadczonych usług ani nawet lokalizacji potencjalnej działalności. Największe bariery, które widział przed sobą, jako ewentualnym przyszłym przedsiębiorcą, to: skomplikowane procedury prawne, duża ilość biurokracji oraz brak orientacji, jak poradzić sobie z prowadzeniem firmy od strony formalno-organizacyjnej. Uważał, że pewna wiedza zdobyta na zajęciach z przedsiębiorczości mogłaby mu nieznacznie pomóc w planowaniu swojego przyszłego biznesu. Respondent przyznał, że posiada niewielką wiedzę odnośnie form wsparcia, z których można skorzystać zakładając i prowadząc działalność gospodarczą – jedynym miejscem, do którego w takiej sytuacji zwróciłby się o pomoc jest urząd pracy.

Kolejną osobą, która nie posiadała sprecyzowanych planów zawodowych, lecz nie wykluczała prowadzenia działalności gospodarczej w przyszłości, jest **absolwentka, która ukończyła studia licencjackie z fizjoterapii**: *Najpierw wolałabym popracować u kogoś, trochę nabrać doświadczenia, a dopiero potem po roku, dwóch myślę, że bym się zastanowiła nad własną działalnością.* Wtedy gotowa byłaby podjąć *działalność kosmetyczno-fizjoterapeutyczną.* Ponieważ mieszka w Świdniku to najchętniej właśnie tam założyłaby własny interes, lecz przyznała, że mogłyby być to także sąsiednie miejscowości. Ponadto w swojej ofercie planowała zawrzeć także usługi „z dojazdem do klienta”, więc zasięg swojej firmy ocenia na ok. 30 km od Świdnika. Największą trudnością, jaką dostrzegała w kontekście założenia własnej firmy, jest brak w chwili obecnej własnego wkładu finansowego, natomiast w późniejszym okresie obawia się czy znajdzie wystarczającą liczbę klientów, aby prowadzenie działalności było dla niej opłacalne. Trudności te wynikały, w opinii respondentki, z faktu, iż region, w którym mieszka nie jest zbyt zamożny – sama nie zarabia na tyle dużo, żeby odłożyć pieniądze niezbędne „na start” jej firmy, a z drugiej strony obawia się, że osoby chore, które byłyby potencjalnie jej klientami też nie są majątne. Trudno jest jej natomiast dostrzec czynniki stymulujące rozwój tego typu działalności w jej powiecie. Badana twierdziła, że uzyskana na studiach wiedza przyda jej się w wykonywaniu swojej pracy, lecz żałuje, że na zajęciach nie dowiedziała się więcej na temat kwestii organizacyjno-prawno-finansowych związanych z zarządzaniem własnym przedsiębiorstwem. Na temat znanych form wsparcia i tych, z których chciałaby ewentualnie skorzystać wypowiedziała się w sposób następujący: *Jest przez rok czy przez dwa zniżka na składki ZUS – ma to swoje plusy, ale i minusy, to wiem. Dotacje są czasami, dodatki z Unii Europejskiej na otwarcie firm, ale czasami też z urzędów pracy są dotacje organizowane. (...) Jakbym otwierała, to na pewno chciałabym skorzystać ze wsparcia. Jeżeli byłaby okazja, to na pewno skorzystałabym – czy z urzędu pracy czy z Unii,*

to zależy co by było korzystniejsze. Chodzi o dotację finansową. Ewentualnie też, jeżeli chodzi o jakieś kursy organizowane, bo to też czasami się zdarza.

Także **absolwentka pedagogiki o specjalności animacja kultury** nie ma w pełni sprecyzowanych planów odnośnie przyszłej działalności gospodarczej: *Na chwilę obecną myślałam o firmie w takim kierunku eventowo-artystycznym, koncertowym. Ewentualnie coś połączonego z branżą taką restauracyjną.* Działalność swojej firmy chciałaby rozpocząć w Lublinie i wydawało się jej, że miałyby ona początkowo tylko zasięg regionalny. Zdawała sobie sprawę, że w pierwszym okresie największymi trudnościami byłyby: zdobycie odpowiedniej ilości środków finansowych na rozpoczęcie działalności oraz jej rozreklamowanie, a co za tym idzie ograniczone tempo zdobywania nowych klientów. W następujący sposób wypowiadała się na temat regionalnego kontekstu barier i szans rozwoju firmy: *Myszę, że w tym przypadku to kreowanie marki to jednak jest problemem. Takich firm, o takim profilu w Lublinie jest dość sporo, jak i w samej okolicy. Nieduża odległość od Warszawy też jest w pewien sposób konkurencją, bo nie jest to aż taka odległość żeby osoby zamieszkałe w Lublinie nie mogły korzystać z usług tamtych firm. (...) Z drugiej strony mam wrażenie, że ten rynek nie jest do końca nasycony i cały czas się rozwija. I potrzebuje czegoś świeższego, czegoś nowego, może bardziej niekonwencjonalnego z przełamaniem jakiś stereotypów, które tutaj zostały zbudowane i mocno zakorzenione na naszym terenie.* Zapytana o to, czy wiedza zdobyta w czasie studiów, pomoże jej w potencjalnym prowadzeniu firmy deklarowała, że może się ona okazać pomocna tylko w niewielkim stopniu. W trakcie rozmowy częściej zwracała uwagę, że doświadczenie zdobyte w ramach działalności samorządu studenckiego może okazać się dużo bardziej cenne – szczególnie doświadczenie ze współpracy z różnymi firmami, instytucjami itp. Respondentka w trakcie badania przyznała, że jej wiedza na temat ewentualnych form wsparcia dla osób chcących założyć własną działalność jest niewielka i w przypadku, gdyby się starała o jakąś pomoc musiałaby uzupełnić tę wiedzę – w chwili obecnej jej informacje ograniczają się do faktu, że pomoc finansową może uzyskać dzięki funduszom unijnym oraz urzędowi pracy.

Czwartym respondentem, który w przyszłości być może otworzy działalność gospodarczą jest **absolwent filologii polskiej**. W chwili obecnej pracuje jako trener piłki nożnej i potencjalnie mógłby założyć swoją własną szkółkę piłkarską, ale wydaje mu się to rzeczą niezwykle trudną. Według niego, zdecydowanie łatwiej odnaleźć się nowej firmie w branży gastronomicznej, która także nie jest bezpośrednio powiązana z posiadanym wykształceniem, a co za tym idzie nie będzie możliwe bezpośrednio wykorzystanie wiedzy zdobytej na studiach (za przydatne uznaje umiejętności pracy w grupie i nawiązywania kontaktu, zarządzania zespołem i posiadanie pewnej wiedzy z zakresu marketingu). Badany w trakcie wywiadu przyznał, że nie może w chwili obecnej podać konkretnej lokalizacji, gdzie chciałby założyć własny biznes, gdyż według niego bardzo ważne jest początkowe rozeznanie lokalnych rynków, co pomoże znaleźć najbardziej odpowiednie miejsce. Nie ogranicza się on do konkretnej miejscowości czy powiatu, gdyż twierdzi, że to mogłoby negatywnie wpłynąć na dochodowość prowadzonego interesu. Respondent miał jednak świadomość, że początkowo jego działalność miałaby charakter lokalny i tylko czasami zdarzałyby się okazje, kiedy jego firma obsługiwałaby imprezy w dalszych regionach województwa czy kraju. Za największą barierę w chwili obecnej uważa brak środków finansowych niezbędnych do założenia tego typu biznesu oraz niewielkie rozeznanie na lokalnych rynkach. Ze względu na fakt, iż respondent nie był w stanie określić w jakim powiecie będzie miała siedzibę jego firma, nie potrafił określić dokładnie ewentualnych barier i stymulatorów związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej na konkretnym terenie. Gdyby zakładał działalność gospodarczą, chętnie skorzystałby z jakichś form wsparcia – jak przyznaje - wie, że możliwe jest otrzymanie dotacji z urzędu pracy oraz ze środków unijnych.

Ostatnia respondentka jest **absolwentką studiów licencjackich na kierunku finanse i rachunkowość** i w chwili obecnej kontynuuje edukację na studiach magisterskich. **Spośród wszystkich badanych, którzy ukończyli uczelnię wyższą, jest ona najbardziej zdeterminowana żeby w niedługim czasie rozpocząć własną działalność gospodarczą.** Jak już wcześniej wspomniano, w trakcie badania oczeki-

wała ona na rozpatrzenie wniosku, w którym ubiegała się o otrzymanie dotacji na założenie własnej firmy. Według niej, samozatrudnienie jest doskonałą alternatywą dla młodych ludzi, którzy chcą wkroczyć na regionalny rynek pracy. Miała jednak świadomość, że *samozatrudnienie nie zawsze oznacza stałość i stabilność*. W dalszej części wypowiedzi dodaje jednak: *Na pewno teraz jestem w takim momencie, gdzie odważnie mogę podjąć taką decyzję. Jeszcze nie mam na sobie jakichś obciążeń – rodziny, dzieci, gdzie mogłabym się bardziej wahać. Dlatego myślę że jest to odpowiedni czas. Otoczenie wspierało mnie, bo mój brat jest przedsiębiorcą, mój tata jest przedsiębiorcą, mój chłopak jest przedsiębiorcą*. W przyszłości chciałaby prowadzić biuro rachunkowe lub kancelarię doradcy podatkowego, lecz w chwili obecnej zdecydowała się na nieco inny rodzaj działalności – *Wymyśliłam sobie, że będę prowadziła e-biuro. Będę świadczyła usługi administracyjno-biurowe. Będę przede wszystkim udostępniała przedsiębiorcom adres, żeby mogli się zarejestrować pod adresem mojego biura. Myślę, że to byłby dobry klient, ale też mogę prowadzić komuś administrację, czyli dokumenty będą przechodziły przeze mnie i ja to będę wgrywała na serwer i miałby do tego dostęp w wolnej chwili, w każdym miejscu. Czasami jest tak, że to jest fajny outsourcing, bo ktoś otwiera swoją działalność, potrzebuje tej przestrzeni biurowej i jeżeli chciałby wynajmować przestrzeń, to w momencie, gdyby korzystał z tego biura tylko przez 5 dni w miesiącu, a ponosiłby koszty przez cały miesiąc, to te koszty przez 25 dni, tak upraszczając, byłyby kosztami pustymi*. Respondentka zwracała także uwagę, że taki rodzaj prowadzonej działalności nie posiada tak naprawdę żadnych ograniczeń odnośnie zasięgu – *Charakter tego przedsięwzięcia daje mi możliwości pozyskania klienta z każdego rejonu Polski, ponieważ nie ma przeszkód, żeby ktoś miał zarejestrowaną działalność w Lublinie, a korzystał z dokumentów własnych czy biura wirtualnego w drugim krańcu Polski czy nawet dowolnym miejscu na świecie z dostępem do internetu. Na początku pewnie bym szukała osób z województwa lubelskiego, ale też biorę pod uwagę, że mogłyby się zgłaszać osoby z pozostałych województw*. Uczestniczka badania przyznała, że bardzo pomocna w pierwszej fazie działalności okaże się wspomniana dotacja oraz pomoc pomostowa, gdyż dzięki temu nie musi przejmować się barierami finansowymi. Za największą barierę uważała brak świadomości potencjalnych klientów o tym, że istnieje taki rodzaj usług jak „outsourcing biurowy”, gdyż przez to będzie początkowo musiała lepiej się rozreklamować, a co za tym idzie wolniej może następować ewentualny rozwój. Ponadto, charakter oferowanej usługi sprawia, że respondentka obawiała się nieco o sprzęt, który znajdzie się na wyposażeniu jej biura – *najbardziej obawiam się tego, że nieustannie będę musiała inwestować w sprzęt, który się tam znajduje, ponieważ dużo osób miałoby dostęp do tego biura i ja nie jestem w stanie śledzić, czy coś z tego biura znika, czy coś się niszczy i kogo pociągać do odpowiedzialności. Sprzęt, który tam będzie, chciałabym żeby miał jakiś poziom. Boję się, że w przeciagu kilku miesięcy mogę ponieść jakieś straty związane z uszkodzeniem bądź ze stratą mienia*. Natomiast za największą barierę o charakterze lokalnym uczestniczka badania uznała ograniczoną liczbę przedsiębiorstw funkcjonujących na lokalnym rynku w porównaniu z innymi dużymi miastami Polski, a co za tym idzie mniej potencjalnych klientów. Największym stymulatorem dla jej działalności jest natomiast niewielka konkurencja – respondentka uważa, że podobną ofertą pochwalić może się tylko 5 firm z regionu. Badana bardzo docenia wiedzę, którą zdobyła na studiach, gdyż dzięki niej sama jest w stanie poprowadzić firmę i odpowiadać za kwestie finansowe i administracyjne. Jak mówiła w trakcie badania: *mam wrażenie, że zyskałam dużo wiedzy o sposobach finansowania przedsiębiorstw, o redukowaniu kosztów. Może też trochę marketingowych zagadnień poznałam*. Badana dość dobrze orientowała się w formach wsparcia z jakich można skorzystać przy zakładaniu firmy, o czym świadczy fakt, że sama złożyła wniosek o przyznanie dotacji na własny biznes, a powiedziała także, że chętnie skorzysta z jakichś dotowanych szkoleń (np. z marketingu czy prawa podatkowego). W trakcie rozmowy wspominała także o tym, że słyszała iż w przyszłym okresie programowania dotacje zostaną zastąpione niskooprocentowanymi pożyczkami na założenie działalności gospodarczej.

4.4. Podsumowanie

Z perspektywy dwóch lat po ukończeniu etapu edukacji **absolwenci szkół policealnych i zawodowych** doceniali praktyczny wymiar wiedzy nabytej w szkole, w tym również możliwość wykorzystania jej do osobistych działań, niekoniecznie w pracy zarobkowej. Posiadanie zatrudnienia było dla absolwentów tego typu szkół mocną motywacją do uzupełniania kwalifikacji zawodowych (szkoła ich nie zapewniła) w dziedzinach, które ściśle dotyczą wykonywanej pracy. **Absolwenci liceów i techników**, w dniu badania już studenci, stosunkowo najczęściej wspominali o swoich niedawnych aktywnościach związanych z podnoszeniem kwalifikacji. To grupa wciąż nastawiona bardziej na kształcenie niż stabilizację zawodową poprzez podjęcie pracy w pełnym wymiarze. Ukończenie studiów i uczestnictwo w kilku dodatkowych szkoleniach (w co wkładają dużo wysiłku i czasu) to według nich klucz do bycia atrakcyjnym na rynku pracy. **Absolwenci szkół wyższych** z roku 2012 (studia licencjackie lub magisterskie) generalnie nie znajdowali pozytywnych aspektów edukacji wyższej w aspekcie rynku pracy. Zwracali uwagę m.in. na masowość kształcenia i bardzo niską jakość praktyk, czy szerzej, zajęć praktycznych (lub mało czasu na takie aktywności). Im bardziej precyzyjne plany zawodowe, tym bardziej konkretne plany podnoszenia kwalifikacji – to zasada, którą można zdefiniować dla tej grupy absolwentów. Dominuje postawa wyczekiwania na to „co się zdarzy”, dodatkowe kształcenie jest również w większości podejmowane „na wszelki wypadek”. Respondenci potrafili wymienić umiejętności i cechy zwiększające ich szanse na znalezienie zatrudnienia, a najliczniej podawali je absolwenci szkół wyższych.

Wiedza wszystkich absolwentów o regionalnym rynku pracy zwiększyła się wraz z upływem czasu. Jeśli nie posiadają własnych doświadczeń w poszukiwaniu pracy (lub bliscy znajomi ich nie mają) to podstawowym źródłem informacji jest internet. Obecnie są bardzo wyczuleni na informacje o perspektywach pracy w zawodzie wyuczonym (lub właśnie zdobywanym), w przeciwieństwie do czasu, w którym decydowali się na wybór kierunku kształcenia.

O ile doświadczenia edukacji są wspólną i dość podobną częścią karier badanych, o tyle **doświadczenia pracy (często poza zawodem wyuczonym) bardzo różnicują absolwentów wszystkich typów szkół.** Chodzi nie tylko o sam fakt posiadania zatrudnienia, jego formy, ale również o miejsce pracy w hierarchii wartości życiowych, motywacji do niej i podejścia do problemów związanych z jej zdobyciem lub utrzymaniem. Wiąże się to z różnym postrzeganiem odpowiedzialności za swoją sytuację na rynku pracy.

Absolwenci wszystkich typów szkół w większości przypisywali sobie co najmniej jedną lub kilka cech osoby przedsiębiorczej. Potrafili je wymienić. Opinie o tym, czy przedsiębiorczość to kompetencja pożądana na każdym stanowisku pracy były zróżnicowane. Często dyspozycyjność, zdaniem badanych, jest doceniana bardziej. **Respondenci wykazali się dużą wiedzą o uwarunkowaniach prowadzenia działalności gospodarczej. Dostrzegali ryzyka i odpowiedzialności z nią związane.** Widzieli barierę finansową przy jej rozpoczęciu. Zapewne dlatego spośród 30 osób jedynie 3 zakładały realną możliwość otworzenia własnego biznesu w nieodległej przyszłości (1-2 lata). Każda z nich inicjatywę tę wiąże z dotacją unijną.

Badania jakościowe stanowiły uzupełnienie pierwszej fali badań własnych absolwentów w projekcie „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja”. W drugiej fali badań własnych tym samym respondentom zaproponowany zostanie udział w kolejnym wywiadzie indywidualnym. Badania rozpoczną się pod koniec 2014 roku. Ich wyniki zostaną przedstawione w kolejnym zbiorczym raporcie łączącym (tak samo jak niniejszy) materiał zdobywany w podobnym czasie z wykorzystaniem dwóch różnych metod i technik badawczych (ilościowej – CAWI i jakościowej – IDI).

Podsumowanie badań

5. Podsumowanie badań

Losy edukacyjno-zawodowe uczestników badań ilościowych poddano analizie w podziale na grupy absolwentów niezatrudnionych, pracujących i właścicieli firm. Wprowadzenie zmiennej *grupa kierunków* pozwoliło na bardziej szczegółowe analizy w przypadku dwóch pierwszych grup, o stosunkowo dużych liczebnościach. Tabela 36 przedstawia odsetek absolwentów, których można określić jako aktywnych uczestników rynku pracy, tzn. zatrudnionych lub prowadzących firmę w podziale na 22 grupy kierunków. Więcej niż $\frac{3}{4}$ przebadanych absolwentów studiów psychologicznych i informatycznych można określić jako aktywnych uczestników rynku pracy. Na końcu rankingu znaleźli się absolwenci studiów transportowych i komunikacyjnych (35,7% aktywnych). Nie zmienia to faktu, iż zatrudnieni absolwenci tej grupy kierunków osiągają najwyższe średnie zarobki (rozdział 3.2).

Tabela 36. Odsetek aktywnych uczestników rynku pracy (pracujących i prowadzących firmy) wśród absolwentów szkół wyższych.

Grupa kierunków	Liczba respondentów w próbie	Liczba respondentów w próbie, pracujących i prowadzących własną firmę	Odsetek
psychologiczne	80	64	80,0%
informatyczne	44	35	79,5%
pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	52	34	65,4%
administracyjne i zarządcze	140	89	63,6%
społeczne	122	77	63,1%
matematyczne i fizyczne	54	32	59,3%
humanistyczne i artystyczne	109	64	58,7%
dziennikarskie i informacyjne	57	33	57,9%
ekonomiczne i finansowe	111	64	57,7%
medyczne i dentystyczne	63	36	57,1%
weterynaryjne i zootechniczne	46	26	56,5%
prawne	50	28	56,0%
ochrony środowiska	76	40	52,6%
rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa	63	31	49,2%
związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	51	25	49,0%
pedagogiczne i opieki społecznej	123	60	48,8%
architektoniczne i budowlane	46	22	47,8%
związane ze sportem i urodą	60	27	45,0%
geograficzne i turystyczne	58	26	44,8%
biologiczne i chemiczne	53	22	41,5%
produkcyjne i przetwórcze	50	20	40,0%
transportowe i komunikacyjne	42	15	35,7%

Największy odsetek aktywnych uczestników rynku pracy przynależał do branży usług edukacyjnych (niemalże 20%, 171 osób), do pomocy technicznej i administracyjnej, administracji publicznej (prawie 15%, 128 osób) oraz ochrony zdrowia i pomocy społecznej (14,5%, 125 osób). Informuje o tym tabela poniżej.

Tabela 37. Branże, w których prowadzą firmy lub pracują absolwenci szkół wyższych (n=861)

Branża	Liczba respondentów, którzy zakwalifikowali swoją firmę lub pracodawcę do branży
Usługi edukacyjne	171
Pomoc techniczna i administracyjna, administracja publiczna	128
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	125
Działalność profesjonalna, naukowa i usługi techniczne	67
Handel detaliczny	47
Finanse i ubezpieczenia	44
Usługi dla ludności (w tym dostawa i naprawy systemów dostarczania wody, energii, itp.)	39
Informatyka	38
Produkcja	34
Budownictwo	31
Sztuka, rozrywka i rekreacja	29
Transport, logistyka i magazynowanie	24
Doradztwo w zakresie zarządzania	22
Rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo	21
Zakwaterowanie (hotelarstwo itp.)	13
Handel hurtowy	7
Usługi spożywcze (restauracje, bary itp.)	7
Działalność wydawnicza	5
Motoryzacja	5
Nieruchomości pośrednictwo, wynajem i leasing	4

5.1. Odpowiedzi na pytania badawcze (badanie ilościowe)

Tabela 38. Odpowiedzi na pytania badawcze

Pytanie badawcze	Odpowiedź
Absolwenci jakich kierunków najczęściej pracują lub pracowali w zawodzie wyuczonym (dotyczy osób zatrudnionych i prowadzących własną działalność)?	W swojej karierze zawodowej pracę w zawodzie wyuczonym, choćby przez pewien czas, najczęściej mieli za sobą absolwenci kierunków medycznych i dentystrycznych (91,7%), pielęgniarских, fizykoterapeutycznych i farmaceutycznych (88,2%) oraz psychologicznych (80,6%).
Absolwenci jakich kierunków najczęściej pracują lub pracowali w zawodzie innym niż wyuczony (dotyczy osób zatrudnionych i prowadzących własną działalność)?	W swojej karierze zawodowej pracę w zawodzie innym niż wyuczony, choćby przez pewien czas, najczęściej mieli za sobą absolwenci kierunków transportowych i komunikacyjnych (100%), rolniczych, ogrodniczych, leśnych i rybactwa (82,1%) oraz matematycznych i fizycznych (80%).
Jak wyglądało kształcenie absolwentów poszczególnych kierunków po ukończeniu studiów?	Prawie połowa badanych (46,7%) nie podjęła edukacji formalnej po studiach. Co czwarty zdecydował się na podnoszenie swoich kwalifikacji w ramach studiów podyplomowych, co ósmy podjął studia II stopnia. Ponad połowa badanych (56%) przyznała, że podejmowała uzupełnianie kwalifikacji – prawie ¼ absolwentów, którzy ukończyli studia na kierunkach architektonicznych i budowlanych musiało po studiach ukończyć dodatkowe kursy, szkolenia itp. Podobne deklaracje składali przedstawiciele kierunków medycznych i dentystrycznych, pielęgniarских, fizykoterapeutycznych i farmaceutycznych, matematycznych oraz psychologicznych. We wszystkich tych grupach odsetek absolwentów, którzy musieli zdecydować się na podnoszenie kwalifikacji wynosił ponad 70%. Najrzadziej natomiast na taki krok decydowały się osoby, które ukończyły studia na kierunkach związanych ze sportem i urodą – było to tylko dwóch na pięciu badanych absolwentów tej grupy. Najczęściej wskazywano na podnoszenie kwalifikacji w dziedzinie finansów, księgowości, ekonomii, rozliczeń, ubezpieczeń.
Absolwenci jakich kierunków najczęściej zdecydowaliby się na zmianę kierunku, na inny dający większe szanse na rynku pracy?	Najbardziej niezadowoleni z obranej ścieżki edukacyjnej byli absolwenci kierunków biologicznych i chemicznych – przeszło 2/3 badanych z tej grupy zmieniliby kierunek, gdyby mogło wybierać ponownie. Niewiele niższy odsetek deklaracji dotyczącej modyfikacji kształcenia odnotowano w grupach kierunków weterynaryjnych i zootechnicznych oraz geograficznych i turystycznych.
Które kompetencje, w opinii absolwentów, zostały najbardziej rozwinięte przez absolwentów w trakcie studiów?	Studia wyższe najbardziej przyczyniły się do rozwoju samodzielności, komunikatywności oraz sumienności i dokładności.
Jakiej pomocy, mającej na celu wspieranie zatrudnienia, oczekują absolwenci?	40,1% absolwentów zadeklarowało, że nie oczekuje wsparcia ze strony żadnej instytucji. Uczestnicy badania, którzy oczekiwali wsparcia, najczęściej chcieliby je otrzymać ze strony urzędów pracy. Oczekiwali zwiększenia dostępności ofert pracy – zarówno ich liczby jak i zróżnicowania. W dalszej kolejności pożądane są dofinansowania do szkoleń, nauki i działalności oraz staże zawodowe. Co czwarty respondent skorzystałby z pomocy instytucji szkoleniowych – przede wszystkim ze szkoleń praktycznych (w formie praktyk) oraz certyfikowanych szkoleń zakończonych zatrudnieniem na stażu.
Jakie były i są źródła wiedzy absolwentów o swoich mocnych i słabych stronach?	Respondenci najczęściej wskazywali, że wiedzę na temat swoich zalet i wad czerpali z własnej refleksji – czyniło tak czterech na pięciu badanych. Prawie połowa badanych przyznała także, że informacje na ten temat uzyskała od swoich bliskich.
Które kompetencje absolwenci poszczególnych kierunków uznają za najważniejsze w kontekście uzyskania przez nich zatrudnienia?	komunikatywność – 57,6 % sumienność i dokładność – 40,4 % zaangażowanie – 40%

Pytanie badawcze	Odpowiedź
Które kompetencje absolwenci poszczególnych kierunków uznają za najważniejsze w kontekście utrzymania przez nich zatrudnienia?	komunikatywność – 55,9% branie odpowiedzialności – 54,7% sumienność i dokładność – 53,2%
Które kompetencje absolwenci poszczególnych kierunków uznają za najważniejsze w kontekście utrzymania prowadzonej działalności gospodarczej?	budowanie relacji – 50,9% wytrwałość i konsekwencja – 50,9% branie odpowiedzialności – 50% zaangażowanie – 50%
Które kompetencje zdaniem absolwentów zostały ukształtowane w zasadniczej części dopiero podczas pracy lub prowadzenia firmy?	Efektom pracy okazały się przede wszystkim umiejętności organizacji pracy (41,8%), odporność na stres (37,5%) oraz branie odpowiedzialności (32,5%). Kształtowane podczas prowadzenia firmy były przede wszystkim umiejętność brania odpowiedzialności (58,2%), organizacji pracy (57,3%) oraz nastawienie biznesowe, asertywność i orientacja na klienta (dla połowy badanych).
W jakim stopniu absolwenci zatrudnieni wykorzystują w codziennej pracy szczegółową wiedzę ze studiów?	Średnia odpowiedzi wyniosła 2,79, czyli była o 0,21 niższa niż środek skali rozpiętej od 1 (<i>nie wykorzystuję wcale</i>) do 5 (<i>wykorzystuję w codziennej pracy</i>).
Jakiego rodzaju treści zajęć, których nie było na studiach wyższych respondenta, byłyby szczególnie przydatne w obecnym miejscu pracy?	Pracujący: zastosowanie wiedzy w praktyce oraz trening kompetencji miękkich. Właściciele firm: Marketing i umiejętności zarządcze.
Co było największą barierą dla podjęcia pierwszego zatrudnienia po studiach?	Najczęściej wskazywaną barierą (zgodnie z deklaracjami wszystkich respondentów), z którą badani spotkali się poszukując pierwszej pracy, był brak zapotrzebowania na rynku pracy na absolwentów po posiadanym kierunku – 50,7%. Brak doświadczenia zawodowego został wskazany przez nieznacznie mniejszy odsetek badanych – 46,5%.
Jaka część absolwentów pracujących obawia się utraty pracy i jakie są przyczyny tych obaw?	Niespełna 20% zatrudnionych absolwentów obawiało się w jakimś stopniu utraty tego zatrudnienia. Absolwenci zagrożeni, ich zdaniem, utratą zatrudnienia podawali najczęściej, że powodem tych obaw jest planowana redukcja etatów u pracodawcy. Taki sam odsetek absolwentów (41,13%) wskazywał na inny powód.
Jaka część absolwentów nie obawia się utraty pracy?	Prawie 60% nie czuje się zagrożonymi utratą pracy.
Jakie jest zróżnicowanie form umów w przypadku absolwentów pracujących?	umowa o pracę na czas nieokreślony – 45,8% umowa o pracę na czas określony – 36,1% umowa zlecenia – 9,7% umowa o dzieło – 4,5% umowa stażowa – 3,6% bez formalnej umowy – 1,8% inne – 2,8%
Jakie jest zróżnicowanie wynagrodzeń absolwentów pracujących?	Najwyższe zarobki otrzymywali badani absolwenci kierunków transportowych i komunikacyjnych (mediana 2600 zł netto). Najniższe zarobki, poniżej 1500 zł w skali miesiąca netto (mediana), zadeklarowali absolwenci kierunków: geograficznych i turystycznych, dziennikarskich i informacyjnych oraz matematycznych i fizycznych.
Jakie są powody, dla których absolwenci zdecydowali się na prowadzenie własnej firmy?	Na pierwszym miejscu wśród powodów uplasowała się możliwość zdobycia niezależności zawodowej (62,7%). Kolejne dwa, o zbliżonej wadze, to chęć osiągnięcia większych zysków i możliwość samorealizacji.
Czy absolwenci prowadzący działalność gospodarczą korzystali z jakich form wsparcia przy zakładaniu firmy?	nie korzystano – 49,1% wsparcie finansowe – 42,7% wsparcie doradcze – 19,1% wsparcie rzeczowe – 2,7%

Pytanie badawcze	Odpowiedź
Jaka jest gotowość niepracujących absolwentów do podjęcia pracy?	Zdecydowana większość (88,4%) niepracujących absolwentów gotowa jest do podjęcia pracy.
Jaka jest aktywność absolwentów w poszukiwaniu zatrudnienia?	Respondenci gotowi podjąć zatrudnienie stosunkowo wysoko ocenili swoją aktywność w poszukiwaniu pracy (na skali od 1 do 5; 1 – <i>nie szukam pracy wcale</i> , 5 – <i>poświęcam na to kilka godzin dziennie</i>), gdyż średnia wartość wynosiła 3,69, a dominanta i mediana – 4.
Z jakiego powodu niepracujący absolwenci nie są gotowi podjąć zatrudnienia?	Brak gotowości do podjęcia zatrudnienia respondenci najczęściej tłumaczyli faktem kontynuacji nauki (61,3%).
Jakie wymagania finansowe niepracujący absolwenci stawiają preferowanej pracy?	Wśród respondentów, którzy nie pracują najczęściej wymieniano kwotę 1500 zł netto, średnia wynosiła 1708 zł netto, natomiast wartość mediany to 1600 zł netto.
Jakie jest zróżnicowanie sposobów poszukiwania pracy przez niepracujących absolwentów?	Najczęstsze sposoby poszukiwania pracy: przeoglądam ogłoszenia w internecie – 95,1% przeoglądam ogłoszenia w urzędzie pracy – 74,7% przeoglądam ogłoszenia w prasie – 68,1% proszę znajomych i rodzinę o pomoc – 59,6% samodzielnie roznoszę CV do pracodawców – 57,9%

5.2. Weryfikacja hipotez badawczych (badanie ilościowe)

1. **Główną przyczyną wyjazdu z województwa lubelskiego, w celu podjęcia pracy, jest problem ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy na terenie Lubelszczyzny.**

Hipoteza potwierdzona: Respondentów, którzy opuścili województwo lubelskie zapytano o główną przyczynę wyjazdu. 65,3% z nich przyznało, że głównym czynnikiem, który wpłynął na podjęcie takiej decyzji był problem ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy.

2. **Kierunek studiów najchętniej zmieniliby absolwenci studiów pedagogicznych, humanistycznych i społecznych.**

Hipoteza odrzucona: Największy odsetek respondentów, którzy zmieniliby kierunek studiów, gdyby mogli jeszcze raz go wybrać, występuje w grupie kierunków biologicznych i chemicznych (67,9%), weterynaryjnych i zootechnicznych (65,2%) oraz geograficznych i turystycznych (63,8%). Absolwenci studiów humanistycznych, pedagogicznych i społecznych w sporządzonym rankingu znaleźli się odpowiednio na: 6., 12. i 13. miejscu (na 22 grupy kierunków).

3. **Największe szanse znalezienia pracy w zawodzie wyuczonym widzą absolwenci studiów medycznych i dentystycznych.**

Hipoteza potwierdzona: Absolwenci studiów medycznych i dentystycznych, oceniając szanse znalezienia pracy w zawodzie wyuczonym, na skali od 1 do 5 (*gdzie 1 to nie mam żadnych szans, a 5 to mam bardzo duże szanse*), uzyskali najwyższą średnią ocen – 3,29.

4. **Absolwenci studiów medycznych i dentystycznych najczęściej pracowali w zawodzie wyuczonym.**

Hipoteza potwierdzona: W swojej karierze zawodowej pracę w zawodzie wyuczonym, choćby przez pewien czas, najczęściej mają za sobą absolwenci kierunków medycznych i dentystycznych (87,5% w przypadku osób pracujących oraz 100% prowadzących własną działalność gospodarczą).

5. **Większość zatrudnionych absolwentów w trakcie swojej kariery pracowało w zawodzie nie związanym z posiadanym wykształceniem.**

Hipoteza potwierdzona: W przypadku respondentów, którzy posiadają własną działalność gospodarczą doświadczenie w pracy nie związanej z posiadanym wykształceniem posiada 57,1% respondentów. Wśród osób zatrudnionych odsetek ten jest większy i wynosi 62%.

6. **Większość respondentów po ukończeniu studiów nie podnosiło swoich kwalifikacji.**

Hipoteza odrzucona: Ponad połowa uczestników badania (56%) zadeklarowała, że od momentu ukończenia studiów musiała podjąć odpowiednie działania, żeby ich kwalifikacje zostały poszerzone.

7. **Najczęściej wiedzę na temat swoich słabych i mocnych stron absolwenci czerpią z rozmów ze znajomymi oraz własnych przemyśleń.**

Hipoteza potwierdzona: Zgodnie z deklaracjami respondentów 80,6% czerpie wiedzę na temat swoich mocnych i słabych stron z własnych przemyśleń, a kolejnym źródłem wiedzy na ten temat są rozmowy z bliskimi (45,1%).

8. **Największą barierą w znalezieniu pierwszej pracy był brak doświadczenia zawodowego absolwentów.**

Hipoteza odrzucona: Najczęściej wskazywaną barierą (zgodnie z deklaracjami wszystkich respondentów), z którą badani spotkali się poszukując pierwszej pracy, był brak zapotrzebowania na rynku pracy na absolwentów po posiadanym kierunku – 50,7%. Brak doświadczenia zawodowego został wskazany przez nieznacznie mniejszy odsetek badanych – 46,5%.

9. Największe wynagrodzenie osiągają zatrudnieni absolwenci kierunków medycznych i dentystycznych.

Hipoteza odrzucona: Biorąc pod uwagę medianę wynagrodzeń okazuje się, że najwyższe zarobki osiągają absolwenci studiów transportowych i komunikacyjnych (mediana – 2600 zł). Mediana wynagrodzeń osób, które ukończyły kierunki medyczne i dentystyczne znalazła się dopiero na 4. miejscu (mediana – 2000 zł).

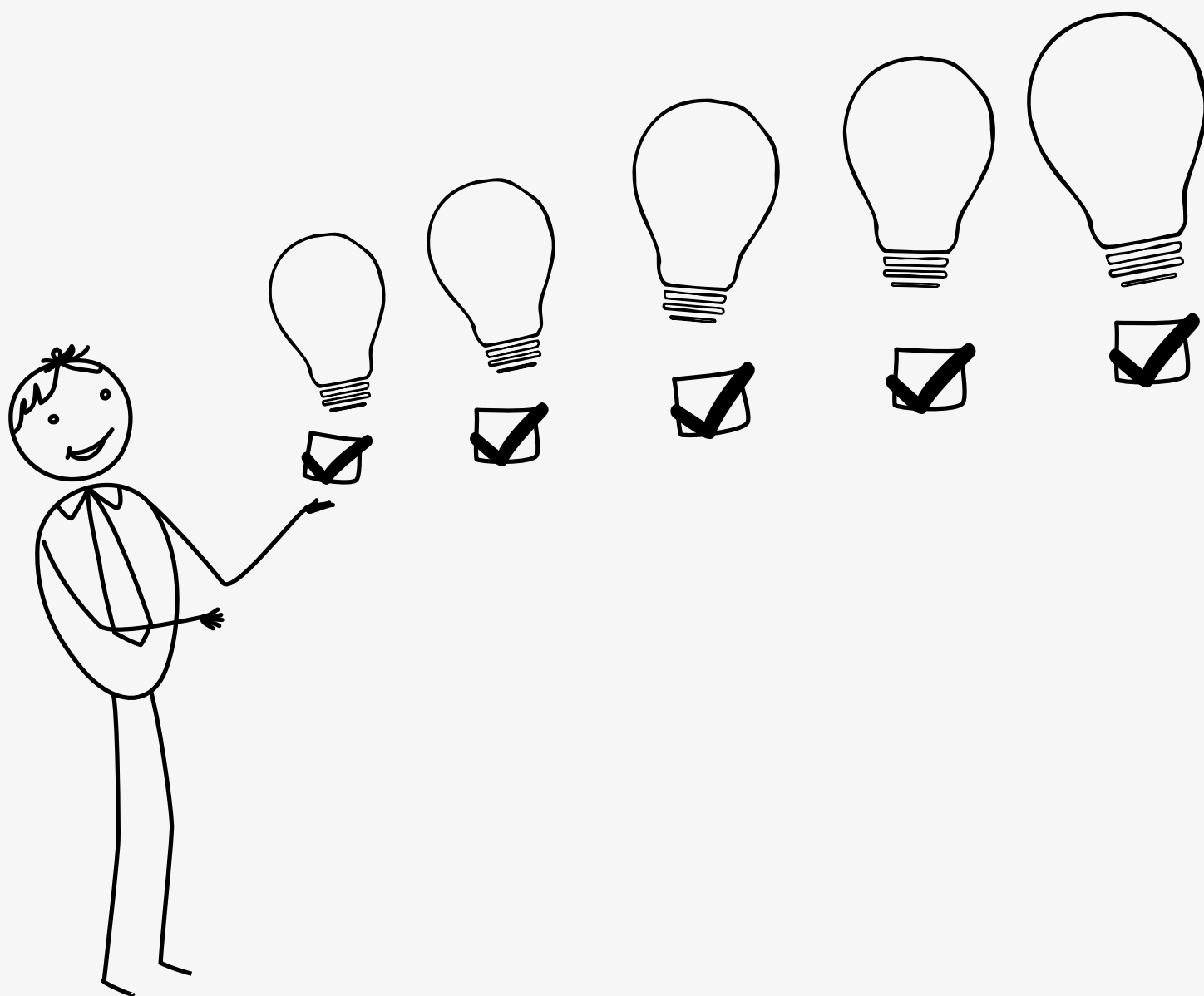
10. Średnie miesięczne zyski osób prowadzących własną działalność gospodarczą są wyższe niż dochody osób zatrudnionych.

Hipoteza potwierdzona: Wartość mediany zarobków dla osób zatrudnionych wynosiła 1700 zł netto, a w przypadku absolwentów prowadzących własną działalność gospodarczą osiągnęła wartość 3000 zł netto.

5.3. Uwagi końcowe

Zestawione w jednym miejscu wyniki badań ilościowych i jakościowych (przeprowadzonych w zbliżonym okresie) absolwentów szkół województwa lubelskiego umożliwiają refleksję strukturalną nad losami absolwentów szkół wyższych oraz zrozumienie postaw konkretnych uczestników rynku pracy. Przed projektami badawczymi realizowanymi w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki pod koniec okresu programowania 2007-2013, postawiono dodatkowo wymóg prowadzenia komponentu wdrożeniowego badań. Będący nim *Wirtualny Doradca* (wirtualnydoradca.wup.lublin.pl) łączy szeroki wachlarz wyników badań LORP z unikalną sytuacją użytkownika, który funkcjonuje w ramach rynku pracy województwa lubelskiego. Badania losów absolwentów umożliwiły włączenie do komponentu opisów ścieżek kariery wszystkich respondentów przebadanych w ramach badań jakościowych. Zarejestrowanemu użytkownikowi (na podstawie jego poziomu wykształcenia) przedstawiane są profile uczestników badań, w których znajdują się opisy ich karier pod względem edukacyjnym i zawodowym. Na tej podstawie osoba korzystająca ze strony może zapoznać się z realnymi przykładami dobrych praktyk radzenia sobie z wymaganiami rynku pracy, w tym radzenia sobie z pojawiającymi się trudnościami.

Rekomendacije

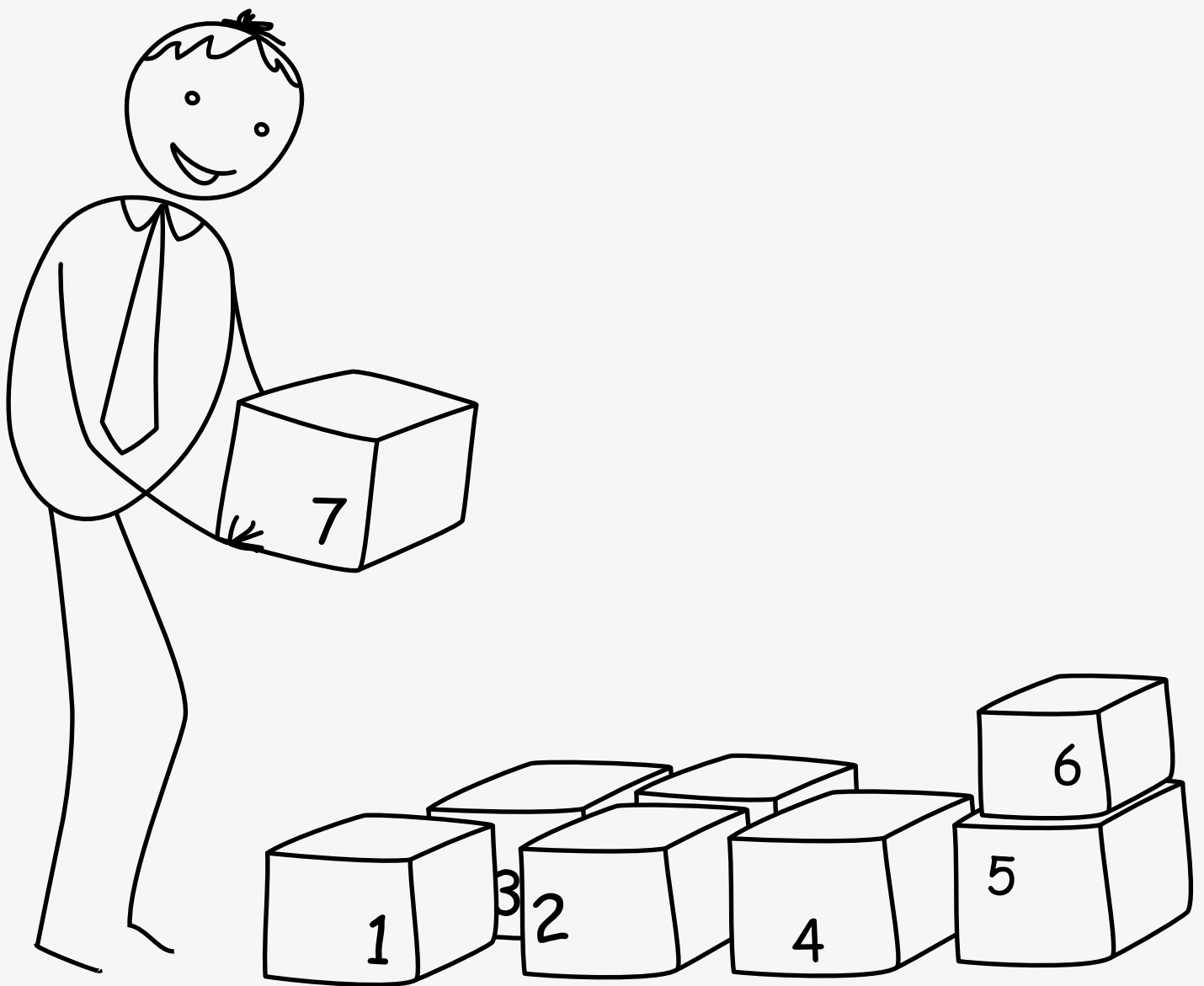

6. Rekomendacje

1. Uczelnie wyższe w województwie lubelskim w większości otrzymują środki publiczne. Ich wysokość jest zależna od liczby studiujących. Część szkół wyższych nie otrzymuje tych środków – zasady współpracy ze studentem mają charakter kontraktu biznesowego – uczelnia dysponuje środkami jedynie od podejmującego kształcenie i jedynie on ma prawo oceniać ofertę szkoły. **W związku z tym, przede wszystkim na uczelniach dofinansowywanych ze środków publicznych ciąży społeczna odpowiedzialność i związany z nią wymóg dostępności informacji o zrealizowanych na uczelni i wykorzystanych na rynku pracy efektach kształcenia. W konsekwencji, efekty te muszą być zestawiane z potrzebami i oczekiwaniami regionalnego rynku pracy i na ich podstawie korygowane.** W przeciwnym razie wzrastający poziom bezrobocia osób z wykształceniem wyższym będzie coraz większym problemem, a kapitał ludzki nie będzie dobrze wykorzystywany. Koszty przywracania na rynek pracy ze środków unijnych (w tym budżetu państwa) czy tylko krajowych (Fundusz Pracy) nie mogą być równoważeniem uprzedniego „oddalania” młodzieży od rynku pracy (choćby przez brak informacji o nim) w czasie studiów.
2. **Wprowadzenie przy uruchamianiu nowych kierunków studiów obowiązkowego raportu badawczego przedstawiającego wyniki badań i analiz własnych lub zastanych, dotyczących zapotrzebowania pracodawców (lub klientów) na przewidywane programem studiów efekty kształcenia.** Do programu studiów powinna być dołączona analiza zapotrzebowania na uprawnienia i kompetencje w branży/branżach gospodarki lub obszarach działania państwa lub samorządu (w skali regionu i kraju), które wykorzystują efekty kształcenia zakładane na kierunku. W rzeczywistości będzie to szczegółowe badanie zapotrzebowania na absolwentów kierunku, według oferty kształcenia uczelni.
3. **Wypracowanie i wdrożenie standardu obsługi instytucji kształcenia (w tym uczelni) w instytucjach rynku pracy, w zakresie obszarowej analizy potrzeb rynku pracy.** Wprowadzenie dedykowanej usługi w wojewódzkich urzędach pracy polegającej na przekazaniu dostępnych obszarowych wyników badań i analiz lub/i na prowadzeniu ujednoczonego warsztatu informacyjnego dla pracowników uczelni z jednostek związanych z jakością kształcenia (w programie: najnowsze wyniki badań pracodawców, absolwentów, ofert pracy, zawodów, branż, bezrobocia itp.). Usługa powinna zawierać rekomendacje kształcenia deficytowych kompetencji miękkich, potrzebnych dla uzyskania i utrzymania zatrudnienia oraz transferowalnych, tj. do wykorzystania na wielu stanowiskach oraz w wielu miejscach pracy. **Wprowadzenie na skalę ogólnopolską i regionalną narzędzia do szybkiej weryfikacji rzeczywistego zapotrzebowania na specjalności, dla którego podstawą są przeszłe ogłoszenia o pracy ze wszystkich źródeł oraz zrealizowane przez pracodawców rekrutacje w regionie (z określonego okresu).** Przykładem narzędzia może być komponent wdrożeniowy projektu „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja” tj. strona internetowa wirtualnydoradca.wup.lublin.pl.
4. **Pogłębianie branżowej analizy rynku pracy województwa lubelskiego oraz badań losów absolwentów.** Analiza branżowa powinna skupiać się na potencjałach innowacyjnych, rozwojowych, zatrudnieniowych, profilach kompetencyjnych, dostępie do stanowisk pracy, warunkach płacowych

w branżach. Badania losów absolwentów powinny mieć charakter panelowy, tzn. przez określony czas, np. 4 lata, badani są wybrani (wg określonego kryterium) ci sami absolwenci kierunku danej szkoły w takich samych odstępach czasu (np. co kwartał). Po czteroletnim badaniu respondenta zastępuje kolejny nowy absolwent kierunku. Wyniki w ten sposób zaprojektowanych badań jakościowych powinny być dostępne w formie zanonimizowanych ścieżek karier. Punktem odniesienia mogą być ścieżki karier absolwentów dostępne w komponencie wdrożeniowym projektu „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja” pod adresem wirtualnydoradca.wup.lublin.pl.

5. **Wykorzystanie przez szkoły wyższe produktów projektów innowacyjnych, dotyczących kształcenia na poziomie wyższym, wypracowanych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Z wypracowanych innowacyjnych metod nauczania mogą korzystać również nauczyciele szkół ponadgimnazjalnych.** Więcej informacji na temat poszczególnych rozwiązań, w tym dostęp do ich elementów składowych (podręczników, poradników, programów zajęć) można znaleźć na stronach Krajowej Instytucji Wspomagającej (www.kiw-pokl.org.pl, dostęp: sierpień 2014 r.), gdzie zamieszczono również informację z wstępną propozycją tego, jak poszczególne rozwiązania mogłyby zostać wykorzystane w perspektywie finansowej EFS 2014-2020. Przykładowe tytuły projektów, z możliwością wykorzystania ich rezultatów: *System monitoringu losów absolwentów, Monitoring losów absolwentów w kontekście dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb gospodarki opartej na wiedzy i wymogów rynku pracy, e-Odnawialne Źródła Energii Lubelszczyzny (e-OZEL) – system zwiększający zainteresowanie uczniów kontynuacją kształcenia na kierunkach GOW (gospodarki opartej na wiedzy), Innowacyjne metody kształcenia w obrębie przedsiębiorczości, Lubelska Pracownia, Branżowy GPS dla absolwentów szkół wyższych – innowacyjny model aktywizacji społeczno-zawodowej*.
6. **Zachęcanie osób rozważających podjęcie edukacji na poziomie wyższym do: refleksji w zakresie konstruowania i modyfikacji własnych ścieżek karier edukacyjno-zawodowych, odpowiedzialności za podejmowane wybory i kształtowanie swoich zawodowych możliwości, gotowości do opisu własnych kompetencji i dotychczasowych efektów kształcenia, podejmowania aktywności społecznej i pracy projektowej, kształtowania nawyków codziennej lub okresowej pracy.** Promowanie takich treści może odbywać się zarówno poprzez indywidualną pracę z uczniami szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych (np. nauczyciele przedmiotów *przedsiębiorczość* lub *wiedza o życiu w społeczeństwie*, wychowawcy, doradcy zawodowi, pracownicy OHP, rodzice), jak i dzięki regionalnym kampaniom informacyjnym lub warsztatom wiedzy o rynku pracy prowadzonym przez instytucje rynku pracy.
7. **Zwiększenie nakładów na kampanie informacyjne o rynku pracy jako na instrument profilaktyki bezrobocia**, np. przez zastąpienie najmniej efektywnych instrumentów łagodzenia jego skutków i przywracania bezrobotnych na rynek pracy.

1. Kwestionariusz CAWI

Aneks

1. Kwestionariusz CAWI

Informacja o losach absolwentów stanowi wartość nie tylko dla osób dopiero podejmujących decyzje o kierunku kształcenia, ale i dla instytucji projektujących wsparcie zawodowej aktywności. Wypełnienie ankiety zajmie nie więcej niż 10 minut, a przyczyni się do pozyskania wiedzy o sytuacji absolwentów konkretnych kierunków studiów na rynku pracy. To badanie, anonimowe i poufne, prowadzi Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie w ramach projektu „Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja”. Każda odpowiedź jest dla nas ważna. Ankiety adresujemy do osób, które studia (licencjackie, inżynierskie lub magisterskie) w województwie lubelskim zakończyły nie wcześniej niż w 2004 r., niezależnie od tego czy kontynuowały dalszą edukację. Z góry dziękujemy za poświęcony czas. Zespół Lubelskiego Obserwatorium Rynku Pracy.

1. Płeć

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- Kobieta
 Mężczyzna

2. Wiek

3. Rok ukończenia studiów wyższych (nie wcześniej niż w 2004 r.)

(w przypadku osób, które kontynuują naukę rok ukończenia ostatniego pełnego stopnia studiów)

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013

4. Tryb ukończonych studiów

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- stacjonarne
 niestacjonarne

5. Proszę o zakwalifikowanie ukończonego kierunku studiów do jednej z grupy, do której według Pana/i najbardziej on pasuje.

(W przypadku gdy Pan/i ukończył/a więcej niż jeden kierunek proszę wybrać grupę dla kierunku wiódącego)

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- kierunki administracyjne i zarządcze
 architektoniczne i budowlane

- humanistyczne (np. filologie, historia, kulturoznawstwo, archeologia, filozofia) i artystyczne (np. edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych, edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej), historia sztuki, jazz i muzyka estradowa, muzykologia, malarstwo)
- biologiczne i chemiczne
- dziennikarskie i informacyjne
- ekonomiczne i finansowe
- geograficzne i turystyczne
- informatyczne
- matematyczne i fizyczne
- medyczne i dentystyczne
- ochrony środowiska
- pedagogiczne i opieki społecznej
- pielęgniarские, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne
- prawne
- produkcyjne i przetwórcze
- psychologiczne
- rolnicze, ogrodnicze, lesne i rybactwa
- społeczne (sociologia, politologia, stosunki międzynarodowe, europeistyka, nauki o rodzinie)
- techniczne i inżynierskie
- transportowe i komunikacyjne
- weterynaryjne i zootechniczne
- związane ze sportem i urodą (wychowanie fizyczne, kosmetyka, dietetyka)

6. Województwo obecnego zamieszkania

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- dolnośląskie
- kujawsko-pomorskie
- lubelskie → przejdź do pytania nr 8
- lubuskie
- łódzkie
- małopolskie
- mazowieckie
- opolskie
- podkarpackie
- podlaskie
- pomorskie
- śląskie
- świętokrzyskie
- warmińsko-mazurskie
- wielkopolskie
- zachodniopomorskie
- mieszkam poza granicami Polski

7. Z jakiego powodu zdecydował/a się Pan/i na opuszczenie województwa lubelskiego?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- studiowałem/am w województwie lubelskim, ale nie pochodziłem/am z niego
- z powodów rodzinnych

ze względu na problemy ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy

inne, jakie?: -----

8. Czy po ukończeniu szkoły wyższej kontynuował/a Pan/i edukację? (proszę zaznaczyć wszystkie prawidłowe)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- tak, studia pierwszego stopnia na innym kierunku i dalej je kontynuuję
- tak, studia drugiego stopnia na tym samym kierunku i dalej je kontynuuję
- tak, studia drugiego stopnia na innym kierunku i dalej je kontynuuję
- tak, studia trzeciego stopnia (doktoranckie) na tym samym kierunku
- tak, studia trzeciego stopnia (doktoranckie) na innym kierunku
- tak, w szkole policealnej
- tak, studia poddyplomowe
- nie → przejdź do pytania nr 10

9. Co było główną przyczyną kontynuacji nauki?

(proszę zaznaczyć jeden główny powód)

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- chęć uzyskania bardziej kompletnego wykształcenia
- chęć zwiększenia swoich szans na rynku pracy
- chęć uzyskania nowego zawodu
- inne, jakie?: -----

10. Czy od momentu ukończenia studiów pojawiła się potrzeba zdobywania kwalifikacji? (tzn. dyplomów, certyfikatów, uprawnień potwierdzających wiedzę i umiejętności)

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- tak
- nie → przejdź do pytania nr 13

11. W jakich głównych dziedzinach?

(proszę podać konkretną tematykę/kierunek)

12. Z jakiej przyczyny? (proszę wskazać jedną główną przyczynę)

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- aby zwiększyć swoje szanse na rynku pracy
- aby móc uzyskać awans
- było to polecenie służbowe/obowiązek służbowy
- ze względu na własne zainteresowania
- ze względu na chęć samorozwoju
- inne, jakie?: -----

13. Czy gdyby była możliwość wyboru raz jeszcze kierunku studiów, to czy zmienił(a)by go Pan/i na inny, dający większe szanse na rynku pracy?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- zdecydowanie tak

- raczej tak
- trudno powiedzieć → przejdź do pytania nr 15
- raczej nie → przejdź do pytania nr 15
- zdecydowanie nie → przejdź do pytania nr 15

14. Na kierunek, z którego grupy by się Pan/i zdecydował/a?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- Kierunki administracyjne i zaradcze
- architektoniczne i budowlane
- humanistyczne (np. filologie, historia, kulturoznawstwo, archeologia, filozofia) i artystyczne (np. edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych, edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej), historia sztuki, jazz i muzyka estradowa, muzykologia, malarstwo)
- biologiczne i chemiczne
- dziennikarskie i informacyjne
- ekonomiczne i finansowe
- geograficzne i turystyczne
- informatyczne
- matematyczne i fizyczne
- medyczne i dentystyczne
- ochrony środowiska
- pedagogiczne i opieki społecznej
- pielęgniarские, fizjoterapeutyczne i farmaceutyczne
- prawne
- produkcyjne i przetwórcze
- psychologiczne
- rolnicze, ogrodnicze, leśne i rybactwa
- społeczne (sociologia, politologia, stosunki międzynarodowe, europistyka, nauki o rodzinie)
- techniczne i inżynierskie
- transportowe i komunikacyjne
- weterynaryjne i zootechniczne
- związane ze sportem i urodą (wychowanie fizyczne, kosmetyka, dietetyka)

15. Proszę ocenić, w skali od 1 do 5, kompetencje, które rozwijał/a Pan/i dzięki zajęciom i zadaniom wykonywanym na studiach?

(1-wcale nie udało się rozwinąć, 5-udało się rozwinąć w bardzo dużym stopniu)

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź

	1	2	3	4	5
asertywność	☐	☐	☐	☐	☐
branie odpowiedzialności	☐	☐	☐	☐	☐
budowanie relacji	☐	☐	☐	☐	☐
dążenie do rozwoju	☐	☐	☐	☐	☐
delegowanie zadań	☐	☐	☐	☐	☐
elastyczność	☐	☐	☐	☐	☐
komunikatywność	☐	☐	☐	☐	☐
kreatywność	☐	☐	☐	☐	☐
mobilizowanie innych	☐	☐	☐	☐	☐
myślenie analityczne	☐	☐	☐	☐	☐

- nastawienie biznesowe
- odporność na stres
- organizacja pracy
- orientacja na cel
- orientacja na klienta
- planowanie i koordynowanie
- praca zespołowa
- profesjonalizm i etyka
- samodzielność
- sumienność i dokładność
- uczenie i szkolenie
- wytrwałość i konsekwencja
- zaangażowanie
- zarządzanie zespołem

16. Proszę wskazać z jakich kwalifikacji (uprawnień, certyfikatów, dyplomów, potwierdzeń umiejętności) zdobytych w ramach studiów jest Pan/i najbardziej zadowolony/a.
(jeżeli nie jest Pan/i zadowolony/a z żadnych kwalifikacji zdobytych na studiach proszę wpisać 0).

17. Skąd ma Pan/i wiedzę na temat swoich mocnych i słabych stron?

Zaznacz kilka odpowiedzi

- od bliskich
- od doradcy zawodowego
- od specjalisty w poradni psychologiczno-pedagogicznej
- od wykładowców/nauczycieli
- na podstawie własnych przemyśleń
- na podstawie testów rozwiązywanych przez Internet
- inne, jakie?:
- nigdy nie zastanawiałem/am się nad swoimi mocnymi i słabymi stronami

18. Proszę ocenić, w skali od 1 do 5, Pana/i szanse na znalezienie pracy w województwie lubelskim w zawodzie innym niż wyuczony oraz w zawodzie wyuczonym.

(1 – nie mam żadnych szans, 5 – mam bardzo duże szanse)

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź

	1	2	3	4	5
zawód wyuczony	☐	☐	☐	☐	☐
zawód inny niż wyuczony	☐	☐	☐	☐	☐

19. Od których z podanych instytucji i ewentualnie w jakiej formie oczekiwał(a)by Pan/i wsparcia wpływającego na zwiększenie szans zatrudnieniowych?

Zaznacz kilka odpowiedzi

- urząd pracy:
- Ochotniczy Hufiec Pracy:

- agencje zatrudnienia: -----
- instytucje szkoleniowe: -----
- od żadnej z powyższych

20. Czy w chwili obecnej Pan/i pracuje lub prowadzi firmę?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- tak → przejdź do pytania nr 34
- nie

21. Jak długo pozostaje Pan/i bez pracy OD OSTATNIEJ PRACY? (w miesiącach)
(w przypadku osób, które nie pracowały wpisać jaki minął od ukończenia uczelni)

22. Ile czasu łącznie od ukończenia studiów pozostawał/a Pan/i bez pracy? (w miesiącach)

23. Ile czasu łącznie zarejestrowana był/a Pan/i w urzędzie pracy? (w miesiącach)

24. Czy od momentu ukończenia studiów Pan/i pracował/a?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- tak
- nie → przejdź do pytania nr 28

25. W ilu firmach/instytucjach Pan/i pracował/a?

26. Jaki był łączny okres Pan/i zatrudnienia? (w miesiącach)

27. Z jakiego powodu utracił/a Pan/i ostatnią pracę?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- skończyła się moja umowa o pracę
- zrezygnowałem/am z pracy
- zostałem zwolniony/a
- zlikwidowano mój zakład pracy
- inne

28. Czy w chwili obecnej jest Pan/i gotowy/a podjąć zatrudnienie?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć → przejdź do pytania nr 33
- raczej nie → przejdź do pytania nr 33
- zdecydowanie nie → przejdź do pytania nr 33

29. Proszę określić co jest dla Pana/i największą barierą w uzyskaniu zatrudnienia?
(max. 2 odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- niskie zapotrzebowanie na absolwentów po moim kierunku na rynku pracy
- brak doświadczenia zawodowego
- za mało doświadczenie zawodowe
- brak pewnych wymaganych kwalifikacji (jakich?): _____
- brak pewnych wymaganych kompetencji, umiejętności (jakich?): _____
- proponowane przez pracodawców warunki zatrudnienia były dla mnie nie do zaakceptowania

- inne: _____
- nie dostrzegłem/am barier

30. W jaki sposób poszukuje Pan/i pracy?

(dowolna liczba odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- przeglądam ogłoszenia w prasie
- przeglądam ogłoszenia w internecie
- samodzielnie roznoszę CV do pracodawców
- przeglądam ogłoszenia w urzędzie pracy
- proszę znajomych i rodzinę o pomoc
- inne, jakie?: _____

31. Proszę ocenić w skali od 1 do 5 swoją aktywność w poszukiwaniu pracy

(1 – nie szukam pracy wcale, 5 – poświęcam na to kilka godzin dziennie)

32. Jakiego minimalnego wynagrodzenia netto („na rękę”) miesięcznie Pan/i oczekuje?

ZAKOŃCZYĆ WYWIAD

33. Z jakiego powodu nie jest Pan/i gotowy/a podjąć zatrudnienia?

(można wybrać dowolną liczbę odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- ze względu na stan zdrowia
- opiekuję się kimś (dzieci, starsi, niepełnosprawni)
- zajmuję się domem
- uczę się
- mam świadczenia, które bym utracił/a
- obawiam się kontaktów z pracodawcami
- nie mam motywacji
- mam inne zajęcia, które pozwalają mi się utrzymać
- inne

ZAKOŃCZYĆ WYWIAD

34. W chwili obecnej Pan/i

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- pracuje w firmie/instytucji
- prowadzi własną firmę → przejdź do pytania nr 59

35. Proszę określić jak długo po ukończeniu studiów szukał/a lub dalej szuka Pan/i pierwszej pracy?
(w miesiącach)

36. Ze względu na Pana/i doświadczenie w poszukiwaniu pierwszej pracy proszę wskazać co było największą barierą w uzyskaniu zatrudnienia?

(proszę wskazać max. 2 odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- niskie zapotrzebowanie na absolwentów po moim kierunku na rynku pracy
- brak doświadczenia zawodowego
- za mało doświadczenie zawodowe
- brak pewnych wymaganych kwalifikacji (jakich?): _____
- brak pewnych wymaganych kompetencji, umiejętności (jakich?): _____
- proponowane przez pracodawców warunki zatrudnienia były dla mnie nie do zaakceptowania

- inne, jakie?: _____
- nie dostrzegłem/am barier

37. Proszę jaki okres (łącznie) od ukończenia studiów poszukiwał/a Pan/i pracy? (w miesiącach)

(w przypadku, gdy Pan/i pracował/a w kilku miejscach proszę zsumować okresy poszukiwania pracy)

38. Ile łącznie czasu w trakcie, gdy Pan/i nie pracował/a był/a Pan/i zarejestrowany/zarejestrowana w urzędzie pracy? (w miesiącach)

39. Proszę jaki okres łącznie (w miesiącach), od ukończenia studiów do dziś, Pan/i pracował/a? (w przypadku pracy w kilku miejscach zsumować okresy pracy).

40. W ilu miejscach?

41. Czy wykonywała Pan/i pracę nie związaną z zawodem wyuczonym?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- tak
- nie

42. Czy pracował/a Pan/i w zawodzie wyuczonym?

- Zaznacz tylko jedną odpowiedź
- tak
 nie

43. Czy od momentu ukończenia studiów pracował/a Pan/i poza granicami Polski?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- tak, ale w chwili obecnej już nie pracuję
 tak, pracuję za granicą do chwili obecnej
 nie

44. Od jak dawna Pan/i nieprzerwanie pracuje? (w miesiącach)

45. Do jakiej branży można najtrafniej przyporządkować Pana/i obecnego pracodawcę?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- Rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo
 Motoryzacja
 Usługi dla ludności (w tym dostawa i naprawy systemów dostarczania wody, energii, etc.)
 Informatyka
 Budownictwo
 Produkcja
 Handel hurtowy
 Handel detaliczny
 Transport, logistyka i magazynowanie
 Działalność wydawnicza
 Finansy i ubezpieczenia
 Nieruchomości – pośrednictwo, wynajem i leasing
 Działalność profesjonalna, naukowa i usługi techniczne
 Działalność w zakresie zarządzania
 Pomoc techniczna i administracyjna, administracja publiczna
 Usługi edukacyjne
 Ochrona zdrowia i pomoc społeczna
 Sztuka, rozrywka i rekreacja
 Zakwaterowanie (hotelarstwo itp.)
 Usługi spożywcze (restauracje, bary itp.)

46. Proszę wskazać, które umijętności z poniższej listy okazały się kluczowe dla uzyskania obecnego zatrudnienia (tzn. w procesie rekrutacji) oraz dla jego utrzymania.

(proszę wskazać max. po 5 odpowiedzi).

Zaznacz dowolną ilość odpowiedzi

	kluczowe dla uzyskania obecnego zatrudnienia	kluczowe dla utrzymania obecnego zatrudnienia
asertywność	☐	☐
branie odpowiedzialności	☐	☐
budowanie relacji	☐	☐
dążenie do rozwoju	☐	☐
delegowanie zadań	☐	☐

- elastyczność
- komunikatywność
- kreatywność
- mobilizowanie innych
- myślenie analityczne
- nastawienie biznesowe
- odporność na stres
- organizacja pracy
- orientacja na cel
- orientacja na klienta
- planowanie i koordynowanie
- praca zespółowa
- profesjonalizm i etyka
- samodzielność
- sumienność i dokładność
- uczenie i szkolenie
- wytrwałość i konsekwencja
- zaangażowanie
- zarządzanie zespołem

47. Proszę określić, w skali od 1 do 5, stopień zadowolenia z poszczególnych aspektów wykonywanej pracy. (1 – nie jestem w ogóle zadowolony/a, 5 – jestem w pełni zadowolony/a)

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź

	1	2	3	4	5
obowiązki	☐	☐	☐	☐	☐
placa	☐	☐	☐	☐	☐
samodzielność	☐	☐	☐	☐	☐
możliwość rozwoju	☐	☐	☐	☐	☐
możliwość awansu	☐	☐	☐	☐	☐
relacje pracownicze	☐	☐	☐	☐	☐
pewność zatrudnienia	☐	☐	☐	☐	☐
rodzaj umowy	☐	☐	☐	☐	☐

48. Na podstawie jakiej umowy pracuje Pan/i w chwili obecnej?

(proszę wskazać wszystkie prawidłowe) Zaznacz kilka odpowiedzi

- umowy o pracę na czas nieokreślony
 umowy o pracę na czas określony
 umowy zlecenia
 umowy o dzieło
 umowy szarowej
 pracę bez formalnej umowy
 inne

49. Jakie wynagrodzenie netto („na rękę”) miesięcznie obecnie Pan/i otrzymuje?

50. Czy w chwili obecnej planuje Pan/i zmienić pracę?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć → przejdź do pytania nr 52
- raczej nie → przejdź do pytania nr 52
- zdecydowanie nie → przejdź do pytania nr 52

51. Z jakiego powodu rozważa Pan/i możliwość zmiany pracy?

(proszę zaznaczyć max. 2 odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- zbyt niskie wynagrodzenie
- zbyt duże obciążenie obowiązkami zawodowymi
- ograniczone możliwości awansu
- nie odpowiadają mi warunki pracy
- nie odpowiada mi rodzaj umowy
- nie odpowiadają mi godziny pracy
- złe relacje z przełożonymi
- chciał(a)bym pracować w zawodzie wyuczonym
- złe relacje ze współpracownikami
- chciał(a)bym otworzyć własną firmę
- brak możliwości rozwoju
- praca jest zbyt stresująca
- inny powód

52. Czy w chwili obecnej obawia się Pan/i utraty pracy?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć → przejdź do pytania nr 54
- raczej nie → przejdź do pytania nr 54
- zdecydowanie nie → przejdź do pytania nr 54

53. Z jakiego powodu obawia się Pan/i utraty pracy?

(proszę zaznaczyć max. 2 odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- planowana jest redukcja etatów
- sytuację finansową pracodawcy jest zła
- ze względu na złe relacje z przełożonymi
- ze względu na złe relacje ze współpracownikami
- ze względu na nieradzenie sobie z obowiązkami służbowymi
- ze względu na małą efektywność pracy
- ze względu na zbyt niskie kwalifikacje i umiejętności
- inny powód

54. Proszę zaznaczyć, które umiejętności z poniższej listy zostały ukształtowane w zasadniczej części

dopiero podczas pracy?

Zaznacz kilka odpowiedzi

- asertywność
- branie odpowiedzialności
- budowanie relacji
- dążenie do rozwoju
- delegowanie zadań
- elastyczność
- komunikatywność
- kreatywność
- mobilizowanie innych
- myślenie analityczne
- nastawienie biznesowe
- odporność na stres
- organizacja pracy
- orientacja na cel
- orientacja na klienta
- planowanie i koordynowanie
- praca zespołowa
- profesjonalizm i etyka
- samodzielność
- sumienność i dokładność
- uczenie i szkolenie
- wytrwałość i konsekwencja
- zaangażowanie
- zarządzanie zespołem
- żądna z powyższych

55. Proszę określić, które kwalifikacje okazały się niezbędne do uzyskania ostatniej pracy?

(jeśli żadne proszę wpisać 0)

56. Proszę wskazać, czy któreś z tych kwalifikacji zostały zdobyte w ramach studiów wyższych, które Pan/i ukończył/a?

(jeśli żadne proszę wpisać 0)

57. Proszę określić ogólnie, w skali od 1 do 5, w jakim stopniu wykorzystuje Pan/i w pracy wiedzę i umiejętności zdobyte na studiach?

(1 – nie wykorzystuję ich wcale 5 – wykorzystuję je w codziennej pracy)

58. Jakie treści zajęć, których NIE BYŁO na studiach wyższych, byłyby szczególnie istotne w obecnym miejscu pracy?

(trudno powiedzieć – wpisać 0)

ZAKOŃCZYĆ WYWIAD

59. Czy od momentu ukończenia studiów do momentu rozpoczęcia działalności gospodarczej Pan/i pracował/a?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- tak
 nie → przejdź do pytania nr 65

60. Proszę wskazać przez jaki okres – w miesiącach – od ukończenia studiów Pan/i łącznie pracował/a? (w przypadku pracy w kilku miejscach zsumować okresy pracy).

61. W ilu miejscach Pan/i pracował/a?

62. Czy wykonywała Pan/i pracę nie związaną z zawodem wyuczonym?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- tak
 nie

63. Czy pracował/a Pan/i w zawodzie wyuczonym?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- tak
 nie

64. Czy od momentu ukończenia studiów pracował/a Pan/i poza granicami Polski?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- tak, ale w chwili obecnej już nie pracuję
 tak, prowadzę tam własną działalność
 nie

65. Ile łącznie czasu – w miesiącach – od momentu ukończenia studiów do chwili rozpoczęcia działalności gospodarczej pozostawał/a Pan/i bez zatrudnienia?

66. Ile łącznie czasu, w okresie bez pracy, był/a Pan/i zarejestrowany/a w urzędzie pracy? (dopisać czy w miesiącach czy w latach)

67. Ze względu na Pana/i doświadczenie w poszukiwaniu pierwszej pracy, proszę wskazać co było dla Pana/i największą barierą w uzyskaniu zatrudnienia?

(max. 2 odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- niskie zapotrzebowanie na absolwentów po moim kierunku na rynku pracy
 brak doświadczenia zawodowego
 za małe doświadczenie zawodowe
 brak pewnych wymaganych kwalifikacji (jakich?): -----
 brak pewnych wymaganych kompetencji, umiejętności (jakich?): -----
 proponowane przez pracodawców warunki zatrudnienia były dla mnie nie do zaakceptowania

inne, jakie?: -----

nie dostrzegalem/am barier

68. Proszę wskazać jak długo – w latach – prowadził Pan/i obecną działalność gospodarczą?

69. W jakiej branży prowadził Pan/i firmę?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- Rolnictwo, leśnictwo, rybactwo
 Motoryzacja
 Usługi dla ludności (w tym dostawa i naprawy systemów dostarczania wody, energii, etc.)
 Informatyka
 Budownictwo
 Produkcja
 Handel hurtowy
 Handel detaliczny
 Transport, logistyka i magazynowanie
 Działalność wydawnicza
 Finanse i ubezpieczenia
 Nieruchomości – pośrednictwo, wynajem i leasing
 Działalność profesjonalna, naukowa i usługi techniczne
 Doradztwo w zakresie zarządzania
 Pomoc techniczna i administracyjna
 Usługi edukacyjne
 Ochrona zdrowia i pomoc społeczna
 Sztuka, rozrywka i rekreacja
 Zakwaterowanie (hotelarstwo itp.)
 Usługi spożywcze (restauracje, bary)

70. Proszę wskazać z jakiego powodu zdecydował/a się Pan/i na rozpoczęcie działalności gospodarczej?

(max. 2 odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- możliwość zdobycia niezależności zawodowej
 możliwość samorealizacji
 chęć osiągnięcia większych zysków
 chęć sprawdzenia się w pracy na własny rachunek
 brak pracy i problemy z jej znalezieniem
 inne

71. Proszę wskazać, które umiejętności z poniższej listy zostały ukształtowane w zasadniczej części dopiero podczas prowadzenia firmy?

(dovolna liczba odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- asertywność
 branie odpowiedzialności
 budowanie relacji

- dążenie do rozwoju
- delegowanie zadań
- elastyczność
- komunikatywność
- kreatywność
- mobilizowanie innych
- myślenie analityczne
- nastawienie biznesowe
- odporność na stres
- organizacja pracy
- orientacja na cel
- orientacja na klienta
- planowanie i koordynowanie
- praca zespołowa
- profesjonalizm i etyka
- samodzielność
- sumienność i dokładność
- uczenie i szkolenie
- wytrwałość i konsekwencja
- zaangażowanie
- zarządzanie zespołem
- żadna z powyższych

72. Proszę wskazać, które umiejętności z poniższej listy okazały się kluczowe dla założenia i utrzymania działalności gospodarczej.
(max. po 5 odpowiedzi)
Zaznacz dowolną ilość odpowiedzi

Kluczowe dla założenia		Kluczowe dla utrzymania	
☐	asertywność	☐	
☐	branie odpowiedzialności	☐	
☐	budowanie relacji	☐	
☐	dążenie do rozwoju	☐	
☐	delegowanie zadań	☐	
☐	elastyczność	☐	
☐	komunikatywność	☐	
☐	kreatywność	☐	
☐	mobilizowanie innych	☐	
☐	myślenie analityczne	☐	
☐	nastawienie biznesowe	☐	
☐	odporność na stres	☐	
☐	organizacja pracy	☐	
☐	orientacja na cel	☐	
☐	orientacja na klienta	☐	
☐	planowanie i koordynowanie	☐	
☐	praca zespołowa	☐	
☐	profesjonalizm i etyka	☐	

- samodzielność
- sumienność i dokładność
- uczenie i szkolenie
- wytrwałość i konsekwencja
- zaangażowanie
- zarządzanie zespołem

73. Proszę określić, które kwalifikacje okazały się niezbędne do prowadzenia własnej firmy?
(jeśli żadne wpisać 0)

74. Proszę wskazać, czy któreś z tych kwalifikacji zostały zdobyte w ramach studiów, które Pan/i ukończyła?
(jeśli żadne wpisać 0)

75. Proszę określić, w skali od 1 do 5, w jakim stopniu wykorzystuje Pan/i w pracy wiedzę i umiejętności zdobyte na studiach?
(1 – nie wykorzystuję ich wcale 5 – wykorzystuję je w codziennej pracy)

76. Jakiego rodzaju treści zajęć, których NIE BYŁO na studiach, byłyby szczególnie przydatne przy prowadzeniu własnej firmy? (trudno powiedzieć – wpisać 0)

77. Czy prowadzona działalność gospodarza jest bezpośrednio związana z ukończonym przez Pana/Panią kierunkiem studiów?
Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć
- raczej nie
- zdecydowanie nie

78. Jakie przeciętne miesięczne zyski netto („na rękę?”) wypracowuje Pan/i w chwili obecnej?

79. Czy zakładając firmę korzystał/a Pan/i z jakiegos wsparcia?
(wskazać wszystkie prawidłowe)
Zaznacz kilka odpowiedzi

- tak, ze wsparcia finansowego
- tak, ze wsparcia doradczego
- tak, ze wsparcia rzeczowego
- nie

80. Proszę określić stopień pewności utrzymania działalności gospodarczej w ciągu kolejnych 2 lat?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- jestem bardzo niepewny
- jestem raczej niepewny
- trudno powiedzieć → przejdź do pytania nr 83
- jestem raczej pewny → przejdź do pytania nr 83
- jestem bardzo pewny → przejdź do pytania nr 83

81. Jakiś są źródła tych obaw?

(max. 2 odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- słaba kondycja finansowa firmy
- duża konkurencja
- systematyczne zmniejszanie się zapotrzebowania na oferowane przez mnie produkty, usługi
- inne, jakie?: -----

82. Czy w związku z obawami o pracę planuje Pan/i zmianę aktualnej formy zatrudnienia?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- nie, nie planuję żadnych zmian
- nie, ale chciał(a)bym zmienić profil dotychczas prowadzonej działalności gospodarczej
- tak, chciał(a)bym znaleźć zatrudnienie u przedsiębiorcy, prowadzącego działalność o podobnym profilu, co prowadzona przeze mnie
- tak, chciał(a)bym znaleźć zatrudnienie u przedsiębiorcy, prowadzącego działalność o innym profilu niż prowadzona przeze mnie
- tak, chciałbym znaleźć zatrudnienie w instytucji publicznej
- inne

ZAKOŃCZYĆ WYWIAD

83. Jakiś są główne czynniki pewności utrzymania Pana/i firmy?

(dowolna liczba odpowiedzi)

Zaznacz kilka odpowiedzi

- dobra organizacja pracy
- renoma wśród klientów
- mała konkurencja
- stała liczba odbiorców
- inne, jakie?: -----

ZAKOŃCZYĆ WYWIAD

Dane osobowe – formularz pojawiający się na koniec wywiadu

- Zaoferowanie pomniejszej kwoty w celu ochrony wszystkich danych podanych zbiorczo w ankiecie
- Wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych przez Ankieta.pl Racino, Sadowski, Skowronek spółka jawna, z siedzibą przy ul. Solec, nr 81B, lok. 73-A, 00-382 Warszawa, oraz Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, z siedzibą przy Obywatelska 4, kod pocztowy 20-092 Lublin dla potrzeb niezłączonych do przeprowadzenia badań prowadzonych na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie oraz analizy wyników tych badań, zgodnie z ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 roku o ochronie danych osobowych (Dz. U. Nr 133, poz. 883).

2. Scenariusz indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI) grudzień 2013 – styczeń 2014 z absolwentami szkół ponadgimnazjalnych i uczelni wyższych, przebadanych pierwszy raz w 2012 r., w ramach badania „Losy absolwentów” w projekcie systemowym Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy – kontynuacja, realizowanym przez Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie.

Część I. Sytuacja respondenta na rynku pracy

Pytania do wszystkich:

- Jakie, z perspektywy czasu, dostrzega Pan/i korzyści wynikające z ukończenia szkoły (szkoła ukończona w 2012 r.)?
- Jak ocenia Pan/i zdobytych wiedzę teoretyczną?
- Jak ocenia Pan/i uzyskane umiejętności praktyczne?
- Proszę powiedzieć czy w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy podejmował/a Pan/i jakiekolwiek aktywności związane z podnoszeniem kwalifikacji – chodzi zarówno o naukę w szkole, jak i kursy, szkolenia. Jeśli tak, to proszę o nich opowiedzieć.
- Jakie dostrzega Pan/i korzyści wynikające z kwalifikacji zdobytych po ukończeniu szkoły w 2012 r.?
- Z jakich źródeł czerpie Pan/i wiedzę na temat rynku pracy?
- Czy planuje Pan/i w ciągu najbliższych 12 miesięcy podjąć jakiekolwiek aktywności związane z podnoszeniem kwalifikacji (jeżeli tak, to w jakim zakresie i dlaczego)?
- Jakie według Pan/a posiada Pan/i kwalifikacji, umiejętności, które czynią Pana/ią atrakcyjnym kandydatem do pracy?
- Jakie według Pan/a posiada Pan/i cechy charakteru, umiejętności społeczne, które czynią Pana/ią atrakcyjnym kandydatem do pracy?
- Proszę powiedzieć czy podejmował/a Pan/i jakiekolwiek aktywności związane z pracą w trakcie ostatnich 12 miesięcy?
- Jeżeli w tym czasie szukał/a Pan/i pracy, to proszę opowiedzieć o sposobie jej poszukiwania oraz o ewentualnym zatrudnieniu, będącym tego efektem.
- Czy w chwili obecnej Pan/i pracuje?
- Pytania do osób, które obecnie pracują:
 - Czy aktywność zawodowa jest bezpośrednio związana z wykształceniem zawodowym?
 - Jakie widzi Pan/i zagrożenia utraty pracy?
 - Jakie widzi Pan/i możliwości zmiany pracy na bardziej satysfakcjonującą?

Pytania do osób, które pracowały w okresie ostatnich 12 miesięcy, ale obecnie nie pracują:

- Czy aktywność zawodowa była bezpośrednio związana z wykształceniem zawodowym?
- Jakie były przyczyny utraty pracy?

Pytania do wszystkich:

- Czy obecnie poszukuje Pan/i zatrudnienia? Jeśli tak, to jak wygląda ta aktywność?
- Jakiej pracy Pan/i szuka (branża, stanowisko)?
- Czy w poszukiwaniu pracy ogranicza się Pan/i do jakiegoś miasta/powiatu/województwa?
- Jakie dostrzega Pan/i trudności, przeszkody w znalezieniu pracy?
- Czy w ostatnim okresie zdarzyła się sytuacja, gdy zaproponowano Panu/Pani pracę, a Pan/i dozwolnie z niej zrezygnował/a? Jeżeli tak to z jakich przyczyn nie podjął/podjęła Pan/i tego zatrudnienia?
- Proszę powiedzieć jaka byłaby dla Pan/i wymarzona praca?

Pytanie do osób, które nie pracowały w okresie ostatnich 12 miesięcy:

- Na jakich warunkach minimalnych zgodził(a)by się Pan/i pracować w chwili obecnej? (forma zatrudnienia, wymiar etatu, godziny pracy, branża, odległość od miejsca zamieszkania itp.)

Część II Przedsiębiorczość

Pytania do wszystkich:

- Jakie skojarzenia budzi w Panu/i słowo „przedsiębiorczość“?
- Jakie cechy powinna mieć osoba przedsiębiorcza?
- Która z tych cech sam/a Pan/i posiada?
- Z czym kojarzy się Panu/i prowadzenie własnej działalności gospodarczej?
- Czy według Pana/Pani opinii pracodawcy wymagają, aby osoby zatrudnione na etacie, umowie zlecenia itp. były przedsiębiorcze? Jeśli tak, to w czym ma się to przejawiać?
- W jaki sposób należałoby się przygotować do prowadzenia własnej działalności gospodarczej (zarówno pod względem informacyjnym jak i organizacyjno-technicznym)?
- Skąd można czerpać niezbędne informacje?
- Czy ktoś z Pana/i bliskich prowadzi działalność gospodarczą? Jeżeli, tak to proszę powiedzieć w jakiej branży?
- Czy jest Pan/i gotowy/a podjąć działalność gospodarczą teraz lub w niedalekiej przyszłości? Proszę uzasadnić odpowiedź.

(Jeżeli osoba nie jest gotowa podjąć działalności gospodarczej, proszę zakończyć wywiad po zadaniu pytania)

Pytania do osób gotowych rozpocząć działalność gospodarczą:

- Jakiego charakteru działalność gotowy/a był(a)by Pan/i podjąć?
- W jakim powiecie chciał(a)by Pan/i zarejestrować działalność gospodarczą?
- Jaki zasięg działalności przewidyuje Pan/i w początkowej fazie rozwoju firmy?
- Jakie dostrzega Pan/i bariery związane z: a) rozpoczęciem działalności gospodarczej? b) prowadzeniem i utrzymaniem działalności gospodarczej?
- Która z tych barier wynika z charakterystyki powiatu, w którym chce Pan/i rozpocząć działalność gospodarczą?
- Jakie widzi Pan/i stymulatory (czynniki sprzyjające prowadzeniu określonego typu działalności) wynikające z charakterystyki powiatu, w którym zamierza Pan/i rozpocząć działalność gospodarczą?
- W jakim stopniu zdobył/a przez Pan/ią wiedza (w ukończonej szkole w 2012 r.) pomogłaby w prowadzeniu działalności gospodarczej?
- Jakie zna Pan/i formy wsparcia, z których można skorzystać zakładając i prowadząc działalność gospodarczą?
- Czy chciał/a by Pan/i skorzystać z jakiejś formy wsparcia? Jeżeli tak, to z jakiej?

ZAKOŃCZENIE

Dziękujemy za udział w badaniu.

3. Rozwój poszczególnych kompetencji na studiach z różnych grup kierunków

Tabela 39. Rozwój poszczególnych kompetencji na studiach z różnych grup kierunków.

	asertywność	branie odpowiedzialności	budowanie relacji	dążenie do rozwoju	delegowanie zadań	elastyczność	komunikatywność	kreatywność	mobilizowanie innych	myślenie analityczne	nastawienie biznesowe	odporność na stres	organizacja pracy	orientacja na cel	orientacja na klienta	planowanie i koordynowanie	praca zespołowa	profesjonalizm i etyka	samodzielność	sumienność i dokładność	uczenie i szkolenie	wytrwałość i konsekwencja	zaangażowanie	zarządzanie zespołem
związane ze sportem i urodą (wychowanie fizyczne, kosmetologia, dietetyka)	3,20	3,85	4,05	3,60	2,95	3,30	4,00	3,95	3,65	3,50	2,35	3,40	3,40	3,40	2,80	3,05	3,70	3,65	3,85	3,50	3,80	3,80	3,60	3,60
medyczne i dentystyczne	3,19	4,29	4,14	4,38	3,67	3,67	3,90	4,10	3,57	3,90	2,52	4,10	4,10	3,95	3,62	4,00	4,19	4,29	4,05	4,52	3,95	4,33	4,48	3,38
architektoniczne i budowlane	2,87	3,74	3,96	3,96	3,39	3,74	3,96	3,78	3,17	3,78	3,04	3,48	3,74	3,52	2,43	3,30	3,39	3,39	4,22	3,91	3,17	3,65	3,43	3,35
pedagogiczne i opieki społecznej	3,49	3,90	4,01	3,91	3,31	3,80	4,11	3,83	3,41	3,20	2,42	3,20	3,59	3,43	3,24	3,55	3,96	3,84	4,07	4,03	3,99	3,90	3,98	3,21
psychologiczne	3,38	4,00	4,10	4,20	3,10	3,50	4,18	3,58	3,38	3,50	2,33	3,50	3,58	3,43	3,23	3,53	3,78	3,93	4,15	3,60	3,78	3,53	3,93	3,13
rolnicze, ogrodnicze, lesne i rybactwa	3,19	3,60	3,83	3,57	3,21	3,67	3,97	3,62	3,13	3,49	2,95	3,32	3,67	3,44	2,76	3,33	3,62	3,52	4,03	3,95	3,76	3,97	3,92	3,10
społeczne (socjologia, politologia, stosunki międzynarodowe, europeistyka, nauki o rodzinie)	3,30	3,80	3,98	3,92	3,18	3,77	4,19	3,71	3,23	3,38	2,67	3,50	3,66	3,55	2,88	3,48	3,71	3,68	4,02	3,86	3,64	3,83	3,84	3,02
transportowe i komunikacyjne	3,14	3,36	3,50	3,29	3,07	3,21	3,29	3,57	2,64	3,64	3,00	3,50	3,21	3,43	2,64	3,07	3,64	3,07	3,50	3,57	3,14	3,57	3,50	3,00
administracyjne i zarządcze	3,10	3,59	3,61	3,55	3,06	3,44	3,81	3,35	2,97	3,29	3,01	3,21	3,62	3,41	2,95	3,35	3,51	3,47	4,05	3,91	3,55	3,77	3,71	2,95
ekonomiczne i finansowe	2,93	3,46	3,58	3,56	2,86	3,45	3,81	3,45	2,99	3,62	3,29	3,25	3,54	3,39	2,87	3,33	3,68	3,32	3,90	3,81	3,46	3,77	3,73	2,88
geograficzne i turystyczne	3,19	3,53	3,95	3,50	2,88	3,50	4,09	3,76	3,40	3,28	2,86	3,21	3,57	3,34	2,97	3,60	4,07	3,48	3,88	3,83	3,47	3,55	3,78	2,84
związane z budową oraz naprawą maszyn i urządzeń	2,71	3,16	3,29	3,14	2,86	3,22	3,53	3,27	2,96	3,73	2,57	3,18	3,45	3,10	2,41	3,18	3,39	3,00	3,57	3,33	3,14	3,51	3,22	2,78
pielęgniarskie, fizykoterapeutyczne i farmaceutyczne	3,00	4,21	4,00	3,94	3,19	3,87	4,12	3,65	3,48	3,56	2,77	3,17	3,79	3,83	3,67	3,60	3,94	4,00	3,98	4,25	3,83	3,75	4,04	2,75
biologiczne i chemiczne	3,11	3,91	3,60	3,74	3,15	3,36	3,79	3,45	3,04	4,00	2,47	3,32	3,58	3,42	2,19	3,28	3,60	3,43	4,09	4,30	3,77	4,06	4,02	2,74
produkcyjne i przetwórcze	3,00	3,44	3,60	3,08	2,80	3,44	3,36	3,68	3,00	3,76	2,64	3,08	3,48	3,12	2,64	3,28	3,64	3,20	3,76	3,68	3,36	3,68	3,52	2,72
ochrony środowiska	3,29	3,55	3,84	3,37	3,08	3,63	3,92	3,42	3,05	3,39	2,47	3,53	3,50	3,08	2,24	3,08	3,76	3,39	3,84	3,63	3,42	3,58	3,53	2,66
prawne	3,02	3,26	3,74	3,48	2,88	3,52	4,04	3,36	3,00	3,42	2,62	3,66	3,34	3,26	2,54	3,04	3,08	3,58	4,00	3,88	3,62	3,80	3,64	2,62
humanistyczne (np. filologie, historia, kulturoznawstwo, archeologia, filozofia) i artystyczne	3,12	3,67	3,74	3,66	3,06	3,56	4,06	3,64	3,04	3,17	2,20	3,18	3,48	3,28	2,21	3,11	3,49	3,64	4,01	3,88	3,76	3,83	3,78	2,50
informatyczne	2,52	2,98	3,05	3,00	2,34	3,05	3,32	3,25	2,61	3,55	2,66	3,02	2,98	2,86	2,30	2,91	3,30	3,07	3,73	3,52	3,05	3,41	3,39	2,50
dziennikarskie i informacyjne	3,05	3,37	3,47	3,32	2,26	3,47	3,89	3,68	2,42	2,74	2,26	2,79	3,26	3,26	2,42	2,95	3,37	3,26	3,74	3,58	3,11	3,21	3,42	2,42
weterynaryjne i zootechniczne	2,70	3,70	3,39	3,43	3,22	3,74	3,78	3,30	2,91	3,57	2,48	3,48	3,70	3,57	2,43	3,13	3,30	3,48	4,22	3,74	3,26	3,70	3,61	2,39
matematyczne i fizyczne	2,67	3,48	3,26	3,48	2,74	3,44	3,56	3,19	2,93	4,00	2,96	3,37	3,67	3,33	2,63	3,15	2,70	3,22	4,30	4,07	3,37	3,89	3,67	2,07

www.lorp.wup.lublin.pl

**Lubelskie Obserwatorium Rynku Pracy
Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie**

ul. Obywatelska 4, 20-092 Lublin
tel. 81 46 35 333, tel./fax. 81 46 35 332
e-mail: lorp@wup.lublin.pl
www.lorp.wup.lublin.pl

**WIRTUALNY
DORADCA.
WUP.LUBLIN.PL**

KAPITAŁ LUDZKI
CZŁOWIEK – NAJLEPSZA INWESTYCJA!

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

